

Edukata Islame

Revistë shkencore, kulturore islame tremujore

Viti XXXIX nr. 90 / 2009

Edukata Islame

Revistë shkencore, kulturore islame tremujore

Viti XXXIX nr. 90 - 2009

Botues:

Kryesia e Bashkësisë Islame e Kosovës

Prishtinë, rr. Vellusha nr. 84

Tel & fax: 038 / 224-024

e-mail: **edukataislame@hotmail.com**

Kryeredaktor:

Mr. Qemajl Morina

qemajlmorina@hotmail.com

Redaksia:

Akad. Jashar Rexhepagiq, Akad. Pajazit Nushi,
Dr. Fejaz Drançolli, Dr. Ejup Sahiti, Nexhat Ibrahim, Haxhi
Hajrullah Hoxha dhe Xhabir Hamiti.

Sekretar i redaksisë:

Hajrullah Hoxha

Lektor:

Bislim Berisha

Korrektor:

Skender Rashiti

Realizimi: **Shtëpia Botuese**

Redaktor teknik &

Operator kompjuterik:

Nuhi Simnica

Shtyp: *Koha* - Prishtinë

Tirazhi: 1000

Edukata Islame

Revistë shkencore, kulturore islame tremujore
Viti XXXIX nr. 90 / 2009

Prishtinë
2009

EDITORIALI

Qemajl Morina

EDUKATA FETARE NË MES PËRKRAHËSVE DHE KUNDËRSHTARËVE

Në prag të muajit të madhërishtëm të Ramazanit, Kryesia e Bashkësisë Islame e Kosovës, me anë të një hytbeje të përgatitur nga shërbimi fetar, të cilën ia shpërndau të gjithë imamëve, lansoi iniciativën për inkuorporimin e edukatës fetare në shkollat publike të Kosovës.

Kjo temë shkaktoi një debat të nxehtë në mediat kosovare, në mes atyre që përshëndetën dhe përkrahën një iniciativë të këtillë dhe atyre që kishin mendim të kundërt. Meqenëse, revista “Edukata Islame” prioritet të vetin ka aspektin e arsimit në përgjithësi e atë islam në veçanti, jemi përpjekur që për objekt trajtimi të këtij editoriali të jetë tema e inkuorporimit të edukatës fetare në shkollat publike të Kosovës.

Thënë realisht, kjo temë ka qenë objekt diskutimi vazhdueshëm dhe prej prioriteteve të Kryesisë së Bashkësisë Islame të Kosovës dhe institucioneve të saj, pas rënies së regjimit komunist dhe demokratizimit të shoqërisë sonë. Kështu për herë të parë kjo temë, ka qenë objekt debati në një tryezë të rrumbullakët, të organizuar nga ish-Shoqata e Ulemave të Kosovës në Prishtinë, më 4 korrik 1992, me temën bosht “Rikthimi i mësimi fetar në shkollat laike në Kosovë dhe në trevat tjera shqiptare” Në punimet e tryezës në fjalë morën pjesë shkencëtarë

eminentë, veteranë të arsimit si: Dr. Pajazit Nushi, Dr. Muhamet Pirraku, Dom Lush Gjergji, Shëfqet Riza, Mehmet Gjevori, Muhidin Ahmeti, Qemajl Morina, Ferid Agani, Nexhat Ibrahim, Ismail Ahmeti, Bahri Aliu, etj.

Pas një diskutimi mjaft serioz dhe të gjithanshëm, pjesëmarrësit duke pasur parasysh tërë kompleksitetin e arsimit në Kosovë dhe në trojet shqiptare dolën me konkluzë të caktuara, për rëndësinë që ka inkuorporimi lëndës së fesë në të gjitha nivelet shkollë të arsimit.¹

Në ndërkohë, po në vitin 1992, me një vendim të Meshihatit të atëhershëm të Bashkësisë Islame të Kosovës, ishte formuar komisioni i posaçëm për përgatitjen e plan-programeve dhe teksteve të veçanta për lëndën e mësim-besimit, siç e patëm emërtuar në atë kohë.

Shkak i vonës së mos realizimit të kësaj iniciative, deri në këtë kohë është gjendje e vështirë nëpër të cilën kaloi Kosova, gjatë dy dekadave të fundit të shekullit që lamë pas. Andaj, Bashkësia Islame e Kosovës, nuk ka dashur që institucionet tona të arsimit të merren edhe me një barrë shtesë, siç është kjo e inkuorporimit të edukatës fetare në shkollat publike. Mirëpo, sot kur Kosova është shpallur shtet sovran dhe i pavarur dhe organizimi i arsimit është kompetencë ekskluzive e institucioneve tona vendore, kur kjo është aplikuar pothuaj se në shumicën e vendeve që dolën nga ish-Federata Jugosllave dhe më gjerë, besojmë se nuk ka kurrfarë arsye, që kjo çështje të prolongohet më tutje. Arsimi është prej segmenteve më të rëndësishme të një kombi, sepse aty edukohen të rinjtë dhe të rejtat tona, andaj ai duhet të jetë preokupimi primar i yni.

¹ Dituria Islame, nr.39, korrik 1992, fq.34.

Debati i nxehtë në media

Gjatë muajve shtator dhe tetor 2009, në të përditshmen, “Infopress”² të Prishtinës, është zhvilluar një debat, nga një herë edhe me tone të ashpra, lidhur me kërkesën e Bashkësisë Islame, për inkuorporimin e “edukatës fetare” në shkollat publike të Republikës së Kosovës. Në bazë të paraqitjeve, shihet se rreth kësaj nisme të BIK-ut, e cila është tejet me rëndësi, janë shfaqur mendime diametralisht të kundërta. Në një anë, janë barrikaduar përkrahësit e propozimit të BIK-ut për inkuorporimin e edukatës fetare në shkollat publike. Kurse në anën tjetër kemi mendimin e kundërt, që i thuhet një “Jo” e madhe inkuorporimit të kësaj lënde në sistemin shkollor të Republikës së Kosovës. Si grupi i parë, ashtu edhe i dyti, natyrisht se kanë argumentet e veta.

Ajo që vlen të theksohet me këtë rast, është se dy grupet, çështjen në fjalë e vështrojnë më tepër në rrafshin emocional se sa në atë real. Përkrahësit e idesë së inkuorporimit të “edukatës fetare” mendojnë, që shkollat publike të kthehen në “medrese”, kurse kundërshtarët e kësaj ideje kanë frikë se nxënësit do të bëhen “hoxhallarë”.

Me rastin e shqyrtimit të temave të këtilla, ne duhet të jemi realë dhe gjërat t’i kuptojmë ashtu si duhet. Në dyzet e pesë vitet e kaluara edukimi dhe arsimimi në shkolla, kanë qenë të bazuar në ideologjinë e marksizmit dhe ateizmit. Shi për këtë të gjitha format e religjionit qenë të dëbuara nga procesi mësimor dhe nga koncepti i librave shkollore.³

Në debate që janë zhvilluar ditëve të fundit, kryesisht në të përditshmen “Infopress”, prej kundërshtarëve më të zëshëm ishte Hamdi

Thaçi⁴, profesor në Gjimnazin “Sami Frashri” në Prishtinë, i cili u paraqit me katër shkrime, pastor Femi Cakolli⁵, Xhef Pacolli⁶, Xhon Ke-ka⁷, Fitim Salihaj⁸, Shaban Hasana⁹, Daut Duriqi¹⁰, si dhe disa të tjerë, por që ishin pak më të matur.

Në anën tjetër kemi një numër që ishin përkrahës të iniciativës për inkuorporimin e edukatës fetare në shkollat publike, si Dr. Feti Mediu¹¹, Dr. Ferid Agani¹², Ardian Zejnaj¹³, Vehbi Berisha¹⁴, Driton M. Kajtazi¹⁵, Faton Abdullahu¹⁶ etj.

Ajo që vlen të theksohet me këtë rast është se përgjegjësit e institucioneve shtetërore e zgjedhën heshtjen me këtë rast, me përjashtim të Habib Aliut, (zyrtar i MASHT-it), i cili u paraqit me shkrimin “Edukata fetare në shkolla, pa bazë juridike, shkencore dhe kombëtare”¹⁷. Ndër kohë që presidenti i Kosovës, dr. Fatmir Sejdiu, si duket zgjodhi mesazhin e Fitër Bajramit për t’iu përgjigjur iniciativës së BIK-ut. Ai në mesazhin e tij, me këtë rast thotë: “Republika e Kosovës, Atdheu ynë i shtrenjtë, është shtet laik dhe neutral në çështje të besimeve fetare”. Të njëjtën përgjigje kishte dhënë edhe ministri i Arsimit, Dr. Enver Hoxhaj në një prononcim të tij, kur ishte pyetur lidhur me iniciativën e Bashkësisë Islame për inkuorporimin e edukatës fetare në shkollat publike. Ai ishte përgjigjur shumë shkurt: “Përgji-

⁴ “Jo mësimi fetar në shkolla”, (8 shtator 2009), “Shpjegim anemik i një beteje të humbur”, “Jo edukimit islamist në shkollat shqipe” (30 shtator 2009), “Patetizmi islamik i dr. Feridit”, (9 tetor 2009)

⁵ Feja jashtë shkolle – edukata fetare në shkolla!” (17 shtator 2009).

⁶ “Feja në shkollë, nxitje vëllavrasëse”, (1 tetor 2009).

⁷ “Sullatanizëm I kulluar”, (22 shtator 2009).

⁸ “Nga të shkojmë, prapa apo para?!” (19 shtator 2009).

⁹ “Letër e hapur drejtuar Naim Tërnavës dhe Ferit Aganit”, (20 shtator 2009).

¹⁰ “Përdimorizimi i shoqërisë - interes vital kombëtar”, (18 shtator 2009).

¹¹ “Edukimi fetar në shkollat e Kosovës, pararojë për ardhmëri të shëndoshë”, (23 shtator 2009).

¹² “Kur e vetmja referencë është vetja”, (4 tetor 2009), “Debat shkencor, jo ulërime pseudopatritike”, (3 tetor 2009).

¹³ “Edukata fetare, një mundësi për të mos u manipuluar”, (28 shtator 2009).

¹⁴ “Deri kur më...?”, (1 tetor 2009).

¹⁵ “Shkolla me besim përcjell njohuri fetare e jo besime”, 26 shtator 2009).

¹⁶ “Shkolla shqiptare për fe dhe feja në shkolla”, (16 shtator 2009).

¹⁷ Infopress, (2 tetor 2009).

² Gazetë e përditshme, botohet në Prishtinë, (debati në fjalë është zhvilluar gjatë muajve shtator-tetor 2009).

³ Sulejman Mashoviq, Problematika aktuale e kthimit të religjionit në shkolla, (Dituria Islame, nr.35, mars 1992, fq.17-18).

gjen duhet kërkuar në Kushtetutën e Kosovës, në të cilën thuhet se është shtet laik”.

Andaj, pa dashur të hyjmë në elaborimin e mëtutjeshëm të argumenteve të njërës apo palës tjetër, duhet potencuar se ne si komb nuk po mësojmë nga pësime tona, gjatë historisë. Në veçanti të atyre në aspektin fetar apo shpirtëror. Në kohën kur popujt tjerë, për rreth nesh këto gjëra, të cilat ne po i debatojmë, i kanë tejkaluar dhe tash janë pjesë e curriculumeve shkollore, ne kemi filluar debatin se a duhet apo nuk duhet “edukata fetare” të inkorporohet në plan-programet e shkollave publike.

Megjithatë, konsideroj që vet hapja e debatit është një zhvillim pozitiv në shoqërinë tonë, ngase debatohet për një iniciativë të një subjekti me rëndësi në jetën tonë shoqërore, BIK-ut dhe besimtarëve islam.

Për fat të keq, duhet thënë pa ekuivoke, se spektri ynë politik dhe një pjesë e inteligjencës tonë, jo vetëm se po i ik identitetit fetar të shumicës dërrmuese të popullit tanë, por edhe po e konsideron atë si një barrë që po rënkton mbi supet e saj. A është ky qëndrim i denjë për elitën tonë politike dhe intelektuale le të mbetet në ndërgjegjen e tyre?!

Shkolla dhe feja

Me këtë rast vlen të potencohet, se shkolla është institucion edukativo-arsimor, në të cilën brezi i ri mësohet me botën dhe jetën reale. Andaj, në shkollat tona të sistemit publik mendoj se është koha që krahas njohurive që marrin nxënësit për shkencat shoqërore e ekzakte, duhet t’u jepet mundësia që të mësojnë edhe për njohurit themelore të fesë që i përkasin¹⁸.

Feja është fakt historik dhe e arritur qytetëruese, i cili nuk mund të mënjanohet nga jeta e përditshme, pra as nga shkolla. Pikërisht ky fakt na obligon që seriozisht të mendojmë mbi inkorporimin e kulturës fetare në shkollimin e rregullt, me çka do të ndryshohej një trajtim

ndryshe i fesë nga ai i kaluari dhe të ofrojmë një program më gjithëpërfshirës në formimin e personalitetit njerëzor si në aspekt të edukimit ashtu edhe në aspekt të arsimimit.

Në realitet, programet e kaluara shkollore prej edukimit dhe arsimimit parashkollor e deri tek ai i lartë, kanë qenë të njëanshëm në pikëpamje të trajtimit një-ideologjik të të gjitha problemeve të jetës njerëzore. Këtu nuk është fjala për faktin se në procesin edukativo-arsimor nuk merr pjesë vetëm shkolla, por edhe prindërit edhe bashkësia (fetare), por edhe për atë se kultura fetare bënë pjesë në arsimimin e përgjithshëm kulturor, sepse me përmbajtjen e vet përfshinë lëndë të rëndësishme individuale shkollore, sikur janë: letërsia, historia, arti, pedagogjia, psikologjia, filozofia, kultura muzikore e të tjera. Më tej, meqë feja është botëkuptim i llojit të vet, të cilin njeriu mund ta bartë në natyrën e tij apo ta pranojë nga prindërit, përkatësisht nga bashkësia (fetare), është jokonforme që në programet shkollore të imponohet botëkuptimi i njëjlojshëm, i cili njëkohësisht është edhe antifetar. Sepse shkolla si institucion shoqëror dhe publik nuk ka të drejtë vetë ta përcaktojë (edukojë dhe arsimojë) brezin e ri.

Të drejtë, sidomos kur është fjala për edukimin e brezit të ri apo të fëmijëve tanë, kanë edhe prindërit. Raporti i kaluar i shkollës dhe prindërve ka qenë, lirisht mund të thuhet, raport i subjektit dhe objektit, ku shkolla si subjekt ka caktuar planin dhe programin e edukimit të fëmijëve tanë, kurse prindërit kanë qenë vetëm vëzhgues, e fëmijët kanë qenë objekt të atij plani e programi, posaçërisht në atë pjesë të edukimit dhe arsimimit kur për prindërit ka qenë me rëndësi aspekti fetar.

Natyrisht, nuk duhet pritur që programet shkollore të identifikohen me programet religjioze të bashkësive fetare, as që ato programe të shpjerren në vlerësimin e religjionit të caktuar, por me të drejtë duhet kërkuar që të pushojnë të jenë antireligjioz, të cilët e përjashtojnë çfarëdo diturie religjioze, duke krijuar te nxënësit standard të dyfishtë moral. Prandaj, inkorporimi i kulturës së fesë në shkollë duhet të ketë për synim natyralizimin e ndjenjës fetare çka do të thotë lirinë e iden-

¹⁸ Dr. Mustafa Ceriq, Mësimi fetar në shkollat laike, (Dituria Islame, nr.22-23, shkurt-mars 1991, fq.55-56, Prishtinë.)

tifikimit me përkatësitë religjioze-kulturore specifike si mirësjellje normale individuale dhe kolektive.

Pluralizmi fetar imponon njohjen edhe të feve tjera

Për këtë shkak, kulturën religjioze nga shkollimi i rregullt as që është dashur flakur, prandaj edhe pyetja se a duhet inkorporuar në plan-programet shkollore është e tepërt, veçmas tash kur shoqëria jonë gjithnjë e më shumë po bëhet e vetëdijshme për domosdonë e çdo lloj pluraliteti, sikur edhe gatishmërinë që për të gjitha specificitetet e zhvillimit tonë historiko-qytetërues të flitet haptas dhe në të gjitha vendet.

Pra, problemi nuk është a të inkorporohet në procesin edukativo-arsimor edhe feja në shoqërinë tonë multikulturale dhe multikonfesionale, por në ç'mënyrë të bëhet kjo. A të studiohet feja si aspekt i diturive shoqërore-humaniste, apo si lëndë e veçantë, apo kjo detyrë t'u besohet bashkësive fetare, të cilat në bashkëpunim me MASHT-in do t'i hartonin plan-programet, të cilat do t'i kënaqnin kriteriumet shkollore edhe sipas përmbajtjes edhe sipas intensitetit? Me fjalë tjera, feja mund të studiohet si e arritur qytetëruese, si fenomen shoqëror, si shikim i njeriut mbi botën, si aspekt specifik i komunikimit njerëzor me botën metafizike, si njoftim interkonfesional apo ndjenjë fetare, tash dhe në mënyrë të caktuar çdo feje të veçantë si mënyrë praktike e mendimit dhe të mirësjelljes, si botëkuptim specifik i formësuar në mësimet specifike fetare. Dhe në fund, feja me mësimet mund të përjetohet, në xhami, kishë apo sinagogë, mund të jetohet në familje dhe bashkësi, si ndjenjë më e thellë e lidhjes ndërmjet njeriut dhe Zotit, e njeriut dhe bashkësisë së tij të ngushtë dhe të gjerë.

Kultura fetare, qoftë si aspekt i lëndëve të caktuara, qoftë si lëndë e veçantë në shkollë, duhet ta ketë dimensionin interkonfesional, sepse vetëm ashtu mund ta plotësojë synimin e vet në shoqërinë multikonfesionale çfarë është e jona. Mësimin fetar në suaza të bashkësive fetare edhe më tej duhet kultivuar, zgjeruar dhe përkryer.

Për më tepër jemi të mendimit se kuvendimi mbi inkorporimin e kulturës fetare në shkolla është rast për të gjitha bashkësitë fetare që më seriozisht të preokupohen mbi përmbajtjen programore të librave shkollore të mësimin fetar si në rrafshin e jetës familjare ashtu edhe në rrafshin e zhvillimit edukativo-arsimor të nxënësit. Në të vërtetë, disa aspekte të edukimit dhe arsimimit fetar, sepse ka të bëjë me veçantinë e çdo feje, është e mundur të sendërtohen vetëm në suaza të familjes, përkatësisht bashkësisë fetare. Së këndejmi, konsiderojmë që, edhe pse inkorporimi i kulturës fetare në shkollimin e rregullt është i arsyeshëm, ai duhet të jetë i shkallëshkallshëm, i painponueshëm dhe i lehtë.

Në të vërtetë, edukata fetare (mësimi për njohuritë themelore të fesë) së pari kultivohet në familje, pastaj zgjerohet në bashkësinë e caktuar fetare, kurse shkolla do të duhej vetëm ta vazhdojë dhe ta orienton drejt atë proces të filluar duke ushtruar nxënësin në dallueshmëri, shoqëri dhe paqëndashuri me botëkuptimet tjera të ndryshme fetare. Kështu mësimi mbi fenë, kulturën fetare në shkollë, do të ishte lëndë edukative e jo indoktrinuare. Në këtë rast, mirësjellja me parashenjë religjioze, (gjysmë hënë, kryq, ylli i Davidit etj.) do të bëhej normale dhe e kuptuar. Kjo është posaçërisht me rëndësi të kihet kur është fjala për mjediset ku jetojnë bashkësitë fetare në pakicë, të cilat manifestimin e tyre religjioz më së miri e shprehin në familje dhe bashkësitë fetare.

Prej një edukimi të këtillë religjioz, Kosova si një shoqëri multietnike dhe multikonfesionale do të kishte vetëm dobi dhe do të ishte shembull edhe për popujt tjerë të rajonit dhe më gjerë. Aq më tepër ku ne si popull jemi të njohur që kemi kultivuar tolerancën e mirëkuptimin ndërfeetar në mënyrë më të mirë. Andaj mund të them se këtë vlerë që populli ynë e ka kultivuar me shekuj, përse jemi shembull i mirë, është koha që ta përligjim edhe në sistemin e arsimimit, fillimisht të mësojnë për historinë e feve të popullit tonë gjatë historisë, të mësojnë për manifestimin tolerantë e fisnik të fesë ashtu siç na mësojnë librat hyjnor dhe të mësojmë për parimet fillestare e themelore të fesë që ne i përkasim.

Ne si komb, nuk kemi nevojë që në këtë fazë të zhvillimit tonë shoqëroro-politik të hapim fronte të reja, duke u marrë me të kaluarën. Punëtorët e arsimit, në të gjitha fazat e historisë sonë kanë qenë në nivelin e misionit të tyre. Institucionet tona të arsimit, barten mbi supet e tyre barrën më të rëndë të edukimit dhe arsimimit të rinisë sonë, në kushte tejet të vështira. Në veçanti në dy dekadat e fundit të okupimit serb. Në të njëjtën kohë edhe institucionet tona fetare asnjë herë nuk u kursyen që të japin kontributin e tyre aq sa ditën dhe patën mundësi.

Andaj, për çështjen që është temë debati është mirë të merren kompetentët e arsimit. Në krye të MASHT-it kemi njerëz kompetentë, të cilët ia donë të mirën Kosovës dhe popullit të saj. Ata janë të interesuar që në të gjitha ciklet e shkollimit të kemi arsimim sa më kualitativ, që nxënësit tanë të dalin sa më të përgatitur. Sepse të gjithë ne, si prindër dhe si pedagogë, jemi të interesuar që fëmijët tanë të edukohen dhe të arsimohen sa më mirë. Zaten ky është edhe obligimi i yni si institucione të arsimit dhe institucione fetare të Republikës së Kosovës. Në veçanti, tash kur kemi shtetin tonë të pavarur. Jemi në gjendje që problemet tona t'i zgjidhim vet, në interes të vendit tonë.

Në fund krejt, debati i hapur është pozitiv, por duhet të kemi parasysh që të ruhem nga diletantizmi në konstatimet që japim, të debatojmë në mënyrë profesionale, duke marrë parasysh përvojat e popujve e shteteve tjera, e jo duke u thirrur në postulate të së kaluarës moniste. Të debatojmë, por të jemi të përgjegjshëm e jo euforik në mendime e paragjykes për procesin.

Qemajl Morina

Religious education

(Summary)

On the verge of the holy month of Ramadan, the Board of the Islamic Community of Kosovo (through a hutba, which was distributed to all the imams) launched an initiative for the incorporation of religious education in the public schools of Kosovo.

The initiative resulted in a heated debate in the media, between those who supported and those who opposed it. Since our main objective is education in general (Islamic education in particular) we decided that the topic of this editorial be the incorporation of religious education in the public schools of Kosovo.

كمال مورينا

التربية الدينية بين المؤيدين و المعارضين

(خلاصة البحث)

مع بداية شهر رمضان المعظم قامت رئاسة المشيخة الإسلامية في كوسوفا بنشر خطبة تم اعدادها من قبل القسم الخاص بالشؤون الدينية التابع لها و تم توزيعها على جميع الائمة و التي كانت بشمابة مبادرة لادخال مادة التربية الدينية بالمدارس العامة.

و قد سبب هذا الموضوع نقاشا حادا و ساخنا بوسائل الاعلام الكوسوفية بين المؤيدين و المعارضين لهذه المبادرة. و بما ان من اولويات المجلة التربية الاسلامية هو الجانب التعليمي عموما و التعليم الاسلامي بوجه خاص حاولنا ان نلقى الضوء على موضوع ادخال مادة التربية الدينية بالمدارس الحكومية.

PORTRETE

Nexhat Ibrahim

IBN SINAI, gjeniu mysliman

- Jeta, vepra dhe disa pikëpamje të mendimit të tij -

I. Përse të studiohet jeta dhe vepra e Ibn Sinait - Avicenës

Më 20-28 mars 1970, me rastin e vitit 1370 hixhrij, me rastin e njëmijëvjetorit të lindjes së Ibn Sinait (u lind më 370 h.), sipas kalendarit hixhrij, në Bagdad u organizua një simpozium shkencor me karakter ndërkombëtar.¹ Disa vite më vonë, më 1980 (lindi më 980), sipas kalendarit gregorian, në organizim të UNESCO-s, u festua gjithashtu njëmijëvjetori i lindjes së këtij kolosi.² Organizimi i tubimeve të përmasave të këtyre, për një shkencëtar dhe erudit mysliman, njëri nga myslimanët e tjetri nga perëndimorët, qartë tregon se Ibn Sinai sa i përket Lindjes aq i përket edhe Perëndimit dhe se kontributi i tij shkencor, kulturor dhe i përgjithshëm paraqet themel të fortë në ndërtesën e përbashkët botërore në dobi të tërë njerëzisë, pa dallim besimi, gjuhe, ngjyre e nënqielli gjeografik.

¹ Nga ky simpozium ekziston libri me titull **El-Kitab edh-dhehebi li'l-mahraxhan el-elfi li dhikra Ibni Sina**, Bagdad, 1952. Sipas: E.H.K., Al-Shayh Al-Rais Ibn Sina: Prilog za biografiju, Takvim Bosne i Hercegovine za 1982 g., Sarajevo, 1982, fq. 195.

² Edicioni special i UNESCO-s, The UNESCO Courier, Octomber 1980, i botoi shkrimet e Simpoziumit shkencor. Sipas: E.H.K., po aty, fq. 195.

Nga këto dy tubime e këndeje, interesimi për Ibn Sinain në botën myslimane por edhe në botë është rritur vazhdimisht, por jo me seriozitetin e nevojshëm.³ Sepse, qëllimi dhe niveli i veprës së tij nuk mjafton të hulumtohet e studiohet vetëm për raste jubilarë. Ajo ka nevojë të studiohet përherë dhe gjithanshëm nga shkencëtarë dhe hulumtues kompetentë, në shumë fusha teologjike, filozofike dhe shkencore. Nevojën për studime serioze në mesjetë e kuptuan si myslimanët ashtu edhe perëndimorët. Por, këtë nevojë për studim të mësimeve të Ibn Sinait shpresojmë ta kuptojnë gjithashtu shkencëtarët dhe intelektualët botërorë edhe në mijëvjeçarin e tretë. Rreshtat vijues do të përpiqen që në mënyrën më të shkurtër ta tregojnë këtë nevojë dhe këtë përgjegjësi. Këtu qëndron edhe përgjigjja në pyetjen 'Përse të studiohet jeta dhe vepra e Ibn Sinait - Avicenës?!

II. Jetëshkrim i shkurtër i Ibn Sinait

Ibn Sinai u lind në muajin Safer të vitit 370 hixhrij në gusht të vitit 980 gregorian në vendbanimin Eفشine, vend i vogël afër Buharës në Uzbekistanin e sotëm. Buhara atë kohë paraqiste njërin ndër qendrat politike dhe intelektuale kryesore të botës myslimane dhe selinë e dinastisë samanidase. Në këtë vendbanim Abdullahu, babai i Ibn Sinait, e takoi Sitarën, gruan e tij të ardhshme nga qyteza Eفشine, me të cilën edhe u martua.⁴ Vetë Abdullahu ishte nga qyteti i Belhut, kurse këtë e pohon edhe vetë Ibn Sinai në

³ Për studime më të thella do t'i sugjerojmë shkrimet e Ibrahim Madkur, Fi'l-felsefet'il-islamijeh I-II, Kajro, pa vit botimi; Ibrahim Madkur, Fi'l-fikr'il-islamijeh, botimi I, Kajro, 1984; Hanna EL-Fahuri - Halil EL-Xherr, Tarih'ul-felsefet'il-arabijeh, I-II, botimi III, Bejrut, 1993; Ali Durusoj, Njeriu në filozofinë e Evicenës dhe vendi i tij në gjithësi, Shkup, 2006; Soheil M. Afnan, Avicenna - His Life and Works, London, pa vit botimi; Islam Ansiklopedisi, vëll. XX, Istanbul 1999, zëri Ibn Sina, fq. 319-358 dhe studime të tjera.

⁴ Umer Ferruh, Tarih'ul-fikr'il-arabijeh ila ejjami Ibni Halduni, botimi IV, Bejrut, 1983, fq. 405.

autobiografinë e tij: *“Babai im qe banor i Belhut, prej aty kaloi në Buharë në kohën e emirit Nuh Ibn Mensurit.”*⁵ Nga martesë e tyre lindën tre djem: Aliu, Husejni (Ibn Sinai) dhe Mahmudi. Kur Husejni (Ibn Sinai) ishte rreth pesë vjeç familja e tij qe shpërngulur nga Efshine në Buharë, ku babai i tij qe caktuar si guvernator i Harmitanit, fshat në parlagje të Buharës.⁶

Një ndodhi ndërmjet tij dhe sunduesit samanidas të Buharës, Nuh Ibn Mensurit, si duket do t'i japë famë dhe impuls për studime të reja. Në fakt, Ibn Sinai i kishte rreth 16-17 vjeç kur sunduesi qe sëmurë nga sindromi i kafshëve. Meqë sunduesi nuk gjeti mjekim nga mjekët më të njohur të kohës, dëgjoi për çunin Ibn Sina. Ndonëse për shkak të moshës së re të tij nuk patën shumë besim, megjithatë e ftuan në pallat. Pas ekzaminimit përkatës Ibn Sinai pati sukses të plotë në mjekimin e sunduesit Nuh Ibn Mensurit. Sunduesi si shpërblim Ibn Sinait ia vuri në dispozicion bibliotekën e pallatit samanidas. Ibn Sinai pati rastin të gjejë libra të rrallë dhe kështu të zbusë etjen e tij për lexim dhe dituri të reja që deri atëherë nuk i kishte parë as lexuar askund.⁷ Vetë Ibn Sinai këtë e përshkruan në mënyrën vijuese:

“Sunduesi i Buharës në atë kohë ishte Nuh ibn Mensuri. Ai u sëmurë nga një sëmundje, e cila shkaktoi huti te të gjithë mjekët. Emri im ishte i njohur në mesin e tyre për arsye se isha i njohur si lexues i madh. Për këtë shkak më theksuan në praninë e tij dhe e lutën atë të më ftoj. Erdha dhe bashkëpunova me ta në mjekimin e pacientit të pallatit. Kështu hyra në shërbimin e tij. Një ditë e luta që të më lejoj të hyj në bibliotekën e tij ta shfletoj katalogun dhe të lexoj libra nga mjekësia. Kur ma lejoi hyrjen në ndërtesën me shumë hapësira, kurse në secilën kishte sënduqe me libra, njëri mbi tjetrin. Në një repart ishin librat për gjuhën dhe poezinë, në të dytin për të drejtën etj.. Çdo repart përmbante libra vetëm nga një shkencë. E kam kontrolluar katalogun e librave të vjetra greke dhe kërkoi ato të cilat i dëshiroja.

⁵ Ahmed Fuad El-Ehwani, Filozofia islame, Prizren, 2002, fq. 73.

⁶ Umer Ferruh, po aty, fq. 405.

⁷ Sipas: Hanna El-Fahuri & Halil El-Xherr, Tarih'ul-felsefet'ul-arabijeh, II, botimi III, Bejrut, 1992, fq. 159. Vexhi Demiraj, Filozofët muslimanë, Prizren, 1410/1990, fq. 38.

*Këtu kam parë libra, që as titujt e të cilave për shumicën e intelektualëve kanë qenë të panjohura, vepra të cilat nuk i kam parë kurrë as më herët as më vonë. I kam lexuar këto vepra dhe kam bërë shënime. ... e kur i bëra 18 vjet, i studiova tërë këto dituri ...”*⁸.

Ibn Sinai për shkak të famës që e gëzonte në të gjitha shtresat e popullit ishte i njohur edhe me nofka (llagape) të ndryshme, si *Esh-Shejh'ul-Re'is*⁹, pastaj me nofkën *El-Hakim, El-Vezir, Huxhet'ul-hakk, Sheref'ul-milk, Ed-Dustur, Ebu Alij* e tituj të tjerë, që flasin për autoritetin politik, shkencor por edhe shoqëror e familjar të tij.

Në botën latine njihet edhe me nofkën *Avicena*, si trajtë e leximit spanjoll të emrit të tij Ibn Sina.¹⁰ Ibn Sinai për shkak të autoritetit dhe namit që gëzonte në mesin e masës popullore dhe të dijetarëve, ishte krenari dhe mburrje e pallatit të Dinastisë Buvejhidite.¹¹ Por, edhe sot e këtë kohë nuk është e qartë domethënia e emrit *Ibn Sina*'. Disa autorë e marrin si titull, por disa autorë përpiqen ta interpretojnë se titulli *“Sina”* është me prejardhje nga gjuha arabe me kuptim të *“pozitës së lartë”*. Disa thonë se *“Sina”* është fjalë nga Egjipti i vjetër me domethënie *“urtak i përkryer”*. Ka edhe domethënie të tjera që lidhen me gjuhën hebraishte, turke, siriane, por nuk kemi mendim përfundimtar.¹²

Fama e tij bëri që gjatë historisë Ibn Sinain shumë shtete e vende ta përvetësojnë. Turqit e bëjnë të vetin, arabët të vetin, kurse persianët të vetin. Ndonëse personalisht mendoj se ai është persian, edhe në pikëpamje nacionale ashtu edhe në atë shpirtërore e intelektuale, ritmet e përvetësimit do të vazhdojnë.¹³

⁸ Sipas: Cedomil Veljacic, Filozofija istocnih naroda, II, Zagreb, 1982, fq. 239.

⁹ Ahmed F. El-Ehwani, Filozofia, po aty, fq. 72-73. Transmetimi i nofkës *shejh'ur-reis* është nga El-Kiftiu dhe Ibn Hal-likani. Sipas: Hanna El-Fahuri & Halil El-Xherr, po aty, fq. 158.

¹⁰ Henry Corbin, Historia e filozofisë islame, I-II, Shkup, 1977, fq. 181. Ahmed F. El-Ehwani, po aty, fq. 73.

¹¹ Ahmed F. El-Ehwani, Filozofia, po aty, fq. 73.

¹² El-Ehwani, Takvim, po aty, fq. 120-121.

¹³ Shih disa mendime lidhur me këtë çështje: El-Ehwani, Takvim, po aty, fq. 121.

Në Mesjetë Ibn Sinai bën pjesë në grupin e intelektualëve të rrallë myslimanë, i cili shkroi autobiografi. Këtë autobiografi pastaj e plotësoi dhe e sqaroi nxënësi i tij Ebu Ubejd El-Xhuzxhaniu,¹⁴ kurse të cilën më vonë e transmetuan edhe dijetarë e biografë të tjerë, sikurse El-Bejhekiu, El-Kiftiu, Ibn Ebi Usajbia dhe Ibn Hal-likani.¹⁵

Dhjetë vjetët e fundit Ibn Sinai i kaloi në shërbim të princit isfahanas Ebu Xha'fer Ed-Dewleh. Merrte pjesë në shumë ekspedita ushtarake si mjek i princit dhe këshilltar për shkencë dhe kulturë. Mirëpo, pas shumë lëvizjesh nga vendi në vend, pas shumë vuajtjesh dhe burgosjesh, pas shumë leximesh e ligjëratash, gjatë një udhëtimi në përcjellje të një ekspedite ushtarake kundër Hamadanit, Ibn Sinai u sëmurë.

¹⁴ Ky ishte njëri ndër nxënësit e tij më të afërm, i cili e përcolli gjatë pjesës më të madhe të jetës. Lidhur me bibliografinë e tij shih: W. E. Gohlman, The Life of Ibn Sina, Albany, 1974.

¹⁵ Shih: Z. D. El-Bejheki, Tarih'ul-hukema'il-islam, botimi M. K. Ali, Damask, 1976, fq. 52-72; A. H. El-Kifti, Tarih'ul-hukema', botimi J. Lippert, Leipzig, 1903, fq. 413-426; I. A. Usajbiah, Ujun'ul-enba' fi tabekat'il-etibba', III, botimi Samih ez-Zajn, Bejrut, 1987, fq. 2-28; Ibn Hal-likan, Wafajat, II, botimi Ihsan 'Abbas, Bejrut, 1978, fq. 157-162, sipas: Seyyed Hossein Nasr and Oliver Leaman, History of Islamic Philosophy, I, Tehran, (-), fq. 231. (Më tej Shems Inati, Ibn Sina) ose: <http://www.mullasadra.com/knjige/zivot%20i%20djelo%20ibn%20sine.html>.

Përndryshe, gjatë kohës më të madhe të jetës së tij ai ishte shëndetlig. Përkundër mjekimit intensiv që ia kishte caktuar vetvetes, dhe përkundër këshillës së miqve të tij që të punojë më pak dhe të ruhet më shumë, ai vendosi ta ndërpresë mjekimin. Miqve të tij u tha: “Më shumë e dua jetën e shkurtër por të gjerë sesa të ngushtë e të gjatë”! Ai vdiq më Ramazan të vitit 429 hixhrij / korrik 1037)¹⁶, në moshën 57-vjeçe, afër qytetit Hamedan të Iranit. Vdiq me depotshmëri të plotë¹⁷, i penduar për gabimet e tij,¹⁸ madje duke i liruar robërit e tij, kurse çdo të tretën ditë prej mëngjesit deri në mbrëmje dëgjonte Kur'an.¹⁹

I ofenduar nga akuzat e disa teologëve ekzotërikë dhe juristëve të skajshëm se ai është jomysliman, Ibn Sinai e shkroi një katren (rubaij) në gjuhën persishte:

Nuk është e lehtë dhe e thjeshtë të quhem mosbesimtar,

Nga besimi im nuk ka besim më të fortë,

Në botë ka vetëm një njeri sikur jam unë, vallë edhe ai mosbesimtar?

*Atëherë në tërë botën nuk ekziston asnjë mysliman.*²⁰

Thuhet se viteve të fundit Ibn Sinai hoqi dorë nga jeta e hareshme dhe nga begatitë e kësaj bote, duke iu drejtuar Zotit me zemër të pastër dhe sinqeritet të plotë. Ai e shpërndau si dhuratë pasurinë që zotëronte dhe u dha kryekëput pas ibadetit për Zotin e madhërishtëm. Madje përcillet se pas shumë bredhjeve nga krahina në krahinë, nga qyteti në qytet, si rezultat i problemeve politike, ai u vendos në Xhuxhan, ku u njoftua me një personalitet të rëndësishëm me emrin Ebu Muhammed Esh-Shirai, i cili i dhuroi një shtëpi Ibn Sinait. Këtë shtëpi Ibn Sinai e përdori si shkollë për t'u dhënë ligjëratë nga filozofia

¹⁶ Vexhi Demiraj, po aty, fq. 39.

¹⁷ Henry Corbin, po aty, fq. 182. Ahmed F. El-Ehwani, Filozofia, po aty, fq. 78-79.

¹⁸ Cyril Glasse, Enciklopedija Islama, Sarajevo, 2006, fq. 242. Sipas: Hanna El-Fahuri & Halil El-Xherr, po aty, fq. 160.

¹⁹ Sipas: <http://www.preporod.com/muslimansko-nasljeubrike-53/1058--ibn-sina-smrt-uenjaka-nad-uenjacima.html>.

²⁰ Sipas: S. H. Nasr, Tri muslimanska mudraca, po aty, fq. 53.

dhe mjekësia nxënësve të tij çdo mbrëmje. Në këtë kohë, Ibn Sinai filloi ta shkruajë veprën kolosale nga mjekësia *El-Kanun fi't-tibb*.²¹

Në Hamadan edhe sot ekziston një mauzole i Ibn Sinait, në të cilin ai përkujtohet për të mirë: si dijetar, si mjek, si respekt feje e kombi etj.

III. Disa vlerësime dhe orientime ideore të Ibn Sinait

Meqenëse jeta, arsimimi dhe karriera e Ibn Sinait në qarqet shkencore e intelektuale sot kryesisht është e njohur, në këtë shkrim nuk do të ndalemi në hollësi. Megjithatë, duhet theksuar disa fragmente që kanë peshë për të kuptuarit e drejtë të jetës së tij intelektuale:

1. Ibn Sinai ishte fëmijë shumë i zgjuar dhe me inteligjencë të jashtëzakonshme. Mësimet elementare islame, si mësimin e Kur'anit përmendsh, hadithin dhe kelamin e mbaroi deri në moshën dhjetëvjeçare. Dituritë e tjera, si të drejtën islame, astronominë, mjekësinë, logjikën dhe filozofinë e mbaroi para moshës 18-vjeçe,²² dhe;
2. Përkundër rrethanave politike-shoqërore të trazuara dhe përkundër lëvizjeve të shumta nga vendi në vend që shpeshherë ishte i detyruar t'i bëjë, përkundër faktit që ishte i detyruar të jetojë në ilegalitet apo i burgosur, Ibn Sinai kontribuo shumë në thujtje të gjitha shkencat që i njihnte koha e atëhershme. Ai si fëmijë dhjetëvjeçar e pati mësuar Kur'anin përmendsh, por më vonë edhe Metafizikën e Aristotelit.²³ Ishte jashtëzakonisht inteligjent dhe elokuent. Veprat që ka shkruar ai numërojnë deri në 250.²⁴ Për cilësinë e tyre flet vetë vepra i tij nga mjekësia, Kanuni, që për disa shekuj ishte veprë qendrore për mjekësinë botërore. Filozofia e tij edhe sot para-

qet monument të pakalueshëm të historisë së filozofisë islame por dhe botërore.²⁵

Mësimet e tij pas moshës 18-vjeçare vazhduan të thellohen në fushat e ndryshme religjioze, filozofike dhe shkencore. Për shembull, edhe pse babai i tij e futi në mësimet e sekti shiit, ismailizëm, të cilin rit i përkiste ai vetë, Ibn Sinai ishte i hapur ndaj mësimave sunite dhe si dëshmi për këtë e kemi mësuesin e tij në fikh Ismail Ez-Zahidin, i cili ishte sunit. Por, ai ishte i hapur edhe ndaj mësimave shi'it të dymbëdhjetë imamëve. Mësuesi i tij vijues me emrin En-Natili i mundësoi shikim në gjerë sidomos në logjikë, astronomi dhe gjeometri.²⁶ Se Ibn Sinai nuk ishte dijetar antifetar, çfarë servojnë shumë kundërshtarë të tij, do ta theksojmë pohimin e nxënësit të tij El-Xhuzxhaniut, i cili i hedh poshtë të gjitha mendimet qëllimkëqija, i cili thotë se sa herë që Ibn Sinai *“ishte në pamundësi të zgjidhjes së ndonjë problemi filozofik-shkencor, atëherë merrte abdest, shkonte në xhami dhe falej e i lutej Zotit, që t'ia lehtësonte vështirësitë e zgjidhjes së çështjes së ndërlikuar”*.²⁷ Ky veprim tregon ndjenjën e fuqishme fetare të Ibn Sinait dhe përkushtimin e tij se çdo angazhim politik, kulturor dhe shkencor e bën në shërbim të besimit në Zotin Një dhe të Vetëm.

Meqë Ibn Sinai kishte frymë të lirë prej intelektual, dijetarët hamenden do ta quajnë shi'it apo sunit. Ata që e quajnë shi'it, thirren në prejardhjen e tij familjare shi'ite-ismailite. Mirëpo, Ibn Sinai në autobiografinë e tij thekson se nuk e ka pranuar doktrinën e tyre për shpirtin dhe intelektin, duke shtuar se bindjet e tyre nuk paraqisnin argumente bindëse. Po ashtu, këtë fakt e forcon dhe e ndihmon edhe fakti se mësuesi i tij në fikh ishte Ismail Ez-Zahidi, me orientim sunit. Do të pajtohem me ata dijetarë të cilët mendojnë se Ibn Sinai ishte i pavarur në mendime, dhe kjo më tepër si rezultat i studimeve dhe humltimeve të tij sesa si rezultat i përgjigjeve të gatshme dhe klisheve

²¹ Vexhi Demiraj, po aty, fq. 39.

²² Hanna El-Fahuri & Halil El-Xherr, po aty, fq. 158-159.

²³ Shih: Ibn Ebi Usajbi'ah, 'Ujun'ul-enba', fq. 5. Mendohet se Metafizikën e Aristotelit e kishte mësuar përmendsh, por nuk e kishte kuptuar mirë. Këtë ia sqaroi vetëm libri i El-Farabiut, Fi Agradit ma ba'de't-tab'i'a. Shih: El-Ehvani, Takvim, po aty, fq. 121.

²⁴ Sa i përket regjistrimit të veprave të Ibn Sinait shih: G. C. Qanawati, Mu'al-lafat Ibn Sina, Kajro, 1955 dhe Jahja El-Mahdavi, Fihrist-imusannafat-i Ibn Sina, Tehran, 1954.

²⁵ Shems Inati, Ibn Sina, po aty, fq. 252;

<http://www.mullasadra.com/knjige/zivot%20i%20djelo%20ibn%20sine.html>.

²⁶ Shems Inati, Ibn Sina, po aty, fq. 252; Vexhi Demiraj, po aty, fq. 38. Umer Ferruh, po aty, fq. 405.

²⁷ Vexhi Demiraj, po aty, fq. 41.

të njohura. Këtë pavarësi Ibn Sinai e kishte që në fillim të edukimit dhe arsimimit të tij e do të thosha deri në përfundim të karrierës dhe jetës së tij.

Ibn Sinai në mendim shumë shpejt u bë i pavarur, sepse:

E para, shumë herët u vërejt se Ibn Sinai nuk kishte nevojë për mësues, andaj ai vazhdoi që mëvetësisht të arsimohet, duke i thelluar studimet në shkencat intelektuale por edhe ato ekzakste, me një pavarësi intelektuale dhe metoda të rralla shkencore;²⁸

E dyta, nuk e ka pranuar pa kushte asnjë doktrinë prej doktrinëve të cilave u qe ekspozuar dhe të cilat i ka lexuar e studiuar. Ka marrë nga burime të ndryshme, duke përzgjedhur në mënyrë kritike atë që sipas tij, ishte interesante dhe e rëndësishme. Së këndejmi, në sistemin e tij të mendimit lehtë i dallojmë gjurmët e platonizmit, aristotelizmit, neoplatonizmit, galenizmit, farabizmit si dhe ideve të tjera filozofike greke dhe islame.²⁹ Sistemi i tij i të menduarit është unik dhe për këtë arsye nuk mund të themi se ai ndjek ndonjë nga shkollat e njohura të përmendura. Madje, edhe vepra *Esh-Shifa'*, në të cilën është e hetuar tendenca e fuqishme aristoteliane, nuk është vepër e pastër asistoteliane, si mendohet jo rrallë kjo. *Teoria e krijimit*, për shembull, e cila është themelësisht neoplatonike dhe *teoria e pejgamberisë*, e cila qendësisht është islame, janë vetëm dy shembuj të mirë të burimeve të tij të shumta joaristotelianiste të doktrinës. El-Xhuzxhani konfirmon uniken e kësaj vepre dhe pohon se në të nuk ka asgjë që nuk është rezultat i mendimit të tij personal.³⁰ Edhe vetë Ibn Sinai e poenton këtë fakt, duke theksuar origjinalitetin e tij, sidomos në veprën e cila merret me logjikë dhe fizikë.³¹

²⁸ Vexhi Demiraj, po aty, fq. 40-41.

²⁹ Shems Inati, Ibn Sina, po aty, fq. 252.

³⁰ Shems Inati, Ibn Sina, po aty, fq. 252.

³¹ Shems Inati, Ibn Sina, po aty, fq. 252.

IV. Veprat e Ibn Sinait

Ibn Sinai shkroi shumë vepra përkundër jetës së tij:

- Të stërngarkuar me funksione politike, organizative e shtetërore;
- Për shkak të lëvizjeve të shumta nga vendi në vend, nga qyteti në qytet;
- Për shkak se vdiq relativisht i ri, në moshën 57-vjeçare.

Vëllimi dhe cilësia e veprës mahnisin. Studiuesi i veprës së tij, Jahja ibn Mehdeviu numëron 242 vepra, kurse S. H. Nasr thotë se veprat e tij janë mbi 250 dhe përfshijnë të gjitha fushat që ishin të njohura në Mesjetë. Shkrimet i filloi shumë herët, rreth moshës njëzet vjeçe.

Shumica e veprave të tij janë shkruar në gjuhën arabe, kurse vetëm ndonjë është shkruar në gjuhën persishte (si ajo *Danish Nama-yi 'ala'i*). Gjuha arabe në veprat e para të tij është e rëndë e jo mjaft e kuptueshme. Mirëpo, pas kritikave të fuqishme të kritikës letrare e shkencore, Ibn Sinai qëndroi një kohë më të gjatë në Isfahan, ku u dha pas studimit intensiv të gjuhës arabe. Ibn Sinai pas kësaj periudhe e përmirësoi këtë mangësi dhe gjuha arabe e tij ishte më e rafinuar dhe më e këndshme.³²

Vepra e tij ka depërtuar si në Perëndim ashtu edhe në Lindje, por ndikimi i saj në Perëndim ka vazhduar deri në Mesjetë dhe në fillim të Kohës së re, kurse në Lindje ky ndikim vazhdon edhe në këtë kohë.³³

Si duket vepra e parë e Ibn Sinait është ***Mebhath fi'l-kuvvet'in-nefsijeh***, të cilën ia dedikoi Nuh Ibn Mensurit, që do të thotë se kjo vepër ishte shkruar në moshë shumë të re, 17-18 vjeçare. Sunduesi i vendit Nuh Ibn Mensuri ishte sëmurë dhe meqë mjekët e tij nuk arritën ta mjekojnë sunduesin, u dëgjua se këtë mund ta bëjë Ibn Sinai. Pasi që pallati i sunduesit e angazhoi për këtë punë, Ibn Sinai arriti sukses në mjekimin e tij. Kjo bëri që Ibn Sinait t'i hapen dyert dhe

³² Henry Corbin, po aty. Fq. 182 e tutje; S. H. Nasr, Tri muslimanska mudraca, Sarajevo, 1991, fq. 33 dhe fusnota 38 dhe 39.

³³ Henry Corbin, po aty. Fq. 182 e tutje.

privilegjet e pallatit të dinastisë samanidase por edhe thesari i pasur në të gjitha bibliotekat e pallatit.

Në moshën 21-vjeçare Ibn Sinai e shkroi edhe veprën tjetër me titull ***El-Hikmet'ul-arudijeh***, në të cilën flet për të gjitha shkencat e kohës së tij, përveç matematikës.³⁴

Por, ndër të gjitha ato, vepra më e njohur e Ibn Sinait është *El-Kanun fi't-tibb* (Kanoni i mjekësisë), pastaj *Esh-Shifa'* (Shërimi), *En-Nexhat* (Shpëtimi), *'Ujun'ul-hikmeh* (Burimet e urtësisë), *Danishnama-yi 'Ala'i* (Libri i dijes kushtuar Ala'ud-Dewleh) dhe *El-Isharat we't-tenbihat* (Vepra mbi instruksionet dhe qortimet).

***El-Kanun fi't-tibb* (Kanoni i mjekësisë)**

Vepra *Kanuni* përbëhet prej pesë pjesëve. Është përkthyer në shumë gjuhë evropiane, kurse në gjuhën latine është përkthyer disa herë me titullin *Canon*. Në Perëndim deri në fund të shek. XI hixhrij/ XVII gregorian, në universitetet e tyre, *Kanuni* është konsideruar si burimi kryesor i mjekësisë, kurse edhe sot në Lindje, në botën myslimane shërben si burim serioz në medicinën myslimane, sikur në subkontinentin indo-pakistanez.³⁵

Kanuni i mjekësisë është vepër madhështore dhe ka përfshirë njohuritë e deriatëhershme të mjekësisë, duke i shtuar edhe inovacionet e vetë Ibn Sinait. Vepra ndahet në pesë libra dhe atë:

- I. Çështjet e përgjithshme të mjekësisë, për parimet teorike apo për ato të fiziologjisë;
- II. Rregullat të cilat duhet t'i njohë ai që merret me mjekësi;
- III-IV. Merret me çështjet praktike të mjekësisë;
- V. Trajton përbërjen e ilaçeve, farmakologjinë.

Në kuadër të mjekësisë ka shkruar edhe trajtesa të tjera.³⁶

³⁴ Ahmed Fuad El-Ehvani, Ibn Sina, në: Takvim za 1084 g., Sarajevo, 1984, fq. 125-126. (më tej: El-Ehvani, Takvim).

³⁵ El-Ehvani, Takvim, po aty, fq. 126.

³⁶ El-Ehvani, Takvim, po aty, fq. 128-133. Sipas: Hanna El-Fahuri & Halil El-Xherr, po aty, fq. 162.

Faksimili i veprës *Kanoni i Mjekësisë*

***Esh-Shifa'* (Shërimi)**

Vepra *Esh-Shifa*, paraqet veprën më të hollësishme filozofike të natyrës peripatetike, në Evropë e njohur nga përkthimi në gjuhën latine si *Sufficientia*. Vepra konsiderohet si vepra më e gjerë që ndonjëherë e ka shkruar një autor dhe përbëhet prej 18 vëllimeve. Madje kjo vepër quhet edhe enciklopedi. Një kopje e plotë e *Shifa*-së gjendet në

Universitetin e Oksfordit.³⁷ Sipas të dhënave që ofrojnë autorët e ndryshëm, vepra ka filluar të botohet tërësisht, por na mungojnë të dhënat se a është përfunduar botimi. Është e njohur se pjesë të caktuara të saj janë përkthyer në shumë gjuhë evropiane, si në gjuhën frënge, latine, spanjolle, çeko-slovake etj..

Vepra *Esh-Shifa* ndahet në katër pjesë: Logjika (El-Mantik), Fizika (Et-Tabiiyyat), Matematika (Er-Rijadiyyat) dhe Metafizika (teozofia) (El-Ilahijyat).³⁸

Logjika është ndarë në nëntë pjesë, fizika në tetë, kurse matematika në katër pjesë. Fizika (duke përfshirë dy vepra të cilat kanë të bëjnë me botën animale dhe bimore, të cilat janë plotësuar pas matematikës) është shtypur e para, pastaj vazhdoi Metafizika, pastaj Logjika dhe më në fund Matematika.³⁹

Kopje e Kanunit të Ibn Sinait, më 1593

³⁷ Vexhi Demiraj, po aty, fq. 42.

³⁸ Sipas: Hanna El-Fahuri & Halil El-Xherr, po aty, fq. 161.

S. H. Nasr, Tri muslimanska mudraca, po aty, fq. 33.

³⁹ Sipas: <http://www.mullasadra.com/knjige/zivot%20i%20djelo%20ibn%20sine.html> (e marrë më 20. 05.2009).

Vepra *Esh-Shifa* është shkruar për një periudhë më të gjatë. Fillimi është në pallatin e Shemsuddevles kurse fundi është në pallatin e Ala-uddewles, sunduesit të Isfahanit dhe kjo asocon në veprën e Gëtes, i cili e shkroi veprën e tij Fausti në afat kohor 60 vjet ndërmjet dy vëllimeve.⁴⁰

En-Nexhat (Shpëtimi)

Vepra *En-Nexhat* është vepra vijuese që paraqet një përmbledhje të veprës *Esh-Shifa*. Po ashtu përbëhet prej katër pjesëve: logjikës, fizikës dhe metafizikës (të cilat i përgatiti vetë Ibn Sinai), dhe matematikës të cilën e përgatiti El-Xhuzxhani).⁴¹ Edhe kjo vepër ka përjetuar botime të pjesshme në Egjipt etj.⁴²

'Ujun 'ul-hikmeh (Burimet e urtësisë)

Vepra *'Ujun 'ul-hikmeh*, e njohur edhe si *Muxhez* (Përmbledhje), është shkruar me qëllim të bëhet si instruksion në logjikë, fizikë dhe metafizikë. Kjo përshtypje fitohet nga thjeshtësia, qartësia dhe përmbledhja me të cilat është paraqitur vepra.

Danishnama-yi 'ala'i (Libri i dijes kushtuar Ala'ud-Dewleh)

Vepra *Danishnama-yi 'ala'i* 'Ala'ud-Dewle (Libri i dijes kushtuar Ala'ud-Dewleh), po ashtu, përbëhet prej katër pjesëve, e sidomos shquhet për atë që paraqet veprën e parë të shtypur nga filozofia peripatetike në gjuhën persishte.⁴³

El-Isharatu we't-tenbihat (Vepra mbi instruksionet dhe qortimet)

Vepra *El-Isharat we't-tenbihat* paraqet veprën më të pjekur dhe më gjithëpërfshirëse filozofike të Ibn Sinait. Për këtë vepër S. H. Nas-

⁴⁰ Sipas: Vexhi Demiraj, po aty, fq. 41.

⁴¹ Sipas: <http://www.mullasadra.com/knjige/zivot%20i%20djelo%20ibn%20sine.html>.

⁴² Sipas: Hanna El-Fahuri & Halil El-Xherr, po aty, fq. 162.

⁴³ Shih me tepër: <http://www.muslimphilosophy.com/books/dansh.pdf>. (Shënuar më 29.05.2009).

ri thotë se është edhe vepra më e lavdishme.⁴⁴ Vepra përbëhet prej Logjikës, Fizikës dhe Metafizikës. Ajo përfundon me trajtesën mbi misticizmin, trajtesën e cila mund të rrëgjohet në shqyrtimin etikë para se në domethënien e saj metafizike.

Po ashtu, Ibn Sinai ka shkruar edhe një varg trajtesash nga logjika, psikologjia, kozmologjia dhe metafizika.

Në shtojcë Ibn Sinai sjell një numër esesh dhe poemash. Në mesin e esëve të tij më të njohura bëjnë pjesë *Hajj ibn Jakdhan* (I gjalli i biri i të Zgjuarit), *Risaletu 'ut-tajr* (Trajtesa mbi shpendin), *Risaletu fi sirr 'il-kadar* (Trajtesa mbi sekretet e kaderit), *Risaletu fi 'l-'ishk* (Ese mbi dashurinë) dhe *Tahsil 'us-se'adeh* (Arritja e lumturisë).

Poemat e tij më të rëndësishme janë *El-Urxhuzetu fi 'l-tibb* (Poema për mjekësinë),⁴⁵ *El-Kasidat 'ul-mudawijjeh* (Kasideja në vargje)⁴⁶ dhe *El-Kasidat 'ul-'ajnijjeti fi 'n-nefs* (Kasida mbi shpirtin).⁴⁷ Gjithashtu ka shkruar edhe disa poema në persishte.⁴⁸

Veprat e fundit të Ibn Sinait karakterizohen edhe me angazhimin e tij që të pajtohet arsyja dhe shpallja, që para tij e patën bërë El-Kindiu, El-Farabiu, Ihwan'us-safa etj.

Mirëpo, viteve të fundit Ibn Sinai kishte hequr dorë nga bindjet rinore, madje kishte shkruar edhe një trajtesë për namazin dhe komente të disa sureve kur'anore.⁴⁹

⁴⁴ S. H. Nasr, Tri muslimanska mudraca, po aty, fq. 33.

⁴⁵ Fjala është për poemën e tij më të gjatë e cila përbëhet prej gati 1000 vargjeve, kuese në të cilën shtron parimet e medicinës islame. Sipas: S. H. Nasr, Tri muslimanska mudraca, po aty, fq. 34.

⁴⁶ Në këtë *kaside*, e cila qe shkruar për Suhejlin, Ibn Sinai përmbledh mësimin mbi logjikën dhe këtë në formën poetike që vëllai i tij Aliu ta mësojë përmendsh më lehtë.

⁴⁷ Poema o shpirtin është poema e tij më e njohur.

⁴⁸ Për listën e veprave të Ibn Sinait shih: Umer Ferruh, po aty, fq. 423-426.

⁴⁹ Si shembull se edhe Kur'anë mund të bëhet burim i meditimit filozofik të Kur'anit mund të shohim te Ibn Sinai. Në vazhdim po e ofrojmë një fragment nga tefsiri i sures El-Felek (CXIII): Ta cekim si shembull fillimin e komentit të tij të sures CXIII (El-Felek, 1): "I mbështetem Atij i cili bën që agimi të pëlcasë". Kjo d.m.th.: "Atij i cili me dritën e të qenmes bën që të plasë (çahet) terri i të paqenmes, dhe i cili është Parimi i Parë, Qenie vetvetiu e domosdoshme. Dhe kjo (dalje e dritës), si inherente mirësisë së tij absolute, sipas qëllimit të parë është në njëjtësinë e vetë atij. E para nga qeniet që nga ajo emanojnë (Inteligjenca e Parë) është Emanacioni e saj. Në të nuk ekziston e keqja, pos

V. Idetë kryesore të doktrinës filozofike të Ibn Sinait

Si figura më unike dhe pa dyshim më e madhe dhe më komplekse në botën myslimane, Ibn Sinai ishte i vetmi ndër filozofët e mëdhenj myslimanë, i cili ndërtoi sistem të plotë dhe të përpunuar filozofik dhe i cili jetoi për disa shekuj përkundër sulmeve të rrepta të El-Gazaliut, Er-Rraziut dhe të tjerëve. Këtë e bëri jo vetëm konsistentësia dhe plotësia e sistemit, por më tepër origjinaliteti dhe shpirti gjenial në zbulimin e metodave, shkaqeve dhe dëshmimeve, të cilat bënë që idetë e tij të jetojnë jo vetëm në botën myslimane por edhe në Perëndimin mesjetar, nëpërmjet dijetarëve të krishterë, Albertit të madh, Toma Akuinit etj.⁵⁰ Edhe atëherë kur për Ibn Sinain flasim si për një peripatetik, sistemi i tij mban ngjyrën dhe fuqinë e personalitetit të tij dhe nuk paraqet një kompilacion të thjeshtë të peripatetizmit, por një vepër të tërë me mendime të sistemuara dhe konsistente, që di të distancohet nga Aristoteli e Platoni sa herë që mësimet e tyre kundërshtohen me mësimet islame.

Në vazhdim do t'i shtrojmë vetëm disa pikëpamje të mendimeve të tij. Analiza më e hollësishme kërkon edhe kohë edhe kompetencë shumë më të madhe, por edhe studime e hulumtime shumëdisiplinare, që i kapërcen synimet e këtij shkrimi.

asaj që është e fshehur nën përhapjen e dritës së Qenies së Parë, d.m.th. asaj patejdukshmërisë që i është inherente diçkaje (kuiditetit) që rrjedh nga qenësia e saj." Henry Corbin, po aty, fq. 20.

⁵⁰ Më gjerësisht: Fazlur Rahman, Ibn Sina, në: M. M. Sharif, Historia islamske filozofije, I, Zagreb, 1988, fq. 483.

V.1. Ndarja e filozofisë

Synimi i filozofisë, sipas Ibn Sinait, është të përcaktojë realitetin e gjerave, aq sa është e mundur kjo për qeniet njerëzore.⁵¹ Sipas tij, ekziston *filozofia teorike*, e cila synon njohjen e së vërtetës dhe *filozofia praktike*, e cila synon njohjen e së mirës.⁵² Synimi i filozofisë teorike është përkryerja e shpirtit nëpërmjet vetë njohjes, derisa synimi i filozofisë praktike është përkryerja e shpirtit nëpërmjet njohjes së asaj që duhet të bëhet në mënyrë që shpirti të veprojë në pajtim me këtë dije.⁵³ Filozofia praktike është njohja e gjerave të cilat ekzistojnë pavarësisht prej përzgjedhjes dhe veprimit tonë, derisa filozofia praktike është njohja e gjerave, ekzistimi i të cilave ka rezultuar me përzgjedhjen dhe veprimin tonë.

Ekzistojnë dy tipe themelore të subjektit individual të dijes teorike: ata për të cilët lëvizja mund të jetë e lidhur, siç është njerëzia (karakter i njeriut), ndershmëria (squareness) dhe uniteti; dhe ata për të cilët lëvizja nuk mund t'u shtohet siç janë Zoti dhe intelekti. Të parët janë të ndarë në ata të cilët nuk ekzistojnë nëse lëvizja si e tillë nuk u është shtuar, sikur janë njerëzia dhe ndershmëria (squareness) dhe në ata të cilët mund të ekzistojnë pa kurrfarë lëvizje, e cila mund të lidhen për ta, sikur janë uniteti dhe shumësia. Tipi i parë do të jetë ose i atillë që nuk mund të privohet nga lëvizja e barabartë në realitet apo në mendim (d.m.th. në karakter), ose i atillë që mund të privohet nga lëvizja në mendim por jo në realitet (d.m.th. në ndershmëri).⁵⁴

Së këndejmi, ekzistojnë tri degë të filozofisë teorike:

- Ajo e cila merret me gjerat pa marrë parasysh në atë se a ka qenë lëvizja për ta e lidhur në realitet apo në mendim;

⁵¹ El-Med'hal, fq. 12, sipas: Shems Inati, Ibn Sina, po aty, fq. 233. Filozofinë dhe urtësinë (hikmeh) Ibn Sinai e ka përdorur vazhdimisht.

⁵² El-Med'hal, fq. 14, sipas: Shems Inati, Ibn Sina, po aty, fq. 233.

⁵³ Ibid., fq. 12, sipas: Shems Inati, Ibn Sina, po aty, fq. 233. Sipas: Hanna El-Fahuri & Halil El-Xherr, po aty, fq. 164.

⁵⁴ Ibid., fq. 12-13.

- Ajo e cila merret me gjerat pa marrë parasysh në atë se a u është shtuar lëvizja në realitet por jo edhe në mendim dhe më në fund;
- Ajo e cila merret me gjerat pa marrë parasysh në atë që lëvizja për ta nuk është e lidhur as në realitet as në mendim, përkundër asaj se a mund t'u atribuohet lëvizja, sikur në rastin e unitetit, apo jo, sikur në rastin e Zotit. E para është fizika, e dyta është matematika e pastër dhe e treta është metafizika.⁵⁵

Filozofia praktike, nga ana tjetër, ka të bëjë me doktrinën e një prej këtyre talenteve:

- 1) Parimet mbi të cilat është i bazuar komunikimi shoqëror respektivisht publik në mesin e njerëzve;
 - 2) Parimet mbi të cilat është i bazuar komunikimi personal ose pjesëmarrja në mesin e njerëzve dhe;
 - 3) Parimet mbi të cilat janë të bazuara punët individuale.
- E para është udhëheqja me qytetin në të cilën është përqendruar dituria politike;
 - E dyta është udhëheqja shtëpiake apo familjare;⁵⁶ dhe
 - E treta është udhëheqja individuale, në të cilën është e udhëhequr etika.⁵⁷

Parimet e filozofisë praktike janë nxjerrë nga Ligji Hyjnor (Sheriati) ashtu që përkufizimet e saj të plota janë bërë të qarta nëpërmjet Ligjit Hyjnor të theksuar.⁵⁸ Dobia e shkencës mbi udhëheqjen e qytetit qëndron në atë që na mundëson ta njohim mënyrën me të cilën njerëzit në komunikimin e tyre reciprok shoqëror dhe publik e arrijnë mirëqenien e trupit njerëzor dhe mbrojtjen e njerëzisë. Dobia e shkencës mbi udhëheqjen shtëpiake dhe familjare konsiston në atë që na mundëson ta mësojmë tipin e komunikimit të cilin duhet ta pranojnë të

⁵⁵ Ibid., fq. 14. Mbi ndarjen e diturisë shih gjithashtu Esh-Shifa', El-Ilahijjat, 1, botim i M. Y. Musa, S. Dunja dhe S. Zajd, Kajro, 1960, fq. 3-4; Mantik 'ul-mashrikijjin, Kajro, 1910, fq. 6-7 dhe Ujun'ul-hikmeh, botim i A. R. Badawi, Kajro, 1954, fq. 17.

⁵⁶ Sa i përket shkencës mbi udhëheqjen familjare nuk është dhënë asnjë emër specifik, por mund të parashtrohet se udhëzon mbi shkencën shoqërore, që korrespondon me perceptimin grek të ekonomisë.

⁵⁷ El-Med'hal, fq. 14, sipas: Shems Inati, Ibn Sina, po aty, fq. 234.

⁵⁸ Ujun 'ul-hikmeh, fq. 16 sipas: Shems Inati, Ibn Sina, po aty, fq. 234.

gjithë anëtarët të po kësaj familjeje në mënyrë që ta sigurojnë mirëqenien e tyre. Komunikimi ose pjesëmarrja e tillë sendërtohet ndërmjet burrit dhe gruas, prindit dhe fëmijëve, zotërisë dhe shërbëtorit. Shkenca mbi udhëheqjen individuale sjell dobi të dyfishtë: ajo na njofton me cilësitë dhe mënyrat e arritjes së tyre me qëllim të pastrimit të shpirtit, nga një anë, sikur edhe me të këqijat dhe mënyrat për ngathënjimin e tyre me qëllim të përkryerjes së shpirtit, nga ana tjetër.⁵⁹

V.2. Mësimi për Qenien

Filozofët myslimanë në përgjithësi për Zotin dhe cilësitë e Tij kanë biseduar brenda kufijve të besimit islam. Sipas Kur'anit, Zoti është *“Thuaj: ‘Ai, Allahu është një! Allahu është Ai të cilit çdo krijesë i drejtohet për çdo nevojë. As s’ka lindur as nuk është i lindur ...”*, kurse perceptimi i mundshëm i disa cilësive të Zotit, si dora, froni, fytyra etj., që i ngjasojnë antropomorfizmit, interpretohet se Zotit “nuk i ngjason asgjë”, Ai është më i lartësuar dhe më i përsosuri nga të gjithë ekzistentët tjerë.⁶⁰

Filozofët myslimanë u gjetën kryesisht para dy teorive, asaj të Aristotelit, sipas së cilës Zoti është Lëvizësi i Palëvizshëm, respektivisht se Ai është shkak i Parë në lëvizjen e botës, dhe të Platonit, neoplatoniste, e cila përcakton Zotin si ‘një’ etj etj. Në pamundësi që të lëshohemi në gjerësi, mund të themi se teoria islame bën dallimin mes Zotit dhe botës dhe se kjo teori në thellim thërret në krijimin nga e paqena, duke u bazuar në fjalët e Kur'anit: *“Kur Ai dëshiron diçka, Ai vetëm thotë: ‘Bëhu!’ dhe ajo bëhet.”* (Jasin, 82).⁶¹

Doktrina e Ibn Sina për Qenien, sikur edhe e filozofëve të tjerë klasikë, është emanacioniste. Sipas tij, prej Zotit, ekzistentit të doe-

mosdoshëm, emanon vetëm inteligjenca e parë, sepse nga njëri, nga entiteti absolutisht i thjeshtë, mund të emanojë vetëm një gjë. Mirëpo, natyra e inteligjencës së parë nuk është më absolutisht e thjeshtë, pasi nuk është e domosdoshme vetvetiu, ajo është e mundur, kurse mundësinë e saj e aktualizon Zoti. Duke iu falënderuar natyrës së saj të dyfishtë, e cila nga tash e përshkon tërë botën e krijuar, inteligjenca e parë e shkakton lindjen e dy entiteteve:

- 1) Inteligjencës së dytë nëpërmjet pikëpamjes më të lartë të qenies së saj, njëmendësisë dhe;
- 2) Sferës së parë dhe më të lartë nëpërmjet pikëpamjes më të ulët të qenies së saj, me fjalë të tjera mundësisë së saj natyrore.

Ky proces i dyfishtë emanacionist vazhdon derisa nuk arrijmë deri te inteligjenca më e ulët dhe e dhjeta, e cila administron me botën sub-lunare - të shumica e filozofëve myslimanë kjo botë quhet Engjëlli Xhibrili.⁶²

Gjithashtu do të shtrojmë se Ibn Sinai ndoqi filozofinë *E Ekzistuesit*, kurse filozofinë *E Njërit* e bëri përcjellëse Të Ekzistuesit. E para ishte rruga e Aristotelit, kurse e dyta e Plotinit (neoplatonizmit). Ndaj edhe Ibn Sinai ndoqi në njëfarë aspekti peripatetizmin dhe metafizikën si shkencë e përkufizoi si shkencë e cila merret me ekzistuesin si të tillë.⁶³ Si konsekuencë e këtij perceptimi, Ibn Sinai Zotin e quan *Ekzistencë e Domosdoshme*. Dëshmia e Ibn Sina zë fill në nocionet *domosdoshmëria* dhe *kontingjenca*. Domosdoshmëria është ekzistenca e domosdoshme - mosqenia e së cilës është e pamundur, kurse kontin-

⁶² Sipas: Fazlur Rahman, Ibn Sina, në: M. M. Sharif, Historija islamske filozofije, I, Zagreb, 1988, fq. 484. El-Ehwani, Takvim, po aty, fq. 178-179.

⁶³ Ibn Sinai ndjek Aristotelin në përkufizimin e tij të metafizikës si shkencë mbi Ekzistuesin, por nuk e ndjek edhe në interpretimin e mëtejshëm. Atë që El-Farabi Zotin e emërtonte si *Parim të Parë* Ibn Sinai e quan *Qenësi të Domosdoshme*. Ibn Sinai në vend të përkufizimit të Zotit përmend se Ekzistuesi është njëri nga nocionet e të vërtetave evidente dhe themelore. Këtë e thotë në veprën Esh-Shifa: *“Nocionet Ekzistuesi, Reali, I Domosdoshmi janë të vërteta themelore, aksioma të rrënjësura në shpirt. Ato dhe mbëllimi i tyre në shpirt nuk duhet dëshmuar me gjësende.”* Sipas: Ahmed F. El-Ehwani, Filozofia, po aty, fq. 109.

⁵⁹ Ibid. Për ndarjen e diturisë shih gjithashtu: Tis'a resa'il, botimi i Hasan 'Asi, Bejrut, 1986, fq. 83-85.

Është për çdo lëvdatë që qysh në vitet e dyzeta të shekullit XX, Vexhi Demiraj i ka analizuar shkurtazi problemet e ndarjes së filozofisë së Ibn Sina dhe aspekte të filozofisë së tij.

⁶⁰ Ahmed F. El-Ehwani, Filozofia, po aty, fq. 105.

⁶¹ Po aty, fq. 106.

gjenca është ekzistenca - mosqenia e së cilës është e mundshme.⁶⁴ Çdo ekzistent ka shkakun e vet, përveç Zotit, i cili është Ekzistenti i Domosdoshëm Vetekzistues, i cili është parim i çdo pasoje. Ai posedon cilësi të thjeshta dhe të përkryera, Ai është e vërteta e pastër, një, nuk ka asgjë që do t'i përngjante, nuk ka prototip as arketip. Ai vetëm mund të parandihet me njohje racionale.⁶⁵

Në vazhdim do ta shqyrtojmë edhe çështjen e perceptimit të Qenies, problem ky i rëndë gjatë tërë historisë së mendimit filozofik.

Ibn Sinai nuk është i pari me teorinë mbi ndarjen e ekzistentëve, por është ndër më të zëshmit në mesin e tyre. Kështu, ai ekzistenet i ndanë në tri grupe:

- 1) Në ekzistentë (Qenie) të Domosdoshëm (vaxhib'ul-vuxhud);
- 2) Në ekzistentë të mundshëm (mumkin'ul-vuxhud) dhe
- 3) Në ekzistentë të pamundshëm (mumteni'ul-vuxhud).⁶⁶

Zoti është Qenie e domosdoshme, numerikisht Një, Ai nuk ka esencë tjetër astribute të tjera pos faktit që ekziston dhe ekziston domosdoshmërisht. Meqë Zoti nuk ka esencë, Ai është absolutisht i thjeshtë dhe nuk mund të përkufizohet. Për dallim nga peripatetizmi, Ibn Sinai e kombinon thjeshtësinë absolute të Zotit me idenë se në njohjen e vetes Zoti në mënyrë implicite e njeh esencën e gjerave. Ibn Sinai u përpoq që atributet e Zotit t'i nxjerrë nga njohja, krijimi, fuqia, vullneti etj., nga Qenia e Tij e thjeshtë e pandryshueshme, respektivisht, të tregojë se këtotribute nuk janë tjetër veçse fakte të Ekzistimit të Tij.⁶⁷ Ndryshe, *Qenia e Domosdoshme* është inteligjenca e pastër, sepse është i ndryshëm nga materia në çfarëdo pikëpamje. Ai është inte-

ligjent por njëkohësisht edhe inteligjibil⁶⁸. Ai është i përsosur, madje mbi “përsosurinë”, e mira e pastër, meqë për nga natyra është i mirë. Ai është e vërteta meqë është tërësisht i bindur në qenësinë e vet, ekzistimin e vet. Nuk ka asgjë më të vërtetë nga bindja e Tij për ekzistimin e vet.⁶⁹

Vetë njohja e Zotit është *ipso facto* me njohjen e gjerave të tjera, sepse duke e njohur Vetën Zoti domosdoshmërisht i njeh qeniet që dalin nga Ai. Për dallim prej grekëve të cilët thoshin se Zoti i njeh vetëm esencat (universalet), sepse njohja e partikularive nënkupton njohjen nëpërmjet perceptimit shqisor dhe të faktorit kohor, që Zotin e bënë të papërkryer, Ibn Sinai tregon se Zoti ndonëse nuk ka njohje perceptuese, Ai megjithatë i di të gjitha partikularitë në “*mënyrë universale*” ashtu që njohja perceptivë për Të është e tepërt. Meqë Zoti është shkak i emanativ i gjithë të krijuarës, Ai i di edhe ato qenie ekzistuese dhe raportet që sundojnë mes tyre, duke u thirrur në ajetin kur'anor: “*Asgjë individuale nuk mbetet e fshehur nga Zoti as në qiej as në tokë.*”⁷⁰ Këtë Ibn Sinai ndryshe e shpreh në veprën *El-Isharat*: “*Kur me këtë rrugë ta arrijë kufirin e vullnetit dhe ushtrimit, atëherë i hapen mundësitë e kognitimit apo hulumtimit të dritës së të vërtetës, kurse ndjenja që e përjeton është sikur perdja që ndriçon e pastaj të fiket.*”⁷¹

Qeniet e mundshme janë ato të cilave iu paraprin shkak, të cilat janë të varura nga faktorë të ndryshëm, kurse ekzistimi i tyre është i mundshëm; do të thotë: këto qenie lindin, vdesin, janë materiale, me mangësi dhe se mosekzistimi i tyre nuk paraqet diç të pamundshme.

⁶⁴ Shih dallimet mes këtyre dy shprehjeve në: Ekrem Murtezai, Fjalor i filozofisë, Prishtinë, 1995, fq. 350.

Duhet tërhequr vërejtjen se Filozofia e Ekzistencës të Aristoteli dhe të Ibn Sinai dallon nga Filozofia e ekzistencializmit modern. Te Ibn Sinai *Esenca* i paraprinë *ekzistencës*, kurse te ekzistencializmi modern *ekzistenca* i paraprinë *esencës*.

⁶⁵ El-Ehwani, Takvim, po aty, fq. 175-177.

⁶⁶ Ahmed F. El-Ehwani, Filozofia, po aty, fq. 77. Krhs.: Naim Tërnavë, Pasqyrë e filozofisë islame, Prishtinë, 1995, fq. 71. Krhs.: Ali Durusoj, po aty, fq. 96 e tutje.

⁶⁷ Parafrazim sipas: Fazlur Rahman, Ibn Sina, po aty, fq. 501. Sipas: Hanna El-Fahuri & Halil El-Xherr, po aty, fq. 223.

⁶⁸ Inteligjent – i aftë që në kushte të reja, të panjohura më parë, qofshin hapësinore, matematikore, teknike, logjike etj., i zgjidh në mënyrë adekuate, të saktë ose origjinale etj.... ; Inteligjibil – i aftë që të vërejë me mendje por jo me shqisë; ajo që gjenden matanë botës (mundus sensibilis) dhe fenomeneve të tjera dhe që mund të njihet vetëm me mendje. Gjerësisht: Ekrem Murtezai, Fjalori filozofik, Prishtinë, 1995, fq. 292 dhe 293.

⁶⁹ Ahmed F. El-Ehwani, Filozofia, po aty, fq. 111.

⁷⁰ Shih: Ibn Sina, Al-Nagat, Kajro, 1938, fq. 247-249, sipas: Fazlur Rahman, Ibn Sina, po aty, fq. 501-502. Ahmed F. El-Ehwani, Takvim 1984, po aty, fq. 164 e tutje.

⁷¹ Sipas: Ahmed F. El-Ehwani Filozofia, po aty, fq. 78. Sipas: Fazlur Rahman, Ibn Sina, po aty, fq. 501-503.

Kurse qeniet e pamundshme janë ato të cilat në vetvete janë të pamundshme, por që bëhen të mundshme nga ndërhyrja e shkakut të jashtëm, sikur që zjarri varet nga faktori i jashtëm.⁷² Këtë qëndrim të Ibn Sinait e ka kundërshtuar Ibn Rushdi⁷³ dhe filozofë të tjerë si El-Gazaliu etj.

V.3. Tri çështjet kyç metafizike

Me kalimin e kohës tri çështje u problematizuan aq shumë sa që përkundër shqyrtimit disashekullor të tyre ende jemi në fillimin e vetë problemit. Këto janë tema se *bota është e amshueshme*, se *Zoti nuk i njeh partikularitet* dhe se *ringjallja në botën tjetër do të jetë vetëm shpirtërore*. Për këto çështje u ngrit El-Gazaliu dhe në veprën e tij të njohur filozofike *Et-Tehafut'ut-tehafut*⁷⁴, e sulmoi rreptë përfaqësuesin e bindjeve të tilla, Ibn Sinain, madje duke e shpallur këtë dhe të tjerët për mosbesimtarë.

V.3.1. Amshueshmëria e botës

Filozofët myslimanë janë të ndarë në çështjen e perceptimit të Zotit dhe botës. A është bota e amshuar apo e krijuar, si është krijuar dhe kush e krijoi këtë botë janë tema të nxehta si për kelamistët (apologjetët) ashtu edhe për filozofët. Kryesisht i kemi dy grupe mendimesh të filozofëve myslimanë: shumica që janë nën ndikimin grek dhe mbajnë mendimin se bota është e amshueshme, por duke mos e refuzuar fuqinë krijuese të Zotit dhe pakica si kundërshtarë të kësaj ideje, me në krye El-Gazaliun. Ibn Sinai, sikur edhe El-Farabiu, pohon se

⁷² Ahmed F. El-Ehwani Filozofia, po aty, fq. 77. Krhs.: Naim Tërnavë, po aty, fq. 71; Vexhi Demiraj, po aty, fq. 43.

⁷³ Ibn Rushdi thotë se ekzistenca që bëhet e domosdoshme nga një shkak i jashtëm nuk mund të jetë e domosdoshme në vetveten e saj, veçse kur të zhduket ky shkak i jashtëm. Mirëpo, qysh më herët Ibn Sinai është përgjigjur se ekzistenca e shkakut të parë është e domosdoshme dhe se ai nuk mund të zhduket. Sipas: Vexhi Demiraj, po aty, fq. 44.

⁷⁴ Vepra është përkthyer në shumë gjuhë botërore, por edhe në gjuhën kroate nga Daniel Bučan, të cilin përkthim e kemi përdorur edhe ne në shqyrtimet tona. Shih: Abu Hamid al-Gazali, Nesuvislost filozofa, Zagreb, 1993.

për ekzistimin e Zotit sjell dëshminë e njëjtë kur thotë: “Për ekzistimin e Krijuesit nuk duhet të kërkojmë dëshmi në asnjë krijesë të tij, por nga mundësia e asaj që tashmë ekziston dhe asaj që, sipas arsyes sonë, mund të ekzistojë - duhet të përfundojmë të parën, ekzistimin e domosdoshëm. Sipas ekzistimit të saj kjo botë është diç e jodomosdoshme, diç që e kërkon ndonjë shkak i cili do ta prodhojë në ekzistim, sepse ekzistimi i tij nuk krijohet nga vetë ai.”

Edhe pse në shikim të parë mund të formojmë iluzion se Ibn Sinai pajtohet me Aristotelin, analizat e thella tregojnë se Ibn Sinai kishte mendim të vetin: “*Fjala amshueshmëri ka disa kuptime. Kështu, amshueshmëria krahasuese domethënë diç, koha e së cilës në të kaluarën është më e madhe nga koha e diç tjetër. Prandaj, kjo e para është e amshueshme në krahasim me diç tjetër. Ndërkaq, amshueshmëria absolute ka dy kuptime: në raport me kohën dhe me veten. Kuptimi i parë është ai i cili nuk ka fillim kohor, deri sa kuptimi i dytë është ai i cili nuk ka kurrfarë fillimi për të cilin do të lidhej. Kjo është amshueshmëria e mirëfilltë dhe kjo ka të bëjë vetëm me Njërën, Të Vërtetën, Të Madhërishmin!*”⁷⁵

E qartë, Ibn Sinai assesi nuk mendon se bota vetvetiu është e amshueshme dhe se nuk e ka krijuar Zoti, por mendon se bota është e amshueshme, sepse Zoti e ka krijuar para çdo kohe dhe për këtë shkak ajo është e krijuar para çdo kohe. Por, kjo amshueshmëri absolute kohore nuk mund të krahasohet me Zotin Absolut të Amshueshëm, sepse Zoti ka ekzistuar edhe atëherë kur nuk kishte as botë, as kohë. Sipas tij, Zoti e krijoi botën, e pastaj filloi koha. Kur thuhet se bota është e amshueshme, me këtë mendohet në amshueshmërinë e tij në raport me kohën e jo në raport me vetë atë.⁷⁶

⁷⁵ Nedim El-Xhisr, Kisaat'ul-iman bejn'el-felsefeti we'l-ilmi we'l-Kur'ani, Tarablus – Liban, pa vit botimi, fq. 61-62 ose përkthimin boshnjak: Nedim El-Dzisir, Vjerovanje u Boga, botimi II, Sarajevo, 1984, fq. 37-38.

⁷⁶ Nedim El-Xhisr, po aty, fq. 62.

V.3.2. Njohja e partikularive

Pohimi se Zoti i di vetëm *universalitë* (kul-lijjatun) dhe nuk mund t'i njohë *partikularitë* (xhuz'ijjatun) është çështja vijuese që i ndau filozofët dhe kelamistët por edhe botën myslimane. Tashmë më parë theksuam se Ibn Sinai pohon se Zoti i di universalitë me dije të përgjithshme dhe këtë ai e komenton se Zoti të gjitha partikularitë i di vetëm me dijen e cila është e përgjithshme, sepse, meqë vetë është jashtë kohe dhe hapësire - nuk mund të ketë përvojë (njerëzore) të përcaktuar me kohë dhe hapësirë, të cilën e përcaktojnë cilësitë individuale dhe aksidentale të fenomeneve individuale. Me fjalë të tjera, Zoti i njeh partikularitë, por jo me perceptim shqisor por me njohje mendore, jo në këtë apo atë çast, por ngaherë dhe gjithherë.⁷⁷ Respektivisht, Ibn Sinai, sipas theksimit të El-Gazaliut, mendon se “Parimi i Parë i di të gjitha gjerat në tërësi me dije të përgjithshme, e cila nuk i nënshtrohet kohës, kurse partikularitë nuk i di, sepse përfshirja e ripërtëritjes së tyre (të përhershme) do të impononte ndryshim në esencën e atij që di.”⁷⁸

V.3.3. Ringjallja shpirtërore

Qëndrimi i Ibn Sinait është se shpirti është jomaterial, jotrupor nxiti pakënaqësi në mesin e besimtarëve dhe intelektualëve. Kjo u bë shkak që El-Gazaliu me tërë ashpërsinë ta kontestojë argumentimin e sinaistëve se dëshmitë racionale janë të pamjaftueshme pa ndihmën e Shpalljes së Zotit. Nga ajo që shihet qartë se as El-Gazaliu nuk e mohon jomaterialitetin e shpirtit, por i mohon bindjet filozofike se pa shpalljen nuk mund të provohet lidhur me shpirtin. Decidivisht ai thotë: “... ne e kontestojmë pohimin e tyre se kjo mund të dëshmohet ve-

⁷⁷ Abu Hamid Al-Gazali, Nesuvislost filozofa, Zagreb, 1993, fq. 20-21.

⁷⁸ Abu Hamid Al-Gazali, Nesuvislost filozofa, po aty, fq. 20-22. Për pikëpamje të ndryshme rreth filozofisë së njeriut te Ibn Sinai shih: Ali Durusoj, Njeriu në filozofinë e Evicënës dhe vendi i tij në gjithësi, Shkup, 2006, fq. 52-83.

tëm me ndihmën të mendjes dhe se për këtë nuk është i nevojshëm Ligji i Zotit.”⁷⁹

Por, vërejtja kryesore e tij ishte në drejtim të bindjes se ringjallja do të jetë vetëm shpirtërore, duke i komentuar ajetet kur'anore mbi ringjalljen fizike por edhe mbi shpërblimin, ndëshkimin në mënyrë simbolike. Ata thonë se ringjallja në botën e ardhshme mund të jetë *krijim i ngjashëm por jo i njëjtë*, sepse i krijimi i njëjtë nuk do të mund të bëhet për shkak se Bota Tjetër megjithatë nuk është kjo botë.⁸⁰

Është e qartë se si Ibn Sinai ashtu edhe El-Gazaliu e Ibn Rushdi kanë qëllime të pastra, e kjo është mbrojtja e besimit të vërtetë. Ata besojnë në ringjallje, kurse dallimet dalin si rezultat i perceptimit të ringjalljes.⁸¹

V.4. Mësimi për pejgamberinë (nubuvetin)

Në filozofinë fetare Ibn Sinai i kushtoi vëmendje të veçantë teorisë së pejgamberisë (nubuvetit), të cilën tentoi ta formulojë në pajtim me mësimet e Kur'anit, pa i lënë anash konceptet e tij të përgjithshme filozofike mbi botën.⁸²

Çështjen e fenomenit të pejgamberisë dhe të Shpalljes hyjnore Ibn Sinai u përpoq ta konstatojë në katër rrafshë: intelektual, imagjinar, të çudisë dhe social-politik.

Tërësia e katër rrafshëve na jep tregues të qartë të motivimit religjioz, karakterit dhe drejtimit të mendimit të tij. Përshkrimi dhe interpretimi i pjesshëm i tezave kryesore filozofike të tij tregon qartë frymën e tij të thellë religjioze. Këtë e dëshmon qartë edhe teoria e Qenies, e cila e sjell në varshmëri çdo krijesë kundrejt Allahut dhe raporti mendje-trup dhe gjeneza e natyrës së njohjes mbështetjen e gjen në çu-

⁷⁹ Sipas përkthimit të Daniel Bucan: Abu Hamid Al-Gazali, Nesuvislost filozofa, po aty, fq. 22.

⁸⁰ Abu Hamid Al-Gazali, Nesuvislost filozofa, po aty, fq. 22-27.

⁸¹ Muhammed Atif El-Iraki, në: Abdulhalim Mahmud, Islam i razum (El-Islamu we'l-aklu), botim u shkurtuar boshnjak, Sarajevo, pa vit, fq. 115 e tutje.

⁸² Shih një ndër veprat më kompetente për këtë temë: Fazlur Rahman, Prophecy in Islam – Philosophy and Ortoodoxy, London, 1958, sidomos faqja 30 e tutje.

dinë religjioze të quajtur mu'xhize në një anë dhe në njohjen kreative reveluese në anën tjetër. Kjo mohon zërat se religjioziteti te Ibn Sinai është i mveshur, i shartuar. Tërësia e veprave të tij tregon se religjioziteti dhe mendimi i tij racionalist janë të rritur dhe lidhur organikisht mes vete si proces rigoroz i kontemplimit të tij. Mund të thuhet pa dyshim se ai ishte qytetar i dy botëve frymore: asaj islame dhe helene. Këto tradita janë interpretuar dhe modifikuar.

Për shembull, Ibn Sinai për Kur'anin thotë se është *simbol i së vërtetës* e jo *e vërtetë tekstuale*. Por, për masën ai sugjeron që Kur'ani të mbetet *e vërtetë tekstuale* dhe njëkohësisht Kur'ani si simbol i së vërtetës nuk mohon karakteristikën e Kur'anit si të vërtetë tekstuale. Po ashtu, ndonëse në mendimin grek të pejgamberisë gjejmë elemente të përbashkëta me myslimanët, megjithatë koncepti i pejgamberik mysliman është i ri, unik dhe i ri në historinë e religjionit.⁸³

Domosdoshmëria pejgamberike në rrafshin intelektual gjithashtu është e justifikueshme, duke e marrë parasysh se njerëzit kanë aftësi të ndryshme intuitive kualitative dhe kuantitative. Disa posedojnë aftësi të tilla e disa pak apo fare nuk posedojnë. Njeriu që posedon cilësitë e tilla të dhuntisë së jashtëzakonshme, edhe pse pa aftësim e shkollim special, sipas natyrës së tij vetjake mund të bëhet vendbanim i së vërtetës përkundër mendimtarëve të cilët mund të kenë përvojë intuitive në raport me çështjen përfundimtare, por kontakti kognitiv i të cilëve me njëmendësinë është gjithnjë i pjesshëm, kurrë tërësor. Sipas Ibn Sinait, pejgamberia duhet të jetë intelektuale dhe morale-shpirtërore, prandaj edhe përvoja pejgamberike duhet të posedojë kritere filozofike dhe morale. Si pejgamber, ai identifikohet me Engjëllin e Shpalljes por si qenie njerëzore ai nuk është mendje aktive dhe është aksidental e jo esencial. Funkcioni i tij pejgamberik imponon që pejgamberi para njerëzisë të dalë me porosi, të ndikojë te njerëzit dhe të bëjë sukses në misionin e tij. Kjo bëri që filozofët myslimanë përkundër respektit për filozofinë greke, të orientohen drejt Musait, Isait dhe Muhammedit a.s. si burim dhe shembëllim.

⁸³ Sipas: Fazlur Rahman, Ibn Sina, po aty, fq. 499.

Pejgamberi duhet të jetë Ligjvënës dhe shtetar i mirëfilltë, sepse detyrë e Sheriatit (ligjit) është që të ndikojë te njerëzit që të bëjnë të mira shoqërore, që t'i përkujtojnë në Zotin në çdo hap dhe t'u shërbejë si masë pedagogjike për t'u orientuar nga vlerat e vërteta dhe që kështu të jenë më afër synimit të mirëfilltë shpirtëror të Ligjvënësit.⁸⁴

Nëse do të donim ta saktësojmë mendimin e Ibn Sinait për pejgamberinë do të themi se sipas tij pejgamberi duhet t'i plotësojë tri kushte bazike: ta posedojë kthjelltësinë dhe qartësinë e inteligjencës, përsosurinë e imagjinatës dhe forcën që ashtu të ndikojë në botën e jashtme që t'ia nënshtrojë vullnetit të tij sikur që trupi njerëzor i është i nënshtruar vullnetit dhe komandës njerëzore. Nëse plotësohen të gjitha këto kushte, atëherë pejgamberi e arrin shkallën e intelektit të shenjtë, i cili të gjitha dijet i pranon direkt, befasisht dhe pa kurrfarë përgatitjesh paraprake nga Intelekti Aktiv dhe në këtë mënyrë, menjëherë bëhet i njoftuar për çdo gjë nga e kaluara, e tashmja dhe e ardhmja.⁸⁵ Krahas iluminizmit të intelektit pejgamberik nëpërmjet Intelektit të Dhjetë, iluminohet edhe aftësia e tij imagjinateve që ajo të cilën ai e vrojton në vetëdije si individuale apo universale, në imagjinatë i shfaqet si skena të shqiptuara konkrete, të veçanta dhe ndijore.⁸⁶

Po ashtu, Ibni Sinai misionin pejgamberik e ndan në: aspektin teorik dhe praktik. Aspekti teorik e orienton shpirtin njerëzor drejt lumturisë së tij të amshueshme, kurse në atë mënyrë duke ia mësuar nyjat kryesore të besimit në ekzistimin e Zotit, në vërtetësinë e shpalljes dhe pejgamberisë dhe në besimin në jetën pas vdekjes. Aspekti praktik, i mëson njerëzit me pikëpamjet rituale të besimit, të cilat duhet t'i kryejnë besimtarët. Kjo e dallon pejgamberin nga urtakët dhe njerëzit e mirë, sepse arritja dhe marrja e dijes nga Intelekti Hyjnor është e përkryer dhe e plotë, kurse tek urtakët dhe njerëzit e mirë kjo arritje e dijes është e pjesshme. Po ashtu, pejgamberët sjellin me vete në botë ligjin dhe qeverisjen me jetën praktike dhe shoqërore të njerëzve, de-

⁸⁴ Parafrazim sipas: Fazlur Rahman, Ibn Sina, po aty, fq. 499-501. Ahmed F. El-Ehwani, Takvim 1984, po aty, fq. 164-166.

⁸⁵ Sipas: S. H. Nasr, Tri muslimanska mudraca, po aty, fq. 54-55.

⁸⁶ Sipas: S. H. Nasr, Tri muslimanska mudraca, po aty, fq. 55.

risa urtakët vetëm gjurmojnë për dije dhe përsosuri të brendshme dhe nuk e kanë për detyrë të sjellin ligj. Kjo i bën ata që t'i nënshtrohen pejgamberëve.⁸⁷

Në pikëpamje psikologjike, lidhur me interpretimin e marrëdhënieve të Intelektit Aktiv me shpirtin njerëzor Ibn Sinai nuk ofron diç të veçantë nga të tjerët, por porositi që të shtypet lënda dhe të pastrohet shpirti nga fëlliqësitë e vesit derisa i bëhet një enë e pastër dhe e përshtatshme për ta pranuar inspirimin hyjnor,⁸⁸ duke menduar për shpalljen.

Në vazhdim po japim një citat të vetë Ibn Sinait lidhur me pejgamberët dhe shpalljen. Pejgamberët i quan **zotërues të mendjes së shenjtë**:

*“Ndodhen disa njerëz që kanë një natyrë të pastër dhe shpirtrat e tyre kanë fituar një fuqi (edhe më të madhe) nëpërmjet pastërtisë dhe kontaktit të tyre me ligjet e botës mendore. Prandaj, ata arrijnë shkallën e inspirimit dhe intelekti aktiv u revelon nëpër çështjet e tjera. Ndodhen edhe disa të tjerë që nuk kanë nevojë të studiojnë për të ardhur në kontakt me intelektin aktiv, sepse ata e dinë çdo gjë pa ndërmjetësim. Këta janë **zotëruesit e mendjes së shenjtë**. Kjo mendje, ky intelekt është aq i lartë sa që, të gjithë njerëzit nuk mund të kenë pjesë prej tij.”*⁸⁹

VI. Roli dhe ndikimi i Ibn Sinait në Lindje dhe Perëndim gjatë historisë

Çfarëdo që të studiohet apo hulumtohet nga fushat klasike të mesjetës, emri i Ibn Sinait është i pakalueshëm. Aty vërehet ndikimi i tij, qoftë kur përvetësohen mendimet e tij apo kur ato refuzohen nga kundërshtarët. Ndikoi shumë te nxënësit e tij të drejtpërdrejtë, si te El-Xhuzxhani, biografi më i mirë i tij, Ebu'l-hasan El-Behmenjari, Ibn

Zejlë, El-Ma'sumi, etj.⁹⁰ Por, Ibn Sinai ndikoi edhe te autorët e tjerë. Omer Hajjami, poeti dhe matematikani i njohur kishte respekt të veçantë ndaj tij dhe madje një trajtesë të Ibn Sinait e përktheu nga gjuha arabe në atë persiane. Nën ndikimin e tij ishte edhe autori i madh ismailit Nasiri Husrev, por edhe matematikani dhe optikani i njohur Ibn El-Hejthem. Është interesant se ndikimi i tij nuk i përkiste vetëm mesjetës, por edhe kohëve moderne. Ky ndikim do të ishte edhe më i madh sikur veprat e tij të mos zhdukeshin apo të mos atakoheshin nga rrymat e ndryshme brendamyslimane.⁹¹ Po ashtu, ndikimi i Ibn Sinait në periudhën e mëpastajme ka qenë më pak kreativ e më shumë komentues dhe më tepër me theksin sufist sesa në dritën filozofike. Më vonë për shkak të rrethanave të reja në shoqëritë myslimane, Ibn Sinai dhe vepra e tij do të mësohet më tepër si “stërvitje intelektuale” dhe si temë për atak dhe refuzim sesa si mësim konvencional.⁹²

Sidomos, vepra dhe mendimi i Ibn Sinait do të “ndëshkohet” me zbehje pas kritikave të rrepta të El-Gazaliut, të Fahrudin Raziut etj. Mirëpo, mësimet e Ibn Sinait do t'i mbrojnë Ibn Rushdi sidomos në veprën *Tehafut'ut-tehafut*⁹³ dhe do t'i rifreskojë Haxhe Nasiruddin Tusi, Suhraverdi Në vazhdim kemi një varg dijetarësh që e përkrahin idenë e Ibn Sinait.

⁹⁰ S. H. Nasr, po aty, fq. 59. Shih gjerësisht: Soheil M. Afnan, *Avicenna – His Life and Works*, London, pa vit botimi, fq. 234 etj., në: <http://www.muslimphilosophy.com/books/afnan.pdf> . (Shënuar më 29. 05. 2009).

⁹¹ Fazlur Rahman, Ibn Sina, po aty, fq. 503; Soheil M. Afnan, po aty, fq. 234.

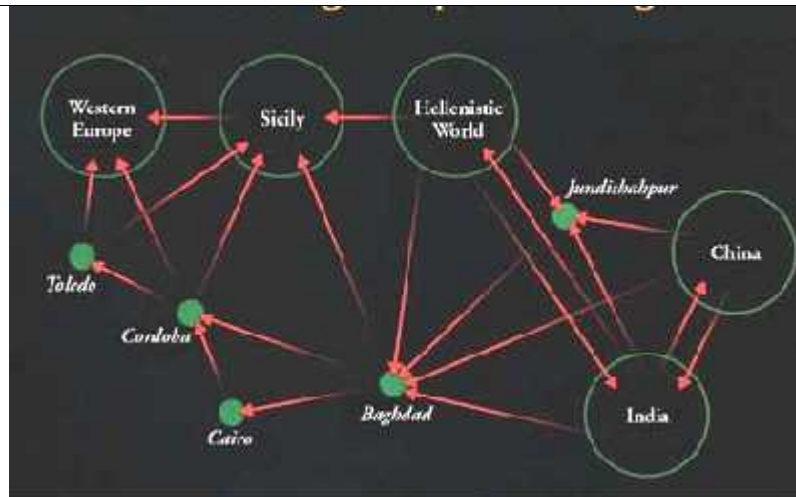
⁹² Fazlur Rahman, Ibn Sina, po aty, fq. 504.

⁹³ Shih reagimin e Ibn Rushdit kundrejt El-Gazaliut në përkthimin e kësaj vepre në gjuhën kroate nga orientalisti Daniel Buqan: Averroës, *Nesuvistlost nesuvistlosti*, Zagreb, 1988.

⁸⁷ Sipas: S. H. Nasr, Tri muslimanska mudraca, po aty, fq. 55-56

⁸⁸ Ibn Sina, Metafizika, libri IX, kaptina VII, sipas: Vexhi Demiraj, po aty, fq. 45.

⁸⁹ Esh-Shehrestani, El-Milelu we'n-nihalu, fq. 428, përkthimi sipas: Vexhi Demiraj, po aty, fq. 45-46.

Një skemë e mundshme e iluminizmit të Evropës injorante

Por, Ibn Sinai do të ndikojë edhe në Perëndim. Përkthimi i veprave të tij në latinisht dhe në gjuhët e tjera evropiane, nga Lëvizja intelektuale e shekullit XII e XIII,⁹⁴ përkundër armiqësisë politike e ushtarake, e afrooi Ibn Sinain më afër kohëve të fundit. Sidomos u dallua shkolla e Toledos, e veçantë Dominicus Gundissalvusi, pastaj Gerardi nga Kremona, Blaise, Andrea Alpago, gjatë gjithë Mesjetës i kanë përkthyer veprat e Ibn Sinait.⁹⁵ Madje, përkthimi i disa veprave të tij për arsye të ndikimit që patën u quajtën edhe avicenizmi latin.⁹⁶ Ndikoi edhe te William Auvergne, Roger Bacon, Albert Magnusi, Petri nga Spanja (Papa i 21) dhe sidomos te Toma Akuini, Madje, studimet e filozofit katolik francez Etien Gilsonit tregojnë se ekziston edhe *augustinizmi avicenian*.⁹⁷ Madje, mendohet se Toma Akuini kishte pësuar ndikim të thellë, të cilin, nën presion të faktorëve të jashtëm, kah fundi i jetës së tij, qe detyruar të heq dorë edhe nga Ibn Sinai edhe

⁹⁴ Soheil M. Afnan, po aty, fq. 258, 269 etj.

⁹⁵ Soheil M. Afnan, po aty, fq. 260.

⁹⁶ S. H. Nasr, po aty, fq. 62 dhe fusn. 97 në fq.171.

⁹⁷ Soheil M. Afnan, po aty, fq. 264 e tutje. Po ashtu, për ndikimin e Ibn Sinait në *augustinizmin avicenian* shih: Čedomil Veljačić, *Razmedja azijskih filozofija*, pjesa 2, Zagreb, 1978, fq. 345 dhe fusn. 31.

nga qëndrimet e tij të hershme.⁹⁸ Por, ndikimi i tij nuk përfundoi me Mesjetën. Ndikimi vazhdoi edhe te Rene Descartesi në shekullin XVII, madje, sipas një vrojtuesi “qëndrimet e Ibn Sinai sipas origjinalitetit të tyre e kapërcejnë pikën në të cilën qe ndalur Descartesi.⁹⁹ Ndikimin e Ibn Sinait historianët e filozofisë e shohin edhe te Roxher Bekoni, gjatë shekullit XIII, sepse vepra e tij e madhe *Opus maius*, mendohet si imitim i thatë i veprës *Esh-Shifa* të Ibn Sinait.¹⁰⁰

Është interesant se në Evropë është kritikuar rreptë angeologjia, kozmologjia dhe besimi i tij iluminist dhe gnosist, por është pranuar pikëpamja e tij racionaliste e filozofisë dhe mjekësia shkencore e tij.¹⁰¹

VII. Përfundim

Studimi i Ibn Sinait për kohën tonë ka jo vetëm karakter teoriko-historik por edhe praktik; teoriko-historik në Perëndim kurse teoriko-historiko-praktik në Lindje. Për botën myslimane Ibn Sinai është mjek tradicionalist nga këshillat e të cilit edhe sot njerëzit udhëhiqen, është urtak, filozof, logjistik, psikolog, teolog, është hije që e përcjellë çdo mysliman, i cili jeton brenda kufijve islam dhe i cili rrezaton jashtë kufijve myslimanë.

⁹⁸ Soheil M. Afnan, po aty, fq. 274; Čedomil Veljačić, po aty, fq. 345.

⁹⁹ Čedomil Veljačić, po aty, fq. 346.

¹⁰⁰ Ibrahim Madkur, *Uticaj na polju filozofije*, në: *Arapsko-islamski uticaj na evropsku renesansu*, Sarajevë, 1987, fq. 120. Po ashtu: Roger Bacon, në: *From Wikipedia, the free encyclopedia*, sipas: http://en.wikipedia.org/wiki/Roger_Bacon (e regjistruar më 28. 05. 2009).

Soheil M. Afnan, po aty, fq. 277 e tutje.

¹⁰¹ Për aspekte të ndikimit të mendimit të Ibn Sinait në Evropë shih: Čedomil Veljačić, po aty, fq. 346-349.

Mauzoleu i Ibn Sinait sot në Hamadan

Mendoj se bota myslimane nuk ka bërë gjënë e duhur për emrin dhe veprën e Ibn Sinait. Shpresojmë se e ardhmja më gjithanshëm do ta ndriçojë figurën e Ibn Sinait, por edhe ne në letrat shqipe.

Nexhat Ibrahim

Ibn Sina (Avicenna) - a Muslim genius

Life and work

(Summary)

Between March 20 and 28, 1970, an international symposium was organized in Baghdad on the 1000th anniversary of the birth of Ibn Sina (AH 370). A few years later, in 1980, this anniversary was also marked by UNESCO. These events, which were organized in the memory of a Muslim scholar (one by Muslims and the other by westerners), prove that Ibn Sina belonged to both, the East and the West, and that his contribution was for the benefit of the whole of mankind, without any distinction as to race, religion, language, etc.

Ever since, the interest on Ibn Sina has constantly grown (not only in the Muslim world but universally).

نجد إبراهيم

ابن سناء - من عباقرة الاسلام (حياته و اعماله و بعض افكاره) (خلاصة البحث)

1 - لماذا تدرس حياة و اعمال ابن سناء - افيسينا
بتاريخ 20-27 مارس من سنة 1970 و الذي كان يوافق 1370 هجرى،
بمناسبة مرور الف عام من ميلاد ابن سناء (ولد سنة 370 هجرى)، لقد نظم
في بغداد مؤتمر علمى دولى. و بعد سنوات قليلة أي سنة 1980 ميلادى اذ
يوافق تاريخ ميلاده حسب التوقيت الميلادى بسنة 980 تم انعقاد مؤتمر علمى
دولى تحت اشراف "يونسكو" بمناسبة مرور الف عام على ميلاد هذا العالم الفذ.
تنظيم مثل هذه المؤتمرات الكبرى لعالم مسلم الاول من قبل المسلمين و الثاني من
الغريين يوضح لنا بان ابن سناء يتنمى إلى الشرق و الي الغرب و ان مساهمته
العلمية كانت و لا زالت اساسا ثابتا و مهما لتطوير العلوم الانسانية بغض النظر
في الدين و اللغة و اللون اذ يعتبر علمه ارثا لجميع الشعوب و الاجيال.

është dedikuar haxhi (që është bërë nijet për të) dhe kjo është e vërteta.

Ndërsa sa u përket ibadeteve (adhurimeve) trupore siç është agjërimi, namazi, leximi i Kur'anit dhe dhikri (përkujtimi i Allahut), dije-tarët kanë mendime të ndryshme: Ebu Hanife, Ahmed dhe shumica e të parëve (selefit) kanë shkuar në arritjen e sevabeve të këtyre irade-teve tek i vdekuri, ndërsa e kundërta e tyre është e njohur prej medh'-hebit të Shafiut dhe Malikit. Kurse disa ndjekës të sajimit (bid'atit), prej 'kelamistave' (atyre që janë marrë me apolegjetikë islame) kanë përkrahur mendimin se të vdekurve kurrë nuk u arrin asgjë, as dua ja e as diçka tjetër.

Thënia e tyre refuzohet (prerazi) me Kur'an dhe sunet, ngase ata kanë konkluduar mbi bazën e krahasimit (përngjasimit) nga Fjala e të Lartmadhërishmit:

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

"Dhe se njeriut nuk i takon tjetër vetëm se ajo që ka punuar" (En-Nexhm:39)⁴; dhe nga Fjala e Tij:

وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

"...Dhe nuk shpërbleheni me tjetër vetëm për atë që vepruat" (Jasin:54); dhe thënia e Tij:

لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ

"...Atij (njeriut) i takon ajo që e fitoi dhe atij i bie ajo (e keqe) që e meritoi..." (El-Bekareh:286). Dhe nga ajo që është vërtetuar nga Pejgamberi s.a.v.s. i cili ka thënë: "Kur i biri i Ademit (njeriu) vdes, atij i ndërpritet vepra e tij, përveçse në tre raste: një sadaka që rrjedhë, një pasardhës i mirë që lutet për të, dhe një dituri e cila bën dobi (shërben) edhe pas (vdekjes së) tij."⁵

AKAID

Ibnu Ebi'l Izz El-Hanefij

LUTJA, LËMOSHA DHE LEXIMI I KUR'ANIT I BËN DOBI TË VDEKURIT (si dhe a lejohet leximi i Kur'anit në varreza?)

(Shpjegim akaidologjik i thënies së Imam Tahaviut r.a.¹)

Thënia e tij²: "Dua-ja' (lutja) dhe 'sadaka' (lëmosha) e të gjallëve u bën dobi të vdekurve" (Imam Tahaviu r.a.)

Shpjegim: Ehlu Sunneti janë të një mendimi se të vdekurit kanë dobi prej veprimeve të të gjallëve për dy çështje:

E para: Për shkak të asaj që i vdekuri ka qenë sebeb (shkaktar) në të gjallë të tij³; dhe,

E dyta: Për shkak të lutjes së myslimanëve dhe të kërkuarit e tyre falje (nga Allahu xh.sh) për ta, si dhe sadaka (lëmosha) dhe haxhi. Është e polemizuar nëse sevabet e haxhit i arrijnë të vdekurit. Sipas Muhamed bin Hasenit, të vdekurit i arrijnë sevabet e lëmoshës, kurse sevabet e haxhit janë për atë që e kryen atë. Ndërkohë që te të gjithë dijetarët është e qartë se sevabët e haxhit i takojnë atij për të cilin

¹ Titulli kryesor dhe nëntitujt janë të përkthyesit (O.B).

² "Thënia e tij" - do të thotë thënia e Imam Tahaviut që është e shtruar për shpjegim. (O.B.)

³ Ka thënë Afifij: shih: 'Muhtesar'us-savaiki', V-1, fq.335.

⁴ Përkthimi i ajeteve është marrë nga Kur'ani, përktheu dhe komentoi H.Sherif Ahmeti, botimi i Arabisë Saudite (O.B).

⁵ Muslimi dhe të tjerë, nga hadithi i Ebu Hurejres r.a. i cili citohet në 'Ahkamul xhenaizi', fq.174.

Prandaj (Pejgamberi a.s.) ka informuar se i vdekuri ka dobi prej asaj për të cilën ka qenë shkaktar kur ai ka qenë në jetë, ndërsa për atë që nuk ka qenë shkaktar në të gjallë, ajo i ndërpritet.

Ata që e kufizojnë arritjen e sevabeve të atyre ibadeteve në të cilat (nuk) vjen në shprehje zëvendësimi i gjendjes, siç është pranimi i Islami, namazi, agjërimi dhe leximi i Kur'anit, këtë e kanë argumentuar me atë se sevabet e tyre janë karakteristikë e atyre që i veprojnë ato dhe nuk transferohen, sikurse në jetë askush nuk e kryen ibadetin për tjetrin dhe as nuk e zëvendëson tjetrin në kryerjen e tij, duke u mbështetur sipas asaj që transmeton Nesaiu me transmetim nga Ibni Abbasi r.a. e ky nga Pejgamberi s.a.v.s. i cili ka thënë: *"Askush nuk falet dhe as nuk agjëron për tjetrin, por jep ushqim për të në vend të çdo dite një 'mudd'⁶ (përafërsisht dy grushte të njeriut mesatar) drith"*⁷.

Dobia e të vdekurit nga 'dua-ja'(lutja) e të gjallëve

Argumenti që tregon se i vdekuri ka dobi edhe duke mos qenë shkaktar në të gjallë të tij vjen nga Kur'ani, suneti, ixhma'i (koncenzuesi i dijetarëve), kijasi (analogjia), dhe kjo është e vërtetë.

Nga aspekti i Kur'anit, Allahu xh.sh thotë:

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ

"Edhe ata që kanë ardhur pas tyre e thonë: "Zoti ynë, falna ne dhe vëllezërit tanë që para nesh u pajisën me besim dhe mos lejo në zemrat tona farë urrejtjeje ndaj atyre që besuan. Zoti ynë Ti je i

⁶ "Mudd"- është masë matëse dhe është dy 'litër' te hanefijtë e cila është e barabartë me 1.032 litër = 815.39 gram, ndërsa te tre imamët tjerë është një dhe 1/3 litër e cila është e barabartë me 0.687 litër = 543 gram. Shih: "Mu'xhemu lugati'l fukahai, arabisht, anglisht, frangjisht", nga Prof.dr.Muhammed Revvas Kal'axhij, Prof. dr.Hamid Sadik Kunejbij, Prof. Kutb Mustafa Sanu, botimi i parë 1416/1996, Darun-nefaisi, Bejrut-Libon, shkronja "m", fq.387.(plotësim i O.B.)

⁷ Në parim nuk e di a është merfu'an. Kjo nuk ceket as te Nesaiu e as te tjerët. Porse e transmeton Nesaiu në "El Kubra" (1/43/4); Tahaviju në "Mushkilul Athar" (141/ 3), nga Ibni Abasi me tretman 'mekuf' tek ai, ndërsa senedi i tij është i vërtetë.

butë, mëshirues" (El Hashr:10), ku i ka lavdëruar ata të cilët kërkojnë falje (të mëkateve) për besimtarët që kanë qenë përpara tyre, me se edhe kjo argumenton se të vdekurit kanë dobi nga lutjet e të gjallëve që i bëjnë për ta.

Se i vdekuri ka dobi nga lutja e të gjallëve, këtë e argumenton edhe konsensusi i ymetit me rastin e faljes së namazit të xhenazës ku ata bëjnë dua (lutje) për të vdekurin. Lutjet që transmetohen nga hadithi për në namaz të xhenazës, janë të shumta. E kësaj natyre është lutja që bëhet për të vdekurin pas varrimit të tij. Në "sunenin e Ebu Davudit", nga hadithi i Uthman bin Affanit, Allahu qoftë i kënaqur me të, i cili ka thënë: "Kur Pejgamberi a.s.e përfundonte varrimin e të vdekurit, qëndronte pranë tij dhe thoshte:

عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عُمَانَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا فَرَغَ مِنْ دَفْنِ الْمَيِّتِ وَقَفَ عَلَيْهِ فَقَالَ اسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ وَسَلُّوا لَهُ بِالتَّشْيِيتِ فَإِنَّهُ الْآنَ يُسْأَلُ

"Kërkoni falje (të mëkateve) për vëllanë tuaj dhe kërkoni për të forcim (et-tethbitu)(ndaj pyetjeve që i bëhen në varr), sepse ai tani është duke u pyetur"⁸.

Gjithashtu e këtillë është lutja ndaj të vdekurve me rastin e vizitës së varreve, sikur që kjo ka ardhur në "Sahihul Muslim" nga hadithi i Burejdete bin El Hasib, i cili ka thënë: Resulullahi s.a.v.s. i mësonte ata (sahabët) se kur të kalojnë (vizitojnë) pranë varrezave të thonë: "Shpëtimi qoftë mbi ju o ju banorë të varrezave, besimtarë e mysimanë, dhe në dashtë Zoti edhe ne do të vijmë te ju. Kërkojmë falje nga Allahu për ne dhe për ju"⁹

Po ashtu në "Sahihul Muslim" nga Aisheja r.a. citohet: "E pyeta Resulullahin s.a.v.s. se si thua ti kur kërkon falje për banorët e varrezave?¹⁰ (Pejgamberi a.s.) tha: *"Thënia ime është: "Shpëtimi qoftë mbi banorët e varrezave, besimtarë e myslimanë. Allahu i mëshiroftë të*

⁸ Suneni i Ebu Davudit, Kitabul xhenaizi, Babu: El Istigfaru indel kuburi..., nr.2804.

⁹ Hadith sahih, është i cituar në "Ahkamul xhenaizi"(189-190)

¹⁰ Afifij ka thënë:shih:'Muhtesarus-savaiki", V-1, fq.354.

*hershmit dhe të vonshmit, prej nesh (dhe jush), dhe dashtë Allahu edhe ne do të vijmë te ju*¹¹

Dobia e të vdekurit nga ‘sadaka’ (lëmosha) e të gjallëve

Sa i përket arritjes së sevabeve të sadakasë¹², citohet në “Sahihu’l Buhari dhe Sahihu’l Muslim”, nga Aisheja r.a. se një njeri i ka ardhur Pejgamberit a.s. e i ka thënë: *”O i dërguari i Allahut nëna ime është arratisur (ka vdekur) dhe s’ka lënë fare testament. Sikur të fliste do të jepte sadakë. A ka shpërblim ajo nëse unë do të jepja për të? (Pejgamberi a.s.) Tha: Po*¹³.

Gjithashtu në “Sahihu’l Buhari”, nga Abdilah bin Abas Allahu qoftë i kënaqur me ta se: Sa’d bin Ubades i kishte vdekur nëna e tij, e ai nuk kishte qenë prezent, andaj erdhi te Pejgamberi s.a.v.s. e i tha: *”O i dërguari i Allahut, nëna ime ka vdekur, e unë nuk kam qenë prezent, a ka dobi ajo nëse unë jap sadakë për të? (Pejgamberi a.s.) tha: Po (ka dobi). (Ai) tha: unë dëshmoj para teje se kopshti im i hurmave është sadaka (lëmoshë) për të*¹⁴, dhe shembuj të tillë ka shumë në sunnet.

Dobia e të vdekurit nga agjërimi i të gjallëve

Sa i përket arritjes së sevabeve të agjërimin, në “Sahihu’l Buhari dhe Sahihu’l Muslim” citohet nga Aijshaja r.a. se Pejgamberi a.s. ka thënë: *”Kush ka vdekur dhe ka mbetur borxh në agjërim, agjëron për të i afërmi i tij*¹⁵. Ky hadith ka të ngjashëm të tjerë në S.Buhari dhe S.Muslim. Mirëpo Ebu Hanife ka thënë se për të vdekurin jepet ushqim, pa pasur nevojë për agjërim për të, sipas hadithit të Ibni Abasit

që u citua më herët¹⁶. Diskutimi për këtë është i njohur nëpër librat e fikhut (el furu’u).

Dobia e të vdekurit nga haxhi i të gjallëve

Sa i përket arritjes së sevabeve të haxhit, në Sahihu’l Buhari nga Ibni Abasi r.a. citohet se një grua nga fisi Xhuhejn kishte ardhur te Pejgamberi s.a.v.s. e i ka thënë: *“nëna ime që zotuar që ta kryejë haxhin, por vdiq pa e kryer fare atë. A mund ta bëj unë haxhin për të? (Pejgamberi a.s.) tha: kryeje për të, sepse çka mendon ti sikur ndaj nënës sate të kishe borxh, a kishe për të përmbushur atë? Kryejeni borxhin ndaj Allahut, sepse Allahu është më meritore për t’ia kryer borxhin*¹⁷. Gjithashtu të përafërt me këtë (hadith) ka shumë të tjerë.

I vdekuri lirohet nga përgjegjësia e borxhit nëse këtë ja përmbushin të gjallët qoftë edhe të huajt

Myslimanët janë unikë se përmbushja e borxhit të të vdekurit, e liron atë nga të qenit përgjegjës për të, edhe nëse kjo bëhet nga i huaji duke mos e pasur ai fare përgjegjësi këtë. Këtë e argumenton hadithi i Ebi Katades, ku ai i ka premtuar (garantuar) dy dinarë për të vdekurin, e pasi i dha ato, Pejgamberi s.a.v.s. tha: *”Tek tani lëkura e tij ka ndijë qetësinë*¹⁸.

E tëra kjo shkon sipas rregullave të sheriatit, dhe është analogji e pastër, sepse sevabet janë e drejtë e bërësit të tyre, e kur ai ia dhuron ato vëllait të tij mysliman, nuk pengohet nga kjo, sikurse nuk pengohet nga të dhuarit e pasurisë kur ai ishte i gjallë, dhe kështu ai nuk pengohet që ta bëjë këtë ndaj tij edhe pas vdekjes së tij. Prandaj, Ligj-

¹¹ Hadith sahih, është i cituar në “Ahkamul xhenaizi” (181-183).

¹² Afifij ka thënë: shih:çështjen e 16 të librit “Er-Rruh” të Ibnul Kajjimit.

¹³ Hadith sahih, është i cituar në “Ahkamul xhenaizi”(172), (apo S.Muslim bi sherhin-Neveviji, Kitabuz-zekat, nr.2323, plotësim i O.B.).

¹⁴ Hadith sahih (i vërtetë), i cituar në “Ahkamul xhenaizi”, fq.172, (apo S.Buhari, Fet’hul Bari, libri 55, kapitulli i 20, hadithi nr.2762, plotësim i O.B.).

¹⁵ Hadith sahih (i vërtetë), i cituar në “Ahkamul xhenaizi”, fq.169.

¹⁶Hadithi i Ibni abbasit është:” Askush nuk falet dhe as nuk agjëron për tjetrin, por jep ushqim për të në vend të çdo dite një ‘mudd’ (përafërsisht dy grushta të njeriut mesatar) drith.

¹⁷ Hadith sahih, i cituar në “El Irvan”(993), Unë them: shih të vërtetën e synuar prej hadithit në diskutimin e Ibnul Kajjimit në “Ahkamul xhenaizi”, në pjesën:”çka i bën dobi të vdekurit (fq.170-171)

¹⁸ Hadith është hasen (i mirë), transmeton Hakimi dhe të tjerë, cituar në “Ahkamul xhenaizi” (fq.16)

vënësi ka tërhequr vërejtjen se arritja e sevabëve të agjërit, nënkupton edhe arritjen e sevabëve të leximit të Kur'anit dhe të tjera prej ibadeteve trupore. Shpjegimi i kësaj është: Agjërimi është abstenim i njeriut me qëllim të caktuar ndaj hasë, dhe Ligjvënësi e ka lejuar arritjen e sevabëve të tij tek i vdekuri, e si kjo të mos jetë për leximin (e Kur'anit) i cili është vepër dhe qëllim?!

Kundërpërgjigje ndaj atyre që thonë se i vdekuri nuk ka dobi nga vepra e të gjallëve

Sa i përket atyre që kanë konkluduar nga Fjala e të lartmadhërishmit:

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

”Dhe se njeriut nuk i takon tjetër vetëm se ajo që ka punuar” (En-Nexhm:39); ulemaja (dijetarët) kanë dhënë shumë përgjigje, ndërsa më kryesore janë dy:

E para: Njeriu me anë të punës së tij, dhe të shoqërimit të mirë, arrin të përfitojë miq (shokë), të lindë fëmijë, marton bashkëshorte, jep këshilla të mira duke nxitur dashuri mes njerëzve, andaj edhe ata bëjnë mëshirë për të, luten për të dhe ia dhurojnë sevabet e veprave të mira. Kjo është rezultat i veprës së tij, sepse hyrja e myslimanit bashkë me bashkësinë e myslimanëve nën lidhjen e Islamit, është prej arsyeve (shkaqeve) më të mëdha për arritjen e dobisë së secilit prej myslimanëve të shoku i tij, si për të gjallë të tij, e si pas vdekjes së tij. Lutja e myslimanëve përfshin prej përmbropa tyre. Sqarimi i kësaj është: Allahu xh.sh. e ka bërë Imanin (besimin) sebeb për të pasur dobi shoku nga dua (lutja) dhe vepra e vëllezërve të tij besimtarë. Prandaj, kur ai i çon (sevabe), ai këtë e vepron mbi shkakun i cili lidhet tek imani.

E dyta: dhe kjo është më e fuqishme se e para. Kur'ani nuk e mohon dobinë e njeriut nga puna e tjetrit, **porse ai e mohon pronësimin e punës së tjetrit.** Në mes dy rasteve ekziston dallimi i qartë. I madhëruari ka lajmëruar se njeriu nuk posedon asgjë përpos punën e vet,

ndërsa puna e tjetrit është pronë e atij i cili e ka vepruar atë, dhe si e tillë varet prej tij, nëse do ja dhuron tjetrit e nëse do e mban për vetë.

Ndërsa thënia e të Lartmadhërishmit:

أَلَا تَرَىٰ وَازِرَةً وَزَرَ أُخْرَىٰ وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

”(Që në to shkruan) Se askush nuk bartë barrën e (mëkatit) tjetrit. Dhe se njeriut nuk i takon tjetër vetëm se ajo që ka punuar”. (En-Nexhm:38-39), janë në fakt dy ajete të qarta që asocojnë drejtësinë e Krijuesit të madhërishëm. Citati i parë (pra, ajeti 38) kërkon se askush nuk ndëshkohet për shkak të krimit të tjetrit dhe as nuk merret në përgjegjësi për të këqijat e tjetrit, sikur që veprojnë sunduesit në këtë botë, ndërsa i dyti (ajeti 39) kërkon se nuk shpëton askush përpos se me veprën e vet, për t'ia prerë iluzionet se ai (njeriu) mund të shpëtojë në saje të veprës së baballarëve, të parëve dhe njerëzve të moshuar të tij, siç pretendojnë ithtarët e lakmisë së gënjeshtreve. Prandaj, dhe i Lartmadhërishmi nuk ka thënë: **”Nuk ka dobi, përpos asaj që e ka bërë”.**

E kësaj natyre është edhe thënia e të Lartmadhërishmit:

لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ

”...Atij (njeriut) i takon ajo që e fitoi...” (El Bekare:286), dhe citati tjetër:

وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

”...Dhe nuk shpërbleheni me tjetër vetëm për atë që vepruat” (Jasin: 54), ku struktura e këtij ajeti tregon mohimin e ndëshkimit të robit për shkak të veprës së tjetrit, sepse i Lartmadhërishmi ka thënë:

فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

”Sot pra, askujt nuk i bëhet e padrejtë diçka dhe nuk shpërbleheni me tjetër vetëm për atë që vepruat.” (Jasin:54).

Kurse sa i përket konkluzionit të tyre nga hadithi i Resulullahit s.a.v.s.: **”Kur i biri i Ademit (njeriu) vdes, atij i ndërpritet vepra e tij...”**, i tilli konkluzion është i paqëndrueshëm, sepse (Pejgamberi

a.s.) nuk ka thënë për ndërprerjen e dobisë së tij, por ka informuar për ndërprerjen e veprës së tij. Ndërsa vepra e tjetrit i takon atij që e ka bërë, dhe nëse ai ia dhuron të vdekurit, atij i arrijnë sevabet e veprës së vepruesit, ndërkohë që dhuruesit nuk i mbesin më sevape të asaj vepre. Kjo është sikurse borxhi të cilin njeriu e përmbush për tjetrin, e ai lirohet nga përgjegjësia, mirëpo ai që e përmbush nuk i takon më ky borxh.

Sa i përket të ndarit me ndarje në mes të ibadeteve me anë të pasurisë (malijjeh) dhe atyre trupore (bedenijjeh), një gjë të tillë e ka vendosur (sqaruar) Resulullahi s.a.v.s., për të vdekurin siç u potencua më lart me rastin e agjërimin, i cili nuk u nda në autorizim (zëvendësim). Kështu është hadithi i Xhabirit r.a. i cili ka thënë: "Jam falur me Resulullahin s.a.v.s. në festën e kurbanit, i cili pasi u largua, ma pas erdhi me një dash të cilin e theri (kurban) dhe me ç'rast tha: *"Në emër të Allahut, Allahu është më i madh. O Zoti im ky (kurban) është për mua dhe për atë i cili nuk (ka mundësi të) presë prej ymetit tim"*¹⁹. Transmeton Ahmedi, Ebu davudi, Tirmidhiu. Dhe hadithi i dy desheve, ku në njërin prej tyre (Pejgamberi a.s.) ka thënë: *"O Zoti im ky është për gjithë ymetin tim"*²⁰, ndërsa për tjetrin ka thënë: *"O Zoti im ky është për Muhamedin dhe familjen e Muhamedit"*, transmeton Ahmedi. Afërsia në therje është derdhja e gjakut, ndërsa ai këtë e dhuroi për tjetrin.

Kështu është edhe ibadeti i haxhit i cili është trupor, ndërsa pasuria nuk është 'rukn' (pjesë përbërëse) e tij, por ajo është mjet. A s'e ke pa se mekasit (banorit të Mekës) i obligohet haxhi nëse ai ka mundësi ecje deri në Arefat, duke mos e kushtëzuar fare me pasuri. Kjo është më se e qartë, kam për qëllim se haxhi nuk përbëhet prej pasurisë dhe trupit, por është vetëm trupor, sikurse që kanë rezonuar një grup prej shokëve të mëvonshëm të Ebu Hanifës. Pastaj, mendo farzet e (disa)

ibadeteve që nëse një grup i kryen, të tjerët lirohen nga përgjegjësia e tyre: se si e kryejnë disa për të tjerët?, sepse kjo është nga aspekti i dhurimit të sevabeve, e nuk është nga aspekti i autorizimit (zëvendësimin). Sikurse nëpunësi i veçantë (i caktuar), nuk mund të përfaqësohet nga tjetri dhe shpërblimin e këtij ai t'ia dhurojë kujt do ai vet.

Leximi i Kur'anit dhe të marrit shpërblim për të

Sa u përket disa njerëzve që e lexojnë Kur'anin, atë ua dhurojnë të vdekurve dhe për këtë marrin shpërblim!! Këtë nuk e ka vepruar asnjëri prej të parëve dhe as nuk ka urdhëruar askush prej imamëve të fesë dhe as që ka lejm në të. Të kërkuarit shpërblim për vetë leximin, nuk është e lejuar pa kurrfarë diskutimi.

Porse dijetarët kanë mendime të ndryshme rreth lejimit të marrjes (caktimit) të shpërblimit për të të mësuarit e Kur'anit dikujt tjetër, dhe të ngjashme me këtë ku në të ka dobi që tjetri përfiton nga kjo.

Sevabët nuk i arrijnë të vdekurit përpos kur vepra thjesht është për hir të Allahut, ndërsa kjo (të marrit shpërblim) nuk ndodh të jetë ibadeti i pastër, andaj edhe nuk mbetet (tek ai) sevab që t'ia dhurojë të vdekurve!! Për këtë shkak askush (prej dijetarëve) nuk ka thënë që të marrë (cakton) shpërblim ai që falet, agjëron dhe këtë ia dhuron të vdekurve, mirëpo kur i jepet diçka atij që e lexon Kur'anin, që ia mëson atë të tjerëve dhe që e mëson vetë, në shenjë mbështetje (me'unesen) ndaj lexuesve të Kur'anit për atë që po e bëjnë, atëherë kjo konsiderohet prej llojit të sadakës (lëmoshës), me se edhe lejohet një gjë e tillë. Ndërsa prej zgjedhjes së mirë është se nëse (dikush) le testament që t'i jepet shpërblim prej pasurisë së tij, atij i cili i lexon Kur'an te varri i tij, atëherë testamenti të jetë i pavlerë, sepse është në kuptim të shpërblimit. Edhe Zahidi ka përmendur në "El Ganijjeh" se nëse i vdekuri dedikon (pasuri) ndaj atij i cili i lexon Kur'an te varri i tij, atëherë ky realizim është i pavlerë.

¹⁹ Hadith sahih sipas dëshmuesve të tij. Shih: "El Muxhme'u" (4/22-23), dhe më tej prej dëshmuesve (haditheve). Pastaj këtë e ka vërtetuar në "El irvan" se i tilli është sahih li dhatihi. Kush dëshiron qëndrim të mirëfilltë le të kthehet aty (nr.1138).

²⁰ Hadith hasen (i mirë), gjendet në "Musned"(6/391-392), në senedin e tij ka mospajtim të cilën gjë ai e sqaron atje.

Leximi i Kur'anit për të vdekurit

Sa i përket leximit të Kur'anit dhe të dhuruarit e tij të vdekurit në mënyrë vullnetare dhe pa marrje të shpërblimit, atëherë kjo i arrin atij, sikurse që i arrijnë sevabet e agjërimit dhe haxhit. Nëse thuhet se kjo (të lexuarit e Kur'anit) nuk ka qenë e njohur (praktikuar) në kohën e të parëve (selefit) dhe as nuk ka udhëzuar Pejgamberi s.a.v.s.? Përgjigjja është: Nëse është e aprovuar (e vërtetuar) pyetja që transmetohet për arritjen e sevabeve të haxhit, agjërimit, dhe duasë, atëherë i thuhet atij: çfarë është dallimi në mes të tyre, në njërin anë, dhe të arritjes së sevabeve të leximit të Kur'anit, në anën tjetër? Nëse thuhet se Resulullahi s.a.v.s. i ka udhëzuar ata (sahabët) për arritjen e sevabeve të agjërimit, haxhit, sadakasë dhe jo të leximit? Thuhet: Resulullahi s.a.v.s. nuk ka filluar me këtë (me leximin) por ai ka filluar me atë që është kërkuar që t'i përgjigjet atyre (si rezultat i pyetjes). Kështu, njëri e pyeti për kryerjen e haxhit ndaj të vdekurit të vet, e lejoi atë, tjetri pyeti për agjërimin e edhe atë e lejoi, dhe kjo nuk do të thotë se i ka ndaluar ata nga të tjerat simotra të këtyre. Sepse cili është dallimi mes arritjes së sevabeve të agjërimit i cili është thjesht qëllim i caktuar dhe baste-nim mes arritjes së sevabeve të leximit (të Kur'anit) dhe përkujtimit (të Allahut). Nëse thuhet: ç'ka thoni për dhurimin (e sevabeve) Pejgamberit s.a.v.s.? Thuhet: Ka prej të mëvonshmëve që e konsiderojnë vepër të dashur, dhe ka prej tyre që e konsiderojnë bid'at (risi), sepse sahabët nuk e kanë vepruar atë, për faktin se Pejgamberit s.a.v.s. i takon merita e shpërblimit të secilit që bën vepër të mirë prej ymetit të tij pa iu munguar aspak shpërblimi i atij që e bën atë vepër, sepse ai (Resulullahi s.a.v.s.) është i cili e ka udhëzuar ymetin e tij në çdo gjë të mirë dhe ai i ka drejtuar ata.

Këndimi i Kur'anit në varreza

Ka që thonë se i vdekuri ka dobi nga leximi i Kur'anit tek ai (te varri), në aspektin se ai e dëgjon fjalën e Allahut xh.sh.. Kjo nuk është vërtetuar nga asnjëri prej imamëve të njohur. Edhe pse s'ka dyshim se i vdekuri e dëgjon atë (leximin e Kur'anit), mirëpo që ai të ketë dobi nga të dëgjuarit e tij, kjo nuk është e vërtetë, sepse fitimi i sevabëve me anë të të dëgjuarit është e kushtëzuar vetëm në këtë jetë (në të gjallë), ngase kjo është vepër vullnetare dhe kjo mundësi faktikisht është ndërprerë me vetë vdekjen e tij. Por, ai nganjëherë ndien vështirësi dhe vuajtje për shkak se nuk ka qenë respektues i urdhëresave dhe ndalesave të Allahut, ose nuk ka qenë që ka shtuar vepra të mira.

Dijetarët kanë mendime të ndryshme rreth leximit të Kur'anit në varreza. Ata kanë tri thënie:

A është e urryer të lexuarit, apo s'ka gjë të keqe vetëm në kohën e varrimit, ndërsa pas tij urrehet?

- Ka prej tyre që kanë thënë se **është gjë e urryer** (kirahetun) siç është Ebu Hanife, Maliku dhe Ahmedi në transmetimin ku kanë thënë: sepse është risi (muhdeth) që nuk transmetohet prej sunnetit, për arsye se të lexuarit (Kur'an) i ngjason namazit e namazi në varreza është i ndaluar.

- Ka që kanë thënë: **nuk ka gjë të keqe**, siç është Muhamed bin Haseni dhe Ahmedi në transmetimin ku kanë argumentuar me atë që transmetohet nga Ibni Omeri r.a. i cili ka lënë testament që t'i lexohet te varri i tij me rastin e varrimit, fillimet e kaptinës El Bekareh dhe fundet e saj²¹. Gjithashtu transmetohet nga disa muhaxhirë (ata që kanë bërë shpërngulje prej Mekes në Medinë) leximi i kaptinës El Bekareh; dhe,

²¹ Kam thënë (Muhamed Nasirudin Albani), senedi i tij nuk është i vërtetë. Në sened ka të panjohur sikurse është sqaruar në "Ahkamu'l xhenaizi", fq.192, botimi i "El Mektebetul Islamijj".

- Ka që thonë: **Nuk ka gjë të keqe vetëm në kohën e varrimit.** Ky është transmetim nga Ahmedi, i cili e ka marrë nga ajo që transmetohet nga Omeri dhe disa muhaxhirë²². Rrjedhimisht, sa i përket atyre që kanë qëndrim alternativë (herë mbajnë njërin mendim e herë tjetrin) rreth leximit të varri - kjo është mekruh, sepse në parim nuk transmetohet diç prej sunnetit dhe as prej të parëve.

Mirëpo, ndoshta kjo fjalë (se “*nuk ka gjë të keqe vetëm në kohën e varrimit*”) është më e fuqishmja se të tjerat, sepse e përmban kompromisin në mes të argumenteve.

Përktheu nga gjuha arabe:
Orhan Bislimaj

Marrë nga:
El-Al-lametu Ibnu Ebil Izzi El-Hanefijj,
SHERHUL AKIDETIT-TAHAVIJE,
vërtetimin shkencor dhe recenzimin e kanë bërë grup dijetarësh,
nxjerrjen e haditheve e ka bërë Muhammed Nasirud-din El Elbanijj,
botimi i nëntë 1408h \ 1988m,
El-mektebetu'l-Islamijj, Bejrut, fq.452-458.

Ibn Abi al-Izz Al-Hanafi

Do the dead benefit from the prayers and charities offered by the living on their behalf?

(Summary)

(Is the reading of the Qur'an allowed in graveyards?)

(Akaidologic explanation of the saying of Imam Tahawi)

We believe that the dead benefit from the prayers and charities offered by the living on their behalf (Imam Tahawi)

The Ahl as-Sunnah are agreed that the dead benefit from the acts of the living in two ways. They benefit, first, from the things to which they had contributed in their lives, and second, from the prayers of Muslims for their forgiveness, as well as from their charity and hajj. There is, however, some difference with respect to hajj. In the opinion of Muhammad Ibn Al-Hassan, the deceased gets the benefits of charity, but not of hajj, which reaches only its doer. For the rest of the scholars, however, the benefit of hajj may reach anyone on whose behalf it is performed, and this is correct.

ابن العز الحنفی

الدعاء و الصدقة و قراءة القرآن تفيد الميت

(هل يجوز قراءة القرآن في المقابر؟)

(خلاصة البحث)

"الدعاء و صدقة الانسان الحي تفيد الموتى" من اقوال الامام الطحاوي. يقول

اهل السنة بان الموتى يستفيدون من اعمال الاحياء في مسألتين:

الاولى: لأن الميت كان سببا لكونه حيا.

الثانية: لأن المسلمين يدعون لهم و يطلبون العفو من الله جل شأنه و كذلك

الصدقة و الحج. هناك خلاف ما اذا كان ثواب الحج يصل إلى الميت.

²² Nuk e kam parë me fjalën el muhaxhirinë, porse me fjalën: "El Ensar". Këtë e përmend Ibnul Kajjimi i cili ka ardhur me sqarim të tij në "Ahkamu'l xhenaizi", fq.193.

TRASHËGIMI

Mr. Sadik Mehmeti

RRJETI ARKIVOR NË KOSOVË - pasuria dhe historia -

Historia e arkivave në Kosovë, sikurse dihet, është e vonshme, ajo është produkt i rrethanave në të cilat ka rrjedhur historia e Kosovës në përgjithësi.

Si në të gjitha fushat e jetës, edhe në fushën e arkivistikës u ndeshën vështirësi e pengesa të shumta, që i sollën humbje të pazëvendësueshme arkivave të Kosovës.

Arkivistika në Kosovë është një disiplinë e re shkencore, e cila ka filluar të zhvillohet tek në fund të shekullit XX. Kurse, shërbimi arkivor te ne, në krahasim me viset e tjera të rajonit, është shumë më i vonshëm; ai zë fill kah mesi i shekullit të kaluar, me themelimin e Arkivit të Kosovës.

Megjithatë, elemente të caktuara të punës arkivore arritën të ruhen e të zhvillohen gradualisht. Institucione dhe individë të veçantë me kulturë dhe vetëdije historike treguan kujdes të posaçëm për ruajtjen e dokumenteve me vlera për historinë dhe kulturën tonë kombëtare shqiptare.

Deri në vitet 1945, kujdesi për dokumentet materializohej përmes ekzistencës së arkivave të personaliteteve, prijësve fetarë dhe pasha-

llarëve shqiptarë, të administratës osmane, të esnafëve shqiptarë, të individëve të veçantë, dhe sidomos në mjaft institucione fetare-islame (myftini, gjykata të Sheriatit, imametni etj.) në Prizren, Prishtinë, Gjakovë etj.

Pas largimit të Perandorisë Osmane nga Kosova, e deri në Luftën e Dytë Botërore, e madje edhe vitet e para pas saj, nuk ishin shumë të favorshme për popullin shqiptar, e rrjedhimisht edhe dokumentacioni arkivor shkatërrohej, sidomos ai që ishte në gjuhën osmane me alfabet arab.

Veprimtaria arkivore në Kosovë, asokohe, mbeti në kuadrin e *sekreterit të arkivave* pranë organeve shtetërore, për rrjedhojë edhe dokumentet mbetën të shpërndara, të pasistemuara dhe të painventarizuara.

Arritjet më të dukshme u arritën në punën e sekretarisë, elemente të veçanta të së cilës kanë ndihmuar shumë për drejtime të caktuara të klasifikimit shkencor që iu bënë dokumenteve të kësaj periudhe në Arkivin e Kosovës më vonë.

Arkivi i Kosovës me funksion në tërë Kosovën

Organizimi i mirëfilltë i shërbimit të sotëm arkivor në Kosovë daton nga viti 1948, kur në kuadër të asokohe Drejtoratit Krahinor për Arsim dhe Kulturë, formohet Qendra Arkivore, e cila kujdesej për mbrojtjen dhe evidencimin e lëndës arkivore. Kjo qendër arkivore i parapriu themelimit të Arkivit të Kosovës dhe realisht edhe rrjetit arkivor në Kosovë. Më 20 mars 1951 në bazë të Ligjit mbi arkivat shtetërore dhe me vendimin e ish-Këshillit Popullor Krahinor formohet Arkivi Shtetëror i Krahinës, sot Arkivi i Kosovës në Prishtinë.

Që nga fillimi e deri në vitin 1968, përkatësisht deri më 1970, kur u krijua edhe rrjeti arkivor në baza ndërkomunale dhe komunale, Arkivi kreu funksionin e vet në tërë Kosovën.

Arkivi i Kosovës në rrugën dhe rritjen e zhvillimit të tij, në fillim të punës së tij hasi në vështirësi të ndryshme, si për mungesë të kualitetit profesional, po ashtu edhe për mungesë të lokalit për vendosjen e

dokumentacionit arkivor, për mungesë të mjeteve teknike funksionale dhe për mungesë të një tradite të mirëfilltë të kësaj veprimtarie.

Arkivi është transferuar disa herë nga një lokal në tjetrin. Në fillimin e punës së tij në vitin 1954 arkivi ka pasur dy punonjës, në vitin 1963 gjashtë punonjës, kurse sot ka gjithsej 36.

Arkivi i Kosovës deri më 1968 e vazhdoi punën si i vetmi arkiv në Kosovë, kurse nga ky vit u themeluan edhe arkivat rajonalë dhe komunalë dhe sot numërojmë gjithsej 18 arkiva rajonalë dhe komunalë.

Ndryshimet kushtetuese, marrja me dhunë e autonomisë së Kosovës nga pushteti serb, më 28 mars 1998, u reflektuan dukshëm edhe në shërbimin arkivor. Më 26 nëntor 1990, pushteti serb aplikoi masat e dhunshme në Arkivin e Kosovës, shkarkoi drejtorin e Arkivit, shefat e sektorëve dhe të gjitha organet qeverisëse legjitime të Arkivit. Njëherësh u nxorën nga përdorimi të gjitha ligjet të cilat i kishte aprovuar Kuvendi i Kosovës dhe filluan të zbatoheshin ligjet diskriminuese të aprovuara në rrethana të jashtëzakonshme nga Kuvendi i Serbisë. Me këtë rast, pa kurrfarë baze ligjore, u larguan nga puna 12 punonjës, kryesisht me përgatitje superiore shkollore dhe në vend të tyre u pranuan punonjës serbë. E njëjta metodë u zbatua edhe në disa arkiva të tjera. Për më tepër, kjo drejtori e dhunshme, nga Arkivi i Kosovës plaçkiti disa lëndë arkivore dhe i dërgoi në Arkivin e Serbisë në Beograd, si Kartonët e Reformës Agrare të Kolonizimit 1918-1941 (gjithsej 14.654 kartonë), lëndët penale nga fondi i Gjyqit të Qarkut në Prizren (viti 1945), lëndët penale nga Gjyqi i Qarkut të Prishtinës (viti 1945), lëndë arkivore nga Prokuroria Publike e Prishtinës dhe e Gjukurorit (viti 1945) etj.

Në vitin 2008, rrjeti arkivor në Kosovë kaloi në vartësi të drejtpërdrejtë të Zyrës së Kryeministrit dhe mori emrin Agjencia Shtetërore e Arkivave të Kosovës. (ASHAK), siç quhet edhe sot. ASHAK-u sot ka në përbërje: Arkivin Shtetëror të Kosovës, arkivat rajonale dhe komunale.

Për sa u përket dokumenteve të cilat ruhen në arkivat e Kosovës, mund të themi se ato kryesisht janë të koncentruara në Arkivin e Kosovës, kurse në arkivat rajonalë dhe komunalë, ruhen dokumentet ar-

kivore të organeve dhe organizatave të kohës së ish-sistemit që i takojnë atij territori, ish-rrethi a komune për të cilën është kompetent ai arkiv që funksionon dhe vepron në territorin përkatës.

Fondi i dorëshkrimeve islame-orientale

Fondi më i hershëm që ruhet në rrjetin arkivor në Kosovë është fondi i dorëshkrimeve orientale. Numri i përgjithshëm i dorëshkrimeve orientale që ruhen në Arkivin e Kosovës arrin në 65 kodekse ose në 96 vepra dorëshkrim (8 dorëshkrime të tilla ruhen në arkivin rajonal në Mitrovicë) dhe përbëjnë një fond antikuar me vlera të shumëfishta, sepse, përveç të tjerash, tri prej tyre janë dorëshkrime unike dhe pasurojnë listën botërore të dorëshkrimeve orientale, madje njëri është autograf. Kronologjia e këtyre dorëshkrimeve fillon me fjalorin në dorëshkrimin arabisht-persisht *"Tuhfe es-Sibân"*, i kopjuar më 841/1437-8, kurse më i riu është dorëshkrimi unik në gjuhën arabe i myftiut të Prizrenit, Rustem ef. Zihniut, me titull *"Risâle fî bejâni Es-mâil-lâhi te'âla ve esmâi nebijjinâ alejhis-selâm ve esmâi xhemî'i-l-enbijâi-l-medhkûreti fî-l-Kur'âni-l-adhîm"*, i shkruar më 1925. Shtrirja kronologjike e këtyre dorëshkrimeve përfshin pesë shekuj - XV-XX. Numrin më të madh të tyre e ndeshim në shekullin XVII (20 dorëshkrime), në shek. XVIII (18 dorëshkrime), në shek. XIX (13 dorëshkrime) etj.

Nga këto dorëshkrime, 71 janë në arabisht, 19 turqisht, 2 persisht, 1 persisht - turqisht, 1 arabisht - turqisht, 1 arabisht - persisht dhe 1 në gjuhën shqipe me grafi arabe. Tri prej këtyre janë unike dhe datojnë: një nga vitit 1561, një nga viti 1885 dhe një nga viti 1925. Unike supozohet të jenë edhe poezitë e Dervish Salihut të vitit 1909.

Poezitë (ilahitë) e Dervish Salihut janë të shkruara në gjuhën turke dhe në gjuhën shqipe me alfabet arab. Kjo përmbledhje e dorëshkrimeve ka qenë, sikurse shkruan, pronë e Rexhep Ahmedit apo Rexhep Spahiut të birit të mulla Xhemailit, i cili njëherësh është edhe kopjuesi i këtyre ilahive, të cilat i kopjoi më 13 haziran/prill 1327/1909 në Tërstenik të Vushtrrisë.

Kjo përmbledhje ilahish, me sa dimë, është e panjohur për studiuesit tanë, andaj paraqet një dorëshkrim me vlerë për historinë e letërsisë alamiado të ne. Kjo përmbledhje ka peshë të posaçme dhe e vlerësojmë si shumë të rëndësishme.

Përmbledhja e këtyre ilahive ka format 16x10 cm. Letra e bardhë në të verdhë. Ngjyra e shkrimit e zezë; ka ilahi të shkruara edhe me ngjyrë të kuqe. Përmbledh gjithsej 36 faqe. Përmban gjithsej 40 ilahi, prej tyre 17 në gjuhën shqipe dhe 23 në gjuhën turke.

Midis dorëshkrimeve orientale që gjenden në Arkivin e Kosovës, mbizotërojnë tema fetare, juridike dhe filozofike. Nuk mungojnë as shkrimet letrare dhe sidomos gjuhësore, e madje as të shkencave natyrore. Nga këto një është dorëshkrim-kopjim i Kur'anit fisnik, 5 nga fusha e komentimit të Kur'ani (*tefsîr*), 3 nga fusha e *hadîthit* (Tradita e Profetit Muhamed a.s.), 18 nga jurisprudenca islame (*fiqh*), 20 nga etika (*ahlâk*), 2 nga dogmatika islame (*aqâ'id*), 22 nga gjuha (gramatikë, sintaksë), 1 nga retorika, 8 nga poezia, 3 nga misticizmi (*tesawuf*), 3 nga filozofia, 3 *kanunnâme*, 1 nga historia, 1 biografi, 1 diplomë, 3 fjalorë dhe 1 enciklopedi. Numrin më të madh të këtyre e përbëjnë dorëshkrimet në fushë të gjuhësisë, etikës dhe jurisprudencës islame, po edhe në fusha të tjera.

Në shumicën e dorëshkrimeve orientale në Arkivin e Kosovës, sikurse është i njohur fakti, pranë tekstit të veprës bazë, gjenden edhe shënime të ndryshme, të cilat ofrojnë një varg informacionesh interesante, të cilat nuk është e domosdoshme të jenë ekskluzivisht të lidhura me tekstin e veprës dhe autorin e saj. Shënimet nuk janë përherë të lidhura me kohën dhe hapësirën e prejardhjes së tekstit të veprës së kopjuar. Ato shënime, përveç kopjesit të veprës, i kanë vënë, të shumtën, edhe pronarët e veprës në dorëshkrim, e madje edhe lexuesit dhe shfrytëzuesit e saj.

Në dorëshkrimin unik "*Sherh râhati el-kulûb*" (shkruar më 967/1559), të autorit nga Prishtina Pir Muhamed efendiut, që ruhet në Arkivin e Kosovës, për shembull, shkruan se ky dorëshkrim ishte marrë me vete me rastin e shpërnguljes së popullatës shqiptare të Prishtinës gjatë luftërave austriako-turke më 1689 për në Serez (Greqi),

dhe atje ky dorëshkrim kishte mbetur deri në vitin 1844, kur disa tregtarë të vëmendshëm prishtinas e kishin blerë dhe ia kishin kthyer bibliotekës së medresesë së Prishtinës.

Fondi i dokumenteve osmane

Grupin e dytë me rëndësi historike kombëtare në pikëpamje kronologjike e përbëjnë dokumentet me burim administratën osmane. Në Arkivin e Kosovës ruhet një koleksion i dokumenteve në gjuhën osmane, të cilët për nga përmbajtja që kanë, kujtojmë, janë me interes për të kaluarën tonë historike. Këto dokumente që ruan Arkivi i Kosovës, arrijnë në afro 3.000 dokumente osmane dhe përfaqësojnë një fond të rëndësishëm, sepse të gjitha këto dokumente janë origjinale dhe janë të hartuara nga administrata dhe kancelaritë e institucioneve të Kosovës. Ato janë hartuar, të shumtën, nga nëpunës dhe personalitete të vendit dhe për nevoja e interesa të popullatës së Kosovës.

Shumica e dokumenteve osmane që ruan Arkivi i Kosovës kryesisht janë të hartuara në institucionet e Prizrenit me rrethinën, por ka edhe nga Gjilani, Prishtina, Peja, Gjakova, Stambolli etj.

Ndër institucionet hartuese të këtyre dokumenteve më së shumti takohen myftinitë dhe gjyqet e Sheriatit të qyteteve të sipërpërmendura, ndërsa nga personalitetet vulat e tyre i kanë vënë imamët, myftinjë, gjykatësit, valinjë etj.

Kronologjia e dokumenteve osmane në Arkivin e Kosovës fillon me dokumentin/*Vakëfnamenë e Mehmed pashë Kaçanikut të vitit 1608*. Nga dokumentet osmane që ruan Arkivi i Kosovës më së shumti takohen lista poseduese, vërtetime me karaktere të ndryshme, kërkesa për leje kurorëzimi, kërkesa për leje shkurorëzimi, regjistra të ndryshëm financiar, regjistra të popullësisë së fshatrave të ndryshëm të viteve 1920-1935, vërtetime të trashëgimisë, vërtetimeve të ushtarëve shqiptarë të dekoruar në Perandorinë Osmane, autorizime, shkresa, raporte, tapi që u takojnë viteve 1851-1908, dhe fermane.

Të gjitha këto dokumente janë në gjuhën osmane dhe janë të shkruara me disa lloje të shkrimeve, si me *nes'h*, *rik'a* (të shumtën),

ta'lik, etj. Të gjitha dokumentet janë të shkruara në letër të formatit të ndryshëm dhe në asnjë material tejtër, kurse ngjyra me të cilën janë shkruar, dokumentet është e zezë (*myreqep*).

Është interesant, përveç tjerash, një dokument i vitit 1305/1887, që bën fjalë për pajtimin e gjaqeve dhe për ndaljen e hasmërive e gjakmarrjes në mesin e shqiptarëve të fshatrave Deçan, Carrabreg, Isniq, Prilep, Rostovic dhe Voksh.

Me interes, kujtojmë, janë edhe vulat që takohen në dokumente dhe të cilat i kanë vënë shumë personalitete të kohës. Në bazë të tyre mësojmë për emrat e një numri të madh të imamëve, myftinjëve, gjykatësve të Sheriatit, por edhe të shumë personaliteteve e qytetarëve të Kosovës, miftarëve të katundeve etj.

Të theksojmë se dokumentet dhe dorëshkrimet orientale që ruhen në Arkivin e Kosovës me tërë kompleksitetin e tyre, për historianët, orientalistët, ekspertët e paleografisë arabe, të kaligrafisë dhe të artit aplikativ, paraqesin dokumentacion hulumtues të dorës të parë; ato përbëjnë një fond të çmueshëm dhe antikuar që gjithsesi duhet të merret parasysh nga studiuesit e këtyre fushave.

Nga ana tjetër, një prej detyrave kryesore të Arkivit të Kosovës, krahas ruajtjes së dokumenteve është edhe kërkimi, zbulimi dhe përtithja e vlerave të reja arkivore, prej individësh dhe institucionesh. Njëra prej formave të pasurimit është prurja e kopjeve të dokumenteve që lidhen me historinë kombëtare të Kosovës përmes bashkëpunimit me jashtë. Në këtë drejtim Arkivi i Kosovës ka shtuar fondet e veta me hyrje nga arkivat turke, rumune, egjiptiane, kroate, austriake, franceze etj.. Kështu, dokumentet e hulumtuara në këto arkiva në fotokopje apo në mikrofilma nga këto arkiva datojnë që nga shek. XIII e këndeje dhe janë në gjuhën gjermane, angleze, franceze rumune, serbe, italiane etj.

Një pjesë e dokumenteve është blerë nga persona të ndryshëm privatë, një pjesë është falur, kurse një pjesë e konsiderueshme në formë të mikrofilmave, dhe fotokopjeve është hulumtuar dhe është sjellë nga arkivat e ndryshme të botës.

Për ndryshe, Arkivi i Kosovës ka marrëdhënie të konsoliduara me partnerë jashtë vendit, si me arkivin e Shqipërisë, Turqisë, Italisë, Sllovenisë, Bosnjë e Hercegovinës etj.

Arkivi i Kosovës është anëtar i Këshillit Ndërkombëtar të Arkivave (CIA) dhe merr pjesë rregullisht në tryezat e rrumbullakëta të organizuara prej tij (CITRA).

Në Arkivin e Kosovës ruhen 365 fonde dhe koleksione arkivore me rreth 4.500 metra gjatësi, kurse në përgjithësi në arkivat rajonale dhe komunale në Kosovë ruhen rreth 1.500 fonde me afro 12.000 metra gjatësi. Arkivi i Kosovës bën mbikëqyrjen dhe mbrojtjen e lëndës arkivore në 230 regjistratura aktive dhe 80 pasive.

Në kuadër të Arkivit të Kosovës organizohen kurse të arkivistikës për kuadrin arkivor dhe përmes organizimit të kurseve të tilla bëhet kualifikimi i specialistëve të arkivistikës.

Përveç kursit me punonjësit e arkivave në Kosovë, organizohen edhe kurse tremujore me punonjësit e shkrimoreve-arkivave të regjistraturave. Specialistët nga ky institucion mbajnë ligjërata për lëndët kryesore arkeografike në këto kurse dhe në Universitetin e Prishtinës dhe janë autorë të teksteve nga kjo fushë.

Arkivi i Kosovës ka organin e vet shkencor profesional që nga viti 1963 - revistën "Vjetari", ku botohen artikuj dhe studime në fushën e arkivistikës dhe historiografisë, pasuri arkivore dhe recensione të botimeve të ndryshme nga arkivat dhe për arkivat. Revista del një herë në vit dhe artikujt kryesorë shoqërohen me një përmbledhje të shkurtër në gjuhën angleze e më herët dhe në gjuhë të tjera. Deri më sot janë botuar 40 numra.

Nga gjithë pasuria tjetër, vetë Arkivi i Kosovës boton vëllime me dokumente për periudha dhe ngjarje historike ose për çështje tematike.

Kohët e fundit, Arkivi i Kosovës, ai i Prishtinës, i Mitrovicës, i Gjilanit dhe i Prizrenit kanë filluar me botimin e mjeteve informative-shkencore, inventarëve, udhërrëfyesve etj.

Rrjeti i arkivave në Kosovë organizon ekspozita dokumentare dhe fotografike.

Arkivi i Kosovës ruan edhe një sasi të konsiderueshme të fotografive të objekteve dhe personaliteteve të ndryshme gjatë të kaluarës historike.

Arkivi ka një bibliotekë shumë të pasur me afro 5.000 libra me tematikë profesionale arkivore, historike, gjuhësore fjalorë enciklopedi etj..

Me rëndësi të veçantë është edhe fondi i hartave, i cili dita-ditës është duke u pasuruar.

Si përfundim

Një prej projekteve më të rëndësishme të këtij institucioni, i cili mbetet edhe sfidë e tij, është krijimi i një memorie qendrore për shërbimin automatik elektronik digjital të mjeteve të informimit dhe të kërkimit.

Afarizmi bashkëkohor elektronik dhe administrimi elektronik paraqesin një nxitje të re për shërbimin arkivor, por edhe kërkojnë koordinim thelbësor mes veprimtarisë arkivore dhe administratës shtetërore në konceptimin e ri të administrimit me dokumente, në njërën anë, dhe përgatitje të kuadrit arkivor, në anën tjetër.

Arkivat e Kosovës, prej disa vitesh, gjenden ballë për ballë me shqetësime të reja, të cilat nuk ishin të njohura më herët. Arkivistët tani kërkojnë zgjidhje ligjore për fatin dokumenteve të subjekteve që i nënshtrohen privatizimit, për metodologjinë e ngritjes dhe të ardhmen e arkivave partiakë, për dokumentet që krijohen nga organizatat qeveritare dhe joqeveritare dhe ato ndërkombëtare etj.

Me gjithë sukseset e arritura, para Arkivit të Kosovës dhe punonjësve të tij qëndrojnë edhe shumë sfida dhe probleme të cilat kushtëzojnë rritjen, zhvillimin dhe perspektivën e arkivave në Kosovë, në radhë të parë shkollimi dhe specializimi i kuadrove nga fusha e arkivistikës, sensibilizimi i opinionit shkencor për vlerat që ruhen në arkivat e Kosovës dhe ngritja e vetëdijes tek institucionet dhe te masa e gjerë për ruajtjen dhe grumbullimin e dokumenteve arkivore.

Në këtë drejtim duhet kuptuar edhe kjo përpjekje e jona modeste.

Mr. Sadik Mehmeti

Archives network in Kosova (wealth and history)

(Summary)

The history of archives in Kosova is not that long; it is a product of the general historical circumstances in Kosova.

As elsewhere, many difficulties were encountered in the area of archivistics, which resulted in great losses to the archives of Kosova.

Archivistics is a new scientific discipline in Kosova, the development of which began by the end of the XX century. The archive system in Kosova, compared to the other countries in the region, is much younger; it emerged by the middle of the XX century with the establishment of the Archives of Kosova.

Certain aspects of archival work were developed gradually. Different institutions and individuals with great cultural and historical awareness showed great care in the preservation of valuable documents for the national history and culture of the Albanians.

صادق محمد

دور الوثائق في كوسوفا

(التراث و التاريخ)

(خلاصة البحث)

يعتبر تاريخ دور الوثائق في كوسوفا متأخرا سببا نتيجة للظروف التي مرت بها كوسوفا و تاريخها بصورة عامة.

هو الحال في المجالات الأخرى حدث نفس الشيء في مجال دار الوثائق حيث واجهت صعوبات عديدة و مشاكل لا تحصى و نتيجة ذلك خسرت كوسوفا تراثا و وثائق ثمينة. علم التوثيق يعتبر علما جديدا في كوسوفا بدأ تنظيمه في اواخر القرن العشرين. اما الخدمات التوثيقية فهي بدأت متأخرة بالمقارنة بالمناطق المجاورة لكوسوفا حيث تم هذا في منتصف القرن الماضي مع تأسيس درا الوثائق القومية في كوسوفا.

VËSHTRIME

Akademik Dr.Feti Mehdiu

MË SHUMË KUJDES PËR BOTIMIN E PËRKTHIMIT DHE INTERPRETIMIT TË KUR'ANIT NË GJUHËN SHQIPE

Tani, pas njëzet vjetësh, 1985-2005, prej se lexuesi shqiptar mori në duar përkthimin e kompletuar të Kur'anit famëlartë, në vitrinat e dashamirëve të Kur'anit mund të gjenden edhe disa përkthime të kompletuar të këtij Libri të shenjtë që janë botuar në hapësirën shqiptare apo jashtë hapësirës shqiptare. Në gjuhën shqipe tanimë i kemi gjash-të përkthime të kompletuar, prej të cilëve disa janë përkthime të komentuara.

Përkthimi i Kur'anit Kerim, një kohë të gjatë edhe te shqiptarët ka qenë temë tabu. Ishte temë e paprekshme për shumë arsye, sa nga arsye politike të platformës së ateizmit zyrtar, sa edhe nga interpretimet e gabuara të qarqeve të caktuara të ulemave, të cilët, pa u thelluar në përmbajtjen e mirëfilltë të Kur'anit plasonin idenë se këtë libër nuk duhet përkthyer sepse është mëkat. Kjo ide ka qenë e pranishme edhe në qarqe tjera botërore deri në gjysmën e parë të shekullit njëzet.

Përgjigjen më të qartë, në mbështetje të Kur'ani Kerim, lidhur me këtë çështje e ka dhënë Muhammed Ferid Vexhdi në vitin 1936 në revistën **Maxhal-latu-l-az har**¹

Edhe shqiptarët, nga devotshmëria dhe respekti ndaj Kur'anit, mendonin se nuk duhet të përkthehet, se është i papërkthyeshem në gjuhën shqipe. Kishin respekt jo vetëm ndaj përmbajtjes por edhe ndaj shkrimit, si një mjet teknik për t'ua afruar Kur'anin njerëzve për lexim.

Me kalimin e një kohe të gjatë ky problem u tejkalua dhe Kur'ani fillon të përkthehet dhe të botohet në gjuhën shqipe ngjashëm sikur kishin vepruar edhe popujt tjerë. Së pari u paraqitën përkthime e botime të pjesshme (1921-1945), sikur sureja Jasin, disa sure të shkurtra,² ndonjëherë edhe një apo disa ajete për të ilustruar e trajtuar ndonjë temë të caktuar, kurse prej vitit 1985 e deri në vitin 2005 opiniononi shqiptar është pasuruar me gjashtë përkthime komplete të Kur'anit Kerim.

Prandaj tani, duke parë disa ndryshime në ato botime, fjala vjen formati dhe dizajni i këtyre botimeve, por jo vetëm të kësaj natyre, kritika shkencore nga fusha e islamistikës duhet të bëjë një valorizim të atyre përkthimeve dhe botimeve, me qëllim që të ruhet respekti i deritashëm ndaj Kur'anit dhe të spikaten disa gabime përmbajtësore, në përkthim apo në interpretim, qofshin ato gabime të rastësishme apo të qëllimshme.³

Një punë e tillë, sipas njohurive që disponoj unë, deri tash akoma nuk është bërë.

Me këtë kontribut modest mendoj vetëm sa të hap rrugën për ekspertët e historisë islame, tefsirit, akaidit, fikut dhe lëmenjve tjerë, që të hidhen në veprim për të dhënë mendimet e tyre me kompetencë lidhur me çështjet konkrete dhe të bëjnë përmirësimin e atyre gabimeve pas një analize të thellësishme dhe të argumentuar në përkthimet e

¹ Shih: Dr Feti Mehdiu, *Përkthimet e Kur'anit në gjuhën shqipe*, Shkup, 1996. fq.15.

² Po aty, fq.30-52.

³ Sidomos duhet vështruar botimet dhe ribotimet që janë realizuar jashtë hapësirës shqiptare si në: Islamabad, Medine, Dubaj, Rijad, Kajro, Angli e SHBA, në të cilat ka më së shumti gabime teknike dhe të tjera.

botimet konkrete. Ky është qëllimi im por edhe obligimi i të gjithë neve për këtë moment.

Bindja ime është se në periudhën deri në vitin 1990 përkthyesit edhe botuesit në gjuhën shqipe me punën e tyre kishin kujdes që ky libër i shenjtë edhe për nga forma e dizajni të dallohet nga librat tjerë të zhanreve të ndryshme.

Periudha 1990-2005, karakterizohet me humbjen e kontrollit të veprimtarisë botuese të literaturës islame në gjuhën shqipe.⁴ Kjo vlen njëloj edhe për burimin kryesor islam-Kur'anin.

Duke filluar nga viti 1990 e këndeje, sipas disa përkthimeve, interpretimeve dhe botimeve ose të ribotimeve të Kur'anit, që janë re-alizuar, kryesisht, jashtë hapësirës shqiptare, fitohet përshtypja se përkthyesit dhe interpretuesit e Kur'anit si edhe botuesit, nuk tregojnë kujdesin e respektin e merituar ndaj Kur'anit.

Kjo vlen edhe për ata që kanë marrë përsipër realizimin teknik të atyre botimeve.

Në këtë periudhë janë realizuar përkthime, interpretime dhe botime e ribotime, të cilat në opinionin lexues kultivojnë ndjenjën se edhe Kur'ani mund të interpretohet dhe mund të botohet sikur ndonjë roman a vepër tjetër letrare. Ky veprim i tyre sikur dëshiron ta barazojë librin e shenjtë me librat e zakonshëm.⁵

Kjo sjellje e atyre që i realizojnë këto projekteve më ka shtyrë të bëj objekt shqyrtimi ato botime, me qëllim që ta nxis opinionin shqiptar, individualisht dhe institucionalisht, që t'i qasen me më shumë kujdes e kompetencë kësaj çështjeje dhe të analizojnë seriozisht prapavijën qëllimkeqe që, eventualisht mund të fshihet në ato botime, dhe në këtë mënyrë të mbyllet shtegu i manipulimit me përmbajtjen dhe formën e Kur'anit Kerim.

⁴ Në këtë periudhë, shoqata të ndryshme humanitare në mënyrë të paharmonizuar kanë botuar tituj të njëjtë. Sapo ka dalë nga shtypi, p.sh. Karakteri i Muslimanit, shoqata tjetër e boton të njëjtin titull, pa afuar asgjë të re.

⁵ Krahazo interpretimin e Z.Hanit, Kurani i shenjt, Islamabad, 1990; dizajnin e botimit të përkthimit të Selim Stafës, Përzgjedhje në komentimin e Kur'anit Kerim, Tiranë, 1996-1998, etj.

Objekt shqyrtimi i këtij kontributi janë botimet dhe ribotimet komplet të Kur'anit të përkthyer ose të komentuar në gjuhën shqipe, e që kanë mangësi të caktuara në përmbajtje dhe në formë.

Venerimet e mia janë përqendruar në zgjedhjen e vetëm disa mangësive të tilla që kanë të bëjnë me përkthimin e disa ajeteve të Kur'anit, me interpretimin e ajeteve të caktuara që kanë rëndësi për nxjerrjen e vendimeve konkrete në jetën islame.⁶

Dëshiroj të vër theksin në idetë që kanë shprehur financues a ribotues të ndryshëm, me të cilat komprometohet thelbi i Kur'anit, ose me insistimin e tyre që ta komentojnë këtë libër sa më detajisht, ata devalvojnë, te një shtresë e lexuesve porosinë kryesore të Kur'anit dhe fusin huti te lexuesit e painformuar sa duhet. Gabimet për të cilat unë do të bëj fjalë në vijim mund të jenë të përkthyesit, mund të jenë të botuesit, të atij që ka përgatit botimin, ose mund të jenë të sinkronizuar mes dy këtyre subjekteve përgjegjës për botimin konkret.⁷

Si do që të jetë, për këto çështje duhet të flitet e shkruhet shtruar e me kujdes.

Në vijim do t'i trajtojmë botimet e përkthimeve, të cilat sipas mendimit tim nuk e kanë ruajtur korrektësinë ndaj Librit të shenjtë Kur'anit, dhe si veprime të tilla nuk është dashur të ndodhin, ose të paktën nuk duhet të përsëriten. Nga ato botime duhet nxjerrë mësim se si nuk duhet të veprohet me Kur'anin Kerim.

Po fillojmë me botimin e vitit 1990.

Ky përkthim është realizuar nga një joshqiptar, Zekerija Han, studiues i gjuhës shqipe nga Pakistani. Botues është "Lëvizja Ahmedije

⁶ Shih: fusnotën nr.1, fq.79-88. Por kjo çështje meriton qasje serioze nga ekspertët për të gjitha botimet që janë realizuar, pas vitit 1990.

⁷ Ribotuesit e këtyre përkthimeve mbajnë përgjegjësi të veçantë nëse kanë bërë ndryshime pa pëlqimin dhe vullnetin e përkthyesit për të bërë ato ndryshime, siç është rasti me ribotimin më të ri, të përkthimit të Sherif Ahmetit që më ka ra në dorë në vitin 2003, i cili është realizuar në Angli dhe SHBA.

nën mbikëqyrjen e Mirza Tahir Ahmedit, kalifai i katërt i Mesihut të premtuar.”⁸

Përkundra përpjekjeve të Zekerija Hanit, i cili pretendonte të dalë para lexuesve shqiptarë me komentim të Kur’anit, komentimi i tij nuk përmbush kriteret e nevojshme për t’u quajtur koment. Për këtë, të ashtuquajtur “Përkthim me komentim”, besoj se është e nevojshme të jepen më shumë informacione.⁹

Në përkthim të tekstit të disa ajeteve ka shtrembërime ose fjalë të shtuara që nuk gjenden në tekstin origjinal. Për shembull, ai fjalën *nufus* në suren *Takrir*, e ka përkthyer me fjalën *popuj*, në vend *shpirtra*, e pastaj në komentin e tij shton:” Kur do të bashkohen pjesëtarë të kombeve dhe kombësive të ndryshme...”(814). Fjalën *sukara*.....në suren *Nisa* (4:44) e përkthen në mënyrë përshkruese sipas qejfit të tij dhe aty del kështu: “.... kur nuk jeni në vetëdijen tuaj të plotë...” E në komentin e tij pastaj shton edhe kuptimet: i zemëruar, i frikësuar, i dehur në gjumë...!”. Koment se jo mahi!

Ai ndonjëherë fut fjalë që nuk janë në ajetin e Kur’anit fare, p.sh., në suren *Sad* ajeti 45 e gjejmë “*mëshoi kalit*”...

Se sa është larguar, nga teksti burimor me komentet e tij, shihet edhe nga një serë komentesh të tij, siç është krahasimi i SHBA me Rusinë, Kanali Panamas-Suezit, te komentimi i tij i sures 111, etj.

Në ajetin e parë të sures *81 idhash- shemsu kuvviret*... Hani thotë se këtu fjala është për “profeci sipas së cilës në kohën e ardhjes së Imam Mehdiut do të errësohet hëna edhe dielli. Vërtet ashtu ka ngjarë në vitin 1894, kur u dëgjua deklarata e një njeriu të devotshëm se është Imami i kohës”

Këtu, si po shihet, Hani ka për qëllim që duke spekuluar me Kur’anin të legalizojë fraksionin Ahmedi.

⁸ KURANI I SHENJTË, Përkthim e komentim. E përktheu Muhammad Zakarija Khan, Islamabad, 1990. Përshkrim besnik i titullit nga botimi i vitit 1990.

⁹ Lidhur me këtë përkthim, përveç në *Dituria Islame*, 1991 dhe në librin : Përkthimet e Kur’anit në gjuhën shqipe, nuk është shkruar ndonjë vështrim më i hollësishëm ashtu siç e meritojnë devijimet e këtij botimi.

Botimi i vitit 1990 i titulluar: Kurani i shenjtë-Përkthim e komentim, i Zekerija Hanit, dallohet me një shkujdesje nënçmuese ndaj tekstit të Kur’anit Kerim. Komentimet e tij aq të pambështetura dhe të përcipta mund të quhen edhe komente me prapavijë tendencioze.

Do të përmendim edhe disa shembuj.

Zekerija Hani, ajetin 31 të sures *Bekare* e komenton në kundërshtim me ajetin 59 të sures *Ali Imran*. Sipas tij, Ademi a.s. nuk është njeriu i parë, siç thuhet në Kur’an, por është e mundur që disa gjenerata të racës vjetër të kenë mbetur prej më herët dhe Ademi është njëri prej tyre.¹⁰

Ai edhe ajetin 35 të sures *Maide* e ka komentuar me një tendencë zhvlerësuese dhe i jep karakter politik. Ai për këtë thotë: “...fajtor politikë që pendohen dhe largohen nga rebelizmi”.

Me komente të kësaj natyre ai, te një pjesë e lexuesve i heq Kur’anit cilësinë e muxhizes. Zotëri Hani nuk do të pranojë fare rastin e Sulejmanit a.s. me buburrecat.

Sipas tij “Neml nuk është buburrec por një luginë në bregdetin e Jerusalemit, kurse Hud-hud është emër i një oficeri të Sulejmanit” e jo pupëza. Atij i pëlqen që nga ajeti 109 i sures *En’am* të obligojë shqiptarët myslimanë “t’i nderojnë themeluesit e të gjitha feve e të sekteve dhe për të arritur këtë ai nuk ngurron të keqpërdor ajetet e Kur’anit fisnik. Ky lloj komentimi në mos qoftë tendencioz, atëherë komentuesi është një injorant, i cili nuk di të dallojë se çka është fe dhe çka është sekt fetar. Ose me qëllim të caktuar dhe perfid, opinionin shqiptar e shpie kah humnera.

Tërë komentin e këtij përkthyesi e përshkon një frymë e papërgjegjësisë dhe si rezultat përfundimtar nga përpjekjet e tij del banalizimi i tefsirit si disiplinë e veçantë që i referohet Kur’anit.

Në këtë grackë mund të bien ata lexues shqiptarë që nuk kanë njohuri të mjaftueshme për Kur’anin. Ndryshe nuk ka si të kuptohet inkorporimi i Mirza Gulamit, Imam Mehdiut, kanali Suezit e i Panamas,

¹⁰ Shih: fusnotën nr. 8.

apo SHBA e Rusia si superfuqi etj., në komentet e tij, gjoja se për të interpretuar mesazhin e Kur'anit.

Ky përkthim me komentim, siç e quan Z Hani, duket haptazi se është realizuar me porosi të veçantë nga Lëvizja Ahmedije që t'i shtrohet në tryezë opinionit shqiptar në një moment shumë kritik në aspektin e vetëdijes fetare, sidomos të pjesës islame.

Fati është se në gjuhën shqipe, përpara këtij përkthimi, janë botuar tre përkthime të Kur'anit,¹¹ të cilët janë në funksion konstruktiv të rritjes dhe të kultivimit të vetëdijes së mirëfilltë islame te shqiptarët, por prapëseprapë veprimi i "...Mesihit të premtuar", nuk duhet injoruar.

Në vitet 1996-1998 kemi përkthimin tjetër të Kur'anit në gjuhën shqipe nga Selim Stafa që është realizuar në Tiranë.

Është botuar në 10 vëllime me ndihmën e Komitetit botëror islam për bamirësi me seli në Kuvajt.

Këtu kemi të përkthyer veprën *Muntehabut-tefsir*,¹² Ky botim ka dalë në dhjetë vëllime të formatit A-5. Këtu është sjellë edhe teksti origjinal i Kur'anit, por nuk është në funksion të përkthimit. Ai tekst shërben vetëm si një fasadë dekorative, sepse në këtë rast nuk është fjala për përkthim të Kur'anit, por për përkthimin e një përflitje të Kur'anit që në teorinë e përkthimeve quhet përkthim intralinguistik.

Kushtimisht mund të thuhet se ky është përkthim i njëloj tefsiri,¹³ dhe në këtë do të marrim në shqyrtim vetëm vëllimin e fundit.

Vëllimi i 10.

Në këtë vëllim Fjala hyrëse e përkthyesit "Në vend të hyrjes", përveç shprehjeve falënderuese që përsëriten edhe në vëllimet e mëparshme, ka edhe disa informacione dhe shprehje që vlen të theksohen.

¹¹ Kur'an-i,...1985, Prishtinë, (F.Mehdiu); Kur'an-i i madhëruar,...1988, Prishtinë, (Hasan Nahi); Kur'an-i, përkthim e komentim, 1988, Prishtinë, (Sherif Ahmeti).

¹² Al-muntehabut-tafsir, al-Kahira.

¹³ Po themi – një lloj tefsiri, për arsye se Muntehabu paraqet një përkthim intralinguistik të Kur'anit.

Shprehja e Selim Stafës për Kur'anin si "*Kushtetuta e jetës së myslimanit*" nuk është e re në literaturën Islame në gjuhën shqipe, por është, gjithsesi një zhvleftësim, mbase i paqëllimtë, për Kur'anin. Kur'anin nuk duhet krahasuar me aktet normative juridike që përpilohen nga njerëzit dhe janë të përkufizuara në pikëpamje sinkronike dhe diakronike. Akte të tilla bota njih plot e përplot, madje e para e këtij lloji nuk quhet Kushtetutë, por është e njohur në literaturën e jurisprudencës vetëm si Karta e Medines, e cila zë fill në kohën e Pejgamberit Muhammed a.s.

Stafa bën shumë mirë kur u drejtohet lexuesve dhe i thërret të kenë kujdes kur lexojnë Kur'anin dhe me të drejtë, u tërheq vërejtjen se asnjë përkthim nuk është identik me origjinalin "... se përkthimet e Kur'anit... kanë shërbyer dhe do të shërbejnë vetëm që myslimanët jo-arabë të njihen me përmbajtjen e librit të Allahut..."¹⁴

Gati të gjitha suret kanë një hyrje informative të përpiluar nga autorët e Muntehabit dhe S. Stafa i ka përkthyer besnikërisht. Ndërkaq, tekstin origjinal të Kur'anit në gjuhën arabe përkthyesi nuk ka arrit ta vërë afër tekstit në gjuhën shqipe me korrektësinë që e meriton Kur'an-i Kerim.

Në suren e parë, për shembull, origjinali është në faqen e parë kurse përkthimi në faqen e dytë. Sureja e dytë Al-Bakaratu tekstin origjinal e ka në faqen 3. kurse përkthimi fillon në faqen 6. Këso parregullsish hasim në tërë përkthimin. Ka raste kur ajetet e Kur'anit në origjinal janë të ndarë arbitrarisht dhe gjysma e ajetit është, p.sh., në fq.48, e pjesa tjetër në fq.50 (vëllimi i parë), ose ajeti fillon në fq.96 dhe përfundon në fq.98 (vëllimi i pestë), etj.

Kjo mënyrë e punës flet për një pakujdesi ose mosrespekt ndaj tekstit origjinal të Kur'anit.

Përkthyesi Stafa ka edhe disa lëshime për të cilat mendoj se janë si pasojë e shpejtimit, ashtu që nuk ka menduar fort se *Ehlu-l-kitab* nuk janë vetëm çifutët, por janë edhe të krishterët sepse edhe ata pasojnë Ingjilin. Kështu që përkthimi çifutët, në vend të pasues të librit e ngu-

¹⁴ Shih më hollësisht në: *Studime orientale*, nr.2, 2002, Prishtinë

shton kuptimin dhe është i pasaktë. Fjala jetim do të thotë fëmijë pa prindër, pa njërin ose pa asnjërin prind. Prandaj, nuk duhet të përkthehet fëmijë që nuk e ka babën.

Stafa te emri All-llah dhe Muhammed nuk përfill rregullat e origjinalit, do të thotë, te secili emër e humb nga një bashkëtingëllore dhe e shkruan: *Allah, Muhamed*, në vend të **All-llah dhe Muham-med**. Nuk i përmbahet transkriptimit shqiptar të emrave me burim arab, dhe vazhdon ta shkruajë *Muntekhab* - në vend **Muntehab; Dukhan**- në vend **Duhan; Akhzab** - në vend **Ahzab** etj., çka tregon se nuk është përcaktuar për asnjërin transkriptim të njohur nga shkollat e orientalistëve të Evropës, e as të orientistikës shqiptare.

Lexuesit e këtij botimi nuk duhet të përpiqen fare që ta barazojë përkthimin me origjinalin e Kur'anit, ngase ky përkthim nuk i referohet origjinalit. Ky nuk është përkthim i origjinalit, por përkthim i një përkthimi intralinguistik të Kur'anit, që nuk mund të cilësohet si interpretim (Komentim) i Kur'anit në kuptimin klasik.

Në gjuhën shqipe mund të flitet për përkthim të tefsirit (komentimit) të Kur'anit Kerim kur të përfundojë puna me botimin e tefsirit të Sejjid Kutbit, nga i cili tefsir deri tash kanë dalë, në gjuhën shqipe, vetëm pesë xhuz' at e parë, në botim të Shoqatës "*Drita e jetës*" në Gjiilan.¹⁵

Përkthimi i Selim Stafës kishte mund të botohet në një ose në dy vëllime të formatit më të madh me lidhje të fortë dhe duke e ruajtur integritetin e tekstit origjinal. Ashtu do të zinte vendin e merituar në qarqet shkencore profesionale, ku do të respektohej në tërësi natyra e Kur'anit si Libër i shenjtë islam.

¹⁵ Shoqata "Drita e jetës" në Gjiilan, të cilën e udhëheq Zekirja Bajrami, deri tash ka botuar: Sejjid Kutb, *Nën mbrojtjen e Kuranit*, vëllimi i 1. Gjiilan, 1998, vëllimi i 2. Gjiilan, 1998, vëllimi i 3. Gjiilan, 1998, vëllimi i 4. Gjiilan, 1998, vëllimi i 5. Gjiilan ... të përkthyer nga gjuha boshnjake, nga dr. Selim Sulejmani, me përjashtim të vëllimit të tretë, të cilin e ka përkthyer Iljaz Mustafa.

Përkthimi tjetër i Kur'anit në gjuhën shqipe është realizuar në Rijad, në vitin 2000, dhe titullohet:

*Shpjegimi i kuptimeve të KUR' ANIT TË LARTË në gjuhën shqipe. Përmbledhur në një vëllim nga: Dr.Muhamed Taki-ud-Din El-Hilali dhe Dr. Muhamed Muhsin Khan. Përkthyer në gjuhën shqipe nga një grup përkthyesish pranë Darussalam. Shtëpia Botuese dhe Shpërndarëse.*¹⁶

Në këtë botim nuk janë shënuar emrat e përkthyesve e as kush janë përgjegjësit tjerë që kanë kontribuar për botimin në gjuhën shqipe. Është botuar në dy formate: format A-5, dhe në format xhepi. Ka një lloj komenti, herë-herë jo në funksion të Kur'anit.

Në faqen 1 është shënuar

Versioni i përmbledhur i At-Tabari, Al-Kurtubi dhe Ibn-Kethir me komente nga Sahih Al-Bukhari përmbledhur në një vëllim.

Veprat e të tre autorëve të përmendur, që janë autoritete të çmuara në fushën e tefsirit dhe i katërti Bukhari - në fushë të hadithit, Grupi anonim i këtij përkthimi ka arritur t'i përmbledhë në një vëllim. Punë e çuditshme!

Në fillim hasim edhe një formulim vetvetiu të mjegulluar, por edhe që nxit mjegullime, ku thuhet: "Ky është... një ekip i kualifikuar pranë Shtëpisë Botuese..."¹⁷, pastaj shprehja: "Janë bërë të gjitha përpjekjet për të shmangur çdo gabim te botimet e mëparshme", nxit dyshimin te lexuesit se botimet e mëparshme paskan qenë gabim. Nëse janë të bindur në këtë çka e thonë pse nuk e kanë thënë se për cilat botime është fjala dhe çfarë gabimesh kanë ata botime?

Disa, gjoja sqarime, si: përmbajtje, dy fjalë nga botuesi, njohuri për përkthyesit etj., i bëjnë me dije lexuesit shqiptarë se "*ekipi i kualifikuar*" fort pak marrka erë nga puna të cilës i ka hyrë ta bëjë.

¹⁶ Shpjegimi i kuptimeve të Kuranit të lartë në gjuhën shqipe, Riad, Arabia Saudite, botimi i dytë: 2000. Kështu qëndron në kopertinë, që fillon nga ana e djathtë dhe shkon kah e majta.

¹⁷ Sa është ky ekip i kualifikuar tregon puna që ka bërë, por mbetet një enigmë tjetër. Përse nuk identifikohen se kush janë ata ekspertë?

Nuk tregojnë se cilën pjesë nga cila gjuhë e kanë përkthyer, por shihet se si e kanë përkthyer dhe si e kanë shkruar emrin All-llah dhe Muhammed! Ata nuk e njohin shenjën diakritike **shedde** të grafisë arabe që është e domosdoshme për të shënuar emrat e sipërpërmendur. Ata edhe ajetin e Kur'anit e quajnë varg "...shpjegimin e kuptimeve të vargjeve të tij...", "... të pashoqëruar me vargjet në gjuhën arabe" (fq.5).

"...Ekipi i kualifikuar..." i fillon fjalitë kështu: Tregon Ebu Hurejreja, tregon Xhabiri, tregon Ibn Umeri r.a. etj., në vend se këto fjali t'i fillojë sipas natyrës së gjuhës shqipe, do të thotë t' i bëjë fjali emërore. Natyra e gjuhës arabe preferon fjalitë foljore, por kjo aspak nuk dëmton kuptimin e fjalisë nëse ia përshtat gjuhës shqipe.

Përkthimi është i pajisur me tekstin origjinal të Kur'anit a. sh., sipas metodës të cilën tani më e zbaton qe disa kohë shtëpia botuese e Mbretit Fahd bin Abdu-laziz për shtyp të Kur'anit a.sh. në Medine.¹⁸ Në të njëjtën faqe është vënë teksti origjinal dhe përkthimi në gjuhën shqipe, por nuk është përdorur me korrektësi shprehja në titullin e këtij botimi. Nga titulli, "*Shpjegimi i kuptimeve të Kur'anit të lartë...*", lexuesi pret që këtu të gjejë shpjegim të disa kuptimeve, por ai gjen, në origjinal, vetëm tekstin e Kur'anit, kurse në gjuhën shqipe gjen ndonjë shpjegim plotësues sipas tefsirëve tradicionalë, me të cilat shpjegime vetëm se ia humb orientimin lexuesit dhe e vë në dilemë se cilat fjali i referohen tekstit origjinal të Kur'anit a. sh. e cilat janë pjesë e sqarimit.

Në këtë botim janë ngatërruar konceptet: përkthim dhe interpretim dhe asnjëri nuk janë realizuar si duhet.

Sa për një ilustrim krahasoni ajetin 53 nga sureja Al-u Imran, ku thuhet: "*O Zoti ynë ne besojmë në atë çka ke dërguar dhe pasojmë të Dërguarin, andaj na evidenco, na shkruaj me dëshmitarët*". Ndërsa ata që pretendojnë se po u japin shpjegim kuptimeve të Kur'anit, pa u

ndalur të mendojnë se çka do të thotë - Kuptime, këtë ajet krejtësisht të qartë e kanë përkthyer:

"*Zoti ynë! Ne besojmë në atë çfarë Ti na ke dërguar dhe ndjekim të Dërguarin tënd (Isain). Na shkruaj pra prej dëshmuesve (të së vërtetës - La ilahe il-Allah - Nuk ka të adhuruar tjetër të merituar përveç Allahut.)*".

Ata që dinë origjinalin le ta krahasojnë. (fq.92). Përveç këtyre ngarkesave, "*ekipi i kualifikur pranë Darussalamit*", brenda tekstit të ajetit, kanë dhënë sqarime edhe jashtë tekstit të ajetit, në fund të faqes, me ç'rast si duket kanë marrë përsipër ta maltretojnë lexuesin me lloj-lloj historish vetëm e vetëm që të mos e lejnë ta shijojë thelbin e Kur'anit dhe bukurinë e qartësinë e tij, të paktën aq sa është i qartë për lexuesit konkretë dhe kohën konkrete.

Këto sqarime vazhdimisht janë rezultat se: ka thënë Enesi..., ka thënë Ibn Abbasi..., tregon Enesi..., tregon Umeri... etj. Kanë sqaruar: "*Ora është një nga pesë gjërat që i di vetëm Allahu*" (fq.102). Sqarim se jo shaka!

Pastaj aty gjejmë edhe kesi përkthimi: "*Vërtet dija për Orën është vetëm e Allahut*" (e njëjta faqe). Krahasoni përkthimet e tjera të Kur'anit a. sh. dhe binduni se për çfarë ore është fjala! Ata edhe pjesën e ajetit "...inde rab-bihim..." e përkthejnë "...me Zotin e tyre...", në vend se ta përkthejnë "...te Zoti i tyre..." (fq.301). Ata gjithmonë shkruajnë *La ilahe il-Allah* (fq. 431) dhe çka mendojnë me këtë vetëm ata e dinë, por lexuesi më i zakonshëm mysliman e di se kjo është *La ilahe il-lall-llah*, ngase kjo është dëshmia e parë e shprehur shumë thjeshtë por më e rëndësishmja për një mysliman.

Në këtë përkthim gjejmë konstrukte fjalish sikur këto: "*udhëheqje për El-Muttekunët, besojnë në Ghaib, duke u bërë kështu Dhalimunë* (f.30), *Ai isteva...siç i shkon Madhështisë së Tij...* (354), *është Meula* (815), *Dhe përgënjeshtroi El-Husna*", e shumë të tjera për të cilat përkthyesit e mëparshëm kanë gjetur fjalë të gurrës shqipe, të cilat i kanë shprehur shumë më mirë e më qartë këto konstrukte të fjalëve të Kur'anit.

¹⁸ Nuk respektohet faqosja tradicionale, por teksti radhitet ajet për ajet: ballë për ballë. Krahaso edhe: botimin spanjolisht, maqedonisht.... etj.

Kjo formë e përkthimit është në disproporcion me nivelin e lexuesve të sotëm shqiptarë.

Edhe përdorimi, gjithsesi i gabuar, “... il Allahut a.s. dhe Bukhari...”, që përdoren gjatë tërë këtij përkthimi nuk mund të na bindin dot se kemi të bëjmë me një ekip të kualifikuar, por dëshmojnë të kundërtën. Me këtë përkthim e botim të Kur’anit në gjuhën shqipe nuk është vepruar me korrektësinë që jemi të detyruar të veprojmë me Kur’anin a. sh., prandaj edhe kanë vendosur të mbeten anonim.

Ka edhe shumë sintagma të gjuhës arabe, për të cilat nuk ka arsye dhe nuk është dhënë asnjëfarë sqarimi për përdorimin e tyre, siç janë: “Zotin e Alemin-it, Dhalimunëve, Muxhrimunët, Ai e do El-Vitrin, etj.

Këtu gjejmë edhe tekstet vijuese: Pse Allahu çoi Pejgamber dhe të Dërguar (Paqja qoftë mbi ta)? Teuhidi, Shehadeti - Dëshmia e Myslimanit, Isai dhe Muhamedi (paqja qoftë mbi ta) në Bibël dhe në Kur’an, Profecia biblike mbi ardhjen e Muhamedit (a.s.), Përfundim mbi provat për fabrikimin e ndodhisë së kryqit, Shirku dhe kufiri (Politeizmi dhe mohimi), En-Nifak, hipokrizia dhe format e ndryshme të shfaqjes së saj.¹⁹

Në tekstin, SHTOJCË II, kemi: Thirrja islame vendosmëria për Çështjen e Allahut në Kur’an, si po duket këto janë tekste të shkruara nga: Sheikh Abdullah bin Muhamed bin Humejd, Kryegjykatësi i Arabisë Saudite.

Këto tekste janë krejtësisht jashtë kontekstit. Po të ishte botuar ky përkthim para 40-50 vjetësh ndoshta do të ishin me interes edhe ato shënime, sado që nuk janë herrur për lexuesit e Kur’anit, por në vitin 2000 lexuesi shqiptar, tanimë ka pasur rastin që disa dekada më parë të lexojë literaturë jo vetëm për shehadetin që i prezantohet këtu, por edhe në nivel shumë më të lartë. Madje këto shënime janë të përkthyer aq pa kujdes sa, kërkoj falje nga autori i tyre i cili sigurisht i ka shkruar më mirë në gjuhën e vet, më mirë të mos ishin fare këtu.

Prej fillimit e deri në fund të Kur’anit a.sh., invokacionin *Bismillahir-rrahmanir-rrahim*, rrafsh 114 herë e kanë përkthyer gabimi-

¹⁹ Shpjegimi i kuptimeve të Kuranit.

sht, dhe tash prapë për të njëqindpesmbëdhjetën herë në faqen 903 e kanë bërë:

“Me Emrin e Allahut, i Gjithëmëshirshmi, Mëshirëploti”. Ata nuk e kanë parë se në origjinal, edhe “Rahman” edhe “Rahim” janë në gjenitiv dhe në bazë të kësaj duhet të jetë: “Në emër të All-llahut, të Gjithëmëshirshmit, Mëshirëplotit”. Duhet të jetë kështu për shkak se parafjala arabe bi, këtu nuk tregon mjetin a shoqërimin me ndonjë send, por tregon se dikush kryen një veprim sipas autorizimit të dikujt. Në këtë rast besimtari islam merr guximin që sipas autorizimit të Krijuesit të vet të Gjithëmëshirshmit, Mëshirëplotit, të fillojë një punë. Përkthyesit e këtij botimi, duhet përkujtuar se kur ndonjëri prej tyre merr rolin e prijësit të tërë grupit dhe i shpreh mirënjohje, f. v. Shtëpisë botuese “Darussalam”, duhet të thotë jo me emrin e grupit punues, por në emër të grupit punues.

Nga pakujdesia, ose nga padija, në të njëjtën faqe (903) katër herë e kanë shkruar gabimisht *La ilahe il-Allah*, e kjo duhet shkruar *La ilahe il-lall-llah* - Nuk ka zot përveç All-llahut! Kjo mjafton, nuk ka nevojë të hapësh kllapa për të shkruar një grumbull fjalësh dhe prapë të mos thuash asgjë të vlefshme.²⁰ Pastaj duhet të shkruhet e të shqiptohet: All-llah, Muhammed, sepse këta emra shkruhen me teshdid. Tëra këto flasin për një moskujdes ndaj Kur’anit.

Ata shkruajnë: “...derisa sytë e pejgamberit i gufuan, ndërsa vërshoi Ebu Bekri përmbi Ukban dhe...” (f.932), Khalid bin Velid, Bukhariu, Omer bin Khatabit, Khalifi i Myslimanëve, Khalif i udhëzuar drejt, (f.948-949) etj., “Dhe për atë që ata janë trupat e Allahut dhe...” (947) “...dhe vrau një pjesë nga njerëzit e kësaj shtëpie dhe ata e menduan atë të ishte burrë...” ...e shpërndanë vetveten pjesë-pjesë...”, dhe të tjera sikur këto që nuk duan koment.

Në “NJOFTIM”-in faqe 954, thonë: Kur’ani i Madhërishtëm përkthyer nga dr. Muhame Taki-ud-Din Al-Hilali dhe dr. Muhamed Muh-sin Khan, e asnjëri nga këta të dy nuk din shqip fare!

Lexoni edhe pasuesin vijues:

²⁰ Po aty.

“Atëherë, si mund të thuhet se ky përkthim i Kur’anit të Madhëri-shëm nga dr Taki-ud-Din Al-Hilali dhe dr. Muhamed Muhsin Khan është marrë nga Muhamed bin Abdul-Vahab, i cili ka vdekur në vitin 1206 Hixhrij pra, me një ndryshim në kohë prej qindra vjetësh (nga 400 deri në 1000 vjet) midis këtij të fundit dhe Tabariut, Kurtubiut, Ibn Kethirit dhe Bukhariut!”²¹

Çfarë lidhje ka kjo me përkthimin në gjuhën shqipe dhe ku e ka atë lidhje me Abdu-l-Vehabin?

Krahasoni edhe tekstet:

Njohuri për përkthyesit, ku paraqiten shënime biografike për Dr.Muhamed Taki-ud-Din El-Hilali dhe Muhamed Muhsin Han, fq.8-9, për të cilët duhet pasur respekt, por ata nuk e kanë përkthyer Kur’anin në gjuhën shqipe. Edhe sikur ta kishin bërë këtë, biografia e tyre nuk ka vend në fillim të Kur’anit.

*Muhamedi a.s. i dalloi njerëzit mes tyre.(Mesazhi i tij bëri që të dallohet e mira nga e keqja, besimtarët nga jobesimtarët, fq.6.)*²²

Këto shënime i hasim në fillim, kurse pas përfundimit të përkthimit, vazhdojnë tekstet: Shtojcë I, Tevhidi, Islami dhe Muhamedi, Dëshmia e Myslimanit, etj. Që janë më tepër për tekste shkollore se sa që kanë lidhje me përkthimin e Kur’anit. Në përfundim vjen një Njoftim me prejudikime krejtësisht jashtë kontekstit të këtij botimi.

Aty qëndron:

“...është shpjegimi dhe paraqitja e kuptimeve të Kur’anit të Lavdishëm në bazë të Besimit të Ahlus-Sunnah wal-Jama ah dhe është marrë nga Tefsirët e:

a Ibn Xheriri... Kurtubiut dhe Ibn Kethirit....hadithet sakt e të sigurtë të Imam Bukhariut....

Atëherë si mund të thuhet se ky përkthim i Kur’anit të Madhëri-shëm nga dr. Tekiuddinn dhe dr. Muhsin Hani është marrë nga Muhamed bin Abdul-Wahab,...e tjera..

²¹ Po aty, fq.

²² Pejgamberi Muhammed nuk është themelues i fesë, siç aludohet në këto shprehje të vënë Brenda kllapave.

Tekstet e tilla më shtojnë bindjen se këtu kemi të bëjmë me vepri-me tendencioze që kanë për qëllim të nxjerrin në sipërfaqe ideologjitë që janë në kundërshtim me thelbin e Kuranit.

Nga këto shprehje marrim guximin të themi se pas botimeve të këtilla fshihen qëllime të caktuara ideologjike.

Në Vitet, 1990-2005 janë realizuar disa ribotime të përkthimit, të Kur’anit Kerim. Ribotimet e përkthimit të Kur’anit janë realizuar jashtë hapësirës shqiptare dhe në shumë prej atyre botimeve është vepruar pa kujdes. Si rrjedhojë e kësaj janë përsëritur gabimet e botimit të parë madje janë bërë edhe gabime të reja.²³

Në një veprimtari normale e qëllimshme, përkthimi që ribotohet nuk duhet të përsërisë gabimet e botimit të parë, qofshin edhe gabime teknike. Me ribotimin e përkthimit të Kur’anit, në gjuhën shqipe, ndodh fatkeqësisht e kundërta.

Gjatë kësaj periudhe më së shumti është ribotuar përkthimi i Sherif Ahmetit, kurse përkthimi i Feti Mehdiut dhe i Hasan Nahit janë ribotuar vetëm një herë.²⁴

Ribotimet e përkthimit të Sherif Ahmetit

Disa gabime që kanë dalë me rastin e ribotimit, nuk janë vetëm të natyrës teknike. Ka edhe gabime që ia humbin kuptimin tërësisht konceptit të Kur’anit. Kështu ka ndodh, p.sh. me ribotimin e përkthimit të Sherif Ahmetit, në Prishtinë, në vitin 1997, të cilin e financoi AWAMY.²⁵ si edhe me parathënien e të njëjtit përkthim të ribotuar në Kajro, në vitin 1992, ku thuhet:

“Shqiptarët arritën ta dëbojnë komunizmin ku më vonë doli në skenë djalli i mallkuar - djalli i përgëzimit në krishterim.” Ky tekst u

²³ Krahazo ribotimin e vitit 1997, në Prishtinë, të cilin e ka financuar WAMY.

²⁴ Ribotimi i përkthimit të Sh.Ahmetit është realizuar nga shumë institucione qeveritare e joqeveritare në Medine, në Kajro, në Dubaj, në Angli etj., kurse përkthimi i F.Mehdiut është ribotuar-me plotësimin e tekstit origjinal, në vitin 1999, nga Logos-A, Shkup dhe IHH, Stamboll, me titullin *Kurani dhe hija e tij shqip*, ndërsa përkthimi i Hasan Nahit, ribotohet në format xhepi, në vitin 2000, dhe me këtë rast i hiqet teksti origjinal.

²⁵ Krahazo suren Kafirun.

ka shërbyer studiuesve të ndryshëm që ta trajtojnë Kur'anin si vepër antikrishtere.

Kjo, sipas mendimit tim, ndodh për shkak të disponimit të bamirësve të ndryshëm që të kontribuojnë në përhapjen e Kur'anit të përkthyer në gjuhën shqipe, kryesisht jashtë subjektit shqiptarë, në një anë, dhe në anën tjetër si pasojë e pakujdesisë së subjektit ekskluzivisht shqiptar, që është paraqitur si partner për realizimin e atyre projekteve,.

Në ribotimin e përkthimit me koment, të Sherif Ahmetit, i cili për herë të parë është botuar në vitin 1988, që është ribotuar së pari në Medinë në vitin 1992 është me interes të përmendim faktin se përveç financuesit, Mbretit Saudit Fahd, nuk figuron asnjë përgjegjës tjetër.

Askush nuk e ka vënë emrin e vet për kontributin që ka dhënë në përgatitjen teknike, ashtu si e kërkon rregulla për punë të këtilla kaq të rëndësishme. Gabimet teknike e materiale kanë rëndësi për ekspertët, në radhë të parë, e më pak për lexuesit e rëndomtë, prandaj këtu duhet të kursehen. Kurse ekspertët që duhet të merren me këto çështje shumë të rëndësishme le të marrin botimin e parë nga viti 1988 dhe le ta krahasojnë me ribotimet që janë realizuar deri tash qoftë jashtë trojeve shqiptare apo brenda tyre.

Përkthimi i Sherif Ahmetit është ribotuar edhe nga Dar ul Table-egh, në Angli dhe në SHBA (North America),²⁶ por nuk shënohet viti as vendi i botimit. Botuesi ka vënë në kllapa shtesën.... (*me disa përmirësime*), por nuk jep kurrfarë shënimesh se çfarë përmirësimesh janë bërë dhe kush i ka bërë ato përmirësime.

Ky është ribotimi i parë që i bëhet përkthimit të Sherif Ahmetit pa interpretime dhe pa tekstin origjinal. Ky është një ribotim me një redaktim teknik krejtësisht tjetërfare nga ribotimet tjera, edhe nga aspekti metodologjik, por nuk jepen shënime për personelin që ka kontribuar në këtë ribotim. Në këtë ribotim kemi vetëm përkthimin e Kur'anit, pa pjesët hyrëse të sureve dhe pa asnjë tekst përcjellës nga botuesi. Gjith-

²⁶ Kurani, Interpretimi i domethëniesve është nga Sherif Ahmeti (me disa përmirësime), fq.490. Shënime tjera nuk jepen, nuk ka vit as vend botimi, e as kush i bëri përmirësime.

ashtu është shkarkuar edhe nga disa kllapa që i gjejmë në botimin e parë, madje ka intervenime edhe në përkthim.²⁷ Gabimet teknike, shkronja të tepërta ose që mungojnë mbase nuk e dëmtojnë shumë përmbajtjen, porse humbja e fjalëve, si në suren Nisa, ajeti 44, është cenim i rëndë i kuptimit të ajetit.²⁸

Për këta përkthime e ribotime ka çka të thuhet.

Mosreagimi me kohë i ekspertëve rrezikon që lexuesit e përkthimeve të formojnë bindje të gabuar dhe me mangësi të pafalshme.

Ajo që dëshiroj të them unë ka të bëjë me disa veprime, të cilat nuk duhet të ndodhin ose të paktën nuk duhet të përsëriten në botimet e ardhshme. Dua të theksoj se si nuk duhet vepruar me tekstin e Kur'anit kur përkthehet e botohet në gjuhën shqipe.

Venerimet e mia mund të reduktohen e sistemohen si vijon:

- Në grupin e parë do të hyjnë gabimet teknike e metodologjike. p.sh., ndarja e ajeteve në fund të faqes, te botimi i Tiranës(1996-1998, libri 2. fq. 21, 23,61 etj.); O ju besimtarë, duhet të jetë o mosbesimtar (f.730, Prishtinë, 1997, Sh.Ahmeti, botimi i WAMIT), komentet te të gjitha botimet e përkthimit të Sherif ef. Ahmetit, që nuk janë të shënuara se cilit ajet i referohen.²⁹; përdorimi i fjalëve të gjuhës arabe, ku nuk janë të papërkthyeshme, si zot i Aleminit, muxhrimunët, dhaliminët etj. Pastaj minimizimi i tekstit të Kur'anit në origjinal, do të thotë, teksti arabisht del aq i imët sa nuk mund të lexohet, është dy herë më i madh teksti në gjuhën shqipe sesa teksti origjinal, si te të gjitha botimet e përkthimit të Sherif ef. Ahmetit.³⁰; mosrespektim i drejtshkrimit të gjuhës arabe te emrat *All-llah, xhennet, xhehennem, Muhammed....* e jo Allah, Muhamed.... si te botimi i Rijadit, 2000; shkarkimi i tekstit nga fjalët e futura në kllapa ku janë shtuar edhe emra e pjesë tjera që

²⁷ Këtu nuk do të thellohem më tepër në intervenimet e këtij botuesi të ri, i cili, sikur edhe disa të tjerë, i mban sekret personat që kanë vënë dorë në përgatitjen e këtij përkthimi për ribotim.

²⁸ Krahaso përkthimin e Z.Hanit.

²⁹ Nga ata yllëzat e përdorur në fund të faqes nuk është e qartë se cilit ajet i referohet shpjegimi. Aty disa herë përfshihen nga disa ajete.

³⁰ Bën përjashtim botimi i vitit 1997, në Prishtinë. Këtu teksti në gjuhën arabe është gati i të njëjtës madhësi me tekstin në gjuhën shqipe.

nuk janë në origjinal, f.v. *Dhe jepu sihariq (o Muhamed a.s) Muhsini-nëve (të gjithë besimtarëve mirëpunues në Rrugë të Allahut)* (fq.488, bot. Rijadit, 2000, sureja Haxh, ajeti 37.) dhe tjera.

- Në grupin e dytë bëjnë pjesë tekstet përcjellëse me tendencë që botimin e përkthimit të Kur'anit në gjuhën shqipe të keqpërdoret duke u vënë në shërbim të ideologjizimit dhe të pasimit të zënkave të ndryshme midis individëve me qëllim që të qesin në sipërfaqe idetë e tyre destruktive.

Te çdo botim a ribotim, e kërkon nevoja dhe e lejon praktika që me atë rast të bëhet një përcjellje informative me një tekst rasti, të cilin disa e vejnë në fillim, e disa e vejnë në fund të librit.³¹ Kështu kemi, gati në të gjitha botimet, por ajo që ndodh me botimin e viti 1990 - Z.Hani, në Islamabad, dhe atë të vitit 2000, në Rijad, nga përkthyes anonimë, është jashtë këtij funksioni.

Krahaso shënimet: Hazrat Mirza Tahir Ahmad, kalifi i katërt i Mesihut të Premtuar dhe kryetar suprem i lëvizjes Ahmadiane në Islam; Hazrat Mirza Nasir Ahmadi-Kaliafi i tretë i Mesihut të premtuar...; *Ai dërgon ndonjë profet a Reformator që t'i tubojë njerëzit dhe t'i edukojë sipas udhëzimeve të Zotit.* "...ligjet juridike, pedagogjike dhe **ideologjia** e Kuranit janë aq fleksible dhe të përshtatshme..."

Moskorrektësia e citimit të përkthimeve të Kur'anit

Krahas ilustrimeve që u përmendën lidhur me përkthimet e Kur'anit në gjuhën shqipe, në të cilat shihet se ato veprime janë në funksion të mosrespektimit të Kur'anit, ka edhe një element tjetër që e komprometon përkthimin e Kur'anit në gjuhën shqipe.

Kjo ka të bëjë me citimin jokorrekt të ajeteve të Kur'anit në kontekst. Disa studiues, artikullshkrues, përkthyes, kur citojnë ajete të Kur'anit e shënojnë se nga cili përkthim e ka marrë ajetin konkret.

Por një numër i madh sish nuk tregojnë fare se me cilin përkthim janë shërbyer. Disa tjerë shtihen sikur e kanë përkthyer vetë ajetin në kontekst, një gjë që vështirë se mund të besohet.

Këta të fundit mbase, sipas hamendjes së tyre, në bazë të kontekstit bëjnë edhe ndonjë ndryshim, duke shtuar ose hequr ndonjë fjalë, me qëllim që të mos mund të identifikohen me ndonjërin nga përkthimet, madje as që e përmendin suren dhe ajetin e Kuranit.

Ky veprim, te një pjesë e madhe e lexuesve të literaturës islame fut hutit. Duke mos treguar se cilin përkthim ka shfrytëzuar, lexuesi fiton përshtypjen se të gjitha përkthimet janë të paqarta, se asnjëri përkthim nuk vlen. Nga kjo del një përfundim joreal. Etika e punonjësit shkencor e kërkon që secili autor të japë me korrektësi burimin mbi të cilin e ka mbështet punimin e vet. Kështu duhet vepruar edhe me ajetet e përkthyer të Kur'anit.

Në këtë aspekt mund të kontribuojnë edhe redaksitë e botimeve të literaturës islame, qoftë periodike apo botime të veçanta. Ata mund të zgjedhin, sipas kriterëve të tyre, cilindo përkthim qoftë dhe ta respektojnë atë përkthim, për shkak se përkthyesi kur e ka bërë përkthimin ka pasur parasysh tekstin e Kur'anit, prandaj ai përkthim nuk duhet ndryshuar sipas kontekstit që trajton autori i ndonjë artikulli rasti. Autori konkret, nëse ia do tematika ndonjë nyansë tjetër kuptimore, ai duhet ta bëjë këtë ndaras nga ajeti i përkthyer. Përveç kësaj, në funksion të respektimit të Kur'anit do të ishte citimi i tërësishëm i ajeteve, ose të paktën të kihet kujdes për ata ajete të cilët nëse shkurtohen hapet mundësia e keqinterpretimit.

Në vijim lexuesve dhe studiuesve u sjellim edhe një tabelë me dy ajete të përkthyer nga përkthyes të ndryshëm në gjuhën shqipe, duke i vënë përballë ajetit në origjinal-arabisht.

³¹ Sipas mendimit tim këto shenime duhet të vehen në fund, për të treguar respekt ndaj Kur'anit.

Sureja bekare ajeti 219

Originali

përkthimi shqip

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِّنْ نَّفْعِهِمَا وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ

Të pyesin për alkoolin dhe bixhozin. Thuaj: Që të dyja janë mëkat i madh. Ka dhe ca dobi për njerëzit, por dëmi është më i madh se dobia”. Të pyesin edhe sa të shpenzojnë. “Thuaj: Tepricën”! Ja, ashtu All-llahu ua sqaron urdhrat që ju të mendoni. (Feti Mehdiu,1985)

Të pyesin ty për verë dhe bixhoz. Thuaju: “Ato u sjellin dëme të mëdha (mëkate), por edhe dobi për njerëzit, mirëpo , dëmi është më i madh se dobia”. Dhe të pyesin ty sa ke dhënë lëmoshë. Thuaju: ”Tepricën!” Qe, kështu ua shpjegon Perëndia argumentet e Tija, që të mendoni. (Hasan Nahi,1988, Prishtinë)

Të pyesin ty për verën dhe bixhozin. Thuaj: “Që të dyja janë mëkat i madh, e ka edhe dobi në to(të pakta) për njerëz, por dëmi i tyre është më i madh se dobia e tyre. Të pyesin ty edhe se ç’do të japin. Thuaj: “Tepricën!” Kështu ua sqaron Allahu juve argumentet ashtu që të mendoni (çka është mirë e çka është keq). (Sherif Ahmeti, 1988, Prishtinë).

Ata të pyesin ty rreth alkoolit dhe rreth bixhozit. Thuaju: Në të dy ka mëkat e dëm të madh, por ka edhe ca dobi për njerëzit; mirëpo mëkati dhe dëmi i tyre janë më të mëdhenj se dobitë e tyre. Dhe ata të pyesin ty se sa duhet të shpenzojnë? Thuaju: Shpenzoni aq sa nuk t’iu rëndoje. Kështu Allahu i praqet në mënyrë të qartë urdhrat e Tij që të punoni me mend.(Muhammad Zakarija Khan 1990,Islamabad)

O Muhamed, do të pyesin ty rreth dispozitës së verës e të bixhozit, u thuaj se të dyja këto vese sjellin dëme shumë të mëdha, si:shkatërrimi i shëndetit, humbja e mendjes, prishja e pasurisë dhe nderja e urrejtjes dhe e armiqësisë

ndërmjet njerëzve. Por ato kanë edhe përfitime, si zbavitje dhe fitim pasurie me lehtësi. Megjithëkëtë, dëmet janë shumë më të mëdha se përfitimi, prandaj largohuni prej tyre! Të pyesin edhe se çfarë të japin, përgjigju atyre dhe u thuaj që të japin, për hir të Allahut, atë që e kanë të tepërt dhe nuk u rëndon. Ja, kështu i sjell Allahu argumentet, të qarta dhe është shpresë se ju do të mendoheni rreth çdo gjëje që është në interesin tuaj, për këtë botë si dhe për botën tjetër. (Selim Stafu,1996,Tiranë)

Të pyesin ty (O Muhamed a.s.) për pijet alkoolike dhe për bixhozin. Thuaj: “Në to ka gjynah të madh dhe pak përfitim për njerëzit, por gjynah është shumë më i madh se përfitimi”. Të pyesin edhe se çfarë duhet të shpenzojnë. Thuaj: “Atë që është mbi nevojat tuaja.” Kështu Allahu jua bën të qartë juve Ligjet e Tij me qëllim që të mendoni dhe të vlerësoni. (Grup përkthyesish, 2000, Rijad)

Sureja Nisa, ajeti 43:

Originali

përkthimi shqip

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنْبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ

اللَّهُ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا

O besimtarë, mos u falni kur jeni të dehur, derisa nuk e dini se çka thoni, dhe kur jeni të papastër - vetëm nëse jeni në rrugë, udhëtarë - derisa të laheni. Por nëse jeni të sëmurë ose udhëtarë, apo në qoftë se keni pasur kontakt me femra, e nuk keni gjetur ujë, atëherë me shuplakë prekni truallin e pastër dhe lëmoni fytyrat tuaja edhe duart - deri në bërryla - . All-llahu ua fshin mëkatet dhe fal. (Feti Mehdiu, 1985,Prishtinë)

O besimtarë! Mos bëni namaz kur jeni të dehur, për derisa të kthjelloheni e të dini se ç flisni, as kur jeni të papastër(xhynyb) - përveç nëse jeni udhëtarë, për derisa të laheni; e nëse jeni të sëmurë ose gjendeni në rrugë, ose keni kryer nevojën natyrore, ose ju keni af-

ruar grave, e nuk gjeni ujë, atëherë synoni (pastrimin) me dhe të pastër, dhe fërkoni(me duar) fytyrën tuaj dhe duart tuaja. Se, Perëndia, me të vërtetë është shlyes dhe falës i mëkateve. (*Hasan Nahi: 1988. Prishtinë*)

O ju që besuat, mos iu afroni namazit duke qenë të dehur, derisa të dini se ç flitni, e as duke qenë xhunub (të papastër) derisa të laheni, përpos kur jeni udhëtarë. Nëse jeni të sëmurë, jeni në ndonjë udhëtim, ose ndonjëri prej jush vjen nga ultësia (nevojtorja), ose keni takuar gratë, e nuk gjeni ujë, atëherë mësyni dheun dhe fërkoni me të fytyrat dhe duart (tejemmum). Allahu shlyen e falë mëkatet. (*Sherif Ahmeti,1988,Prishtinë*)

O ju besimtarë! Mos u falni, kur nuk jeni në vetëdijen tuaj të plotë, derisa nuk e dini se çka jeni duke thënë, e as mos u falni, kur jeni të papastër - pos se jeni në udhëtim - derisa të laheni. Dhe nëse jeni të sëmurë apo jeni në udhëtim dhe jeni të papastër ose njeri prej jush e kryen nevojën natyrore ose keni pasur marrëdhënie me gratë dhe ju s gjeni ujë, atëherë bëni tejemmum duke e prekur me duart tuaja pluhurin e pastër dhe lëmoni nëpër fytyrat tuaja e nëpër duart tuaja. Vërtet Allahu është Shlyesi i mëkateve dhe fal shumë. (*Muhammad Zakarija Khan, 1990.Islamabad*)

O besimtarë, mos shkoni në xhami të falni namaz kur jeni të dehur, derisa të dini se ç thoni, dhe mos hyni në xhami kur jeni xhunub(kur keni kryer marrëdhënie seksuale realisht apo në ëndërr), derisa të pastroheni e të laheni, përveç rasteve kur ju duhet të kaloni në të, por jo të qëndroni brenda. Kur jeni të sëmurë dhe keni frikë të përdorni ujë se mos iu zgjatet apo shtohet sëmundja, si edhe kur jeni në udhëtim dhe e keni të vështirë të gjeni ujë, atëherë pastrohuni me tokë(dhe) të pastër. Po kështu veproni edhe kur të kryeni nevojën, ose marrëdhënie me gratë e nuk gjeni ujë për t'u pastruar e larë me qëllim që të kalojë gjendja e papastërtisë, atëherë mbështetni duart në dhe të pastër dhe fërkoni fytyrën e duart. Allahu është i tillë që jep me shumicë dhe i fal mëkatet. (*Selim Stafa 1997, Tiranë*)

O ju që keni besuar! Mos u afroni në salat (falje) kur jeni të pirë

derisa të kuptoni se çfarë flisni, as edhe kur jeni Xhunub (gjendje papastërtie e madhe trupore pas marrëdhënieve intime bashkëshortore, nga ëndrra të lagura dhe nuk është bërë banja e plotë e gjithë trupit), përveç në rast se udhëtoni në rrugë (pa ujë të mjaftueshëm etj.) derisa të lani gjithë trupin. Dhe nëse jeni të sëmurë, ose në udhëtim, ose kur kryeni nevoja personale, ose keni qenë në marrëdhënie intime me gratë dhe nuk gjeni ujë, atëherë merrni Tejemmum me dhe të pastër dhe fërkoni pastaj fytyrat tuaja dhe duart tuaja. Vërtet Allahu është kurdoherë Falës, gjithnjë Falës i Madh. (*Grup përkthyesish,2000, Rijad*)

Pasi të krahasohen këto tekste mund të konstatohet se cili prej këtyre përkthimeve është më korrekt, gjithashtu edhe cili është interpretim i Kur'anit.

Këtu shihet edhe niveli gjuhësor, por edhe largimi nga teksti origjinal.

Nga ky krahasim mund të vlerësohet edhe kontributi i redaktorit, lektorit dhe personelit tjetër ndihmës në realizimin e botimeve konkrete.

Këto vlerësime, në mënyrë meritore, mund t'i bëjnë ata që kanë parapërgatitje dhe kanë lexuar libra të shenjtë, në origjinal ose të përkthyer, duke mbajtur parasysh gjithmonë faktin se Kur'ani Kerim është tekst specifik, i cili është i dedikuar për t'u lexuar por edhe për t'u dëgjuar. Për kohën tonë por edhe për kohët që do të vijnë.

Kjo mbetet detyrë e studiuesve të islamistikës në përgjithësi, dhe atyre që merren me themelet e fesë islame: Kur'an dhe hadith, në veçanti.

Për një vepër siç është Kur'ani, mendoj se të gjitha këto kanë rëndësi dhe na obligojnë të tregojmë më shumë kujdes. Nuk duhet ta lëmë shtegun hapur që nga respekti i madh që kemi pas dikur ndaj Kur'anit, të kalohet në përbuzje ndaj tij, qoftë edhe nga mosdija, siç ka ndodh me disa botime e ribotime pas vitit 1990.

Academician Feti Mehdiu

The translation and the interpretation of the Qur'an in the Albanian language (Summary)

20 years since the first complete translation of the Noble Qur'an (in 1985) Albanian readers have access to a number of other translations, which were published in the territories inhabited by Albanians or elsewhere. Currently, there are 6 different translations of the Qur'an in the Albanian language (of which several are translations of the meaning of the Holy Qur'an).

For a very long time the translation of the Qur'an (among the Albanians) was considered a taboo (be it because of political reasons, or the mistaken views of certain Muslim scholars, who claimed that the translation of the Qur'an is a sin). Such views were present worldwide until the first half of the XX century.

فتحي مهدي

اهتمام اكبر لدى ترجمة معاني القرآن الكريم و شرحها إلى اللغة الألبانية (خلاصة البحث)

الآن و بعد مرور عشرين عاما 1985-2005، منذ أن القارئ الألباني حصل على ترجمة معاني القرآن الكريم باللغة الألبانية بصورة كاملة، هناك ترجمات أخرى تم طبعها داخل الاراضي الألبانية أو خارجها. يوجد حاليا 6 ترجمات لمعاني القرآن الكريم لدى الألبانيين موضوع ترجمة القرآن الكريم.

كان موضوعا حساسا لاسباب عديدة، سواء سياسي بسبب اتخاذ النظام الألباني الاتحاد كإيدولوجية رسمية للدولة أو لعدم الفهم الصحيح من قبل العلماء النصوص الدينية بانه لا يمكن ترجمة معاني القرآن الكريم و بناء عليه لا يجب ترجمة معانية و كل من يحاول عمل شئ من هذا العمل يرتكب معصية. هذه النكرة كانت سائدة حتى الجزء الاول من القرن العشرين على مستوى العالم الاسلامي.

KUMTESË

Mr. Qemajl Morina

FAKTORI FE NË KOHËN E LIDHJES SHQIPTARE TË PRIZRENIT DHE SOT*

Nuk ka dyshim se feja vazhdimisht ka luajtur rol të rëndësishëm në historinë e njerëzimit. Feja si botëkuptim jetësor ka ndikim të madh në jetën e njeriut si individ, në popull, histori, në traditë dhe në kulturë. Me fjalë të tjera në mbarë shoqërinë njerëzore shumëdimensionale. Ndjenja fetare është instinkt i natyrshëm te njeriu dhe ai u shfaq që nga kohët më të lashta. Historia nuk mban mend një popull, i cili ka mundur të përparojë, nëse nuk është mbështetur në vlerat shpirtërore në fenë dhe traditën e tij.

Lidhja e Prizrenit apo siç quhet edhe Lidhja Shqiptare e Prizrenit për shkak të rëndësisë së madhe të saj që luajti në jetën politike, sociale dhe kulturore të popullit shqiptar është studiuar pothuajse nga aspekte të ndryshme. Mund të thuhet se aspekti më pak i studiuar dhe i hulumtuar i kësaj ngjarjeje mund të jetë ai fetar. Kjo mund të jetë bërë për dy shkaqe të caktuara. E para: për shkak të ndjeshmërisë që aspekti fetar islam ka pasur në Ballkan, në periudhën e zhvillimit të

ngjarjeve të Lidhjes Shqiptare të Prizrenit. E dyta: për shkak të vetë faktit se e tërë lufta e fuqive evropiane të asaj kohe, që nga fillimi i ngjarjeve të njohura të Lidhjes Shqiptare, ishin drejtuar kundër Perandorisë Osmane dhe shlyerjen e saj nga harta e Evropës.

Për këtë arsye, me rastin e organizimit të kësaj tryeze shkencore, nga ana e Kryesisë së Bashkësisë Islame të Kosovës, në përvjetorin e 129 të Lidhjes Shqiptare të Prizrenit, do të bëj përpjekje që të hedh sadopak dritë mbi aspektin e faktorit fe, për rëndësinë e tij në atë kohë, duke bërë një krahasim mes rëndësisë së tij në ditët e Lidhjes së Prizrenit dhe atij sot. Në kohën kur po bëhen përpjekjet e fundit dhe ndoshta vendimtare për ta përmbyllur problemin e Kosovës, por edhe çështjen shqiptare si tërësi në Ballkan. Si një çështje madhore, që do zgjidhje të drejtë jo vetëm për shqiptarët dhe rajonin, por edhe për Evropën, e cila vetë e krijoi këtë problem, për shkak të politikës së saj hegjemoniste, jo të drejtë, joparimore ndaj popullit shqiptar, të cilit iu morën tokat e tij të trashëguara brez pas brezi dhe iu dhanë fqinjëve. Për ç'gjë, ai me plot të drejtë asnjëherë gjatë historisë nuk u pajtua me këtë padrejtësi që i kishte bërë dhe vazhdimisht luftoi për bashkimin e trojeve të tij. Sepse, ai nuk kishte asgjë të përbashkët me fqinjët e tij, qoftë me gjuhën, kombësinë apo fenë.

Andaj, nisur nga këto fakte, pyetjet, të cilat shtrohen para nesh, edhe pse ka kaluar një distancë e gjatë kohore prej afro njëqind e tridhjetë vjetësh, janë:

Cili ishte roli i faktorit fe në çështjen shqiptare? Si u reflektua ai në zgjidhjen e çështjes shqiptare? Si ishin marrëdhëniet ndërfaqetare në mes shqiptarëve në atë kohë? Sa kishte ndikim faktori fe në vendimet e fuqive të mëdha të asaj kohe në vendosjen e fatit të popullit shqiptar? A ishte copëtimi i trojeve shqiptare për shkak se shumica e shqiptarëve ishin të besimit islam? Cili është roli i faktorit fe në ditët e sotme? A pati ndikim faktori fe në bombardimet e paktit NATO në vitin 1999? Si u përpoq politika serbe, e në veçanti Kisha ortodokse serbe ta instrumentalizojë faktorin fe në ngjarjet e vitit 1999? Cilat janë përpjekjet politikës serbe dhe Kishës ortodokse në pengimin e definimit

* Tryeza shkencore "Mesazhet e Lidhjes Shqiptare të Prizrenit në raport me realitetin shqiptar sot", mbajtur në Prizren, më 12 qershor 2007, me rastin e 129-vjetorit të LSHP-së.

të statusit final të Kosovës? Këto dhe shumë pyetje tjera do të jenë objekti i kësaj kumtese në vijim.

Fillimisht, lirisht mund të thuhet se faktori fe, edhe pse nuk është theksuar haptazi, ai vazhdimisht ka qenë prezent jo vetëm në Ballkan, por edhe në Evropë,¹ gjatë tërë periudhave historike. Kurse gjatë ngjarjeve të Lidhjes Shqiptare të Prizrenit (1878-1881), është manifestuar në mënyrë të veçantë. Këtë më së miri e ilustron vetë fakti i krijimit të aleancave të mbështetura në aspektin e interesave fetare, qofshin ato katolike, ortodokse apo islame. Libri i autorit rumun Misjo Gjuvara,² më së miri e argumenton këtë synim të fuqive të mëdha të Evropës së asaj kohe, si dhe ndërtimin e aleancave mes shteteve të mëdha dhe atyre të vogla, duke u mbështetur në përkatësinë fetare. Gjuvara, ishte njëri prej ministrave rumunë më të vyeshëm, i cili lidhur me armiqësinë midis evropianëve dhe turqve thotë: “Esenca e ndjenjës së urrejtjes që kanë evropianët ndaj turqve për ç’gjë edhe dëshirojnë që ndikimi i tyre të kufizohet vetëm në Azi, esencën e ka të bëjë me armiqësinë e madhe që ka ekzistuar gjatë historisë mes krishterimit dhe islamit. Ai lidhur me këtë temë përshkruan fjalët e Godefroid Kurth, që kishte shkruar në vitin 1889, në një libër të tij me titull: “Kryqi dhe Gjysmëhëna”, ku thotë: “Islami është ai që bëri atë që nuk e bëri apo që nuk mundi ta bëjë asnjë fe tjetër. Kryqi shkatërroi çdo gjë që gjeti para vetes, kurse Islami është i vetmi që jo vetëm i rezistoi, por edhe e mundi atë shumë herë”.³ Një aktivitet zyrtar, shembull shohim funksionimin e boshtit ortodoks, të shteteve si: Greqi, Serbi, Mal i Zi, Ruman, Bullgari, nën udhëheqjen direkt të Rusisë. Në anën tjetër kemi bllokun katolik, me Austro-Hungarinë, Italinë, Gjermaninë, Francën. Ky bllok bënte përpjekje që krahina e Mirditës të shpallej e pavarur apo së paku të kishte një lloj autonomie në kuadër të shtetit shqiptar. Shqipëria, me katër vilajetet e saj, e cila përveç pakicave fetare ortodokse dhe katolike, por ku dominonin pjesëtarët e besimit islam, nuk

kishte ndonjë aleat të natyrshëm në mesin e fuqive evropiane të mëdha të asaj kohe. Aleati i saj i natyrshëm, Perandoria Osmane nuk kishte mundësi të mbronte interesat e saj më vitale, sepse edhe vetë kryeqendra e saj Stambolli ishte e rrezikuar dhe bëheshin plane për copëtimin e tij Andaj, në sytë e fuqive të mëdha të Evropës së asaj kohe, trojet shqiptare shiheshin si vazhdimësi e tokave të pjesës evropiane të Perandorisë Osmane, për çka edhe lejohej jo vetëm copëtimi i tyre, por edhe tjetërsimi i tyre duke ua dhënë ato vendeve fqinjëve të shqiptarëve, si Malit të Zi, Serbisë dhe Greqisë. Mund të thuhet lirisht, se tokat shqiptare ishin bërë monedhë për kusuritjen e interesave të fuqive të mëdha si dhe aleatëve të tyre në Ballkan.

Këtë aspekt e ka vërejtur mirë historiani gjerman, Peter Bartli⁴ në librin, të cilin ua dedikon ngjarjeve të Lidhjes Shqiptare të Prizrenit, ku përveç tjerash thotë: “Shqiptarët në Turqinë evropiane duhen shikuar nga dy aspekte: së pari, për shkak se ata janë i vetmi popull ballkanik, dy të tretat e të cilit janë islamizuar, dhe së dyti, që është edhe më me rëndësi, se shqiptarët për t’u dalluar nga myslimanët tjerë të Ballkanit kanë qenë të vetmit që gjatë shekullit XIX, formuan ndërgjegjen e tyre kombëtare. Edhe në Bosnjë e Hercegovinë një pjesë e popullsisë kaloi në fenë islame: kemi pasur gjithashtu edhe myslimanë serbë, grekë, bullgarë, mirëpo këta kanë mbetur larg nga vëllezërit e tyre të krishterë dhe e kanë ndjerë veten si turq. Madje një krahasim midis Bosnjës dhe Shqipërisë - dy vendeve me një shumicë myslimane - provon se vetëm ndër shqiptarët ndjenja e vëllazërisë, ka qenë më e fortë se ndjenja e përkatësisë fetare”.⁵

Kjo ndjenjë e afërsisë në aspektin kombëtar shihet edhe te personalitetet e krishtera. Kështu në Konferencën e Paqes në Paris, popullin shqiptar e përfaqëson ipeshkvi Luigj Bumçi edhe e mbron aq me forcë e dinjitet, sa që kur kishte dalë prej mbledhjes, i ishte afuar përfaqësuesi serb i Nikolla Pashiqit dhe i kishte thënë: “Si nuk ke marre, ti,

¹ Lothrop Stodard “حاضر العالم الاسلامي” القاهرة 1303 هـ

² Cent projets de partage de la Turquie” (Njëqind e një projekte për ndarjen e Perandorisë Osmane).

³ Ibid. P.25.

⁴ “Die albanischen Muslime zur Zeit der nationalen Unabhangigkeitsbewegung 1878-1912”, (Myllimanët shqiptarë në kohën e lëvizjes për pavarësinë kombëtare 1878-1912), Wiesbaden 1968.

⁵ Hasan Kaleshi, Gjurmime albanologjike. Nr. Prishtinë.

ipeshkëv katolik, me një pllambë kryq në gjoks, vjen e deklaroi këtu para botës se jeni vllazën me myslimanët, armiq të e fesë e të përparimit.”⁶

Nga ana tjetër, shqiptarët të ballafaquar me një politikë të padrejtë të shteteve evropiane të asaj kohe, disa prej tyre filluan ta shikojnë përkatësinë islame të tyre si një rrezik potencial për vetë ekzistencën e tyre. Kështu, shohim në letër të cilën drejtorit të Albanisë, Faik Konicës, ia kishte dërguar një anglez i njohur, që, mbante titullin: “Rreziku i afërm i shqiptarëve muhamedanë”.⁷ Në këtë letër, Faik Konica i përgjigjet mikut të tij anglez, ku përveç tjerash shkruan: “Shqipëria nuk është një vend mysliman! Ajo ka tri religjione dhe pikërisht për shkak të kësaj - në Shqipëri nuk ka religjion shtetëror! Nën sundimin otoman shqiptarët myslimanë, të cilëve turqit ua kishin hapur pushtetin, ishin gjithnjë në vllazën e ngjarjeve, kurse shqiptarët e krishterë kishin mbetur në hije dhe për ta nuk dëgjohej asgjësend. Kështu jashtë vendit fitohet përshtypja kinse Shqipëria ishte një vend krejtësisht islamik. Mirëpo, me zgjimin e popujve në Evropë dhe kur elokuenca e Gledstonit filloi fushatën kundër turqve, fushatë kjo që mund të njehet me atë të Kryqëzatave në Mesjetë, grekët dhe serbët, këta fqinjë të ndershëm të Shqipërisë e kuptuan menjëherë dobinë që mund të kishin nga ngatërimi i religjionit me përkatësinë kombëtare. Fenë myslimane të përqaftuar nga numri më i madh i shqiptarëve pas pushtimit, zunë ta përmendnin në çdo rast dhe në saje të “hipnozës” së “përsëritjes” ata shpresonin se bota do t’u besonte se shqiptarët qenkan “turq”. Si grekët, ashtu edhe serbët kanë cilësi të shkëlqyeshme, të cilat unë i admiroj. Mirëpo, as grekët dhe as serbët nuk janë paditur ndonjëherë pse kanë luajtur kriket apo pse kanë dobësi ndaj rregullave të Markizit Kuinsberi. Nga këta dy krahë, serbët kishin më shumë faj, sepse e dinin mirëfilli se kombësia dallohej nga feja. Mirëpo, edhe krahu i grekëve ka dobësi të caktuara, ndaj ata, për shkak të elementeve heterogjene që përbëjnë trevat bashkëkohëse greke, kurrë nuk e kanë

ditur domethënien e vërtetë të kombësisë dhe gjithmonë kanë pandehur se feja është hallka e tyre e përbashkët. Miku i tyre Finiej ka një vërejtje të qëlluar lidhur me këtë: “Marrëdhëniet mes shqiptarëve myslimanë dhe atyre të krishterë ishin më miqësore sesa marrëdhëniet mes shqiptarëve dhe turqve. Shqiptari, ndryshe nga greku, lidhjet kombëtare i ndien më shumë sesa ato religjioze”.⁸

Si rezultat të kësaj politike ekspansioniste evropiane të asaj kohe kemi copëtimin e trojeve shqiptare dhe ndarjen e shqiptarëve, të cilët deri dje jetonin në kuadër të një shteti, në katër vilajete, tani jetonin në disa shtete të porsaformuara, si rezultat i një gjeopolitike të re të fuqive të mëdha evropiane të asaj kohe. Ky vendim i padrejtë që iu bë shqiptarëve, në fund të shekullit nëntëmbëdhjetë dhe në fillim të shekullit njëzet, pati reperkusione të mëdha për çështjen shqiptare në shumë aspekte. Shqiptarët të pakënaqur me një vendim të këfillë, si dhe duke ditur se ata nuk do të jenë në gjendje t’i përballojnë zullumit që do të bëhet ndaj tyre, një shumicë e madhe vendosën të shpërngulen nga trojet e tyre. Kështu, pra kemi një ndryshim demografik në aspektin e përbërjes së popullatës, në trojet shqiptare, në krahasim me kohën e sundimit të Perandorisë Osmane në ato troje. Migrimet zhvilloheshin në dy drejtime. Në drejtim të atdheut amë, Shqipërisë londineze, por edhe në drejtim të Turqisë, të cilat numerikisht ishin shumë më masive. Shpërnguljet e shqiptarëve në drejtim të Turqisë ishin të vazhdueshme, varësisht prej periudhave kohore. Si rezultat i këtyre shpërnguljeve të njëpasnjëshme sot numri i nënshtetasve turq me prejardhje shqiptare arrin në disa milionë.

Me këtë rast vlen të theksohet se me kalimin e kohës dhe ndërrimin e brezave ndryshojnë edhe botëkuptimet e njerëzve dhe popujve. Kështu, shqiptarët bënë përpjekje mbinjerëzore brez pas brezi për t’ua shpjeguar popujve të ndryshëm të botës realitetin e historisë së tyre. Me këtë rast duhet falënderuar punën e palodhshme që bëri migracioni shqiptar në Amerikë dhe ai në Evropë. Ai me një angazhim vetëmohues mori mbi vete që e vërteta e historisë sonë t’u bëhej e njohur

⁶ Hylli i dritës, (revistë kulturore shqiptare), nr.3-4, Tiranë, fq.2.

⁷ Albania, vjeshtë e tretë, 1908, Bruksel. Shih. Poashtu: “Fjala e lirë” nr.11-12/93, organ i Bashkësisë së Degëve të Partisë Shqiptare Demokristiane në Klinë.

⁸ Bujku, gazetë e përditshme, Prishtinë, 21 shkurt 1996.

popujve liridashës të atyre vendeve. Kjo punë pas një angazhimi të madh u kurorëzua me sukses, pasi që e vërteta për shqiptarët gradualisht filloi të dalë në shesh. Në shumë vende të botës kauza shqiptare kishte përfituar miq të singertë, në veçanti në qendrat e vendosjes. Paragjykimet nuk vinin më në shprehje, por e vërteta dhe e drejta e popujve në jetë dinjitoze, pa marrë parasysh përkatësinë etnike apo fetare të popujve.

Dhjetëvjetëshi i fundit i shekullit njëzet ishte vendimtar për shqiptarët. Shembja e murit të Berlinit ishte një shenjë e mirë se më në fund gjërat do të ndryshojnë edhe për shqiptarët. Rinia kosovare që në pranverën e vitit 1981 ishte ngritur në protesta kundër padrejtësisë që regjimi komunist në ish-Jugosllavi po ushtronte ndaj popullit shqiptar. Kjo lëvizje studentore u prit me masa represive nga regjimi totalitar i atëhershëm jugosllav, ku nacionalizmi dhe shovinizmi serb kishte ngritur kokën dhe donte të dominonte. Shumë shpejt filloi edhe lufta, e cila çoi deri te shpartallimi i ish-Federatës jugosllave.

Shekulli njëzet, të cilin ne shqiptarët do ta mbajmë në mend për peripecitë e shumta, u përmyll me një shpresë se drejtësia mund të vonohet, por më në fund ajo do të arrijë. Kosova nuk mundi t'i shpëtonte më të keqes, luftës e cila iu imponua nga regjimi serb. Por, falë sakrificave mbinjerëzore dhe prezencës ndërkombëtare, shqiptarët në Kosovë nuk mbeten vetëm. Pas shumë lutjeve dhe kërkesave të bashkësisë ndërkombëtare, më në fund regjimi serb e pagoi shtrenjtë arrogancën e tij. Filluan bombardimet e NATO-s mbi caqet ushtarake serbe për 78 ditë rresht derisa më në fund soldateska serbe u detyrua të dorëzohej.

Ajo që po ndodhte atyre ditëve po thyente shumë paragjykime në shumë aspekte. Forcat e NATO-s po bombardonin caqet ushtarake dhe civile të një shteti që shtirej se është në mbrojtje të krishterimit, për ta shpëtuar një popull të pambrojtur, që kryesisht është me përkatësi fetare islame. Atëbotë të kota ishin apelet dhe protestat e Kishës ortodokse serbe se bombat e NATO-s po hidheshin mbi vëllezërit e tyre të krishterë. Askujt nuk i bënin përshtypje thirrjet dhe klithjet e autorit të romanit “Bajoneta” dhe ish-ministrit të Punëve të Jashtme të

Serbisë dhe Malit të Zi, Vuk Drashković, drejtuar medieve të Perëndimit: “Ne jemi të krishterë, Evropa është e krishterë. E kuptoni kë po e bombardoni. Po i bombardoni të krishterët e po i merrni në mbrojtje bijtë e Bin Ladenit?!”

Përgjigjen e merituar në këtë thirrje të Drashkovićit po e dërgonte ish-presidenti amerikan, Bill Clinton, që ishte në krye të forcës, e cila mbante barrën më të madhe të fushatës së bombardimeve: “Ne morëm në mbrojtje një popull, i cili ishte viktimë e një agresioni të paskrupullt, vetëm pse po i lutej Zotit në një mënyrë tjetër”.

Për rolin e fesë në luftën e fundit në Kosovë është shprehur në mënyrë shumë të qartë publicisti dhe historiani anglez, Noel Malcolm, autor i librit “Kosova - një histori e shkurtër”, ku përveç tjerash thotë: “Mendoj se këtu ekzistojnë dy anë - ana serbe dhe ajo shqiptare. Pala serbe, në retorikën publike të nacionalizmit serb, feja ka qenë zhvilluar si një pikë e fuqishme. Dhe kam takuar serbë që janë të bindur se Kosova është djep i fundamentalizmit islam. Madje edhe serbë të shkolluar e inteligjentë në Beograd pohojnë kështu, ashtu e kanë mësuar ata të vërtetën për Kosovën. Në anën e shqiptarëve, më duket se konflikti politik i viteve të fundit nuk ka të bëjë fare me religjionin. Nuk mund të shoh asnjë rol esencial të fesë në anën e shqiptarëve në natyrën e rrjedhave historike në këto dhjetë vjetët e fundit. Do të ishte shumë me rëndësi të gjurmohen arsyet e kësaj⁹, thekson Malcolm.

Malcolm pohon se kjo mund të bëhet përmes krahasimit të historisë së Kosovës me historinë e Bosnjës në 10-20 vjetët e fundit. “Mendoj se është shumë interesant që në Sarajevë kemi pasur institucion islamik të niveleve më të larta - kemi pasur zhvillime të llojit islamik të klasës islame që këtu më duket se nuk është bërë asnjëherë. Dhe ndoshta është simbolike që në rastin e Bosnjës kemi pasur Alija Izetbegovićin, i cili s'është fundamentalist, por me siguri është një mysliman i singertë dhe intelektual islamik, por interesat e tij intelektuale janë pa dyshim në rrafshin islamik. Dhe cili është ekuivalenti i tij në Kosovë - një ligjërues universiteti, i shkolluar, i specializuar në letërsi

⁹ Koha ditore, Prishtinë, 12 tetor.1999, fq. 6-7.

e estetikë, i cili ka studiuar në Paris dhe derisa Izetbegoviqi ka lexuar Kur'anin, Rugova e ka lexuar Roland Bartin. Mendoj se ky është dallimi simbolik ndërmjet këtyre dy rasteve. Nuk them se islami nuk është i rëndësishëm për njerëzit e rëndomtë. Jam i bindur se në fshatra ai ka qenë pjesë e jetëve të njerëzve dhe nuk dua të them asgjë kundër tij, por po them se në konfliktin modern politik, nuk po shoh rol të rëndësishëm të fesë¹⁰, pohon Malcolm.

Vlerësimi i Malcolmit mund të jetë më meritori për aspektin fetar në rrjedhat e Kosovës deri më tani e si do të zhvillohen ato në të ardhmen mbetet të shihet më vonë.

Round table organized on the 129th anniversary of the Albanian League in Prizren – Prizren, June 12, 2007

Qemajl Morina

Religion as a factor at the time of the Albanian League in Prizren and nowadays

(Summary)

There is no doubt that religion has continuously played an important role in the history of mankind. Religion has great influence on the life of an individual, on a nation, its history, tradition and culture. In other words, it has a multidimensional influence on the human society. Religious feelings are a natural instinct, which date back to the earliest of times. No nation can develop if it does not rely on the spiritual values, which are to be found in its religion and tradition.

The Albanian League in Prizren, due to its important role in the political, social and cultural life of the Albanians, was thoroughly studied from different aspects. It can be said that the least studied aspect of this event was the religious one. This is due to different reasons.

¹⁰ Ibid. fq.7.

كمال مرينا

مقاربة العامل الديني في عهد رابطة بريزرن و اليوم

(خلاصة البحث)

لا شك ان الدين لعب دورا مهما في تاريخ الانسانية. الدين له تأثير كبير في حياة الانسان كفرد و شعب و تأثيره يمتد حتى في التاريخ و التقاليد و الثقافة. الاحساس الديني طبعي لدى الانسان و هو كذلك من اقدم العصور. التاريخ لم يسجل بان شعبا استطاع ان يتقدم دون الاعتماد على أسس دينية راسخة. و نظرا لاهميته الكبرى التي كانت لرابطة بريزرن أو كما نسمى ايضا رابطة بريزرن الالبانية تم دراستها من جوانب متعددة، الا انه يمكن القول بانه لم يتم دراستها من الجانب الديني. و هذا الجانب تم اهماله بسبب حساسيته لان الالبان كانوا ينتمون إلى الاسلام و الحرب الموجهة في تلك الفترة كانت ضد الامبراطورية العثمانية التي كانت تمثل الاسلام.

shtetje në traditat vetjake intelektuale të historisë dhe në krahasimin me përvojat e grupimeve të tjera muslimane.

Muslimanët e Ballkanit - identiteti regional

Muslimanët e Ballkanit përbëjnë njërën ndër dy përqendrimet e mëdha të bashkësive muslimane në Evropë¹. Përqendrimin tjetër e përbëjnë bashkësitë muslimane në shtetet e Bashkimit Evropian, në pjesën më të madhe të krijuara nga emigrantët ekonomikë muslimanë në vitet pesëdhjetë dhe gjashtëdhjetë të shekullit XX.

Muslimanët e Ballkanit përbëjnë një konglomerat grupesh etnike, që përfshin shqiptarët me origjinë ilire, boshnjakët dhe pomakët sllavë, pasardhësit e turqve të ardhur nga Anadolli, çerkezët, tatarët, romët dhe të tjerët. Pjesa dërmuese e tyre, në kuadrin e së drejtës islame, janë pasues të shkollës hanefite; ndërsa, në planin e teologjisë islame, i përkasin shkollës maturidite. Muslimanët e Ballkanit, si pjesë përbërëse e botës muslimane, i takojnë zonës kulturore osmane-turke, të cilën e karakterizon ndikimi i gjuhës e i zakoneve turke (veshjet, kuzhina, vendbanimet, stili i jetës), sikurse edhe i kulturës politike osmane (koncepti i shtetit, shoqërisë, të drejtave dhe obligimeve)².

Prania muslimane në Ballkan daton, të paktën, nga shekulli XI, sikurse dëshmojnë Yaqt al-Hamawi dhe Abu Hami dal-Gharnati³. Megjithatë, këto grupe muslimanësh janë shpërbërë në valët e përndjekjeve antimuslimane në rajonin e Danubit gjatë shekujve XIII dhe XIV. Në vijimësi muslimanët janë të pranishëm në këtë regjion nga koha e pushtimeve osmane dhe shtrirja e Islamit gjatë shekujve XV dhe XVI. Sot, numri i muslimanëve në Ballkan vlerësohet të jetë 10-

AKTUALITETE

Fikret Karçiq

MUSLIMANËT E BALLKANIT NË PRAG TË SHEKULLIT XXI

Fillimi i shekullit të ri për bashkësitë dhe asociacionet e shumta, kudo në botë, përbën një rast të mirë që ta përmbledhin përvojën paraprake historike, ta bëjnë bilancin e shekullit paraprak dhe të përpiqen që t'i anticipojnë sfidat të cilat i presin në periudhën pasuese. Këto përpjekje janë bërë - dhe edhe më tutje bëhen - në tubime të ndryshme të liderëve e të ekspertëve, nëpërmjet publikimit të raporteve mbi nivelin e hulumtimeve dhe të arritjeve në fusha të caktuara, sikundër edhe lidhur me projeksionet e zhvillimit.

Në rastin e muslimanëve të Ballkanit nuk ka pasur përpjekje të tilla. Ky shkrim thërret për të ndërmarrë hapa që gjendja e tanishme dhe anticipimi i zhvillimit të popujve të ndryshëm muslimanë të Ballkanit, në të ardhmen, të kundrohet në perspektivën regjionale dhe për atë që, në përpjekjet e tilla, muslimanët e Ballkanit, posaçërisht elita e tyre intelektuale, të marrin rolin aktiv për zhvillimin e vetëdijes mbi ndërlidhjen e fateve historike të grupeve të ndryshme fetare-etnike, duke e bërë interpretimin e duhur të përvojës paraprake historike dhe duke përgatitur përgjigjet për sfidat e shekullit XXI, gjithnjë në mbë-

¹ Gerhol Tomas (ed.), *The New Islamic Presence in Western Europe* (London: Mansell, 1988), 1.

² Lidhur me zonat kulturore të botës muslimane shih: Seyed Hossein Nasr, *A Topological Study of Islamic Culture*, në librin e tij *Islamic Life and Thought* (London: George Allen and Unwin, 1982), 49.

³ M. Ali Kettani, "Islam in Post-Ottoman Balkans: A Review Essay", *Journal Institute of Muslim Minority Affairs*, vol. 9, no. 2 (1988), 381-403.

11 milionë, gjë që përbën rreth 18 për qind të popullatës së gjithëmbarrshme të regjionit⁴.

Shekulli i njëzetë në historinë e muslimanëve të Ballkanit: luftërat, shpërnguljet, humbjet territoriale dhe demografike

Shekulli i njëzetë ka qenë një periudhë trazimesh e tragjike në historinë e muslimanëve të Ballkanit. Simbolikisht ky shekull ka filluar me krizën e aneksimit në Bosnjë-Hercegovinë më 1908 dhe me Luftën e Parë Ballkanike më 1912. Ka përfunduar me “luftën e tretë ballkanike” më 1995 në Bosnjë-Hercegovinë dhe më 1999 në Kosovë.

Territori, të cilin e popullonin muslimanët e Ballkanit, në mënyrë të vazhdueshme, është zvogëluar gjatë shekullit XX. Ky territor ka qenë i pushtuar dhe i ndarë ndërmjet shteteve të porsakrijuara kombëtare të Ballkanit. Rënia e perandorive shumëkombëshe (Austro-Hungarisë dhe asaj Osmane), paraqitja e shteteve kombëtare dhe ndarja e territoreve në entitete kundërshtarë në raport me njëra-tjetrën - kjo ishte esenca e procesit të njohur në literaturë si “ballkanizim”.

Copëtimi i territorit solli ndryshimin e identitetit të territorit të Ballkanit dhe të statusit të muslimanëve. Ky regjion në periudhën osmane ka qenë i njohur si Rumeli ose Awrupa-i Osmani (Evropa Osmane). Autorët evropianë, gjatë shekullit XIX, e kanë quajtur këtë regjion si “Turqia Evropiane”, “Turqia në Evropë”, “Lindja e Afërt”, “Levanti Evropian” etj.⁵ Pas Kongresit të Berlinit (1878), termat “Gadishulli Ballkanik” ose “Ballkani” i kanë zëvendësuar formulimet që e kanë indikuar praninë osmane në këtë regjion. Shumë shpejt, në përdorimin gazetaresk termi “Ballkan” ka marrë domethënien e “botës gjysmorientale, koloniale, të gjysmëzhvilluar dhe të gjysmëcivilizuar”.⁶ Kjo botë gjithnjë është kundruar si diçka “ndërmjet” (ndërmjet

krishterimit lindor dhe atij perëndimor, ndërmjet *Pax Christiana* dhe *Dar al-Islam*-it, ndërmjet “botës së lirë” dhe “botës prapa perdes së hekurt”). Perceptimet negative të autorëve jomuslimanë, lidhur me trashëgiminë osmane në Ballkan, kanë qenë faktori kryesor që i ka dhënë konotacione negative termit Ballkan dhe derivateve të tij.

Dekadat e para të shekullit XX dëshmuar për emërtimin e ri për këtë regjion - togfjalëshin neutral gjeografik “Evropa Juglindore”. Kjo ka qenë një përpjekje e diskursit serioz shkencor që, në përdorimin gazetaresk, të tejkalohet domethënia pezhorative e termit “Ballkan”. Autorët ballkanikë, sikundër edhe ata ndërkombëtarë, e kanë parapëlqyer këtë term dhe zyrtarisht e kanë miratuar më 1999 me rastin e krijimit të Paktit të Stabilitetit për Evropën Juglindore.

Statusi i muslimanëve të Ballkanit dhe vetidentifikimi i tyre kanë pësuar ndryshim. Në periudhën osmane ata i përkisnin “miletit” musliman (grupit konfesional), pavarësisht nga prejardhja e ndryshme etnike, dhe, si të tillë, ata ishin pjesë përbërëse e hierarkisë sunduese në Perandori. Në periudhën postosmane, muslimanët e Ballkanit (me përjashtim të shqiptarëve muslimanë) mbetën pakicë fetare. Në kohën e komunizmit, disa prej tyre, sikurse ishin ata në Bosnjë, u pranuan si komb i veçantë. Një situatë e tillë vazhdoi edhe në periudhën postkomuniste.

Krahas humbjeve territoriale, muslimanët e Ballkanit, gjatë shekullit të njëzetë, kanë pësuar edhe humbje të mëdha në njerëz, të cilat kanë qenë rezultat i luftërave gjenocidiale, dëbimeve dhe shpërnguljeve. Ja vetëm një dëshmi. Gjatë fazës së fundit të zgjidhjes së “çështjes lindore” (1912-1926), muslimanët e Ballkanit kanë humbur 27 për qind të popullatës, gjë që, sipas të gjitha kriterëve, konsiderohet si katastrofë demografike. Me qëllim të krahasimit të kësaj situatë, po përmendim vetëm faktin se Franca, gjatë Luftës së Parë Botërore, e cila në historinë e luftërave ka qenë e njohur për viktimat

⁴ Kemal Karpat, “The Civil Right of the Muslims of the Balkans, *Asian and African Studies*, vol. 27 (1993), 35.

⁵ Maria Todorova, *Imagining the Balkans* (New York – Oxford: Oxford University Press, 1997), 21-37.

⁶ Ibid., 16.

e para masive ndër civilët, ka humbur 1 për qind të popullsisë së gjithëmbarshe.⁷

Dëbimet dhe shpërnguljet përbëjnë një karakteristikë tjetër, vazhdimisht të pranishme, në historinë e shekullit XX të muslimanëve të Ballkanit. Kjo ishte hetuar mjaft mirë nga redaktori i gazetës *Time*, i cili në numrin e 12 prillit të vitit 1999, duke raportuar mbi dëbimin e shqiptarëve të Kosovës nga ana e autoriteteve serbe, e botoi fotografi-në nga arkivi, në të cilën shihen civilët muslimanë duke ikur nga Ballkani më 1912. Gjatë shekullit XX ka ndryshuar vetëm drejtimi i shpërnguljes. Para Luftës së Dytë Botërore muslimanët e Ballkanit lëviznin drejt zotërimeve të mbetura osmane. Ngulimet e tyre edhe sot mund të gjenden në pjesën evropiane të Turqisë, në Anadulli, Siri, Palestinë dhe në Afrikën Veriore. Pas Luftës së Dytë Botërore, muslimanët e Ballkanit lëvizën drejt Evropës Perëndimore, Amerikës dhe Australisë. Kështu, u paraqit një fenomen i ri - diaspora e muslimanëve ballkanas në hemisferën perëndimore. Lidhjet e reja, sfidat dhe problemet, që i solli zhvillimi, presin një hulumtim dhe vlerësim serioz.

Diskontinuiteti dhe fragmentimi i vetëdijes së muslimanëve të Ballkanit

Copëtimi i territorit, të cilin e popullonin muslimanët e Ballkanit dhe dukuria e definimit të ri, më të ngushtë të identitetit, solli diskontinuitetin dhe fragmentarizmin në vetëdijen e muslimanëve të Ballkanit. Vetëdija e tyre historike nuk ishte kondensuar, e ruajtur dhe e transmetuar nga gjenerata në gjeneratë. Për shkak të kësaj, historia, në mënyrë konstante, përsëritet, ndërsa muslimanët e Ballkanit nuk ishin në gjendje që ta kuptojnë këtë fakt. Për shembull, nuk kanë qenë të vetëdijshëm se ajo që ndodhi në Vishegrad dhe në Foçë më 1992, në Srebrenicë dhe në Zhepë më 1995, ose në Pejë më 1999, tashmë

kishte ndodhur në Beograd më 1807, në More më 1821, në Uzhiçë më 1862, në Sofje më 1877, Në Strumicë, Kukës, Serez dhe Dedeagaq më 1912 dhe 1913.

Fragmentimi i vetëdijes së muslimanëve të Ballkanit u manifestua në mungesën e vetëdijes mbi ndërlidhjen e fatit të grupeve muslimane. Muslimanët kundroheshin si pjesëtarë të grupeve të veçanta fetare-etnike historia e të cilëve nuk përket muslimanëve të tjerë të regjionit. Kjo vetëdije ka qenë e ngjashme me vetëdijen e muslimanëve andaluzianë pas shekullit XI, kur Spanja muslimane ishte e copëtuar në disa shtete të vogla (*muluk al-tawaif*), ndërsa secili nga këto shtete të vogla shpresonte se do ta shmangte fatin e tjetrit në mësymjen e *reconquisteve*. Ky fenomen mund të shihet në literaturën e botuar në gjuhën boshnjake pas vitit 1992. Derisa kjo literaturë kushtuar Bosnjës, boshnjakëve dhe historisë së tyre shënon një hiperproduksion të titujve të cilësive të ndryshme, perspektiva regjionale pothuajse nuk është prekur fare.⁸ Bazuar në të dhënat që kemi, gjendja është e ngjashme edhe te grupet e tjera muslimane, te të cilat në dekadën e fundit nuk është publikuar asnjë libër në gjuhët e popujve muslimanë të Ballkanit, i cili ka për objekt islamin ose muslimanët në perspektivën ballkanase. Në të njëjtën kohë, shumë revista botërore me renome, i kanë kushtuar numra specialë temës Islami dhe popujt e Ballkanit (*Oxford Journal of Islamic studies*, *Islamic studies* në Islamabad etj.), ndërsa me të njëjtën temë janë botuar shumë libra në gjuhët evropiane. Diskontinuiteti dhe fragmentarizimi i vetëdijes historike përbëjnë një sfidë të rëndësishme për muslimanët e Ballkanit në prag të shekullit XXI.

⁷ Justin McCarthy, "The Population of Ottoman Empire Before and After the Fall of the Empire", *IIIrd Congress on the Social and Economic History of Turkey* (Istambull - Washington - Paris: The ISIS Press, 1990, 294.

⁸ Përfashtim do të mund të bënte libri Muslimani Balkana: "Istocno pitanje" u 20. vijeku, të cilin e ka përgatitur autori i këtij teksti dhe i cili do të duhej të dilte nga botimi gjatë dimrit të vitit 2001 në Sarajevë si botim i shtëpisë botuese Magistrat.

Sfidat e shekullit XXI

Preokupimi kryesor i muslimanëve të Ballkanit gjatë shekullit XX ka qenë ruajtja identitetit fizik dhe identitetit fetar-kulturor. Në këtë pikëpamje elitat latente armike, ose elitat mbështetëse të nacionalizmit ballkanas, nuk kanë qenë vetëm një sfidë, por ishin kërcënim për muslimanët. Historia ka dëshmuar se në intervale të rregullta kohore këto elita antimuslimane i kanë ngjallur paragjykimet dhe me manipulime të papara i kanë kthyer në programe konkrete të gjenocidit fizik dhe kulturor. Gjithashtu u dëshmuua se muslimanët, posaçërisht intelektualët e tyre, nuk kanë qenë në gjendje të identifikojnë, dekodejnë dhe të dekonstruktojnë burimet ideologjive-miteve antimuslimane, sikundër është Lufta e Kosovës, ose vetidentifikimin e disa shteteve ballkanike si “mburoja të krishterimit” (*nantemurale christianitatis*), përkatësisht si diga mbrojtëse të Evropës nga rreziku musliman. Pasi që në shoqëritë dhe bashkësitë jomuslimane të Ballkanit, edhe pas gjenocidit të përsëritur ndaj muslimanëve, nuk ka pasuar rishqyrtimi i vërtetë i brendshëm, ballafaqimi me vetveten, nuk është trajtuar qoftë edhe shqyrtimi simbolik i përgjegjësisë kolektive, i ngjashëm me atë që është bërë në Gjermani pas krimeve të nazistëve ndaj hebrenjve, muslimanët po hyjnë në shekullin XXI në ambientin e vjetër dhe të pandryshuar.

Në intervalet sukcesive të stabilitetit të lirisë relative elita e tyre intelektuale ka bërë përpjekje që t’iu përgjigjet sfidave që i ka sjellë moderniteti evropian. Moderniteti ka nënkuptuar, sikundër thotë Jürgen Habermasi, “vetëdijen e epokës së re e cila është formuar nëpërmjet përtëritjes së raporteve me të kaluarën”.⁹ Në fund të shekullit XIX dhe në fillim të atij XX moderniteti është identifikuar me Evropën, gjegjësisht me Perëndimin. Ai ka nënkuptuar tërësinë e ideve të

⁹ Barry Smart, *Modernity, Postmodernity and the Present*, në *Theories of Modernity and Postmodernity*, ed. Bryan S. Turner (London – Newbury Park – New Delhi, Sage Publications, 1991), 17.

reja, të institucioneve të reja e të stilit të ri dhe është përhapur nga veriperëndim i Evropës drejt juglindjes së saj.

Muslimanët e Ballkanit kanë rënë në kontakt me modernitetin evropian në dy mënyra. Takimi i parë ka qenë në kohën e lëvizjes osmane për modernizim, të njohur si Tanzimati (1839-1876), e cila ka qenë e inspiruar nga moderniteti evropian. Atëherë dy provinca osmane në Ballkan - ajo e Danubit dhe Bosnja - kanë qenë përzgjedhur si terri-tore eksperimentale për aplikimin e administratës provinciale të bazuar në stilin francez, modernizimin e arsimit, komunikimit, lindjen e shtypit dhe modernizimin e përgjithshëm të shoqërisë. Kontakti i dytë, që ishte në aspektin kohor më i gjatë, ka filluar pas tërheqjes së osmanlinjve, më 1878, përkatësisht më 1912, kur shtetet e porsakrijuara nacionale ballkanike filluan procesin e “evropeizmit”. Muslimanët u bënë pjesë e këtij procesi.

Modernizimi i shoqërive ballkanike ka siguruar kushtet e domosdoshme për paraqitjen dhe përhapjen e ideve të reformizmit islam (*Islah i Tajdid*). Fenomeni i reformizmit islamik ndërmjet muslimanëve të Ballkanit nuk është hulumtuar detajisht, përveç në rastin e Bosnjë-Hercegovinës.¹⁰ Hulumtimet e këtij fenomeni midis grupeve të tjera të Ballkanit do të krijojë mundësinë që të nxirren karakteristika kryesore të reformizmit islamik në këtë regjion dhe të bëhen vlerësimet për një periudhë të rëndësishme në historinë intelektuale të muslimanëve.

Njohuritë e deritanishme dhe hulumtimet krahasimtare të fenomenit të reformizmit islam flasin në favor të tezës se reformizmi islamik në Ballkan kryesisht është marrë me çështjet e së drejtës fetare, të etikës së shoqërisë dhe me institucionet shoqërore. Disa nga dilemat e rëndësishme të modernitetit, sikurse janë abstraksioni (distancimi i individëve dhe grupeve nga bashkësitë e tyre tradicionale), futurizmi (preokupimi me të ardhmen dhe vënia e theksit te rëndësia që ka koha), individualizimi (heqja dorë e individit nga përkatësia kolektive),

¹⁰ Fikret Karčić, *Društveno-pravni aspekt islamskog reformizma* (Sarajevo: Islamski teološki fakultet, 1990) dhe *The Bosniaks and the challenges of Modernity* (Sarajevo: El-Kalem, 1999).

çlirimi (të kuptuarit e jetës si zgjedhje dhe jo si fat), sekularizimi (kërcënimi masiv i ekzistimit të besimit religjioz), nuk kanë qenë të adresuara sistematikisht nga dijetarët muslimanë të këtij regjioni.¹¹ Pasi që muslimanët përgjithësisht, e veçmas ata të Ballkanit, edhe më tutje jetojnë në “projektin e papërfunduar të modernizimit” këto çështje dhe disa të tjera do t’i shoqërojnë edhe në shekullin XXI.

Krahas tyre vijnë sfidat e periudhës postmoderne, të karakterizuara me zhvillimin e komunikimeve, me dukurinë e bashkësisë botërore që sovranitetin e shteteve të caktuara e çmon pothuajse si anakronik, konceptimet mbi kufijtë e progresit në shkencë dhe në teknologji, vetëdijen mbi krizën ekologjike, humbjen e besimit në evolucionin moral të njerëzimit dhe ndërgjegjësimin për paaftësinë e individit që ta ndryshojë gjendjen ekzistuese të gjërave. Postmodernizmi, i cili nënkupton konfrontimin me problemet ditore të shoqërisë, do të iniciojë para ulmave muslimanë të Ballkanit nevojën që, në mënyrë religjioze, t’u përgjigjet problemeve sikurse janë: lufta dhe paqja, raporti ndaj zhvillimit politik, ekonomia, papunësia, ndotja e ambientit, ndarja e padrejtë e të mirave, shkrirja e kulturave, feminizmi dhe interpretimet e minorancës në kuadër të mendimit teologjik e juridik.¹²

Përfundim

Njëra ndër pasojat e rëndësishme, të cilën shekulli XX ua ka shkaktuar muslimanëve të mbetur në regjionin e Ballkanit ka qenë fragmentarizimi i hapësirës jetësore dhe identitetit i përcjellë me fragmentimin e vetëdijes. Njëra ndër sfidat e rëndësishme, që shtrohet para intelektualëve muslimanë të këtij regjioni, është edhe gjetja e mënyrave për ta tejkaluar këtë fragmentarizim. Në planin gjeopolitik, prania latente e paragjyqimeve antimuslimane është e mundur që, edhe në të ardhmen, të ringjallet nëpërmjet manipulimeve të lëvizjeve nacionali-

ste jomuslimane dhe të shndërrohen në politikë gjenocidiale, sikurse ka ndodhur gjatë shekullit të kaluar.

Në planin intelektual muslimanët e Ballkanit e kanë traditën e reformizmit islam, i cili, me gjithë kufizimet e njohura historike, mund të paraqesë bazën e duhur e fillestare për formulimin e përgjigjeve në sfidat e shekullit XXI. Këto sfida, të cilat duhet të hulumtohen veçmas, sigurisht se do të përbëjnë tërësinë e sfidave “të projektit të papërfunduar të modernitetit” dhe të sprovave të periudhës postmoderne.

Përktheu:
Hysen Matoshi

¹¹ Dilemat kryesore të modernitetit janë definuar nga Peter Bergeri në librin e tij *Toward a Critique of Modernity*.

¹² Shih, Andrew Rippin, *Muslims: Their Religious Belief and Practices. The Contemporary Period* (London – New York, Routledge, 1993), 21.

Fikret Karçiq

The Muslims of the Balkans on the verge of the XXI century (Summary)

The beginning of a new era is an opportunity to summarize previous historical experiences, to review the past and to try to anticipate the challenges which expect us in the future.

Such efforts are made in different gatherings of leaders and experts, through the publication of reports on achievements in different areas, as well as development projections.

With regard to the Balkan Muslims no such efforts have been made. This paper stresses the need to view the current state and to anticipate the development of the Balkan Muslims in the future from a regional perspective. In such efforts, Balkan Muslims, in particular, their intellectual elites, must play an active role in promoting the fact that the historical fates of different religious/ethnic groups are intertwined, by providing a proper interpretation of the previous historical experience and by preparing adequate answers for the challenges of the XXI century (compared to the experiences of other Muslim groups).

فكرت كارشيش

مسلمو البلقان في بداية القرن الواحد و العشرين (خلاصة البحث)

تمثل بداية القرن الجديد لكثير من التجمعات و الهيئات تحديات كثيرة و هامة و نرى أن كلها تعد الحسابات التي مصدرتها في القرن الماضي لكي تستعد لمواجهة القرن الذي دخلنا فيه و هذه الاستعدادات تتم في تجمعات الزعماء و الخبراء الذين يخططون لمستقبل جديد وفقا لحسابات دقيقة.

فيما يتعلق بمسلمي البلقان فاننا لا نجد مثل هذه الاستعدادات. و هذا المقال بدعو مسلمي البلقان لعمل خطة مدروسة و بصفة خاصة المتعلمين منهم لنكون على اوهية الاستعداد لكل المتوقعات. يجب علينا أن نعمل بصورة مشتركة و جماعية حتى لا تتكرر مرة أخرى علينا مآسى الماضي. ان تحديات القرن الواحد و العشرين لن تكون أقل خطورة من التحديات السابقة في القرن الذي مرنا.

EKONOMI ISLAME

Dr. Naceur Jabnoun

ISLAMI DHE MENAXHMENTI

Kultura Organizative

Në këtë temë, do të definojmë kulturën organizative, konturojmë rëndësinë e saj për efektivitet, dhe të paraqesim rolin kritik të udhëheqësve në krijimin e kulturës organizative pastaj, do të paraqesim kulturën e sahabëve (pasuesve) të Muhamedit a.s. si një kulturë she-mbulllore që ka nxit një sukses historik unik.

1 - Kultura

Kilman thekson se mundësia që një organizatë të arrijë sukses në një mjedis dinamik nuk është e vendosur vetëm nga struktura e strate-gjisë dhe sistemi i shpërblimit që formon tiparet e dukshme të tij. Për më tepër, çdo organizatë posedon një kualitet të padhunueshëm, stil të caktuar, karakter, një mënyrë e të bërit të gjërave që në fund të fundit përcakton nëse do të arrihet sukses. Në mënyrë ironike, çka nuk mund të shihet apo të preket mund të jetë shumë më e fuqishme se ajo që e dikton çfarëdo njeriu apo çfarëdo sistemi i dokumentuar formalisht. Për të kuptuar shpirtin e një organizate, atëherë kërkohet një diskutim për kulturën e korporatës.

Organizatat janë të formuara nga njerëz të ndryshëm që janë unikë në shumë aspekte. Të qenit unik zakonisht reflektohet në vetë organi-zatat. Për organizatat thuhet të kenë kultura unike. Kultura është një sistem i vlerave dhe besimeve të përbashkëta që krijojnë standard të sjelljes. Megjithëse ka pasur mjaft literaturë për klimën dhe kulturën organizative që nga çereku i dytë i këtij shekulli, kjo temë ka fituar audiencë të gjerë që pas suksesit të madh të kompanive japoneze. Në vitet e 80-ta, shumë libra mbi studimet dhe menaxhmentin organiza-tiv, si Arti i Menaxhmentit Japonez (Paskal dhe Atos), Kulturat e korporatave (Deal dhe Kennedy) dhe veçanërisht, në kërkim të Për-sosmërisë (Peters dhe Waterman 1982) u bënë bestsellerë. Duke ko-mentuar suksesin e librave të tillë gjatë viteve të 80-ta, Denison thek-son:

“Këto libra paraqesin një model të ndryshëm të menaxhmentit nga ai që zakonisht është ofruar nga strategët, financierët dhe tregtarët, të cilët në mënyrë tradicionale i kanë udhëhequr korporatat amerikane. Më shumë se një supozim, siç mund të kenë shumë, që korporatat e mëdha janë thjesht arka të zeza që u përgjigjen tregjeve të jashtme dhe forcave rregulluese dhe mund të udhëheqin ngushtë me kriterin fina-nciar, këta autorë janë përqendruar në atë se çka mund të quhet pjesa e sjelljes së menaxhmentit dhe organizatës. Ata kanë argumentuar që ndryshimi mes një organizate të suksesshme dhe jo aq të suksesshme qëndron në vlerat dhe parimet mbi të cilat është ngritur organizata”.

2 - Efikasiteti

Nuk ka konsensus për masat e efikasitetit. Megjithatë, kuptohet në përgjithësi që efikasiteti i një organizate përfshin eficiencën, kënaqë-sinë, pjesëmarrjen dhe përshtatjen. Teoria kulturore për efikasitetin organizativ e merr atë si bazë të nocionit që vlerat, besimet dhe kup-timet që e përbëjnë një sistem shoqëror janë burimi primar i aktivitetit të motivuar dhe koordinuar. Në fakt, kultura është përcaktuar kritik i efikasitetit organizativ.

Barnej argumenton që firmat me kultura pozitive gëzojnë avantazh konkurrues deri në atë shkallë sa që kulturat e tyre nuk mund të imitohen lehtë nga industritë tjera. Megjithatë, kultura mund të jetë faktor pozitiv vetëm nëse harmonizohet me strategjinë e organizatës. Menaxherët duhet që ose të përshtatin strategjinë me kulturën ose të përshtatin kulturën me strategjinë. Në shumicën e rasteve, është më e lehtë të formohet një strategji që i përshtatet kulturës sesa të formohet një kulturë që i përshtatet strategjisë. Zakonisht, kultura organizative reflekton vlerat, besimet dhe rregullat që ndahen nga shoqëri më të mëdha. Megjithatë, pasi që organizata të ndryshme përbëhen nga njerëz të ndryshëm, zakonisht ata kanë kultura të ndryshme. Veç kësaj, derisa kultura mund të konsiderohet si burim kryesor i aktiviteteve të motivuara dhe koordinuara, ky i fundit ndikon gjithashtu edhe në kulturë. Në fakt, mund të gjejmë shumë ngjashmëri mes qëndrimeve të individëve që punojnë në të njëjtën fushë. Personeli i shitjes ndan qëndrim të ngjashëm, që është i ndryshëm nga ai i personelit të prodhimit, apo nga ai i personelit të kontrollit të kualitetit. Ngjashëm, kulturat organizative ndikohen zakonisht nga strategjia e përvetësuar.

Shumë më i rëndësishëm është fakti që udhëheqja e një organizate influencon kulturën organizative. Udhëheqësit duhet të kuptojnë që ata konsiderohen si model shembullor dhe që sjellja e tyre reflektohet në kulturën e organizatës së tyre. Kets dhe Miller theksojnë që disa studime sugjerojnë që kulturat organizative janë zgjatje dhe reflektime të personaliteteve të shefave ekzekutivë. Gjithashtu, ata shtojnë që administratat e dyshimta duhet të krijojnë kultura paranojake. Ngjashëm, udhëheqësit me qëndrim pozitiv do të ndihmojnë në nxitjen e një kulture pozitive. Problem real është që shumica e udhëheqësve nuk e perceptojnë veten si krijues të kulturës apo si agjentë të ndryshëm kulturorë. Denisoni thekson që megjithëse shumica e menaxherëve nuk e shohin veten si krijues kulturorë, ky rol nuk është i pashmangshëm pasi që udhëheqja dhe veprimet menaxheriale në mënyrë të pashmangshme e krijojnë apo përforcojnë vlerat kryesore. Më tej ai vjen në konkluzion që hapi më i rëndësishëm në arritjen e një menaxheri

kulturor efikas është konsiderimi i ndërtimit të një kulture si rol i qartë me një mori objektivash sesa thjesht biznes i nënprodukteve.

Roli më i rëndësishëm në krijimin e një kulture është zakonisht roli i themeluesve. Themeluesit janë ata të cilët zakonisht posedojnë një vizion gjithëpërfshirës për të ardhmen e organizatës, kulturën dominuese të saj, objektivat e saj dhe strategjinë e saj. Gjithashtu, themeluesit zakonisht bëjnë punësimin paraprak në organizatë. Ky punësim zakonisht është i kushtëzuar me kulturën e mundshme që themeluesit dëshirojnë ta rrënojnë. Më tej, pasi që themeluesit janë anëtarët e parë të një organizate, ata zakonisht i transmetojnë vlerat dhe qëndrimet e tyre te punonjësit e rinj, të cilët zakonisht duhet të janë në përputhje me kulturën ekzistuese. Pasi që ajo të krijohet, kultura e krijuar nga themeluesit është e vështirë të ndryshohet.

Suksesi i myslimanëve të parë kryesisht është në sajë të kulturës së tyre. Kultura paraislamike përfshin elemente, që ishin në përputhje me Islamin dhe të tjera që ishin plotësisht në kundërshtim me të. Islami shfuqizoi komponentët negative të vlerave kulturore paraekzistuese dhe i zëvendësoi ato me të reja. Ndryshimi kulturor që shoqëroi fillimin e Islamit ka rezultuar me një mori vlerash komplete, koherente dhe të pastra. Siç është diskutuar më lart, liderët kanë rol kryesor në krijimin e një kulture dhe sigurisht që prezenca e Muhamedit a.s. ka luajtur rol kryesor në formimin e kulturës së sahabëve (pasuesve) të tij. Duke theksuar rëndësinë e ndryshimit dhe pastërtinë e vlerave e sjelljeve, Muhamedi a.s. thotë:

“Unë jam dërguar vetëm që të përfundoj dhe plotësoj sjelljet e mira e të pastërta”. (Buhariu)

Arabët e kohës paraislame kishin disa vlera si bujaria dhe guximi, që ishin në përputhje me ato që u paraqitën nga Islami. Gjithashtu, ekzistonin disa vlera dhe praktika që ishin kundër bazave themelore të Islamit si adhurimi i idhujve dhe statujave të njerëzve që vinin nga mesi e tyre. Kështu, lindi domosdoja për pastrim, kompletim dhe plotësimin e vlerave e praktikave të tilla kulturore ashtu siç janë parashtruar në hadithin e mësipërm.

3 - Kultura e sahabëve (pasuesve) të Muhamedit a.s.

Kultura e sahabëve të Muhamedit a.s. ishte arsyeja më e fortë për suksesin e tyre. Këta sahabë kishin shumë vlera pozitive madje edhe para pranimin të Islamit. Vlerat pozitive para-islamike përfshinin guxim, bujarinë dhe sinqeritetin. Islami i ka ruajtur këto vlera dhe i ka përforcuar shumë. Veç kësaj, Islami i ka integruar këto vlera në një vlerë më të madhe dhe sistem besimi, që kishte strukturë dhe drejtim preciz.

1) Tevhidi

Kultura e sahabëve të Muhamedit a.s. mund të konsiderohet si kultura e besimit në një Zot. Në fakt, ky komponent i Njëshmërisë së Zotit është esenca e kulturës. Sahabët (pasuesit) e Muhamedit a.s. besonin në Një Zot, i cili nuk kishte shok. Prandaj, të gjithë zotërat që adhuroheshin para Islamit duhet të refuzoheshin. Sahabët besonin që All-llahu xh.sh. është Krijues i universit, Mbështetësi i të gjitha qenieve, i Gjithëfuqishmi, Mëshirëploti, i Përvetshmi, Ai që as s'ka lindur kë, e as nuk është i lindur. All-llahu xh.sh. thotë:

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝

“Thuaj: Ai, All-llahu është Një! All-llahu është Ai që çdo krijesë i drejtohet (i mbështetet) për çdo nevojë. As s'ka lindur kë, as nuk është i lindur. Dhe Atij askush nuk është i barabartë”. (el-Ihlas: 1-4)

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ

وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

“All-llahu është Një, nuk ka Zot tjetër përveç Atij. Ai është mbikëqyrësi i përvetshëm dhe i përvetshëm. Atë nuk e kap as dremtija as gjumi, gjithçka ka në qiej edhe në tokë është vetëm e Tij. Kush mund të ndërmjetësojë tek Ai, pos me lejen e Tij, e di të tashmen që është pranë tyre dhe të ardhmen, nga ajo që Ai di, tjerët dinë vetëm aq sa Ai ka dëshiruar, Kursija e Tij (dija-sundimi) përfshin qiejt dhe tokën, kujdesi i tij ndaj të dyjave, nuk i vjen rëndë, Ai është më i larti, më i madhi”. (el-Bekare: 255)

Të gjitha ajetet e lartpërmendura përshkruajnë atributet e All-llahut xh.sh. Këto attribute kanë ndikim të thellë në jetët e besimtarëve. Nga këto attribute dhe besimi i vendosur i sahabëve në ato attribute është zhvilluar kultura e tyre unike dhe elementet e saj.

Ky besim në një Zot, i Cili është i Gjithëfuqishëm dhe Mbështetës i këtij Universi, i liroi sahabët e Muhamedit a.s. nga çdo frikë tjetër përveç frikës nga Zoti i tyre, i dha ndjenjën e besimit që i bëri ata më bujar dhe më guximtarë.

2) Uniteti i qëllimit

Me adhurim të All-llahut nënkuptojmë që të gjitha veprimet që i ndërmarrin duhet të janë për hir të All-llahut xh.sh. Çdo gjë që e bëjmë me qëllim fitimin e kënaqësisë së All-llahut xh.sh. e quajmë adhurim (ibadet). Fokusimi i jetës sonë në një qëllim të vetëm (tevhid) na bën shumë efikas. Të gjitha veprimet dhe synimet tona bëhen mjaft koherente. Pasja e më shumë se një qëllimi të lartë do të dobësojë mundësitë tona dhe në fund do të pengojë suksesin tonë. Nuk mund të falemi e të agjërojmë për All-llahun xh.sh. derisa bëjmë biznes për lakminë tonë. Namazi për All-llahun xh.sh. do të zvogëlojë lakminë tonë dhe rritja e lakmisë sonë do të zvogëlojë adhurimin tonë. Tevhid do të thotë nënshtrim i plotë ndaj All-llahut dhe askujt tjetër pos All-llahut. Myslimanët duhet të sigurohen që të mos lejojnë që qëllimet

dhe përpjekjet e tyre të ndahen mes kësaj jete dhe botës tjetër. Është i vërtetë fakti që myslimanët mund dhe duhet t'i shijojnë të mirat e All-llahut xh.sh., por ky shijim duhet të jetë për hir të All-llahut xh.sh. me qëllim sigurimin e shpërblimit të All-llahut xh.sh. dhe garantimin e unitetit të qëllimit.

﴿جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ...﴾

“All-llahu nuk krijoi dy zemra në gjoksin e asnjë njeriu...”. (el-Ahzabë: 4)

3) Besimi në Botën tjetër dhe në shpërblim e ndëshkim

Gjithashtu kultura e sahabëve të Muhamedit a.s. është karakterizuar me shpërblimin në xhenet apo ndëshkimin në xhehenem. Ky besim i paepur në botën tjetër dhe në shpërblim e ndëshkim krijoi një qëndrim të vet kontrollit në mesin e sahabëve. Në fakt, ata ndiheshin përgjegjës për çdo vepër të vogël që bënin. Bota tjetër përfshin objektivin afatgjatë të sahabëve, të cilët u përpoqën shumë që të fitonin xhenetin dhe të shmangnin xhehenemin. Kjo do të thotë që besimi në Botën tjetër paraqet një mjet të fuqishëm për motivimin e sahabëve (pasuesve) të Muhamedit a.s. të bëjnë vepra të mira dhe t'i shmangen çdo veprë të keqe.

Besimi në Njeshmërinë e Zotit dhe Botën tjetër obligon besimin në unitetin e krijimit dhe fatin e njerëzimit. Në fakt, shtyllat e besimit islam përfshijnë besimin në shpalljet dhe profetët tjerë si Ibrahim, Musa dhe Isai (Jezusi) a.s. Ky fakt është evident në ajetin vijues kur'anor:

﴿إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَإِلَيْنَا أُتْرِكُ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَآلَاسْبَاطٍ وَمَا أَوْتَىٰ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أَوْتَىٰ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا تُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾

“Ju (besimtarë) thuani: “Ne i besuam All-llahut, atë që na u shpall neve, atë që iu shpall Ibrahimit, Ismailit, Is’hakut, Jakubit dhe pasardhësve (të Jakubit që ishin të ndarë në dymbëdhjetë fise),

atë që i është dhënë Musait, Isait dhe atë që iu është dhënë nga Zoti i tyre prej pejgamberëve, ne nuk bëjmë dallim në asnjërin prej tyre dhe ne vetëm atij i jemi bindur”. (el-Bekare: 136)

4) Pavarësia

Përfundimi natyral i kulturës së Tevhidit është pavarësia. Kur besojmë sinqerisht në All-llahun xh.sh., lirohemi nga dëshirat dhe urdhrat e tjerëve. Ne bëhemi të pavarur nga tirania duke u mbështetur në All-llahun xh.sh. Cezari i Romës e pyeti Rebi’ë ibn Amer, një beduin arab: Për çka keni ardhur? Ai u përgjigj: Kemi ardhur të lirojmë njerëzit nga adhurimi i njerëzve te adhurimi i Zotit të njerëzve dhe nga tirania e religjioneve te drejtësia e Islamit dhe nga ngushtësia e kësaj bote (Dynja) te gjerësia e Dynjasë dhe Ahiretit (Botës tjetër). Njerëzit e pavarur kanë mundësi të marrin iniciativa për zgjidhjen e problemeve, derisa njerëzit e varur janë të prirë të shikojnë gjendjen të keqësohet derisa dikush u kërkon të bëjnë diçka. Njerëzit e pavarur janë në gjendje të thonë jo kur menaxherët e tyre marrin vendime jo etike. Të pavarurit, kështu, parandalojnë defektet dhe përmirësojnë vendim-marrjen. Sahabët janë mbështetur në All-llahun e Vetëm që është Furnizuesi dhe Mbështetësi i çdo gjëje. Nga kjo pavarësi rezulton ndershmeria dhe trimëria. Ata nuk kishin frikë nga askush përveç nga All-llahu xh.sh. All-llahu, i Gjithëfuqishëm thotë:

﴿وَمَا مِن دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا...﴾

“Nuk ka asnjë gjallesë në tokë që All-llahu të mos ia ketë garantuar furnizimin e saj...”. (Hudë: 6)

﴿إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ﴾

“Ti aty (në xhenet) nuk ke për të qenë i uritur e as nuk ke për të mbetur i zhveshur”. (Ta Ha: 118)

﴿وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ﴾

“E në qiell është furnizimi juaj dhe ajo që ju premtohet”. (edh-Dharijatë: 22)

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٨﴾

“All-llahu është Furnizues i madh, Ai është Fuqiploti”. (edh-Dharijatë: 58)

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾

“S’ka dyshim se Zoti yt është Ai që furnizon me bollëk atë që do, dhe ia kufizon atij që do. Ai hollësisht e di për robërit e vet dhe i vështron”. (el-ISraë: 30)

...وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿٢٥﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ﴿٢٦﴾

“...e kush iu përmbahet dispozitave të All-llahut, atij Ai i hap rrugë. Dhe e furnizon atë prej nga nuk e kujton fare...”. (et-Talakë: 2-3)

Kushdo që beson në ajetet e lartpërmendura ashtu siç i besuan sahabët (pasuesit) e Muhamedit a.s. do të lirohen nga mbështetja në çfarëdo qenie njerëzore për gjithçka, që nga mbështetja për veshje dhe çdo nevojë tjetër bazike e jo bazike. Më tepër, ai do të jetë i pavarur dhe kështu nuk do të ngrejë sytë për ndihmë nga askush përveç nga All-llahu xh.sh. Një person i tillë pritët të jetë i guximshëm dhe i aftë të marrë vendime etike dhe të korrigjojë të keqen.

5) Përgjegjësia dhe llogaridhënia

Përgjegjësia dhe llogaridhënia janë attribute që janë shumë të rëndësishme në përcaktimin e vetë kontrollit dhe ndershmërisë. Këto dy attribute të rëndësishme burojnë nga besimi në Botën tjetër dhe në shpërblim e ndëshkim. Muhamedi a.s. thotë:

“Të gjithë ju jeni barinj dhe secili është përgjegjës për tufën e tij. Imami (udhëheqësi - sunduesi) është bari (i popullit të vet) dhe do të jetë përgjegjës për tufën e tij. Burri është bari në familjen e vet dhe është përgjegjës për tufën e tij. Gruaja është bareshë në shtëpinë e burrit të saj dhe ajo është përgjegjëse për tufën e saj. Shërbëtori është bari (rojtari) i pasurisë së zotërisë së vet dhe është

përgjegjës për tufën e tij. Pra, të gjithë ju jeni barinj dhe secili është përgjegjës për tufën e tij” (Buhariu)

Nga ajo që cekëm më lart, mund të shihet se myslimanët nuk mund t’ua kalojnë përgjegjësinë tjerëve. Ata duhet të marrin përgjegjësinë dhe të japin llogari për ato. Ndryshimi duhet të vijë brenda të parës dhe kështu myslimanët duhet gjithnjë të përpiqen të ndryshojnë veten dhe mjedisin e tyre për të mirë. Ata nuk duhet t’i presin të tjerët siç janë udhëheqësit apo mbikëqyrësit e tyre të bëjnë ndryshime. Gjithashtu, udhëheqësit nuk duhet t’i fajësojnë pasuesit e tyre për dështimet e tyre. Por, gjithmonë duhet të fajësojnë veten, rishqyrtojnë qëllimet e tyre dhe të përpiqen për më mirë.

Suksesi i myslimanëve të parë ka rrjedhur së pari nga ndjenja e tyre për përgjegjësi dhe llogaridhënie. Ata ishin mësuar të ndiheshin fajtorë për çdo vonesë apo defekt që lidhej me çdo gjë për të cilën ata ishin përgjegjës.

6) Pjesëmarrja

Kultura e sahabëve (pasuesve) të Muhamedit a.s. ishte kulturë e pjesëmarrjes përmes konsultimit, këshillës dhe ndalimin e së keqes e urdhërimit për të mirë. Konsultimi është i detyrueshëm në Islam, dhe ajo që është më e rëndësishme paraqet mënyrën e jetesës. Klima e pjesëmarrjes që mbizotëroi gjatë kohës së sahabëve ishte shumë e frytshme për risi, kënaqësi, pjesëmarrje, efikasitet dhe adoptim.

Pjesëmarrja merr formën nga shura me qëllim të marrjes së vendimeve më të mira, korrigjimin e së keqes me qëllim zvogëlimin e defekteve dhe këshillës me qëllim përmirësimin e performancës.

Shura është një ushtrim që synon arritjen e konsensusit. Nëse nuk arrihet konsensusi, atëherë njerëzit duhet të anojnë nga shumica.

Gjithashtu Muhamedi a.s. ka thënë:

“Umeti im nuk mund të pajtohet për një gabim dhe në një konflikt vazhdon duhet të jetë me shumicë”. (Ibn Maxhe)

Duke komentuar dobësinë e një mendimi të vetëm dhe fuqinë e mendimeve të shumta, Omeri r.a. ka bërë analogji mes një opinionit të

vetëm dhe një fije peri të vetëm, dhe opinioneve të shumta dhe litarit të fortë.

Këshilla ishte pjesë e jetës së përditshme të myslimanëve. Muhamedi a.s. ka përmbledhur gjithë fenë si këshillë. Transmetohet se ka thënë:

“Feja është këshillë e sinqertë”. (Muslimi)

Këshilla në Islam obligon shijimin e asaj që është e mirë dhe ndalimin e asaj që është e keqe dhe përmirësimin e asaj që është gabim. Këto dy koncepte janë theksuar shumë në mësimet islame.

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْعُرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ .

“Nga ju le të jetë një grup që thërret në atë që është e dobishme, urdhëron për punë të mbara dhe ndalon nga e keqja...”. (Ali Imran: 104)

Përmirësimi i së keqes është detyrë e çdo myslimani. Muhamedi a.s. thotë:

“Kushdo që e sheh një të keqe, duhet ta përmirësojë atë”. (Muslimi)

Detyra e përmirësimit të së keqes është theksuar madje edhe më shumë kur autori i krimit posedon një pjesë të madhe të fuqisë dhe autoritetit. Nga ana tjetër, udhëheqësit supozohet të jenë të shqetësuar pasi që janë korrigjuar. Ebu Bekri r.a., halifi i parë pas Muhamedit a.s. thotë:

“Më është dhënë autoriteti mbi ju dhe unë nuk jam më i miri mes juve. Nëse veproj mirë më ndihmoni dhe nëse veproj keq më përmirësoni”.

Myslimanët, meshkuj e femra, shpesh i kanë korrigjuar udhëheqësit e tyre. Ky proces i përmirësimit të udhëheqësve u harrua pak pas gjeneratës së parë të myslimanëve, pasi që kultura u ndikua nga shkrija me kulturat tjera veçanërisht me atë të beduinëve arabë, romakëve dhe persianëve.

Pjesëmarrja dhe përmirësimi i së keqes nuk do të thotë që sahabët nuk janë disiplinuar. Në fakt, shoqëria e sahabëve ishte e ngjashme me atë të ushtarëve. Ata i bindeshin shumë udhëheqësit të tyre, Muha-

medit a.s. Ishin mësuar t'i sjellin prova atij të shumta në çështjet që nuk kishin të bënin me Shpalljen, por kur arrinin të merrnin një vendim, të gjithë ishin shumë të mprehtë në ekzekutimin e urdhrave. Mos-pajtimi me vendimin nuk kishte të bënte asgjë me zbatimin e tij.

7) Drejtësia

Drejtësia është avantazh konkurrues që ndikon në ekuilibër dhe deklarimin e të ardhurave. Kur nuk jemi të drejtë në rekrutimin që bëjmë, atëherë i dërgojmë kandidatët më të mirë për punë konkurrentëve tanë. Nëse nuk jemi të drejtë ndaj punëtorëve tanë, atëherë dështojmë t'i mbajmë ata. Kur u ofrojmë projekte kontraktuesve të gabuar humbim në kohë, kualitet dhe kosto, derisa dërgojmë kontraktuesit më të mirë të punojnë për konkurrentët tanë.

Gur themeli i kulturës së sahabëve ishte drejtësia, një prej qëllimeve kryesore të Islamit, ashtu siç do të shohim më vonë.

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَنِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ

وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ۝ ﴾

“All-llahu urdhëron drejtësi, bamirësi, ndihmë të afërmeve, e ndalon nga imoraliteti, nga e neveritura dhe dhuna. Ju këshillon ashtu që të merrni mësim”. (en-Nahl: 90)

Drejtësia është rezultat shumë i natyrshëm i sjelljes së kujdesit, dashurisë, mëshirës dhe pjesëmarrjes, pasi që ai që do nuk mund të jetë i padrejtë. Kur njerëzit kanë ndjenjën e orientimit dhe kur i plotësojnë nevojat e tyre, atëherë nuk ka arsye për padrejtësitë. Kujdesi për ata që akoma shkelin konceptin e drejtësisë është fuqizuar me zbatimin e plotë të rregullit të ligjit, që nuk dallon mes njerëzve sipas statusit të tyre. Muhamedi a.s. thotë:

“Nëse Fatimja, e bija e Muhamedit vjedh, sigurisht se do t'ia pres dorën”. (Ahmedi)

“Të gjithë njerëzit janë të barabartë si dhëmbët e krehrit”. (Tabaraniu)

“E vetmja bazë për dallimin mes arabit dhe jo arabit, të bardhit dhe të ziut, dhe mashkullit e femrës është devotshmëria”. (Ibn Is’haku)

Më poshtë sjellim një shembull i një incidence që tregon se nuk ka dallim mes njerëzve në ligjin islam.

Njëherë, Aliu r.a., halifi i katërt pas Muhamedit a.s., e gjeti mburojën e tij te një njeri i krishterë. Të dy, Aliu, i cili ishte atëherë udhëheqës i myslimanëve, dhe njeriu i krishterë, shkuan te gjyqtari Shurejh. Aliu tha: “Kjo është mburoja ime. Unë nuk ja kam dhënë dhe nuk ja kam shit atë”. Shurejhi e pyeti të akuzuarin: “Çka mendon për deklarimin e udhëheqësve të besimtarëve (udhëheqësin e kombit)”. I fundit iu përgjigj, “Mburoja është vetëm e imja dhe nuk mendoj që udhëheqësi i besimtarëve të jetë gënjeshtar”. Gjykatësi Shurejh u kthye nga Aliu duke thënë: “O udhëheqës i besimtarëve! A ke ndonjë dëshmi?” Aliu qeshi dhe tha, “Shurejhi ka të drejtë. Nuk kam dëshmi”. Gjykatësi nuk pranoi të shqyrtojë më tej lëndën. I krishteri mori mburojën dhe eci disa hapa. Pastaj u kthye dhe tha, “Besoj që ky është gjykimi i profetëve. Udhëheqësi i besimtarëve më paditi te gjykatësi i tij, i cili nuk e shqyrtoi lëndën! Dëshmoj se nuk ka Zot tjetër përveç All-llahut dhe se Muhamedi a.s. është robi dhe i Dërguari i Tij. Mburoja është e jotja o udhëheqës i besimtarëve. Unë e kam marr atë kur kam përcjell ushtrinë tënde në Sifin. Aliu tha, “Tani pasi u bëre mysliman, mburoja është e jotja”.

Drejtësia është edhe më e vështirë kur ka të bëjë me njerëz që i pëlqen apo nuk i pëlqen.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا كُوْنُوْا قَوَّٰمِيْنَ لِلّٰهِ شُهَدَآءَ بِالْقِسْطِ ۚ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا تَعْدِلُوْٓا اَعْدِلُوْٓا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ... ﴿٨٨﴾

“O ju që besuat! Bëhuni plotësisht të vendosur për hir të All-llahut, duke dëshmuar të drejtën, dhe të mos u shtyjë urrejtja ndaj një populli e t’i shmangeni drejtësisë. Bëhuni të drejtë, sepse ajo është më afër devotshmërisë. Kini dro All-llahun...”. (el-Maide: 8)

8) Dinjiteti, respekti dhe privatësia

Islami thekson dinjitetin e njerëzimit pavarësisht racës, gjinisë dhe fesë së tyre.

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي ءَادَمَ وَحَمَلْنَهُمْ فِي الْوَحْشِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيْلًا﴾

“Ne, vërtet nderuam pasardhësit e Ademit (njerëzit), u mundësua të udhëtojnë hipur në tokë e në det, i begatuam me ushqime të mira, i vlerësua ata (i lartësua) ndaj shumicës së krijesave që Ne i krijuam”. (el-Israë: 70)

Ajeti i mësipërm nuk e ka kufizuar dinjitetin dhe nderin të ndonjë grup njerëzish. I vetmi kualifikim i kërkuar për dinjitet është të qenit qenie njerëzore. Njohja e dinjitetit të njerëzve do të thotë respektimi i tyre. Ky respekt përfshin klientët, punonjësit, investuesit dhe të gjithë stakeholderët. Respektimi i stakeholderëve përkthehet në përmbushjen e premtimeve tona ndaj tyre, dëgjimin e shqetësimeve të tyre dhe përpjekja për kënaqjen e tyre. Respektimi i njerëzve do të thotë gjithashtu respektim i privatësisë së tyre. Në të vërtetë, Islami i vë theks të veçantë privatësisë së njeriut. Kjo është evidente në mësimin e Profetit a.s., që nëse njëri viziton tjetrin, duhet të trokasë tre herë në derën hyrëse të tij dhe nëse nuk merr leje të hyjë duhet të largohet. Lidhur me dinjitetin, ai është një prej elementëve bazë të jetës që duhet të mbrohet.

E drejta për privatësi gjithashtu është theksuar në mësimet e Kur’anit përmes ndalimit të përgjimit. All-llahu xh.sh. thotë:

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اَجْتَنِبُوْٓا كَثِيْرًا مِّنَ الظَّنِّ ۚ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِنْمٌ ۚ وَلَا تَجَسَّسُوْٓا... ﴿١٠١﴾

“O ju që keni besuar! Largohuni prej dyshimeve të shumta, meqë disa dyshime janë mëkat dhe mos hulumtoni për zbulimin e të metave të njëri-tjetrit...”. (el-Huxhuratë: 12)

9) Besimi

Diskutimi mbi privatësinë te çështja e besimit është esenciale për çdo transaksion biznesi. Në të vërtetë, nëse nuk do të kishte aspak besim, atëherë asnjë transaksion biznesi nuk do të ndodhte pavarësisht se sa shumë përpjekje do të bëheshin për mbylljen e shtigjeve. Nga ana tjetër, besimi i rritur na shpie te kursimi i kohës për transaksion dhe çmim që përndryshe do të shpenzohej në negociata dhe pagesa ligjore.

Ajeti i mësipërm nënkupton një lidhje mes të qenit i dyshimtë dhe përgjues. Në të vërtetë, përgjimi është rezultat i dyshimit. Njerëzit të cilët nuk i besojnë njëri-tjetrit mund të gjejnë ngushëllim te përgjimi dhe kundër-përgjimi. Diçka që na shpie te humbja e kohës, përpjekjeve dhe fokusimit mendor. Besimi ka mbizotëruar në marrëdhëniet mes sahabëve. Besimi reciprok ka ekzistuar mes udhëheqësve dhe ndjekësve të tyre, dhe mes pasuesve të tyre. Sinqeriteti dhe çiltërsia e sahabëve mbështeti këtë besim. Muhamedi a.s. thotë:

“Udhëheqësi (lideri) i cili është dyshues për njerëzit e tij do t'i shpjerë në humbje”. (Ebu Davudi)

10) Dialogu

Kultura e sahabëve (pasuesve) të Muhamedit a.s. gjithashtu mund të përshkruhet si kulturë e dialogut. Nuk ka ndodhur ndonjëherë gjatë jetës së Muhamedit a.s. që të ngecë dialogu mes myslimanëve dhe armiqve të tyre, idhujtarëve kurejshit dhe as nuk ka ndodhur ndonjëherë të ngecë dialogu mes myslimanëve dhe fiseve çifute të Medinës. Vlera e dialogut është ndarë nga anëtarët e shoqërisë së sahabëve pavarësisht moshës, gjinisë, racës apo origjinës etnike të tyre. Kur'ani përmban shumë ajete që kanë të bëjnë me çështjet lidhur me njerëzit e feve të ndryshme. All-llahu xh.sh. thotë:

قُلْ يٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُولُوا۟ ٱشْهَدُوا۟ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾

“Thuaj (o i Dërguar): “O ithtarë të librit (Tevrat e Inxhil), ejani (të bashkohuni) te një fjalë që është e njëjtë (e drejtë) mes nesh dhe mes jush: Të mos adhurojmë pos All-llahut, të mos ia bëjmë Atij asnjë send shok, të mos konsiderojmë njëri-tjetrin zotër pos All-llahut!” E në qoftë se ata refuzojnë, ju thoni: “Dëshmoni pra, se ne jemi myslimanë (besuam një Zot!)” (Ali Imran: 64)

قُلْ يٰٓأَيُّهَا ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿١﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَا أَنتُمْ عٰبِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾ وَلَا أَنتُمْ عٰبِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾

“Thuaj: “O ju pabesimtarë! Unë nuk adhuroj atë që ju adhuronit! As ju nuk jeni adhurues të Atij që unë e adhuroj! Dhe unë kurrë nuk do të jem adhurues i asaj që ju adhuronit! Por, edhe ju nuk do të jeni adhurues i Atij që unë adhuroj! Ju keni fenë tuaj (që i përmbaheni), e unë kam fenë time (që i përmbahem!)” (el-Kafirun: 1-6)

Ajetet e mësipërme janë shembuj të disa dialogëve mes besimtarëve dhe jobesimtarëve. Ajo që nënkuptohet nga ato është rëndësia e mirësjelljes dhe liria e zgjedhjes që All-llahu xh.sh. ia ka dhuruar njeriut.

Në disa ajete tjera, All-llahu xh.sh. i është drejtuar gjithë njerëzimit. Për shembull, në ajetin vijues, All-llahu xh.sh. e urdhëron gjithë njerëzimin të njohin njëri-tjetrin:

يٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّن ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوْٓا۟ ۚ إِنَّ ٱكْرَمَكُمْ عِنْدَ ٱللَّهِ أَتْقٰكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيْمٌ حَبِيْرٌ ﴿١٠٩﴾

“O ju njerëz! Vërtet Ne ju krijuam juve prej një mashkulli dhe një femre. Ju bëme popuj e fise që të njiheni ndërmjet vete, e s’ka

dysim se tek All-llahu më i ndershmi ndër ju është ai që më tepër është ruajtur (nga të këqijat) e All-llahu është shumë i dijsëm dhe hollësisht i njohur për çdo gjë. (el-Huxhuratë: 13)

Veç kësaj ka ajete të shumta në Kur'an lidhur me diskutimet e ndryshme mes shumë profetëve si Nuhu, Ibrahim, Musa dhe Isai a.s. dhe jobesimtarëve të tyre përkatës.

Modeli i dialogut ka ekzistuar mes idhujtarëve arabë, madje edhe para Islamit, ashtu siç ishin të njohur për sinjeritetin dhe çiltërsinë e tyre. Islami erdhi dhe e fuqizoi më tej këtë model me armikun që e lë vetëm shokun. Aktualisht, koncepti i dialogut është përzier me kapitullim dhe dorëzim. Dialogu kurrë nuk është konsideruar si dorëzim në trashëgiminë islame, por më tepër është konsideruar si mënyrë jetese. Dorëzimi është i padurueshëm nëse ndodh përmes dialogut apo jo, por dorëzimi nuk duhet t'i atribuohet dialogut.

11) Efiçienca e kostos

Është e pamundur të investohet apo të paguhet zekati pa kursyer të holla. Gjithashtu, është e pamundur kursimi i të hollave, të cilat kanë pak efiçienca të kostos. Sahabët janë mësuar nga udhëheqësi i tyre, Muhamedi a.s. që të jenë efiçient në kosto. Mësimet e Muhamedit a.s. për sahabët e tij ishin që ata duhet të përdorin minimumin e sasisë të ujit të nevojshëm, madje edhe nëse janë duke marr abdes në rrjedhën e lumit.

Luksi nuk ishte pjesë e jetës së sahabëve të Profetit a.s. Shumë prej tyre nuk mund ta siguronin, dhe ata të cilët mund ta siguronin nuk ishin të interesuar në kënaqësi. Islami inkurajon shpenzimin e matur për komoditetin e dikujt. Shpenzimi i tepruar është i ndaluar rreptësisht në Islam. All-llahu xh.sh. thotë:

﴿إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِحْوَانَ الشَّيْطَانِ ط وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا﴾

“Ata që shpenzojnë tepër (mastrafxhinjtë) janë vëllezër (në veprim) të djajve, e djalli është përbuzës i madh i Zotit të Tij. (el-Israë: 27)

Në fund, pasi që sahabët jetonin në shkretëtirë, nuk ishin mësuar me komoditetin e Romës apo Persisë së qytetëruar. Vështirësitë të cilat i kishin përjetuar në jetën e tyre të përditshme i bënë më të aftë në durimin e vështirësive. Gjithashtu, kjo u shtoi fuqinë, durimin dhe këmbënguljen. Këto cilësi kontribuan në formimin e sahabëve si ushtarë të mëdhenj.

12) Efiçienca e kohës

Derisa koha do të thotë para në Perëndim, ajo do të thotë jetë në Islam. Çfarëdo kohe që humbim është rezultat i jetës sonë të kufizuar për të cilën jemi përgjegjës. Muhamedi a.s. thotë:

“Njeriu do të pyetet për jetën e tij, si e ka kaluar, për rininë e tij, si e ka përdorur dhe për pasurinë e tij, si e ka fituar dhe si e ka shpenzuar”. (Tirmidhiu)

Gjithashtu Muhamedi a.s. thotë:

“Shfrytëzoni pesë gjëra para pesë tjerave: rininë para pleqërisë, shëndetin para sëmundjes, pasurinë para varfërisë, kohën e lirë para kohës së zënë dhe jetën para vdekjes”. (Tirmidhiu)

Sahabët kishin shumë pak kohë të lirë gjatë jetës së tyre. Jeta e tyre ishte xhihad (luftë) e vazhdueshme. Pasardhësit e tyre, tabi'inët ishin gjithashtu shumë të zënë, por jo në shkallën e prindërve të tyre. Tabi'inët ishin të njohur për planifikimin e kohës së tyre në mënyrë efikase mes tri aktiviteteve kryesore duke kërkuar dituri, duke adhuruar All-llahun dhe duke punuar.

13) Kujdesi dhe pjesëmarrja

Kujdesi është i domosdoshëm për suksesin i një organizate. Qoftë ajo familje apo MNC. Lejimi i shokut të grupit të shkon poshtë është lejimi i gjithë grupit të shkon poshtë. Ne duhet të kujdesemi për klientët, vartësitë dhe kolegët tanë. Kujdesi shpie te ndihma dhe pjesëmarrja. Kur t'i ndihmojmë kolegët tanë derisa ata janë duke kaluar nëpër disa vështirësi, ne tani ndihmojmë organizatën duke bërë që punët të

mbarojnë si duhet dhe duke përkrahur kulturën me mbështetje reci-proke.

Kultura e sahabëve ishte gjithashtu kulturë e kujdesit dhe pjesëmarrjes. Ishte kulturë e mëshirës ndaj qenieve njerëzore si dhe kafshëve e natyrës. Islami ka krijuar ndjenjën reale të kolektivitetit dhe shoqërisë mes sahabëve (pasuesve) të Muhamedit a.s., të cilët ndiheshin si një trup i vetëm që ndjen dhembjen sa herë që një prej pjesëve të tij e ndjenë. Muhamedi a.s. thotë:

“Besimtarët janë si një njeri. Nëse i dhemb koka, i gjithë trupi do të vuajë, dhe nëse i dhemb syri, i gjithë trupi do të vuajë”. (Buhariu)

Muhamedi a.s. më tej thotë:

“Askush prej jush nuk ka besuar derisa të dëshirojë për vëllanë e vet atë që dëshiron për vete”. (Buhariu)

“Ai nuk ka besuar, tha Muhamedi a.s. nuk ka besuar ai, i cili ka fjetur me barkun plot duke e ditur që fqinji i tij është i uritur”. (Hakimi)

Hadithet e lartpërmendura tregojnë rëndësinë që Profeti a.s. i ka dhënë unitetit dhe vëllazërisë në mesin e besimtarëve. Ndjenja e vëllazërisë nuk është vetëm mësim i thjeshtë i Islamit, por ishte realitet i gjallë. Kur myslimanët emigruan nga Meka dhe lanë prapa të gjitha gjërat personale, mikpritësit e tyre në Medinë ndanë gjithë pasurinë e tyre me ata. Kjo ndodhi pasi që Profeti a.s. vendosi vëllazërinë mes çdo emigruesi dhe çdo banori të Medinës. Në fakt, kujdesi dhe ndjeshmëria e myslimanëve shkoi më tej se ndarjes së sakrificës. Myslimanët hoqën dorë urgjentisht nga ajo që kishin nevojë për vete. Duke përshkruar sahabët, All-llahu xh.sh. thotë:

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُخَيِّبُونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شَحْنًا نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

“Edhe ata që përgatitën vendin (Medinën) dhe besimin para tyre, i duan ata që shpërnguleshin tek ata dhe nuk ndiejnë në gjokset e tyre ndonjë nevojë (për zili a tjetër) nga ajo që u jepej atyre (mu-

haxhirëve), madje edhe sikur të kishin vetë nevojë për të, ata u jepnin përparësi atyre para vetvetes. Kush është i vuajtur prej lakmisë së vet, të tillët janë të shpëtuar”. (el-Hashr: 9)

Kujdesi dhe pjesëmarrja ishte motivuar nga besimi në All-llahun xh.sh. dhe lidhjes me shpërblimin e Tij dhe frikës nga dënimi i Tij. All-llahu xh.sh. thotë:

وَيُطْعَمُونَ أَلْطَعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٩٩﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿١٠٠﴾ إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠١﴾

“Ata janë që për hir të Tij u japin ushqim të varfërve, jetimëve dhe të rënëve robër. Ne po ju ushqejmë vetëm për hir të All-llahut dhe prej jush nuk kërkojmë ndonjë shpërblim e as falënderim. Ne i frikësohemi (dënimin të) Zotit tonë në një ditë që fytyrat i bën të zymta dhe është shumë e vështirë”. (el-Insan: 8-10)

14) Mëshira ndaj njerëzve, kafshëve dhe mjedisit

Gjithashtu, Islami kërkon nga pasuesit e tij të jenë të mëshirshëm ndaj çdo gjëje në këtë tokë. Muhamedi a.s. thotë:

“Ji i mëshirshëm me ata që janë në tokë, do të kesh Mëshirën e Atij, i Cili është në qiell (All-llahut xh.sh.)” (Tirmidhiu)

Islami vlerëson krijesat e Zotit, të cilat përfshijnë përveç qenies njerëzore të nderuar, kafshët dhe mjedisin. Ndërsa për kafshët, Muhamedi a.s. thotë:

“Një grua do të dënohet për shkak të maces. E ka mbyllur në shtëpi derisa ka ngordhur, e për këtë do të hyjë në zjarr. As s'e ka ushqyer, as nuk i ka dhënë ujë kur e ka mbyllur, as nuk e ka lëshuar që vetë të ushqehet me zvarritësit dhe insektet e tokës”. (Muslimi)

Kur është pyetur se a shpërblehet ndihma ndaj kafshëve, Muhamedi a.s. është përgjigjur:

“Ka shpërblim në ndihmën ndaj çdo qenie të gjallë”. (Ibn Maxhe)

Gjatë historisë, myslimanët krijuan financimin islam apo vakëfet me qëllimin e vetëm, strehimin dhe ushqimin e maceve e kafshëve

tjera. Gjithashtu, myslimanët kanë qenë të ndaluar nga prerja e drurëve, ndotjen e puseve dhe djegien e librave gjatë kohës së luftës (do të thotë mbrojtjen e mjedisit dhe civilizimit madje edhe të armiqve). Kujdesi që myslimanët kanë treguar ndaj të gjitha krijesave rrjedh nga besimi që çdo gjë i takon All-llahut dhe që njerëzit janë mlekëmbës të All-llahut në Univers. Kjo do të thotë që njerëzit kanë të drejtë të përdorin mjedisin, por nuk kanë të drejtë të abuzojnë me të.

15. Etja për të mësuar

Prej karakteristikave më të rëndësishme të kulturës së sahabëve ishte etja e tyre e madhe për të mësuar. Njerëzit në Mekë ishin kryesisht analfabetë. Ata të cilët dinin të lexonin e të shkruanin ishin të pakët. Muhamedi a.s. ishte vetë analfabetë. Megjithatë, fjala e parë që iu zbrit profetit analfabet ishte, “lexo”. All-llahu xh.sh. thotë:

أَفْرَأَ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۖ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۚ أَفَرَأَ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۚ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۚ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿١-٥﴾

“Lexo, me emrin e Zotit tënd, i cili krijoi (çdo gjë). Krijoi njeriun prej një gjaku të ngjizur (në mitrën e nënës). Lexo! Se Zoti yt është më bujari! Ai që e mësoi (njeriun) të shkruajë me pendë. I mësoi njeriut atë që nuk e dinte”. (el-Alak: 1-5)

Zbritja e ajetit të mësipërm dhe fakti që ishin ajetet e para kur’anore të shpallura krijoi revolucion edukativ mes myslimanëve. Edukimi, i cili nuk ishte prej shqetësimeve kryesore të njerëzve, papritmas u bë shumë i rëndësishëm. Myslimanët, meshkuj dhe gra, filluan të mësojnë si të lexojnë e të shkruajnë dhe niveli i shkrim-leximit u rrit shpejt. Kërkimi i diturisë u bë sinonim i obligimit fetar. Muhamedi a.s. thotë:

“Kërkimi i diturisë është obligim i çdo myslimani, mashkull dhe femër”. (Ibn Maxhe)

Njerëzit u nxitën të mësojnë dhe t’i mësojnë tjerët. Robërve të luftës iu dha liria pasi që iu mësonin myslimanëve të lexojnë. Pastaj, nxënësit u liruan nga luftimi. Etja e sahabëve (pasuesve) të Muhame-

dit a.s. për të mësuar, mund të shpjegohet gjithashtu nga fakti që njerëzit priren të jenë më shumë vlerësues të gjërave që janë të reja për ata apo që nuk i dinë.

Gjithashtu, Kur’ani i inspiron myslimanët të hulumtojnë në fusha të tilla si gjeologjia, astronomia, biologjia dhe historia duke siguruar të dhëna të rëndësishme për veten dhe duke sugjeruar forcimin e besimit përmes përmirësimit të kuptimit të krijimit të All-llahut xh.sh. Kur’ani përmban disa porosi për njerëzit që reflektojnë dhe hulumtojnë. All-llahu xh.sh. thotë:

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرَى فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾

“Është fakt se në krijimin e qiejve e të tokës, në ndërrimin e natës e të ditës, të anijes që lundron në det që u sjell dobi njerëzve, në atë shi që e lëshon All-llahu prej së larti e me të ngjallë tokën pas vdekjes së saj dhe përhap në të nga çdo lloj gjallese, në qarkullimin e erërave dhe reve të nënshtruara mes qiellit e tokës (në të gjitha këto), për një popull që ka mend ka argumente”. (el-Bekare: 164)

يُغْشَى اللَّيْلَ النَّهَارُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣٠٠﴾
“...bëri që nata ta mbulojë ditën. Vërtet, në gjithë këtë ka fakte për njerëzit që thellë mendojnë”. (err-Rra’d: 3)

وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢٠٩﴾
“Po edhe në veten tuaj. A nuk jeni kah e shihni”. (edh-Dharijatë: 21)

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ... ﴿٢٠٩﴾
“Thuaj: “Udhëtoni nëpër tokë e shikoni se si filloi krijimi...”. (el-Ankebutë: 20)

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ... ﴿٩﴾

“A nuk udhëtuan ata nëpër tokë e të shohin se si qe përfundimi i atyre që ishin para tyre!?!...”. (err-Rrum: 9)

Si përmbledhje, kultura e sahabëve të Muhamedit a.s. ishte fokusuar në besimin në All-llahun xh.sh. dhe në Botën tjetër (Ahiret). Ky besim i bën përpjekjet e tyre të fokusuara dhe më pas efikase. Kultura e sahabëve ishte e bazuar në unitetin e njerëzimit dhe unitetin e fisit të tyre. Prandaj, ishte kulturë e dialogut, singëritetit dhe kooperimit. Ishte kulturë e pjesëmarrjes, e cila u arrit përmes konsultimit, këshillës dhe përmirësimit të keqes e urdhërimit për të mirë. Nga ana tjetër, ishte kulturë e disiplinës, efikasitetit dhe rendit. Ishte gjithashtu kulturë e unitetit, kujdesit dhe ndarjes. Ishte kulturë e drejtësisë për të gjithë. Ishte kulturë e karakterizuar nga etja për dituri. Në fund, ishte kulturë e kursimit të përdorimit të burimeve të All-llahut xh.sh, angazhimit të përbashkët, guximit, fuqisë, durimit dhe këmbënguljes.

Kjo kulturë ishte sekreti real pas suksesit të mahnitshëm në arritjen e qëllimeve dhe objektivave të myslimanëve brenda strukturës së misionit të tyre. Kjo ishte arsyeja reale për efektivitetin e tyre. Kjo kulturë siguroi konsistencë dhe lejoi përshtatshmërinë. Gjithashtu, siguroi përfshirje të plotë të sahabëve dhe rezultoi me kënaqësi të madhe mes tyre:

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ... ﴿٨﴾

“All-llahu është i kënaqur ndaj tyre, e edhe ata të kënaqur prej Tij...”. (el-Bejine: 8)

Omeri r.a., halifi i dytë pas Muhamedit a.s. kuptoi shumë mirë vlerën e kësaj kulture dhe provoi në mënyrën më të mirë të ruan atë dhe ta fuqizojë më tepër atë. Omeri frikësohej që sahabët të cilët kishin pushtuar Irakun do të mund të humbnin disa prej qëndrimeve të tyre kur filluan të shijojnë jetën e rehatshme të Persisë së qytetëruar. Si rezultat i kësaj, urdhëroi ndërtimin e qytetit të ri të Kufës që të shërbejë si bazë për ata. Megjithatë, për shkak të numrit të madh të myslimanëve të konvertuar veçanërisht mes beduinëve, të cilët kishin

njohuri të pakët për Islamin dhe për shkak të integritetit të myslimanëve me kulturat e tjera të ndryshme, kultura islame humbi pak prej thellësisë, intensitetit dhe pastërtisë së saj. Megjithatë, kjo kulturë nuk u zhduk plotësisht. Kjo ndodhi, falë programeve dhe projekteve të detyrueshme gjithëpërfshirëse të fuqizuara si dhe një mori besimesh e vlerash të përbashkëta të myslimanëve. Këto programe përfshijnë mësimet e Islamit, të cilat janë në përputhje me natyrën e njeriut. Këto mësimet nuk janë të realizueshme vetëm nga mënyra e sjelljes, por janë burim i kënaqësisë dhe qetësimi për praktikuesit e tyre. Qëllimi i mësimave të Islamit është shërbimi në interes të njerëzve, mbrojtja e tyre nga çdo e keqe apo e ligë, dhe lirimi i tyre nga çdo zgjedhë. Këto qëllime të mësimave islame janë prezantuar qartë në ajetin vijues kur'anor:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَهُمْ أَلَيَّ اللَّيْنِ وَهُمْ عَلَيْهِمْ الْحَبِيثُ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ ۚ فَاَلَّذِينَ ءَامَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾

“Që pranojnë të Dërguarin (Muhamedin), pejgamberin arab (që nuk shkruan e as nuk lexon), të cilin e gjejmë të cilësuar (të përshkruar me virtytet e tij), te ata në Tevrat dhe në Inxhil, e që i urdhëron ata për çdo të mirë dhe i ndalon nga çdo e keqe, u lejon ushqimet e këndshme dhe u ndalon ato të pakëndshmet, dhe heq nga ata barrën e rëndë të tyre dhe prangat që ishin mbi ta. Pra, ata të cilët e besojnë atë, e nderojnë dhe e ndihmojnë, veprojnë me dritën që iu zbrit me të. Të tillët janë të shpëtuarit”. (el-Arafë: 157)

Gjithashtu mësimet e Islamit synojnë arritjen e drejtësisë, bujarisë dhe dinjitetit. All-llahu xh.sh. thotë:

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾

“All-llahu urdhëron drejtësi, bamirësi, ndihmë të afërme, e ndalon nga imoraliteti, nga e neveritura dhe dhuna. Ju këshillon ashtu që të merrni mësim”. (en-Nahl: 90)

Qëllimet e mësimave të Islamit mund t'i formulojmë si:

1. Shërbimin në interes të njerëzimit,
2. Largimin nga e keqja dhe e liga dhe
3. Lirimin e njerëzve nga çdo lloj e zgjedhës.

Këto qëllime duhet të arrihen së bashku apo brenda strukturës së:

1. Drejtësisë,
2. Bujarisë, dhe
3. Dinjitetit.

Mësimet e Islamit mund të konsiderohen si një plan strategjik gjithëpërfshirës që bazohet në pesë shtylla. Këto shtylla që iu referohet gjithashtu si shtyllat e Islamit, janë:

1. Dëshmia se nuk ka Zot tjetër përveç All-llahut dhe se Muhamedi a.s. është i Dërguari i Tij
2. Falja e namazit, që duhet të bëhet pesë herë në ditë
3. Pagimi i zekatit, që është lëmoshë e caktuar që duhet t'iu jepet të varfërve
4. Agjërimi i muajit të Ramazanit
5. Kryerja e pelegrinazhit (Haxhit) në Mekë për atë që ka mundësi.

Shtyllat e mësipërme të Islamit janë programet kryesore që kanë ruajtur dhe mbajtur kulturën e myslimanëve. Shtylla më e rëndësishme prej këtyre shtyllave është namazi i obliguar, që duhet të përsëritet pesë herë në ditë. Namazi është përkujtues konstant, për ata që e praktikojnë, për Krijuesin e tyre dhe Botën e përhershme (Ahiretin). Gjithashtu, është mundësi e papërsëritshme për njerëzit që të pendohen për çdo mëkat të vogël.

Nga ana tjetër, pagimi i zekatit forcon ndjenjën e kujdesit dhe ndarjes. Ajo i trajnon njerëzit të japin dhe të sakrifikojnë. Agjërimi i Ra-

mazanit është një ushtrim i madh për vetëkontroll dhe vetëdisiplinë. Myslimanëve nuk u lejohet të hanë apo pinë që nga lindja e Diellit e deri në përfundim të diellit gjatë gjithë muajit. Në këtë mënyrë, ata kanë ndjenjën për gjendjen e vështirë të të varfërve dhe kështu, ata do të jenë më të prirë t'i ndihmojnë të tjerët. Muhamedi a.s. ishte jashtëzakonisht bujar dhe ai madje ishte shumë më bujar gjatë muajit të Ramazanit.

Në fund, shkuarja në haxh në Mekë, të Shtëpia e ndërtuar nga Ibrahim a.s., krijon lidhjen historike mes myslimanëve dhe sakrificave të babait të profetëve, Ibrahimit a.s. dhe pasardhësit të tij, Muhamedit a.s. dhe vendosmërisë së tyre për të pranuar misionin e tyre. Haxhi (pelegrinazhi) është një mundësi e madhe për të gjallëruar besimin dhe vlerat e drejtësisë, mëshirës dhe bujarisë. Gjithashtu, është një rast për të forcuar ndjenjën e unitetit dhe barazisë mes myslimanëve nga mbarë bota. Gjatë kësaj periudhe myslimanët nga mbarë bota, në gjendje shoqërore të ndryshme, lënë pasurinë e tyre dhe shkojnë në Mekë të kryejnë obligimet e vet, derisa kanë të veshur të njëjta rroba të thjeshta.

Shtyllat e Islamit janë mbrojtja kryesore e kulturës islame. Këto shtylla kanë ruajtur një pjesë të madhe të kulturës së sahabëve. Veç kësaj, e gjithë kultura është gjallëruar në shumë raste gjatë gjithë historisë pasi që disa udhëheqës dhe intelektualë ishin në gjendje të përforcojnë mbetjet e tij. Nga ana tjetër, mungesa e këtyre shtyllave do të shpinte deri te një shkatërrim gradual i kulturës. Aktualisht, pasi që shumë myslimanë nuk janë duke i praktikuar këto shtylla, ata gradualisht janë duke u privuar nga kultura që i udhëhoqi te suksesi unik historik i myslimanëve të parë.

Organizatet myslimane duhet të kenë programe për zhvillimin dhe rritjen e një kulture të mirë, pasi që kultura nuk mund të merret si dhuratë. Pasi që njerëzit mund të bëhen joetikë dhe të degjeneruar moralisht, organizatat mund të zhvillojnë kulturë të gabuar.

Dr. Naceur Jabnoun

Organizational culture

(Summary)

In this article, we will define organizational culture, outline its importance for effectiveness, and delineate the critical role of leaders in making the organizational culture. Then, we will present the culture of the Companions of the Prophet as an exemplary culture that induced a historically unique success.

Culture

Kilman stated that the likelihood that an organization will achieve success in a dynamic setting is not determined just by the strategy-structure and the reward system that make up its visible features. Rather, every organization has an invincible quality, a certain style, a character, a way of doing things that ultimately determines whether success will be achieved. Ironically, what cannot be seen or touched can be more powerful than the dictates of any person or any formally documented system. To understand the soul of an organization, therefore, requires a discussion of corporate culture.

نصر جابنون

الاسلام و الادارة

(خلاصة البحث)

ثقافة الادارة

في هذا الموضوع سوف نتحدث عن ثقافة الادارة و اهميتها و دور الادارين في وضع أسس لادارة الموظفين و تكوين ادارة فعالة و ناجحة. و سوف نتعرض إلى ثقافة الصحابة في ادارة الامور في عهد الرسول (صلعم) و التي كانت لها الاثر البالغ في نجاح الاسلام في عهده الاول.

LETËRSI

Dr. Salim A. Haxhiç

POEZIA “HIXHRETI” NGA GËTE

Poezia “Hixhreti” (*Hegire*) është e para poezi me të cilën e nis Johan Wolfgang fon Gëte (Johann Wolfgang von Goethe) divanin e tij “*Divani Perëndimor-Lindor*” (West-östlicher Divan). Me rastin e përkthimit të kësaj poezie të tij, dëshirojë të them disa fjalë jo vetëm për vetë Gëten dhe Divanin e tij Perëndimor-Lindor, por edhe, në kohë të fundit mendimin gjithnjë e më të përhapur në arealin gjerman, Gëten si mysliman¹.

Johan Wolfgang fon Gëte (Johann Wolfgang von Goethe) është i lindur në Frankfurt mbi Majn (Frankfurt an der Main) më 28 gusht të vitit 1749. Që në fëmijëri kishte filluar të mësonte latinisht, greqisht dhe hebraisht, sepse prindërit, babai Johan Kaspar fon Gëte (Johann

Kaspar von Goethe, 1710-1782), i cili kishte qenë këshilltar i perandorit, dhe nëna Katarina Elisabet Tekstor (Katharina Elisabeth Textor, 1731-1808), u përkujdesën që fëmijës së tyre të vogël qysh herët t’ia siguronin mësuesin shtëpiak. Në Lajpcig (Leipzig), Gëte studioi shkencat juridike nga viti 1765 deri më 1768, kurse nga viti 1770 deri më 1771 në Strasburg (Strasbourg) u mor me leximin e mjekësisë ligjore dhe me literaturë. Në Strasburg i kreu studimet, kurse më 6 gusht 1771 u promovua doktor i shkencave juridike. Gjatë kohës së studimeve në Strasburg, Gëte qysh herët madje që nga viti 1770 ishte shoqëruar me Johan Gotfrid Harderin (Johann Gottfried Herder) më të moshuar. J. G. Harderi kishte ndikuar mjaft në Gëten dhe tek ai kultivoi dëshirën për studimin e shkrimtarëve dhe mendimtarëve më të vjetër, si Uilliam Shekspirin (William Shakespeare, 1564-1616), Zhan Zhak Rusonë (Jean-Jacques Rousseau, 1712-1778), poezitë popullore dhe ato natyrore, “mësueset e secilit art”. Ky shoqërim me Herderin i jep punës së Gëtes një kah të ri, i cili në letërsinë gjermane shkaktonte thyerje me idetë e iluminizmit (Aufklärung) dhe fillim të “epokës së re të gjenive” (Genizeit) të njohur në shkencë me emrin “elan dhe vlim” (Sturm und Drang). Me nxitjen nga Herderi, Gëte filloi të merrej më me intensitet edhe me Orientin.

Në qytetin e vet të lindjes, në Frankfurt, Gëte kishte punuar si avokat në vitin 1771, kurse në vitin 1772 shkoi për një kohë në Veclar (Wetzlar), ku si praktikant punoi në dhomën shtetërore, e më pastaj serish kthehet në Frankfurt, ku qëndron deri në vitin 1775. Nga Frankfurti kishte ndërmarrë disa udhëtime në Rajn (Rhein) dhe Zvicër. Në fund të vitit 1772 dhe në fillim të 1773, Gëte shkroi dramën “*Poezia për Muhamedin*” (në të vërtetë: “Poezi për Mahometin” - Mahomet Gesang)², nga e cila, për fat të keq, janë ruajtur vetëm dy fragmente³. Mirëpo, edhe ato “dy fragmente hyjnë në veprat më të bukura të të ri-

¹ Muhammad Ibn Ahmad Ibn Rassoul, Abu-r-Rida: Bruder Johann Ibn Goethe. Die unbekannte Überzeugung des deutschen Dichters zum Islam. Köln Al-Muharram 1419 (Mai 1998). (Islamische Bibliothek); Schmiede, Achmed H.: Goethe und der Islam, u: Al-Islam. Zeitschrift von Muslimen in Deutschland, München 1982, nr.6, str. 15-20; Denffer, Ahmad von: Der Islam und Goethe. Auf der Suche nach islamischen Spurenelementen in Goethes Werk und Leben, u: Al-Islam. Zeitschrift von Muslimen in Deutschland, München 1991, nr. 1, 26-30; nr. 2, f. 27-29; nr. 3, f. 29-31; nr. 4, str.23; br. 2/1992, f. 27-31 (Denfer je ovaj esej, Islam i Gëte, i botuar në disa vazhdimë në “Al-Islamu”; Moghaddas, Akbar: Goethe-musliman, në Glasniku RIZ, viti LXI/1999, nr. 9-10 (shtator-tetor), f. 991-998; Šimel, Anemari, Gëte i Islam, në Glasniku RIZ, v. LXII/2000, nr. 1-2 (janar-shkurt), f. 69-78; nr. 3-4, f. 235-248; nr. 5-6, f. 389-400;

² Në kohën e Gëtes, për dërguarin e Zotit, Muhammedin a.s., përdorej emri Mahomet. Ky emër do të vazhdojë së përdoruri der në shek. XIX. Unë, megjithatë, në vend të Mohamet në përkthim kam shkruar emrin e vërtetë dhe të saktë të të Dërguarit të Allahut.

³ Shih: përkthimin e Poezisë për Muhammedin në artikullin: Gëte i islam, Anemari Šimel, flet..1, f. 77.

ut Gëte”, thotë Anemari Shimel (Annemarie Schimmel, 1922-2003) në artikullin e saj “*Gëte dhe Islami*”⁴. Në të njëjtin vit, Gëte publikon veprën e tij më të madhe, e cila i ofron famën dhe kështu e vendos në krye të gjeneratës të shkrimtarëve gjenial të rinj. Fjala është për dramën “*Geci nga Berlihingeni*” (Goetz von Berlichingen), kurse në vitin 1774 boton edhe romanin “*Vuajtjet e të riut Verter*” (Die Leiden des jungen Werthers). Më këtë vepër, Gëte arriti famën jo vetëm evropiane, por edhe botërore. Me ftesën e mikut të tij, dukës së Saksonisë, - Vajmarit Karl Augustit (Karl August), Gëte largohet nga Frankforti dhe arrin në oborrin e tij në Vajmar (Weimar) më 7 nëntor 1775, ku bëhet këshilltar i dukës dhe menaxhon me financat dhe shërbimet publike. Gëte, herë pas here, me intensitet merrej me botanikë, anatomi dhe me osteologji. Si edhe në Frankfurt, nga ku shpesh ndërmerrete udhëtime në Rajn, njëjtë vepron edhe në Vajmar, duke udhëtuar në Berlin, Potsdam dhe Zvicër. Nga Vajmari më 3 shtator 1786 fshehurazi udhëtoi në Itali, kurse më 29 tetor gjendet në Romë, më pastaj në gjysmën e parë të vitit 1787 është në Napoli dhe Sicili, e pastaj serish kthehet në Romë. Gjatë këtyre udhëtimeve, ai arriti të formonte pikëpamje të reja për artin antikë dhe atë të kohës së re. Në Itali i shkroi dy drama, njërën në strofa, “*Ifigenia në Taurid*” (Iphigenia auf Taurus), kurse një në prozë “*Egmonti*” (Egmont). Në Vajmar u kthye në gjysmën e vitit 1788. Pas kthimit në Vajmar, Gëte punoi me intensitet në “*Faustin*”, pastaj botoi “*Elegjitë Romake*” (Roemische Elegien) dhe “*Taso*” (Tasso). Në vitin 1790 u emërua ministër i arsimit, dhe në të njëjtin vit udhëton për në Venedik, Shlez dhe Galicia. Në vitin 1791, Gëte bëhet drejtor i teatrit në oborrin e Vajmarit dhe në atë funksion qëndron deri në vitin 1817. Në vitin 1793, qëndron në Mainc (Mainz). Deri te afrimi dhe bashkëpunimi intensiv me Fridrih fon Shilerin (Friedrich von Schiller, 1759-1805) vjen që në vitin 1794, edhe pse takimi i parë i tyre kishte ndodhur që në vitin 1788, sepse në fillim kishin qenë shumë skeptikë ndaj njëri-tjetrit. Ai bashkëpunim kishte qenë mjaft frytdhënës vetëm atëherë kur Shileri qe vendosur në vitin 1799

në Vajmar, dhe ai bashkëpunim do të zgjasë deri në vdekjen e Shilerit në vitin 1805. Me nxitjen e tij, Gëte e përfundoi, në vitin 1796 studimin e Vilhelm Majsterit (Wilhelm Meisters Lehrjahre). Në veçanti me botimin e epit “Hermani dhe Dorotea” në vitin 1797, Gëtes iu rrit fama në sytë e bashkëvendësve. Në vitin 1806 Gëte përfundoi pjesën e parë të “*Faustit*”, kurse në vitin 1810 përfundoi veprën “*Shkenca mbi ngjyrat*” (Zur Farbenlehre). Në autobiografinë e tij “*Poezia dhe e vërteta*” (Dichtung und Wahrheit), të cilën Gëte e kishte shkruar gjatë tërë jetës, dhe kohë pas kohe kishte botuar pjesë të saj, kishte filluar ta shkruante në vitin 1810, andaj nga viti 1811 deri më 1814 botoi tri fletore.

Gjatë atyre viteve, Gëte filloi gjithnjë e më shumë të studionte poezinë orientale dhe në të të kërkonte qetësimin e shpirtit. Kujdes të veçantë i kushtoi shkrimtarëve persian dhe letërsisë persiane. Lexoi vepra në origjinal dhe të përkthyer frëngjisht, anglisht dhe gjermanisht të orientalistëve perëndimorë dhe udhëpërshkruesve nëpër orientë. Ata përkthyen edhe disa vepra origjinale në gjuhët e tyre nga shumë shkrimtarë të njohur persian dhe arab: Firdeusin (Ebu Kasim Mensur i mbiquajtur Firdeus, 932 ose 943-1020-25 ose 1030); Atarin (Feriduddin Muhamed ibn Ibrahim el-Attar, 1119/20-1230); Rumiun (Xhelaluddin Rumi, 1207-1273); Shirazin, i njohur në Lindje dhe në Perëndim si Shejh Sadi (Ebu Abdullah Mushrifuddin ibn Muslih esh-Shirazi, 1213-1295); Xhamiun (Mevlana Xhami, 1414-1492) dhe të tjerë. Gëtes i ishin të njohura edhe poezitë “*Mual-lekat*”, për të cilat shumë bukur fletë në “*Shënimet dhe shqyrtimet për të kuptuar më mirë divanin Perëndimoro-Lindor*” (Noten und Abhandlungen zu besserem Verständnis des West-östlichen Divans) duke i kushtuar mjaft faqe, sikur që, po ashtu, fletë bukur edhe për shkrimtarët e lartcekur persian dhe shkrimtarë të tjerë të njohur myslimanë. Sidomos e ka mahnitur Hafizi (emri i vërtetë i tij është: Muhamed Shemsuddin, i njohur edhe në Lindje edhe në Perëndim si Hafiz, 1320-1389).

Gjatë qëndrimit në Zvicër në verën e vitit 1775, Johan Wolfgang fon Gëtes i kishte rënë në dorë përkthimi i baladës boshnjake “*Hasanaginica*”, përkthyer nga Klement Vertesi (Chlement Werthes). Ajo

⁴ Šimel, po aty, f. 76.

baladë aq e kishte fascinar, kështu që u interesua për të gjetur për veti edhe përkthimin e “*Forisit*” në gjuhën italishte, me të cilin përkthim ishte botuar edhe origjinali në gjuhën boshnjake, sepse atë kishte dëshiruar ta përkthente në gjuhën gjermane në vargje, duke iu përmbajtur me atë rast rimës, e cila nuk ekzistonte në përkthimin e Vertesit. Që t’i mbetej sa më besnikë origjinalit, u shërbye edhe me përkthimin frëngjisht. Përkthimin e vet e botoi në vitin 1778 në koleksionin e Herderit Këngë popullore (Volkslieder) me titullin “Klaggesang von der edlen des Asan Aga”.

Johan Wolfgang fon Gëte vdes duke qenë ulur në karrige, pas një sëmundje të shkurtër, rreth drekës, më 22 mars 1832 në Vajmar. U varros në varrezat princore të Varmarit (Weimarer Furstengruft) më 26 mars 1832.

Sipas theksimeve në enciklopedi, Johan Wolfgang fon Gëte është shkrimtari më i madh gjerman dhe një nga më të mëdhenjtë shkrimtarë lirikë në letërsinë botërore. Pasi edhe vetë gjermanët deri në rënien e Murit të Berlinit e kishin përvetësuar me dy nënshtetësi të ndryshme, - dhe në këtë kanë pasur të drejtë, - atëherë pse edhe ne nuk iu bashkohemi atyre hulumtuesve, lexuesve dhe aderuesve, të cilët e konsiderojnë mysliman, kur është e ditur se e kishte hedhur kryqin dhe kishte besuar se Isai kishte qenë peygamber, Zoti e mëshiroftë!, dhe kishte bërë të ditur se për shumë të këqija që i kishte sjellë jeta, qetësimin e kishte kërkuar në Islam, sepse nuk e kishte eliminuar “as dyshimin që edhe vet të ishte mysliman” (Bërja me dije e Gëtes në “Morgenblatt”), si dhe besimi i tij në Kuran, se ai është “Libër mbi të gjitha librat” dhe kjo nga detyra myslimane”).

Mirëpo, para së gjithash, të shohim se si gjermanët deri dje e kishin përvetësuar me dy nënshtetësi të ndryshme?

Siç është e ditur, Gjermania, pas Luftës së Dytë Botërore ishte e ndarë në dy Gjermani, e ato ishin Republika Federale Gjermane (Bundesrepublik Deutschland, shkurt BRD) dhe Republika Demokratike Gjermane (Deutsche Demokratische Republik, shkurt DDR). Gjermania Perëndimore i takonte grupit të vendeve anëtare të paktit NATO, kurse Gjermania Lindore paktit të Varshavës. Kjo ndarje kishte zgja-

tur deri me rënien e Murit të Berlinit më 9 nëntor të vitit 1989, kur edhe u bë serish bashkimi i dy Gjermanive. Gjermanoperëndimorët, për këtë arsye, Getën e kanë llogaritur qytetar të vetin, sepse ishte i lindur në Frankfurt mbi Majn, kurse qyteti i Frankfurtit i takonte Gjermanisë Perëndimore. Pasi një kohë të mirë të jetës dhe të punës së vet frytdhënëse Gëte e kishte zhvilluar në Vajmar, madje edhe aty vdiq, ku edhe u varros, kurse qyteti i Vajmarit sipas ndarjes i kishte takuar Gjermanisë Lindore, edhe ata e kanë llogaritur qytetar të vetin. Pra kjo ishte arsyeja që gjermanët e kishin përvetësuar me dy nënshtetësi të ndryshme.

A është takuar Gëte me myslimanë? Çfarë qëndrimi ka pasur ndaj peygamberit Muhamed a.s. që në ditët e rinisë dhe nga i ka marrë njohuritë e para për Islamin?

Para së gjithash duhet thënë se Gëte shumë herët ishte takuar me Orientin, kështu edhe me Islamin. Që si fëmijë kishte lexuar tregime nga “*Një mijë e një net*”. Kur Gëte kishte mbushur të katërmëdhjetat kishte shërbyer “në ushtrinë e atëhershme prusiane me rreth 1.000 kalorës myslimanë”. Më 9 nëntor të vitit 1763 kishte ardhur Rustem Ahmed efendiu, emisari i parë i sulltanit në Berlin. Se çfarë mendimi kishte pasur Ahmed efendiu për qytetarët e Berlinit, më së miri shihet nga raporti të cilin ia kishte dërguar sulltan Abdyl Hamidit I (1774-1789) në vitin 1777. Në të shkruan: (...)“Qytetarët e Berlinit e njohin peygamberin, Muhamedin dhe nuk turpërohen që të deklarojnë që të jenë të përgatitur të pranojnë Islamin”. Ahmed efendiu, me siguri, ka qenë, me rastin e hartimit të këtij raporti, sinqerisht i entuziazmuar me mikpritjen që qytetarët e Berlinit u kishin shprehur mysafirëve nga Orienti.”⁵

Gëte në moshën e tij 23-vjeçare shkroi vjershën për Muhamedin, pra në vitin 1772. Aty Gëte e paraqet peygamberin si lumë, i cili, njëjtë me krijesat njeri, kërcen, brohorit, tërheq me forcën e vet burimet, përroskat, të gjithë lumenjtë i merr me vete dhe ia dërgon Krijuesit.

⁵ Më gjerësisht shih: Muhammad Ibn Ahmad Ibn Rassoul, Abu-r-Rida: Bruder Johann Ibn Goethe, (v. 1), f. 18 dhe literaturën e përmendur aty.

Në të njëjtin vit, Gëte i dërgoi letër Herderit, në të cilën, përveç të tjerash, shkruan: "Do të dëshiroja të lutem si Musai në Kuran: "O Zot, më krijo hapësirë në gjoksin tim!"

Mendoj se këtu është rasti më i përshtatshëm të tregohet se nga cili libër i riu Gëte kishte marrë njohuritë e para për Islamin, por i cili më vonë thjesht është humbur nga biblioteka e tij. Mbase me të janë humbur edhe pjesët e dramës "*Poezia mbi Muhamedin*", për të cilën flet Anemari Shimeli në artikullin e sipërcituar. Në letrën në të cilën prof. dr. Ingeborg Solbrig nga universiteti Iowa (SHBA) ia kishte dërguar dr. Smail Baliqit (1920-2002), kurse ky e botoi në revistën "Islam und der Westen", tregon për librin e humbur, të cilin Johan Wolfgang Gëte e kishte shfrytëzuar, andaj, përveç të tjerash, thotë se Rajnhard Brejmejer (Reinhard Breymeyer) ka treguar në një artikull për Johan Daniel Milerin, alias Elias-Elias Artist (Johann Daniel Muller, alias Elias-Elias Artista, 1716-1785) për librin e humbur. Prof. Solbrigu për këtë fakt, përveç të tjerash, shkruan: "Duke treguar nga Johan Vilhelm Libholdti (Johann Wilhelm Liebholdt) nga nëntori i vitit 1793 deri në shkurt 1794 duke hartuar librin-katalog për bibliotekën e Gëtes, Johan Gaspar" (Johan Caspar Goethes Bibliothek) - signatura e tyre 37/N. 9 - thekson Brejmejeri, regjistruar nën numrin 748, libri në oktavë-format, vepra: Johan Daniel Muller, Elias, mit dem Alcoran Mahomeds in der Offenbarung Jesu Christi. Zur Versammlung aller Volker in einem einzigen Glauben an deneinen Gott, der da ist der Vater aller Mmenschenkider (Meleaschie 2, 10.(o.O.) 1772).

Në këtë oktavë-format prej 396 faqesh, kjo vepër e madhe ka në fund shënimin: "Porta Romake 27. nov. 1771". (Breymeyer, f.223). Me të drejte Brejmejeri thotë: "Gjetja e këtij libri të bukur mbi Muhamedin, për Islamin është më se i nevojshëm."⁶ Çfarëdo komenti për atë që u tha më lart këtu është i panevojshëm.

⁶ Solbrig, Ingeborg: Ein verschwundenes Islam-Buch aus dem Jahre 1772, u: Islam und der Westen. Vjenë 5/1985, br. 3, (September 1985/ Muharrem 1406), f. 14.

Gjatë luftërave të gjermanëve për çlirim nga Franca në Vajmar në ushtrinë federale pruse ka pasur, për një kohë të gjatë, ushtarë dhe oficerë myslimanë, e në mesin e tyre edhe imamë. Gëte ishte shoqëruar dhe kishte mbajtur kontakte me ta. Në shtëpinë e tij shpesh kishte mysafirë myslimanë. Në mesin e mysafirëve kishin qenë edhe myslimanët e Bashkirit. Madje me rastin e vizitave ndërmjet tyre ishin ndërruar edhe dhurata, thekson Gëte në "*Ditarin*" e tij. Gëte kishte marrë pjesë edhe në kryerjen e namazeve të ushtarëve myslimanë. Ajo pamje e faljes së namazeve kishte lënë mbresë të fortë në këtë shkrimtar të madh. Kishte lënë mbresë të fortë edhe te të tjerët nga rrethi i tij, të cilët kishin qenë të pranishëm gjatë faljeve të namazeve, kështu që Gëte kishte deklaruar se shumë prej tyre ishin ngutur për të lexuar Kuranin nga biblioteka e Vajmarit⁷.

Në letrën dërguar mikut të vet, Trebrit, më 5 janari 1814 Gëte, thotë: "Kush do të kishte guxuar që para disa viteve të deklarohej se në sallat e kishave tona protestante do të kryhej namazi, dhe se do të lexohej sure nga Kurani, por kjo, megjithatë, ndodhi; ishim të pranishëm në namazin e beshkirëve, shikuam imamin e tyre, mullën dhe i treguam mirëseardhjen princit të tyre. Nga simpatia e veçantë m'u dhuruan harku dhe shigjeta, të cilat, për kujtim të përhershëm, do t'i vari në mur pranë oxhakut".

Gëte në kohën e vet ka qenë mjaft i njohur edhe me Kur'anin, edhe pse e kishte lexuar vetëm në përkthim. Ato përkthime kanë qenë nga Maraku (Ludovico Marracci, 1612-1700), Megerlini (David Friedrich Megerlin), Xhorxh Sale (George Sale, 1697-1730) dhe përpunimin gjerman të G. Sales të përkthyer nga Tomas Arnoldi (Thomas Arnold). Edhe pse këto përkthime nuk ishin as përafërsisht të mira me këto përkthimet e sotme në gjuhët evropiane⁸, megjithatë Gëte ishte fascinuar me Mesazhin e Zotit, kështu që raportet e tij ndaj Islamit, ashtu siç ai i sqaron pa dilema, në shumë vende janë përcaktime të bindjes së tij. Në bisedat që ai zhvilloi me Ekermanin (Johann Peter

⁷ Muhammad Ibn Ahmad Ibn Rassoul, Abu-r-Rida, vep. cit., f. 49-53.

⁸ Muhammad Ibn Ahmad Ibn Rassoul, Abu-r-Rida, vep. cit., f. 49-53.

Eckermann, 1792-1854) ka thënë: “E shikoni, kësaj nuk i mungon asgjë dhe ne me të gjitha sistemet nuk kemi shkuar më tutje, dhe se askush në përgjithësi më tutje nuk mund të arrijë.” (Sie sehen, dass dieser Lehre nichts felht und dass eir mit allen unseren Systemen nicht eiter sind und dass überhaupt niemand weiter gelangen kann)⁹. Veprat për Islamin në përgjithësi, qoftë që kanë të bëjnë me veprat origjinale të autorëve objektiv ose jo objektiv, të shkruara nga orientalistët perëndimorë, Gëte i kishte gjetur dhe lexuar. Për bibliotekën e vet me dëshirë blinte dorëshkrimet e shkrimtarëve të mëdhenj myslimanë.

Me rastin e shkrimit së veprës së vet “Divani Perëndimoro-Lindor”, Gëte kishte qenë i nxitur nga shumë ajete të Kur’anit. Kur’ani për të kishte qenë, pra, mbështetja kryesore, mbase kishte shfrytëzuar edhe burime të tjera - potencohen 43 njësi. Mirëpo, jo vetëm në këtë vepër, por edhe në të gjitha veprat e tij, si edhe në jetën praktike, mund të gjenden elemente nga Syneti i Pejgamberit. Ato vepra për të kishin qenë burime, nga të cilat kishte ushqyer shpirtin e vet dhe kishite harmonizuar jetën e vet të përditshme. Përkthimet e gjithë asaj i ka gjetur në revistën “Majdani Orienta”, për të cilët do të bëhet fjalë më vonë.

Kurani për Gëten është “Libri mbi të gjitha librat”, ashtu siç qëndron në këtë varg në Librin “Saki Nameh” (Libri i mbushësve të pijeve)¹⁰.

“A është Kur’ani zgjedhje e kohës?

Për këtë nuk pyes!

A është i krijuar?

Unë këtë nuk e di!

Se ai është Libër mbi librat,

Besoj nga detyrimi mysliman”.

⁹ Schmiede, vep. cit., f. 16.

¹⁰ Bashagiqi shprehjen SAKI e përkthen si “ajo që shërben pije”, a shprehjen SAKI NAME si Poezia e pijeshitëses. Më gjerësisht: Bašagić, Safvet-beg: Izabrana djela, Knjiga II, Sarajevë 1971, f. 295, odnosno 221. U Divanin Lindor-perëndimor në gjuhën gjermane, nën titullin SAKI NAMEH është dhënë edhe përkthimi i saj si Das Schenkenbuch, që në gjuhën tonë d.m.th.: Libri i shëprijeshitëses. Hamer-Purgštal, duke përkthyer Divanin e Hafizit shprehjen “Saki Nameh” e kanë përkthyer “Buch der Schenken”.

“Gjithë përmbajtja e Kur’anit”, ka shkruar Gëte në “Shënimet” dhe shqyrtimet e tij për kuptim më të mirë të “Divanit Perëndimoro-Lindor” (Noten und Abhandlungen zu besserem Verstandnis des West-Ostlichen Dians) në kapitullin “Muhamedi (Mahomet) “ - “që me pak fjalë themi shumë”, gjendet në fillim të sures së dytë dhe ajo thotë kështu: “Ky Libër, në të cilin nuk ka dyshim aspak, është udhëzim për të gjithë ata që i frikësohen Allahut; për ata që besojnë në botën e padukshme dhe kryejnë namazin dhe japin zeqatin nga ajo që Ne u kemi dhënë; dhe për ata që besojnë në atë që të shpallet ty dhe në atë që është shpallur para teje, dhe për ata që besojnë fortë në Botën tjetër. Ata do të jenë të udhëzuar nga Zoti i tyre, dhe ata do të realizojnë atë që e dëshirojnë. Për ata që nuk besojnë është njëjtë ua kujton ti apo jo - ata nuk do të besojnë. Allahu i ka vulosur zemrat dhe veshët e tyre, e para syve të tyre qëndron perdja; ata i pret dënim i madh”

“Besimi në të Vetmin Zot ndikon gjithmonë madhërisht”, - thotë Gëte, - “pasi ai (besimi) i udhëzon njerëzit në vetëmsinë e Qenësisë së Tij”.

Ta dëgjojmë këtë strofë të tij për vetëmsinë e Zotit:

“Zoti është i Vetëm,

Një i Vetëm, i Pastri,

Nuk është i lindur,

Atë askush nuk e ka lindur”.

A thua këto vargje të poezisë së Gëtes nuk konfirmojnë se këtu nuk bëhet fjalë për ndonjë simpati ndaj Islamit, respektivisht Kur’anit, por për deklarin e qartë të besimit në të dhe këtë “nga detyra myslimane”. A i duhet kësaj deklarate ndonjë koment tjetër përveç konfirmimit se Gëte ka qenë mysliman. Mendoj se këtu nuk është e nevojshme në mënyrë të veçantë të tregohet surja 112 në Kur’an, kur e lexon strofën e Gëtes.

Në shënimet dhe shqyrtimet e tij për kuptim më të mirë të Divanit Perëndimoro-Lindor (Noten und Abhandlungen zu besserem Verstandnis des West-ostlichen Divans), Gëte thotë: “Pse ai me frikërespekt të mos e festonte Natën e Kadrit, në të cilën Kurani në tërësi i ishte

shpallur nga lart Pejgamberit?”¹¹ A nuk është ky një nga argumentet se Gëte ka qenë mysliman?

Ja edhe një shembull tjetër për këtë pohim të marrë nga letra e Gëtes, të cilën në vitin 1820 ia kishte shkruar një miku të vet me rastin e sëmurjes së resë së tij. Në letër, thuhet: ”Më tutje asgjë nuk mund të them, por edhe me këtë rast po përpqem të qëndroj si mysliman”¹². A thua edhe kjo nuk është arsye e mjaftueshme për të menduar se Gëte ka qenë mysliman? Në të kundërtën, patjetër duhet të pyesim pse dikush do të bënte përpjekje që t’u përmbahet rregullave islame nëse nuk është mysliman?

“Gëte nuk e ka dashur simbolin e kryqit”, thekson A. Shimeli në artikullin tanimë të theksuar, - ”edhe pse natyrisht e ka ditur se kryqi ka qenë një simbol i madh i krishterë, simboli qendror. Mirëpo, ai këtë simbol nuk ka dashur ta shohë, dhe kështu shkruan në poezinë që fillon:

*Fëmijë i bukur, perlat rrjedhin...*¹³

Ti shohim edhe disa strofa nga poezia e Gëtes:

“E ti tani, e ke varur

Një simbol, që në mesin e të gjithë

simboleve, për mua abrakadabra

Më të voglin atraksion ka

Këto simbole të pakuptimita

Në Shiraz do të mi sjellësh!

A më duhet, në kotësinë e tyre

T’u këndoje degëve të drurit të bëra kryq?

Ibrahimi, Sunduesit të yjeve

Është zgjedhur për paraardhës;

*Musai, në luginë të shkretë,
Përmes të Vetmit ishte bërë i madh.*

*Edhe Davudi, duke kaluar
Edhe përmes të keqes dhe të padëshiruarës,
Ka ditur të çlirohet, duke i bërë
Të gjitha sipas dëshirës së të Vetmit.*

*Isaia ndihej i pastër dhe meditonte në qetësi
Vetëm në të Vetmin Zot
Kush e ka bërë zot
Ia fyen dëshirën hyjnore të Tij*

*Dhe kështu drejtësia patjetër duhet të ndritë
Çka edhe Muhamedit i ka shkuar përdore;
Vetëm përmes konceptit të Vetmit
Ka sunduar gjithë botën”.*

Ta dëgjojmë edhe këtë strofë të Gëtes nga “Libri i pakënaqësive”, ku thotë:

*Kush nervozohet që Zoti ia ka dhënë
Muhamedit mbrojtjen dhe fatin.
Në mes të shtëpisë së vet
Litarin e trash lë ta lidh për trarin më të madh,
Dhe lë të vetëvaret! Për një çast,
Do ta ndiej se i kaloj mllëfi.*

Inspirimin për këtë poezi, Gëte e kishte marrë duke lexuar ajetin e 15 të sures 22, që thotë: “Ai që mendon se Allahu nuk do ta ndihmojë Pejgamberin as në këtë dhe as në botën tjetër, lë ta varë litarin në tav-an, dhe lë të mendojë, se veprimi i tij, nëse furet, do t’ia eliminojë atë për të cilën është nevikosur.” Në ditën e shkrimit së kësaj poezie në Shënimet te libri “Libri i pakënaqësive” qëndron: ”E ka lexuar Gëte veprën “Mohamed” nga Konrad Engelbert Elsneri” (Konrad Engelbe-

¹¹ Më gjerësisht: Goethe, Wolfgang Johann: Werke 1-22 Berliner Ausgabe, Gedichte und Singspiele. Sv. 3. Berlin/Weimar: Aufbau, 1988, f. 255.

¹² Citati është marrë nga: Goethe-Muslman od autora A. Moghaddasa (v. bilj. 1), f. 995.

¹³ Šimel, vepra e përmendur, f. 394f;

rt Oelsner). Gëte u jep këtë mesazh simpatizuesve të vet dhe kundër-shtarëve. Në bisedën me Johan Peter Ekermanin të zhvilluar më 4 janar të vitit 1824 për Divanin, e sidomos për “Librin e pakënaqësive” në të cilën ka thënë këtë apo atë që i ka dashur shpirti kundër kundër-shtarëve të tij, Gëte përveç të tjerash ka thënë edhe këtë: “I jam përmbajtur mesit”, thotë Gëte dhe vazhdon - “kam dashur t’i them të gjitha, që më kanë munduar dhe më kanë shkaktuar vështirësi, atëherë ato faqe të pakta lehtë kanë mundur të rriten në fletore të tëra...Në çështjet fetare, në ato shkencore dhe politike, gjithandej më kanë shkaktuar vuajtje për atë që nuk kam qenë dyfytirësh dhe që kam pasur guxim të shprehem kështu, si e kam ndier...Kam besuar në Zotin dhe në natyrën dhe në fitoren e së mirës ndaj së keqes, por kjo shpirttrave të “ndershëm” nuk u mjaftonte, është dashur edhe që të besojë se tresha është një, e njëshi është tre; por kjo i kundërvihet ndjenjës së vërtetë të shpirtit tim. Njësoj, nuk kam parë se kjo, së paku, do të më ndihmonte”¹⁴.

Pse ndonjë shkrimtar mysliman do t’i lavdëronte luftëtarët/shehidët e rënë në Bedër, në qoftë së edhe vetë nuk është mysliman. Kurse Gëte këtë e ka bërë në Divanin Perëndimoro-Lindor. Ta dëgjojmë këtë strofë nga libri “*Chuld Nameh*” (Libri i Xhenetit):

*Armiku lë t’i vajtojë të vdekurit e vet,
Sepse ata nuk do të kthehen,
E për vëllezërit tonë mos shprehni keqardhje,
Sepse ata shëtitin mbi atë sferë.*

*Të gjithë shtatë planetët
Ua kanë hapur gjerë e gjatë dyert e hekurta,*

*Dhe veç trokasit dashamirët e transformuar
Me guxim në dyert e Xhenetit.*

Natyrisht që strofa në vazhdim e Gëtes të gjithëve na është e njohur. Ajo gjendet në librin “*Hikmet Nameh*” (Libri i frazave). Aty thuhet:

*E çuditshme, që secili në rastin e vet
Mendimin e veçantë të vetin e lavdëron!
Në qoftë se Islam është dorëzim Zotit,
Në Islam jetojmë dhe vdesim të gjithë.*

A duhet për këtë ndonjë koment tjetër përveç fjalëve se Gëte ka qenë mysliman? Në librin e parë “*Mogani Nameh*” (Libri i këndimeve) në poezinë *Talisman* gjenden këto vargje:

*Lindja është e Zotit!
Perëndimi është i Zotit!
Hapësira veriore dhe jugore
Mbështetet në qetësin e Duarve të Tij.*

*Ai, i Vetmi i Drejti
Dëshiron për secilin drejtësi
Lë të jetë nga njëqind emrat e Tij
Ky falënderim i lartë! Amin.*

Strofa e parë, e shohim menjëherë, ka të bëjë me suren e dytë, ajetet 119-121, kurse tjetra ka mundësi të bëjë me ajetin 155 të sures gjashtë.

Gëte filloi ta shkruaj Divanin e vetë Perëndimoro-Lindor në vitin 1814, pra, në vitet 65 të jetës së tij. Atë vit, në të vërtetë kishte ardhur deri te “*Divani*” i Hafizit, në përkthim të orientalistit austriak Josef Frajher fon Hamer-Purgstall (Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall, 1774-1856). Për njohjen më të mirë të Orientit, kulturën e tij, e sidomos Islamin, e ka ndihmuar shumë Gëten edhe revista “*Majdani Orienta*” (Frundgruben des orientis) e Hamer-Purgstallit, që botohej në Wienë nga viti 1809-1819. Kjo revistë ka “përmbajtur artikuj për çështjet e literaturës persiane, turke dhe arabe, artikuj për histori, ka

¹⁴ Më gjerësisht shih: Goethe, Berliner Ausgabe, Gedichte und Singspiele. f. 3. Berlin/Weimar: Aufbau, 1988, f. 729.

përfshirë shkurtazi të gjitha ato që kanë qenë interesante për njerëzit fascionues pas Orientit”¹⁵.

Divani Perëndimoro-Lindor është njëra ndër librat “të cilët janë të paarritshëm, dhe në të cilin tregohen të gjithat, kështu që jetës së brendshme nuk i shihet fundi” - ka shkruar Hugo fon Hofmanstal (Hugo von Hofmannsthal, 1874-1929) në vitin 1913 në esenë e tij për këtë vepër të Gëtes¹⁶.

Që *Divani Perëndimoro-Lindor* të kuptohet më mirë, Gëte u përkujdes dhe shkroi *Shënimet dhe shqyrtimet për kuptim më të mirë të Divanit Perëndimoro-Lindor* (Noten und Abhandlungen zu besserem Verstandnis des West-östlichen Divans).

E tani të shohim se si Gëte vet e ka pasqyruar Divanin e vet Perëndimoro-Lindor në gazetën “Morgenblatt” (Gazetat e mëngjesit) të vitit 1816.

Shpallja e tij është kjo¹⁷:

“Shpallja në “Morgenblatt für gebildete Stände” (Gazetat e mëngjesit për shtresën e arsimuar), nr.48, e shtunë, 24 shkurt 1816:

Divani Perëndimor-Lindor

Ose Koleksioni i poezive gjermane

Që kanë të bëjnë gjithmonë me Orientin

Poezia e parë, me titullin *Hixhri*, na njeh neve mjaft me konceptin dhe qëllimin e tërësisë. Ajo fillon kështu:

Veriu, Perëndimi dhe Jugu ndahen

Fronet rrënohen, perandoritë dridhen,

Ik larg, në Lindjen e pastër

Që ta shijosh ajrin patriarkal;

Krahas dashurisë, pijeve, këngëve

Të të rinojë ty burimi i Hiserit.

Poeti veten e shikon si udhëtar. Dhe ai posa ka arritur në Orient u gëzohet traditave, shprehive, lëndëve, mendimeve dhe bindjeve fetare, madje nuk e eliminon edhe dyshimin se edhe vet është mysliman. Në rrethana të tilla të përgjithshme është thurur poezia e tij, dhe vjershat e këtij lloji përbëjnë *Librin e parë* nën rubrikën *Moganni Nameh* (Libri i poetëve). Pastaj vazhdon *Hafis Nameh* (Libri i Hafizit), i kushtuar karakterizimit, vlerësimit, respektimit të këtij njeriu të jashtëzakonshëm. Po ashtu theksohet edhe marrëdhënia në të cilin gjermani ndien ndaj persianit, për të cilin deklaroi se e ka tërhequr mjaft dhe e tregoi si të paarritshëm në çfarëdo gare.

Libri i dashurisë shpreh dëshirën e flaktë ndaj një lënde të fshehtë dhe të panjohur. Disa prej këtyre poezive mbulojnë ndjeshmërinë, por disa, sipas mënyrës orientale, mund të komentohen edhe në kuptimin shpirtëror. *Libri i miqve* përmban fjalë të kthjellëta dashurie dhe simpatie, të cilat, në raste të ndryshme, iu kushtohen personaliteteve të dashura dhe të respektuara, më së shpeshti në stilin persian, në faqet e thurura me lule ari, në se vet poezitë aludojnë. *Libri i shqyrtimeve* i është kushtuar moralit dhe përvojës njerëzore, sipas traditës orientale dhe stilit të shprehjes. *Libri i pakënaqësive* përmban poezi lloji dhe toni i të cilave nuk janë të panjohura për Orientin, sepse pikërisht poetët e tij i këndojnë lëvdatat më madhështore mecenëve dhe mbrojtësve, të cilët humbnin çdo masë kur shihej se janë lënë anash ose nuk janë paguar sa duhet. Edhe më ata grinden me monarkët, hipokritët dhe me njerëz të njëjtë; po ashtu edhe me njerëzit, siç e quajnë rrjedhën e ndërlikuar të gjërave, të cilët u dukën se zhvillohen pavarësisht nga Zoti; gjenden në luftë të përhershme. Në të njëjtën mënyrë sillen edhe poeti gjerman, kur me forcë dhe ashpërsi nuk e pranon gjithë të keqen që e prek. Shumë nga këto poezi për botim në kohë të mëvonshme do të jenë të përshtatshme. *Timur Nameh* (Libri i Timurit) përfshin shumë ngjarje të mëdha botërore si në pasqyrë, në të cilën, për të mirë apo për të keq, shikon pasqyrën e fatit të vet. Më gazmore është *Libri i shprehjeve*. Ai përbëhet nga vjersha të vogla për të cilat shkakun më të shpeshtë e jepnin epigramet orientale. *Libri i parabolave* përmban pamje piktoreske me aplikim në gjendjet e njerëzve. *Libri i Zulejkinit*,

¹⁵ Më gjerësisht: Šimel, vep. cit., f. 241.

¹⁶ Hofmannsthal, Hugo von: Goethes West-östlicher Divan, u: Goethe, Wolfgang Johann: West-östlicher Divan. Me esenë për Divanin nga Huga fon Hofmanstala, Oskara Loerke i Karla Krolova. Përgatiti Hans-J. Weitz. Frankfurt am Main 1974, f. 359-363.

¹⁷ Origjinali i këtij përkthimi është botuar në: Goethe, Berliner Ausgabe, vep. cit., f. 334-336.

i cili përmban vjersha erotike, dallon nga *Libri i dashurive* për faktin se personi i dashur thirret me emër, që lajmërohet me karakter të shprehur, madje edhe vetë lajmërohet, si poet dhe në rininë e lumtur sikur garon me epsh të zjarrtë, me poetin, i cili nuk e fsheh pleqërinë e vet. Vendi se ku luhet kjo duodramë, është tërësisht persian. Edhe këtu nganjëherë imponohet kuptim frymëzues i caktuar, dhe duket se duvaku i dashurisë së kësaj bote i mbulon shumë marrëdhënie. *Saki Nameh* (Libri i shitësve të pijeve). Poeti është grindur me kamerierin malok dhe e ka zgjedhur një djalosh simpatik, i cili me shërbimin e këndshëm ëmbëlton kënaqësinë në vënë. Ai djalosh bëhet nxënës i tij, mik i ngushtë i tij, të cilit ia tregon pikëpamjet e veta të larta. Një simpati fisnike e ndërsjellë e gjallëron gjithë librin. *Libri i zjarrit*. - Në këtë libër religjioni i adhuruesve të zjarrit tregohet aq sa është e mundur, e kjo është më se e nevojshme, sepse pa koncept të qartë për këtë gjendje më të hershme ndryshimet në Orient gjithmonë mbesin të turbullta. *Libri i Xhenetit* përmban qëndrime të larta të devotshmërisë, të cilat kanë të bëjnë me këtë ardhmëri të premtuar të fatit të qartë. Këtu gjendet tregimi *Shtatë gjumashët*, sipas tregimeve orientale, si dhe të tjerat, të cilat në të njëjtin kuptim, tregojnë zëvendësimin e lumtur të fatit të kësaj botë me fatin e Ahiretit. Përfundon me kërkim-faljen e poetit nga populli i vet, dhe me këtë mbaron edhe Divani.

Kemi konsideruar të nevojshme që më parë të japim këtë shpallje, pasi Kalendari Dam për vitin 1817 do t'i preferojë opinionit gjerman më shumë vepra të këtij koleksioni.

Gëte ka qenë njeri që interesohej dhe realisht qytetar i botës. Korespondenca e tij është e pakrahasueshme. Dihet se të njëjtat letra i ka lejuar të përshkruheshin dhe i ka dërguar në adresa të ndryshme, duke ndërruar vetëm fillimin dhe fundin e tyre.

Poezinë *Hixhri* (Hegire), Gëte e ka shkruar në fund të vitit 1814. Ai kishte vendosur për emrin në frëngjishte të *Hixhrit*; d.m.th. *Hegire*, sepse, në kohën e tij, ky emër ishte në përdorim të gjerë. Kështu thuhet në të gjitha theksimet në fund të Divanit për sqarimin e shprehjes “Hixhri”. Në ato vërejtje në vazhdim theksohet edhe data e saktë e shkrimit të kësaj poezie, që gjendet në vetë dorëshkrimin, e ajo datë

është: Vajmar, më 24 dhjetor të vitit 1814¹⁸. Në fillim të vitit 1815 Gëte i ka shkruar mikut të vet, Karl Ludvig Knebelit (Karl Ludëig Knebel, 1744-1834): “Unë e bekoj vendimin tim për këtë Hixhret, sepse aq jam larguar nga koha dhe Evropa e dashur, sa që mund të konsiderohet si mëshirë e madhe e Qiellit”.

Poezia *Hixhri* gjendet në *Librin e parë*, që mban titullin “*Miganni Nameh*” (Libri i këngëtarëve), dhe me të, pra, Gëte e fillon Divanin e tij Perëndimoro-Lindor. Për çfarë arsye, në të vërtetë Gëte kishte vendosur që këtë poezi ta vendoste në vendin e parë, vështirë është të thuhet. A ka kjo të bëjë për *hixhrin* që ai e kishte përjetuar në vetvete, për ndonjë transformim, pra të ndonjë ndryshimi dhe ndërrimi të jetës së deriatëhershme dhe besimit dhe kthim kah natyra e pastër, respektivisht kah Islami? A thua me këtë hixhret kishte hyrë në jetë të re, në jetën e dorëzimit të të Vetmit Zot xh.sh., andaj, “I gëzohet mënyrës së sjelljes” për të tani “Traditat e reja”, prandaj edhe “nuk i eliminon dyshimet se ai vet mund të jetë mysliman” (Deklarata e Gëtes në Morgenblatt). Në qoftë se me kujdes dhe objektivisht analizohen deklaratat e tij për Islamin, qoftë që atë mendim ta këtë shprehur në letra, qoftë në biseda ose në veprat e tij, atëherë mendimi i lartcekur plotësisht është i pranueshëm: Se Gëte kishte bërë hixhret duke pranuar Islamin si përcaktim të vetin të ri dhe këtë ka dëshiruar ta paraqesë në mënyrën se si u ka hije njerëzve të mëdhenj, kurse neve të na pasqyrojë atë përcaktim me poezinë *Hixhri*, të cilën e ka vendosur në fillim të Divanit të tij Perëndimor-Lindor.

Ne nuk duhet të presim që bashkëvendësit dhe hulumtuesit jomyslimanë të tij, në përgjithësi ta shpallin jomysliman, por presim nga ata dhe nga shkencëtarët tjerë objektivë që ta marrin si shembull, pa marrë parasysh se a e pranojnë si mysliman ose vetëm si simpatizant të Islamit, pasi ai pozitivisht ka folur për Islamin, e që në mënyrë analoge me atë edhe ata sot të deklarohen në media duke i demantuar gënjeshttrat që për çdo ditë shfaqen për Islamin, madje edhe nga njerëzit më të përgjegjshëm.

¹⁸ Goethe, Berliner Ausgabe, vep. cit., f. 715.

“Ta kemi gjithmonë në mendje se Gëtë ka qenë i pari, i cili, drejtpërdrejt dhe në mënyrë të angazhuar, është shfaqur në arenën e literaturës, që është ndeshur me Islamin, dhe shpatën që e kishte marrë në dorë, me aq forcë, më askush pas tij nuk e bëri këtë”¹⁹.

Dhe në fund, mund të themi se për Gëten edhe në fushën e letërsisë, në fund të vitit 1814 kishte filluar hixhreti i ri dhe “gjatë periudhës së ardhshme lindi një vepër, të cilës asnjë nuk i vjen afër në çfarëdo literature” - thotë Anemari Shimel në artikullin e saj tani më të cituar “Gëte dhe Islami”²⁰.

Në vazhdim po sjellim poezinë e Getës për *Hixhretin* (Hegire):

HIXHRETI

*Veriu, Perëndimi dhe Jugu ndahen
Fronet shkatërrohen, perandoritë dridhen,
Ik larg, dhe në Lindjen e pastër
Që ta shijosh ajrin patriarkal;
Pran dashurisë, pijes dhe këngës
Që të të rinojë ty burimi i Hiserit.*

*Atje unë do të kthehem,
Në pastërti dhe drejtësi,
Gjinisë njerëzore t’ia gjejë,
Perin e prejardhjes së largët.
Ku nga Zoti kishin marrë
Shkencën e drejtësisë qiellore
Dhe vetit nuk ia kishin thyer kokën.*

*Ku të parët shumë ishin respektuar,
Secilin shërbim të huaj e kishin injoruar;
Rinisë i është dhënë kufiri:
Mendo më pak, sesa feja,
Sesa me vlerë atje fjala ka qenë
Sepse fjala ka qenë e folur.*

*Dëshiroj që me barinj të shoqërohem,
Në oaza të freskohem,
Kur udhëtojë me karvanë,
Të punojë me shaminë, kafenë dhe mushamanë;
Secilën trase dua ta kalojë
Nga shkretëtira deri te qytetet.*

*Rruga malore e vështirë lartë-poshtë
Do të më ngushëllojnë aty, Hafiz poezitë tua,
Derisa prijësi ëmbël i këndon
Nga shpina e lartë e mushkës
T’i zgjojë yjet nga qielli
Dhe plaçkitësit t’i tund*

*Dhe në hamam e në pijetore kur të shkojë
Hafizin e respektuar ta përmendi,
Kur duvaku i dashur të valojë
Amberi me kos me ndërën
Madje pëshpëritja e dashurisë së poetit
I bën edhe hyritë lakmitare.*

*A doni t’ia shihni për të madhe
Madje ndoshta të neveriteni
Dine se fjalët e poetit
Rreth dyerve të Xhenetit
Gjithmonë të varura qëndrojnë duke trokitur,
Duke u lutur për jetën e amshueshme
Përktheu nga boshnjakishtja:
Ismail Rexhepi*

Marrë nga:

Dr. Salim A. Hadžić, **Pjesma Hidžra od Getea**,
“Glasnik”, br. 7-8, Sarajevë, 2007, fq. 623-640.

¹⁹ Schmiede, vep. cit., f. 16.

²⁰ Šimel, vep. cit., f. 243.

Salim Hadzic

Goethe's poem "Hijra"

(Summary)

"Hijra" is the first in Goethe's book of poems "West-East Diwan" (West-östlicher Diwan). Prior to giving the translation of this poem we are going to say a few words about Goethe, the West-East Diwan and the ever increasing idea of Goethe as a Muslim.

Johann Wolfgang von Goethe was born to a wealthy family in Frankfurt am Main on August 28, 1749. Since his early childhood he received lessons in Latin, Greek and Hebrew by a private tutor. Between 1765 and 1768, Goethe studied law in Leipzig. Between 1770 and 1771, Goethe continued his studies in Strasbourg, where he earned his degree and was promoted to *licentitatus juris* in 1771.

سالم حاجيش

قصيدة "الهجرة" لغيته

(خلاصة البحث)

تعد قصيدته "الهجرة" للشاعر الألماني الكبير جوهان فولفغانغ فون غيته أول قصيدة يبدأ به ديوانه الشهير "ديوان الشرق والغرب". و بمناسبة ترجمة هذه القصيدة أود أن أقول بعض الكلمات ليس عن غيته نفسه و ديوانه الشرقي الغربي و لكن أريد أن أتكلم عن غيته المسلم كما يتحدث عنه الألمان انفسهم. و لدغيته بمدينة فرانكفورت بتاريخ 28 أغسطس 1749. بدأ في سنة المبكرة في تعلم اللغة اللاتينية و اليونانية و العبرية بمدينة لايبزيغ درس الحقوق اما بمدينة ستراسبورغ درس الطب الشرعي. و بتاريخ 6 أغسطس سنة 1771 حصل على دكتوراه في الحقوق.

PIKËPAMJE

Bajrush Ahmeti

NDARJA E BOTËS ISLAME DHE PASOJAT E SAJ

Në këtë vështrim do të bëjmë fjalë për ndarjen e myslimanëve në su-ni dhe shi-i. Pasojat e kësaj ndarjeje edhe sot po shihen si kurrë më parë, sidomos në Irak, por jo vetëm në Irak, por ka edhe vende tjera si në Pakistan, Afganistan, Indi etj.

Unë do të përpqem të sqaroj në pika të shkurtra se, kush janë sunitët dhe kush janë shi-itët, si dhe kur janë paraqitur këto ndarje?

Fjala suni rrjedh nga fjala sun-ne, e që në kuptimin etimologjik do të thotë: Rrugë, pa marrë parasysh se çfarë rruge është, e mirë apo e keqe. Në favor të këtij kuptimi është hadithi i Pejgamberit a.s. Kush e fillon në Islam një rrugë të mirë, shpërblehet për të por shpërblehet edhe për ata që e ndjekin atë rrugë. Por, edhe të kundërtën se, kush e fillon një rrugë të keqe, ai ndëshkohet për të, por edhe për ata që e ndjekin atë rrugë që e trasoi ai. (Hadithin e transmeton Muslimi).

Fjala su-ne në legjislativ ka disa kuptime: Një prej tyre është rruga e Pejgamberit a.s. Ibni Farisi thotë: Sun-ne është rruga e Resulullahit dhe jeta e tij. Në terminologjinë e muhadithinëve fjala su-ne është, ajo që ka ardhur nga Pejgamberi a.s., gjegjësisht: fjalët, veprat, pëlqimet dhe virtytet e tij. Ibn Rexheb Selami thotë: Fjala sun-ne, është rruga e Pejgamberit a.s., të cilën e kanë pasuar shokët e tij.

Alusi El-Husejni thotë: Sun-ne, në themel bie në atë që ka qenë Pejgamberi a.s., do të thotë, atë që e ka trasuar ai, ose që ka urdhëruar të veprohet, qoftë nga bazat e fesë, apo nga degët e saj.

Me këtë emër quhen edhe selefus-salih (e jo këta, që tani e quajnë vetën selef). Sun-nitë janë ata që pasuan rrugën e Pejgamberit, e ata janë sahabët dhe pasuesit e tyre deri në ditën e kiametit. Ibn Hazm Dhahiri thotë: Ehlus-sune janë Ehlulhak - ata që pasojnë të vërtetën, ndërsa përveç këtyre, të tjerët janë Ehlil bid'at - do të thotë, ata që kanë bërë risi në fe, pas asaj që Allahu i Lartësuar në Kur'an thotë: ***“Sot përsosa për ju fenë tuaj, plotësova ndaj jush dhuntinë Time, zgjedha për ju Islamin fe”***. (El-Maide, ajeti: 3). Andaj, këtu duket qartë se kush shpik diçka në fe, që nuk ka qenë në kohën e Pejgamberit a.s. dhe që është në kundërshtim me parimet e sheriatit islam është e papranueshme, pasi që I Lartësuar tha se e plotësova fenë tuaj.

Sunitët janë sahabët (Zoti qoftë i kënaqur ndaj tyre) dhe ata që e ndjekin rrugën e tyre, gjeneratë pas gjenerate deri në ditët tona, por edhe ata që u bashkëngjiten atyre në Lindje dhe Perëndim.

Shejhul-Islami Ibn Tejmije thotë se shkaku i emërimit të tyre ehlis-sune është se, ata e pasuan rrugën e Pejgamberit a.s. Ngjashëm me këtë mendim është edhe Ebu Mudhafer El-Isfiraini, i cili merr për bazë hadithin e Pejgamberit a.s. që ka thënë: (Ymeti im do të ndahet në shtatëdhjetë e tri grupe, të gjitha do të jenë (do të hynë) në zjarr-xhehennem përveç njërit prej tyre, (i cili do të jetë i shpëtuar). Kur është pyetur Resulullahi s.a.v.s., cili është ai grup? Pejgamberi a.s. tha: Ai grup, është ai, në të cilin jam unë dhe sahabët e mi”. Në këtë grup nuk bëjnë pjesë ata të cilët fyejnë apo ofendojnë sahabët e Resulullahit, ndaj të cilëve - sahabë - Pejgamberi a.s. që kur kaloi në botën e amshueshme ishte i kënaqur.

Imam Maliku (Zoti e mëshiroftë) është pyetur për sunitët? Ai u përgjigj se, sunitët janë ata që nuk kanë emër tjetër, përveç sunit dhe lexoi ajetin kuranor: ***“Dhe se kjo është rruga (feja) Ime e drejtë (që e caktova për ju) pra përmbajuni kësaj, e mos ndiqni rrugë të tjera e***

t'u ndajnë nga rruga e Tij. Këto janë porositi e Tij për ju, ashtu që të ruheni". (El En'am, ajeti: 153).

Shejhul-Islam Ibn Tejmije thotë se, medh-hebi suni është i vjetër, i njohur para se të krijojë Allahu Ebu Hanifen, Malikun, Shafi-iun dhe Ahmedin (që janë katër juristët myslimanë dhe medh-hebet e tyre janë të pranuar në botën islame). Ai është medh-hebi i sahabëve, të cilët i kanë marrë mësimet nga Pejgamberi i tyre, e kush e kundërshton atë, ai ka bërë bidat (ka bërë risi, që është në kundërshtim me parimet islame) dhe ata që bëjnë risi janë të humbur, përveç nëse pendohen dhe kthehen në atë që ka qenë Pejgamberi a.s. dhe sahabët e tij, Allahu pranon pendimin e singjertë dhe falë.

Pra ky është, një sqarim i shkurtër për termin apo fjalën sunni-sunitët.

Në vazhdim, do të bëjmë fjalë shkurtimisht edhe për shi-itët dhe përpjekjet që janë bërë për afrimin e qëndrimeve ndërmjet tyre dhe sunitëve.

Shi-itët - shi-izmi

Shi-izmi në fillim ishte parti politike, por me kalimin e kohës shndërrohet edhe në drejtim fetar. Kjo lëvizje zanafillën e ka në vendimin se, kush do ta zëvendësojë Pejgamberin a.s. në pushtet? Sipas tyre, pas Muhammedit a.s. në krye të shtetit islam është dashur të vijë, Ali Ibn Ebi Talibi r.a.. Shi-itët, bëjnë gjithçka për ta vërtetuar mendimin e tyre se Aliu r.a. është dashur të vijë në krye të shtetit, e këtë e konfirmojnë duke thënë se, kinse Muhammedi a.s. për këtë ka lënë testament në favor të Aliut r.a.. Sipas tyre, testamenti nuk ishte në formë të shkruar, por pohimet e tyre i mbështetnin në disa pikëpamje të Muhammedit a.s., ku thotë: "Unë jam qyteti i dijes, e Aliu është dera e qytetit", pastaj: "Aliu tek unë është, në rangun e Harunit a.s., që ishte te Musai a.s., por nuk ka më pejgamber pas meje." Këto argumente të tyre i refuzojnë shumica e myslimanëve, ngase Pejgamberi a.s. nuk ka lënë kurrfarë testamenti, por i ka lënë myslimanët të lirë që t'i zgjedhin halifët e tyre. Pejgamberët nuk trashëgojnë, sepse po të mbahej

pushteti në mënyrë trashëguese, Allahu xh.sh. do të i dhuronte një djalë Pejgamberit që ta trashëgojë, Muhammedi a.s. ka pasur 3 djem, por të gjithë kanë vdekur të vegjël. Andaj, vasijeti (porosia apo testamenti) në të cilin mbështeten shi-itët nuk ka kurrfarë baze, mirëpo shi-itët i falsifikojnë ose ua ndryshojnë kuptimin edhe ajeteve të Kur'anit në favor të doktrinës së tyre. Për shembull, Allahu xh.sh. në Kur'an thotë: ***"O i Dërguar, trego, kumto atë që të zbriti ty Zoti yt, nëse nuk e bën atë, nuk e ke kryer misionin tënd. Allahu të mbron ty nga njerëzit. Allahu me siguri nuk e drejton në rrugë të drejtë popullin që mohon (nuk beson)". (El Maide: 3).***

Tibrisiu, një nga komentuesit ose falsifikatorët e Kur'anit, ajetin e lartpërmendur e komenton kështu: "Zoti e ka urdhëruar Muhammedin a.s. të kumtojë se pas Teje duhet të vijë Aliu në krye të shtetit! Po që se nuk e thua këtë, nuk e ke kryer misionin". Sipas tij dhe të tjerëve që e përkrahin atë, (Zoti na ruajtë prej këtyre devijimeve), Muhammedi a.s. nuk e ka kryer misionin e tij.

Kur është paraqitur shi-izmi?

Fjala shiatun do të thotë përkrahës, ndihmës, ithtarë, pra ka kuptimin e një grupi njerëzish që e përkrahin një njeri ose një vendim. Fjala shi-i sipas terminologjisë islame ka të bëjë me njeriun ose me njerëzit që i japin përparësi Aliut dhe familjes së tij në halifat në formë trashëguese.

Lidhur me këtë çështje, me paraqitjen e kësaj lëvizjeje apo sekti, ekzistojnë mendime të ndryshme, por më të rëndësishmet janë këto:

1. Sipas mendimit të muhadithinëve, me në krye Muhsin Emin Amiliut dhe Shejh Muhammed Husejn Kashiful Gitaut, shi-izmi është paraqitur edhe në kohën e Muhammedit a.s.
2. Sipas mendimit të dytë të cilin e përkrahin historianët, sociologu arab Ibn Halduni, Ahmed Emini dhe Bernard Luis, shi-izmi është paraqitur menjëherë pas vdekjes së Pejgamberit a.s. dhe para se të zgjidhej halifi.

3. Mendimi i tretë thotë se shi-izmi paraqitet në kohën e halifit Uthman Ibn Affanit r.a. dhe se nën ndikimin e tij është vrarë Uthmani r.a., prandaj myslimanët janë ndarë në dy tabore: në atë të Aliut dhe në atë të Muaviut.
4. Ibni Nedimi thotë se shi-izmi është paraqitur si lëvizje politike në kohën kur Aliu hyri në luftë kundër Talhas, Zubejrit dhe Aishes r.a.
5. Ndërkaq, shkrimtari bashkëkohor arab dr. Taha Husejn (tash i ndjerë) thotë se shi-izmi si parti është paraqitur pas vrasjes së Aliut r.a., sepse fjala shi-i është shënuar gjatë dhe pas gjykimit të Aliut e Muaviut, irakianët quheshin shi'ia të Aliut, ndërsa sirianët shi'ia të Muaviut.
6. Sipas mendimit të dr. Shejbiut, shi-izmi është paraqitur në vitin 61 h. me vrasjen e Husejn Ibni Aliut në Kerbela (Qerbela) dhe ka pësuar disfatë në vitin 65 h.
7. Dr. Irfan Abdul- Hamidi thotë se, shi-izmi si drejtim ideologjik dhe politik nuk u plotësua derisa u paraqit fjala e caktimit- e testamentit, që do të thotë se Aliu sipas tyre ka pasur testament për halifat nga Muhammedi a.s.
8. Shejhul-Islam Ibn Tejmije ka mendim pak më ndryshe se të parët, ai thotë: Në kohën e Ebu Bekrit, Omerit dhe Osmanit r.a. nuk është quajtur askush me emrin shi-i (shi-itë) as suni (sunit), ngase të gjithë u nënshtroheshin udhëzimeve të Muhamedit a.s. Dhe mbështeteshin në ajetin kur'anor: **"Nuk ka dyshim se fe e pranuar tek Allahu është Islami"**. (Ali Imran, ajeti: 19).

Për prejardhjen e shi-izmit ka mendime të shumta, por unë do të përmend dy që, sipas meje janë më të rëndësishme, se shi-izmi ka prejardhje nga hebraizmi dhe persianizmi.

Hebrenjtë edhe pasi e pranuan Islamin, nuk i braktisën traditat e tyre, ndërsa persianët edhe sot e kësaj dite mbretin e konsiderojnë të shenjtë. Përkrahës i kësaj ideje është Abdullah Ibën Sebe-e me orgjinë hebraike nga qyteti San'a i Jemenit, i cili ishte frymëzuar nga persianët sundues të Jemenit në shekullin e parë të Islamit. Ky me teorinë dhe qëllimin e keq të tij ia doli në krye që t'i largojë disa njerëz të

painformuar mirë nga Islami, duke predikuar se Aliu r.a. është pjesë e Zotit xh.sh. dhe se vetëm atij dhe pasardhësve të tij u takon halifati.

Shi-itët e tepruan dhe e teprojnë me përparësinë që i japin Aliut r.a. ndaj shokëve të tij, por edhe ajo që është edhe më e keqe e ngrenë atë në hyjni, që është jashtë çdo norme, jo vetëm që është jashtë çdo norme, por është edhe kufër (mos besim). Këta thonë se, Aliu r.a. është dashur të vijë në pushtet pas Pejgamberit a.s. e pas tij në formë trashëguese pasardhësit e tij.

Shi-itët postin e halifit e quajnë imamet dhe të shenjtë. Këto ide të tyre dhe teprime që ua bëjnë imamëve të tyre, duke i krahasuar me pejgamberë, apo edhe më të vlefshëm se pejgamberët, Ajetullah Humejni në librin e tij "Pushteti Islam" i vlerëson imamët mbi të gjitha melaiket dhe pejgamberët e Allahut. Këto vlerësime janë në kundërshtim të plotë me parimet islame. Por, një gjë duhet sqaruar se, Aliu r.a. nuk ka kurrfarë faji çka bëjnë këta injorantë, duke njollosur personalitetin e tij.¹

Nga ndarja e myslimanëve në dysh dhe pasojat e tyre po shihen çdo ditë. Tash do të bëjmë fjalë për përpjekjet që janë bërë dhe bëhen ende, për ta kaluar atë hendek të madh që po i ndanë myslimanët!

Përpjekjet për afrimin e qëndrimeve ndërmjet sunitëve dhe shi-itëve

Këso përpjekjesh ka pasur në të kaluarën, e edhe tash, apo mund të thuhet në vazhdimësi. Si prej sunitëve ashtu edhe prej shi-itëve. Shejh Muhammed Ebu Zehra thotë se, Tusi një nga shejhat shi-itë është i pari, që personalisht ka bërë përpjekje të afrimit ideor dhe shpirtëror ndërmjet grupeve dymbëdhjetë (imamije) dhe mbarë myslimanëve.

¹ Për më gjerësisht për shi-itët dhe grupacionet e tyre që janë të shumta, e që po i shohim çdo ditë përmes ekranit televiziv, si shi-itët e Musa Sadrit... Shikoni në librin tim, me titull: "Vështrim kulturo-historik mbi formimin dhe përhapjen e disa fraksioneve në Historinë Islame".

Dr. Muhammed Besjuni thotë se, thirrja në afrimin e sunitëve dhe shi-itëve është e vjetër, shkon diku te shekulli i gjashtë hixhri. Ai përqendrohet te personaliteti Tibrisiu, njeri i njohur në mesin e shi-itëve, ai thotë se, ky njeri është i pari që e ka vendosur një tullë në këtë drejtim.

Tibrisiu nuk pranon tregimet e Ehlisunetit, po i njëjti nuk pranon tregimet e Zejd Ibn Ali Ibn Husejnit, e ai është njëri nga imamët e mëdhenj të familjes së Pejgamberit a.s. Tregimet e tij nuk i pranojnë ngase ai nuk është i grupit Xhaferi².

Me këtë rast do të përmend edhe dy dijetarë sunitë dhe një kongres i përgjithshëm i cili u mbajt në Nexhef të Irakut, që për shi-itët Nexhefi është qytet i shenjtë. Në realitet në Irak nuk ka kurrfarë vendi të shenjtë. Vende të shenjta për myslimanë janë Meka, aty është Qabeja, Medina ku është Xhamia e Pejgamberit a.s. dhe Kudsi-Jerusalem, aty është Mesxhidul Aksaja.

Mustafa es-Sibai

Mustafa Sibai është njëri nga thirrësit e afrimit ndërmjet sunitëve dhe shi-itëve, dhe njëri nga të interesuarit e çështjes së eliminimit të barrierës që i ndau myslimanët. Ai bëri disa përpjekje me disa nga ulemaja e shi-itëve. Për t'a realizuar këtë punë, ka marrë iniciativë ta mbajnë një konferencë, apo kongres islam që të studiojnë mënyrat e afrimit të qëndrimeve ndërmjet dy krahëve, apo të dy grupeve. Filloi hapat e parë që ia merrte mendja se janë të nevojshëm. Së pari filloi të paraqesë në përpilimet e tij dhe studimet e tij diçka nga fikhu shi-itë në Fakultetin e Sheriatit në Universitetin e Damaskut. Përveç kësaj, ai e shihte si faktor të rëndësishëm në afrim, të bëjnë vizita reciproke ulemaja e dy anëve. Dhe të shkruhet në libra e punime të ndryshme me përmbytje që çon kah afrimi, e jo asi artikuj që ndajnë ata.

Mustafa Sibai i bëri vizitë një vendi dhe një njeriu që konsiderohet te shi-itët si njeri i madh që bën thirrje për afrim dhe bashkim ndërmjet sunitëve dhe shi-itëve, e ai njeri ishte Abdul-Husejn Sherefud-

Din El-Musevi. Atë e takoi si përkrahës të kësaj ideje, u morën vesh me të, të thërrasin një kongres islam, ku do të marrin pjesë ulemaja e sunitëve dhe shi-itëve, me qëllim se ndoshta do të vijnë deri te pajtimi dhe bashkimi i myslimanëve. Sibai përveç kësaj, u bëri vizita edhe disa personaliteteve shi-ite politike dhe tregtare e shkrimtarë për të njëjtin qëllim. Ai u nda i kënaqur me këto takime me arritjen e pëlqimeve të tyre.

Sibai (Zoti e mëshiroftë) duke u mbështetur në premtimet e dhëna sidomos me fjalët e Abdul Husejnit El-Musevi si entuziast që dukej, mirëpo, në ndërkohë u befasua siç thotë ai, kur Museviu entuziasti më i madh i shi-itëve e nxori një libër për Ebu Hurejren, i mbushur me sharje e mallkime, jo vetëm kaq, por në fund edhe në fjalën (se Ebu Hurejre r.a. ka qenë munafik - dyftyrësh, kafir - pa besimtar). Sipas tij, për këtë ka lajmëruar Resulullahi s.a.v.s. dhe se ai është prej banorëve të xhehennemit. Pas kësaj, Sibai thotë: Jam habitur nga qëndrimi i Abdul- Husejnit me fjalët dhe librin e tij, qëndrim ky që nuk jep argument në dëshirën e singertë në afrim dhe harresën në të kaluarën.

Dr. Mustafa Sibai është njëri nga njerëzit e mëdhenj të dijes dhe thirrjes në botën islame. Punoi profesor në Fakultetin Juridik të Universitetit të Damaskut, nisëmtar i themelimit të Fakultetit të Sheriatit dhe dekani i parë i tij. Ka marrë pjesë në rrezistencë të armatosur kundër forcave kolonialiste franceze. Ka qenë aktivist i madh në thirrje në rrugë të Allahut, ka themeluar lëvizjen islame në Siri dhe e ka udhëhequr atë.

Sibai u lind në vitin 1915, ndërsa vdiq në vitin 1964. Pas vetes la shumë vepra, ndër më të njohurat janë:

1. "Es-Sunetu ve mekanetuha fit-Teshri El-Islami".
2. "El-Mer'etu bejnel fikhi vel-Kanuni".
3. "Es-Siretun-Nebevije" etj.

² Xhaferitë: Medh'heb tek shi-itët, të cilët pretendojnë se janë pasues të Xhafer Sadikut.

Përpjekja për afrim ndërmjet sunitëve dhe shi-itëve nga Musa Xharallah

Musa Ibn Xharallah është hoxhë i hoxhëve të Rusisë. U lind në qytetin Restun afër lumit Dunë, në vitin 1295 h. Mësoi në Medresetë islame në Kayan, pastaj në Buhara. Pas diplomimit u punësua imam në Xhaminë e madhe në Petrograd (Leningrad) ishte në kohën e mbretit Kajser dhe fillimit të pushtetit sovjetik në Rusi. Ai ishte i zoti i fjalës së parë dhe të fundit në punët e myslimanëve të Rusisë që ishin në atë kohë më shumë se tridhjetë milionë banorë.

Pas Revolucionit Rus, komunistët e larguan nga vendi e nga familja. Prej aty shkoi në Indi, ku edhe aty u ndoq nga anglezët. Anglezët edhe e arrestuan, e pas një kohe ua dorëzuan organeve ruse. Rusët gjatë Luftës së Dytë Botërore e burgosën, ngase nuk tha si është thënë në mësimet komuniste dhe nuk dha pëlqim qeverisë t'i mbyllë xhamiat e myslimanëve, medresetë e tyre dhe shpartallimin e ulemave, kurse anglezët nuk dihet pse e arrestuan në Indi.

Pas atyre peripetive që përjetoi doli në botën islame, ku ra në kontakt edhe me shi-itë, ai nuk kishte kurrfarë paragjykimesh për ta. Fillor leximin e librave të tyre me vëmendje, siç ishin librat: "Usulul Kafi ve furuihi" "El-Vafi", etj.

Jetoi në vendet shi-ite më shumë se shtatë muaj, vizitoi vendlutjet e tyre, medresetë e tyre, merrte pjesë në ceremonitë e tyre, prezentoj në mexhliset e tyre në shtëpia e xhamia. Në Nexhef qëndroi në ditët e muajit Muharrem dhe pa veprimet e tyre në ditët e ngushëllimit (ashtu siç i quajnë) dhe ditën e Ashures.

Më parë kishte dërguar letra në qendrat e botës islame, ku kishte propozuar që të pranohet drejtimi shi-itë si drejtim i pestë (apo medheh) si është i njohur në popullin islam. Mirëpo, pasi i vërejti veprimet dhe shkrimet e tyre ndërroi mendimin. E pa të udhës të bëjë përpjekje për afrimin sunit-shi-it.

Përpjekja e parë e tij në këtë drejtim ishte takimi i tij me shejhin shi-it Muhsin Emin në Teheran. Bënë disa biseda, e në fund ky i dha shejhit shi-it një letër me vërejtjet e tij, ku shkruante si vijon:

1. I shoh xhamitë në vendet shi-ite të lëna pas dore dhe të injoruar, namazi me xhematë nuk falet në to, kohët e namazit nuk respektohen, xhumaja e braktisur plotësisht. Kam vërejtur se, te përmendorët dhe varret tek ju bëhet adhurim. Çka është shkaku i gjithë këtyre gjërave.
2. Nuk hetova te ju, që të gjeja një nga fëmijët, nxënësit, apo ulemaja që e din Kur'anin përmendësh, e as nuk kam parë dikë duke lexuar Kur'an. Çka është rënia e vendit të juaj në këtë nivel kaq të ulët? A nuk është më mirë për ju të keni konsideratë interesimin për Kur'anin e të mbani në bibliotekat e juaja, në medresetë dhe xhamitë e juaja?
3. E shoh degjenerimin e femrave në rrugët e qyteteve të juaja, ka arritur në nivelin që nuk është e mundur ta shohë njeriu në ndonjë vend tjetër.

Musa Xharallah thotë: I kam shkruar në letër këto vërejtje më 26.08.1934 në Teheran dhe ia kam dorëzuar zotëri Muhsin Emin El-Amilit. Pas kësaj më nuk e kam parë zotriun.

Pastaj u ka dërguar një letër ulemave të Nexhefit më 21.11.1353 h, të njejtën kopje ua dërgon edhe ulemave shi-itë në Kadhimije (në Bagdad) dhe më 28.11.1353 h. Në këto letra, Musa Xharallah ua tërheq vërejtjen se në librat e tyre ka gjëra të urrejtura dhe të rrezikshme si p.sh.

1. Paraqitja e sahabëve pabesimtarë.
2. Mallkimet mbi shekullin e parë (d.m.th. mbi myslimanët e shekullit të parë).
3. Devijimi i Kur'anit Kerim.
4. Qeveritë e shteteve islame dhe sundesit e tyre dhe të gjithë ulemaja e tyre janë mosbesimtarë - shejtanë, të gjitha këto janë në librat e shi-itëve.
5. Të gjitha grupet islame janë mosbesimtarë, të mallkuar dhe do të jenë përgjithmonë në zjarr të xhehennemit përveç shi-itëve.

6. Sipas librave të shi-itëve, pa imam të detyrueshëm nuk ka xhihad, si dhe nënshtrimi i çdo imami tjetër është i ndaluar, si ndalimi i ngrënies së ngordhësirave, mishi i dërrit. Gjithashtu sipas tyre, nuk ka shehid (dëshmor) përveç shi-itëve. Myslimani shi-it është shehid edhe nëse vdes në dyshek në shtëpi të tij!

Musa Xharallah thotë se kam pritur më se një vit dhe nuk më erdhi përgjigjja prej tyre, përveç nga njëri prej shi-itëve të Basrës. Në ato pyetje ai m'u përgjigj në më se nëntëdhjetë faqe, të gjitha fjalët ishin shpifje, e fyerje për shekullin e parë (d.m.th. për myslimanët më të vyeshtëm dhe më të devotshëm). Kështu pra, dështuan përpjekjet e Musait, si përpjekjet e shumë shokëve të tij më parë. Tash e tutje edhe ky filloi të shkruajë për ta.

Kongresi i Nexhefit

Ky kongres, punimet i filloi ditën e enjte 25 sheval të vitit 1156 h. Nexhefi është vendi ku supozohet se është varri i Aliut r.a.

Kongresi u mbajt nën kryesinë e dijetarit Abdullah Suvejdi. Në kongres morën pjesë delegacione të shumta shi-ite nga Irani, Iraku, po edhe delegacione sunitë nga Afganistani, Erdelani dhe përtej lumit Xhejhun, Horasani, Havarezmi (Harzemi).

Në delegacionin e Iranit ishte vetëm një sunit, myftiu i Erdelanit. Sipas Suvejdit në kongres morën pjesë gjashtëdhjetë mijë delegatë.

Iniciator i mbajtjes së kongresit, ishte Nadir Shahu, mbreti më i madh i Iranit në shekujt e fundit. Ai e kishte marrë pushtetin në vitin 1147 h.

Ky kongres u mbajt pas ngjarjeve që u bënë nëpërmes duarve të Nadir Shahut, ku ai nënshkroi: Indinë, Turkistanin, Buharan, Belhin, Asfehanin etj. Ai bëri lufta edhe me osmanët, rrethoi Bagdadin, Basrën, Kirkukun etj. Në mbretërinë e tij kishte sunitë dhe shi-itë dhe në mesin e tyre kishte grindje fetare. Për atë edhe e inicoi këtë kongres. Ai e pyeti Suvejdin, a e di pse unë po e inicoj këtë? Suvejdi tha jo! Nadir Shahu thotë: Në mbretërinë time janë dy grupe, turkistan dhe afgan, e këta po u thonë iranianeve ju jeni “kufar” (mosbesimtarë).

Kufri është shëmtim, nuk më konvenon që në mbretërinë time më pas njerëzit që e akuzojnë njëri-tjetrin me mosbesim, andaj ti je përfaqësues im, që t'i hiqni të gjitha ato mosmarrëveshje që janë në mes sunitëve dhe shi-itëve. Çdo gjë që sheh ose dëgjon, të më lajmërosh mua nëpërmes Ahmed Hanit.

Dita e parë e kongresit

U tubuan ulemaja e sunitëve dhe shi-itëve nga anë të ndryshme si u përmend edhe më parë. Në këtë kongres, e gjithë ulemaja e shi-itëve me në krye muxhtehidin e madh Mulla Bashi, u deklaruan se, heqin dorë nga mendimet e tyre të gabuara rreth sahabëve të Pejgamberit a.s. dhe pëlqejnë me sunitët, se ata (sahabët) janë të drejtë dhe krijesa më të vlefshme pas Pejgamberit a.s., sidomos Ebu Bekr Ibn Ebi Kuhafe, Omer Ibnul- Hatabi, Uthman Ibni Affani, Ali Ibni Ebi Talibi r.a., si dhe halifati i tyre sipas kësaj radhitje është me vend.

Në këtë tubim u bisedua edhe për “mut'a”, ajo është martesë e përkohshme për një muaj një javë, apo sipas marrëveshjes. Ajo lejohet sipas shi-itëve edhe sot e kësaj dite. Ky akt i shëmtuar në kongres u cilësua haram (i ndaluar, si dhe i cilësuar si prostitucion), atë nuk e pranon kush përveç të marrëve. Pas këtyre dy marrëveshjeve, apo vendimeve të bazuara në shariat, u përshëndetën për dore, duke thënë mirë se vini vëllezër.

Kongresi kreu punimet e ditës së parë pak para mbrëmjes.

Kongresi në ditën e dytë

Në fillim të punimeve të kongresit u bë leximi i vendimeve (apo leximi i procesit) të ditës së parë, ngase atë e kërkoi Nadir Shahu, i cili kishte urdhëruar që t'i shkruajnë të gjitha vendimet që i marrin dhe t'i vërtetojnë ato me nënshkrime.

Aty ishte gazeta e vendimeve në gjuhën persiane. Munlla Bashi u urdhërua ta lexojë procesin në këmbë të të pranishmëve, përmbajtja e tij ishte: Allahu i Lartësuar me mëshirën dhe urtësinë e Tij dërgoi

pejgamber pas pejgamberi derisa erdhi pejgamberllëku te Pejgamberi ynë i fundit Muhammedi a.s.

E kur vdiq Muhamedi a.s., ai ishte vula e pejgamberëve, shokët e tij e pëlqyen më të vlefshmin, më të mirin dhe më të diturin e tyre: Ebu Bekër Es-Sidik Ibn Ebi Kuhafe për halif të myslimanëve. Pas tij, u zgjodh Omer Ibnul Hatabi me propozimin e Ebu Bekrit pa kundërshtuar askush. Pas plagosjes së Omerit r.a., ai e propozoi një listë prej gjashtë kandidatësh në mesin e tyre ishte edhe Aliu r.a.. Kësaj radhe u zgjodh Uthman Ibn Affani, e pas Uthmanit halif u zgjodh Aliu r.a.

Këta që u përmendën më lart dhe shokët e tyre i ka lavdëruar edhe Allahu i Lartësuar, për ta në Kur'an thuhet: **"Allahu është i kënaqur me të hershmit e parë prej muhaxhirëve (emigruesve) dhe prej ensarëve (vendësve ndihmëtarë) dhe prej atyre që i pasuan ata me punë të mira."** (ET-Tevbe, ajeti: 100). Ajeti tjetër në lidhje me myslimanët e parë thotë: **"Vërtet, Allahu që i kënaqur me besimtarët kur, ata nën hijen e atij druri të zotoheshin ty dhe Ai e dinte se që kishin zemrat e tyre, andaj u dhuroi qetësimin dhe së shpejti i shpërbleu me fitore (çlirimin e Hajberit)".** (El Fet-h, ajeti: 19).

Këta katër burra që i udhëhoqën myslimanët pas Pejgamberit a.s. kanë qenë në një vend, në një kohë dhe nuk ka pasur mosmarrëveshje, as armiqësi, as grindje, por përkundrazi çdo njëri prej tyre e ka dashur tjetrin dhe e ka lavdëruar. Dine ju, o iranianë se, vlere e tyre dhe hali-fati (sundimi) i tyre ka qenë sipas kësaj radhitje. Kush i shanë ata, pasuria e tij, familja e tij, gjaku i tij janë hallall (i lejuar për Shahun) dhe mallkimi i Allahut, melaikeve dhe i gjithë njerëzisë.

Nadir Shahu i kënaqur me atë që u arrit, por edhe u kërcënua, nëse shkelet marrëveshja. Me atë rast tha: Ëndrra ime u realizua, e kush shanë (sahabët) pas kësaj marrëveshjeje, unë do ta vras atë, i zë rob fëmijët dhe familjen e tij, kurse pasurinë do t'ia konfisko. Në Nahijen e Iranit nuk pati më sharje, as punë të shëmtuara si më parë deri në kohën e Shah Ismailit.

Suvejdi thotë se rezultati i kongresit ka qenë nga çudirat e kësaj bote.

Në mesin e sunitëve shpërtheu gëzim e hare e pa parë deri atëherë, edhe më shumë se në bajrame, lavdi i qoftë Allahut të Lartësuar.

Dhe në fund, vunë vulat dhe nënshkrimet mbi ato marrëveshje të gjithë kryetarët e delegacioneve, po edhe organizatori i kongresit, Abdullah Suvejdi.

Nadir Shahu tha: Sa të përgatitur e kanë ushtrinë osmanët. Për t'i hequr shamjet e sahabëve dhe nuk e kanë arritur atë qëllim, e unë e arrita atë me lehtësi, falënderimi dhe lavdërimi i takon Allahut të Lartësuar. Me ndihmën e Tij i bashkova myslimanët. Pasi ua hoqa sharjet sahabëve shpresoj se, ata do të ndërmjetësojnë (do të na ndihmojnë në ditën e gjykimit).

Pjesëmarrësit e kongresit e falën xhumanë në xhaminë e Kufes, hatibi-ligjëruesi në hutbe përmendi katër halifët e parë sipas radhës. Mirëpo, namazin e xhumasë e fali jashtë rregullave të katër medh'he-beve (katër drejtimeve të pranuar), për atë u lajmërua Shahu, ai u hidhërua shumë dhe urdhëroi të hiqen të gjitha parregullsitë te shi-itët në mesin e tyre edhe sexhdeja në dhe, si prejardhje toke, dheu. Shi-itët nuk bëjnë sexhde në gjërat që i ka bërë dora e njeriut si sexhade, tepih apo qilim. Ata nga të gjitha anët shkojnë në Nexhef e marrin një copë dheu të atij vendi, që e konsiderojnë si të shenjtë. Atë copë e bëjnë lloç, duke i dhënë një formë pete të trashë, mandej e terin dhe e bartin kudo që shkojnë për të bërë sexhde në të.

Nuk vonoi shumë pas kësaj e Nadir Shahu vdiq para se ta shohë rezultatin e kongresit, i cili u mbajt nën kontrollin apo nën mbikëqyrjen dhe përkujdesjen e tij.

Këto përpjekje kanë vazhduar deri në ditët tona, por pa ndonjë rezultat të rëndësishëm.

Unë po përmend edhe përpjekjet e fundit, sidomos tani kur po vriten në Irak në baza sektesh, ashtu siç po quhen në media.

Përpyjekjet për afrimin e qëndrimeve sunitë - shi-ite në Doha të Katarit

Për këtë qëllim u mbajt një konferencë në Doha, kryeqytetin e Katarit, e cila filloi punimet ditën e shtunë, 20 janar 2007. Konferenca kishte të bëjë me eliminimin e mosmarrëveshjeve rreth medh'hebeve islame.

Në konferencë mori pjesë dijetari i mirënjohur sunit dr. Jusuf Kardavi, i cili e kritikoi ashpër Iranin, duke e akuzuar atë se, po bën përpjekje për përhapjen e medh-hebit shi-it (medh-hebi shi-it nuk është i pranuar, por, Kardavi e ka përmendur medh-heb në vend të termit sekt), në vendet sunitë.

Në atë konferencë për ta larguar vëmendjen nga ajo që tha dr. Kardavi, iraniani Ajetullah Ali Es-Sistani e akuzoi Izraelin se, ai qëndron pas përçarjeve të sekteve në Liban dhe Irak. Pas tij e mori fjalën prapë dr. Jusuf El-Kardavi, i cili është kryetar i Bashkimit botëror të ulemave myslimanë, ku tha: "Nuk lejohet përpjekja e përhapjes së medh-hebit të tij, në vende që janë me popullatë të plotë sunitë në tjetër medh'heb", aludoi në Iran. Dhe pyeti: "Çka keni dobi ju që hyni në një vend syn-ni si në Egjipt, Sudan, Marok, Algjer e vende tjera me popullatë të plotë sunitë, qofshin sha-afi, maliki... të përpiqeni të fitoni individë në medh'hebin shi-itë". Dhe vazhdoi duke thënë: "A do të fitoni 10, 20, 100, ose 200, por pas asaj keni bërë përçarje, si dhe njerëzit juve do t'ju urrejnë dhe do t'ju mallkojnë".

Për gjendjen në Iran dr. Kardavi tha: "Sunitët shpërngulen nga vendet e tyre, e tash ka tendenca ta zbrazin Bagdadin nga sunitët, për atë nuk duhet heshtur dhe shtoi: "Grupe të armatosura hyjnë në shtëpitë sunitë dhe aty mbysin myslimanë sunitë, kjo tregon se atje ka inatosje të zezë dhe urrejtje sektesh. Prej këtyre njerëzve duhet të distancohen shi-itët. Kardavi pohoi se, Irani ka influencë në Irak dhe mund ta ndalë këtë përçarje, e ta shuaj këtë zjarr, i cili do ta djegë të njomen dhe të thatën. Mandej, Kardavi bëri apel, që të lihen ndërmjet sunitë-

tëve dhe shi-itëve. Megjithëse ka gjëra që e nxisin çdo mysliman. Prej tyre është sharja e sahabëve dhe vazhdoi duke thënë se, nuk është e mundur që dorën time ta vë në dorën tënde, ngase unë them Umeri e Aisheja r. a., kurse ti thua Allahu i mallkoftë ata dy.

Nga ana tjetër, Ajetullah Muhamed Ali Tes-hiri sekretar i përgjithshëm i asamblesë botërore për afrim ndërmjet medh'hebeve me seli në Iran, i cili e akuzoi Izraelin se ai qëndron pas përçarjeve në Liban, Irak etj. Si u përmend edhe më parë. Ai tha se Izraeli po shfrytëzon kundërshtitë natyrore, apo morale të xhihadit ndërmjet shi-itëve dhe sunitëve, duke e përcaktuar atë si element destruktiv. Ai akuzoi edhe ekstremistët nga të dy palët. Tes-hiri vazhdoi duke thënë se, myslimanët po e harrojnë Izraelin dhe rrezikun e kolonialistëve, myslimani sunit shikon çka bën myslimani shi-it dhe anasjelltas, ngase e konsideron punën e tjetrit gabim të skajshëm. Këto akuza e shpifje, e çajnë trupin e ymetit dhe bashkimin e tij. Në vazhdim tërheq vërejtjen nga plani dinak që shndërrohet nga armiku i vërtetë në armik artificial ndërmjet myslimanëve në përgjithësi, e në veçanti kundër Republikës Islame të Iranit, e cila e praktikon Islamin në të gjitha poret e jetës, duke e mbrojtur atë pa pasur pretendime sektesh ose nacionaliste apo ndonjë faktor dominimi". Në vazhdim Tes-hiri tha: Mbajtja e tubimeve të sekteve dhe bërja e akuzave të vjetra të cilat i ka harruar koha, shfrytëzimi i grindjeve politike në Liban e Irak, veshja e tyre me petkun e sekteve dhe intrigat e agjentëve për eksplozim e vendluteve (xhamive) të dy palëve, vrasja e personaliteteve të të dy palëve, e tërë kjo përfaqëson kundërvënien të eksplozimit oktopod që ndodhi më 11 shtator në Amerikë, me ç'rast fajësuan myslimanët.

Zëvendësi i dytë i kryeministrit të Katarit, Abdullah Ibn Hamdi El-Atije në fjalën e tij insistoi për nevojën e tejkallimit të kundërshtive mes sekteve me substancë politike, e cila e angazhon fenë për qëllime politike. Ai shtoi se, realiteti vërteton që thirrja për grupacione, shkak është politik nuk ka lidhje me fenë, duke konsideruar se, urrejtja e grupeve mes sekteve ndërmjet bijve të umetit islam, konsiderohet sfida më e rrezikshme e kohës.

Në konferencën e Dohas morën pjesë 216 dijetarë e mendimtarë nga medh-hebe të ndryshme islame nga 44 shtete. Qëllimi i kësaj konference është afrimi i mendimeve dhe eliminimi i dallimeve apo i kundërshtive të sekteve, por vendimet që merren në konferencë të mos mbesin vetëm në letër!

Ekmelud-din Ihsanogllu, sekretar i përgjithshëm i “Konferencës Islame” konsideroi se, grindjet ndërmjet medh-hebeve islame janë sakrificë e vërtetë e pakundërshtueshme në pronën e shtëpisë tonë. Ai apeloj në ndalimin e akuzave për medh-hebin ndër myslimanët, por të veprohet sikur që kanë vepruar myslimanët e hershëm.

Këtë konferencë e ka organizuar Universiteti i Katarit në bashkëpunim me Ministrinë e Jashtme të Katarit dhe Universitetin “El Ez”-her në Egjipt.

Konferenca mbahet për tre ditë rresht nën simbolin: “Roli i afrimit në bashkimin praktik të këtij ummeti”. Me qëllim: “Aktivizimin e dialogut dhe diskutimit (kritik) ndërmjet mendimtarëve nga medh-hebe të ndryshme, dhe arritjen e ndonjë marrëveshje afatgjate për afrim ndërmysliman, luftimi i çdo forme të dhunës në përgjithësi e ndër myslimanët në veçanti për shkaqe të sekteve.

Konferenca e Dohas në ditën e dytë të punës së saj porositi Asamblenë shkencore të medh-hebeve që të bjerë vendim definitiv për eliminimin e mosmarrëveshjeve ndër myslimanë.

Pjesëmarrësit e konferencës e dënuan unanimisht atë që po ndodh në Irak, luftë grupacionesh ndërmjet sunitëve dhe shi-itëve dhe paralajmëruan se, këto veprime çojnë në shpartallimin e Irakut dhe largimi i vëmendjes nga armiku i vërtetë. Dhe në fund të punimeve, konferenca e Dohas siguroi në shenjtërinë e gjakut të myslimanit, dënuan cenimin e pasurisë së myslimanit dhe nderit të familjes së tij, dënuan krimet e bëra nën letërnjoftimin e sekteve. Bënë thirrje për ndërprerje të menjëhershme, e të qëndrojnë të bashkuar para akuzave e armiqësisë që po ballafaqohet ky ummet.

Konferenca insistoi në domosdoshmërinë e vazhdimin të përpjekjeve në realizimin e afrimit e të kuptuarit ndërmjet sekteve e grupeve islame, të punohet me vëmendje në eliminimin e vështirësive të cilat

paraqiten në rrugën e bashkimit, të bëhen përpjekje në zbatimin e vendimeve dhe porosive të dala nga konferencat e mëparshme, të gjitha të derdhen në atë drejtim.

Të gjithë pjesëmarrësit: Sunit, shi-itë, zejdi dhe ibadi, u dakorduan që të mos flitet tash e tutje ndonjë e keqe për familjen e Resulullahit, shokëve të tij r.a., nënave të besimtarëve (ato janë gratë e Pejgamberit a.s.). Mandej u pajtuan në respektimin e vendeve të shenjta të çdo pale, ruajtja e respektit të ndërsjellë në dialog...

Konferenca gjatë tre ditëve u bëri thirrje udhëheqësve të qendrave fetare sunitë dhe shi-ite në ruajtjen e kufijve të normave - kriterëve në bashkëpunim me tjetrin. Dhe moslejimin e propagandimit shi-itë në vendet sunitë, ose e kundërta, sunitët të mos propagandojnë në vendet me shumicë shi-ite, nga se, me atë po bëhet përçarje mes bijve të një ymeti.

Konferenca ua tërheq vërejtjen pushtetarëve dhe kryetarëve të shteteve arabe dhe islame t’i përkrahin përpjekjet e ulemave dhe mendimtarëve në rrugën e realizimit të bashkimit dhe të vendosin politikë dialogu ndërmjet sekteve islame.

Konferenca e Dohas porositi që të formohet një asamble shkencore me karakter botëror, ku do të marrin pjesë ulema sunitë, imami, zejdi dhe ibadi e forcojnë mendimin e afrimit, e t’i mbikëqyrin ato pengesa, apo t’i mënjanojnë ato vështirësi, duke iu gjetur zgjidhje të përshtatshme të pengesave. Pjesëmarrësit e konferencës propozuan që Doha të jetë rezidencë e kësaj asambleje.

Në seancën e fundit, pjesëmarrësit e konferencës, patën një diskutim të hapët, vërtetuan domosdoshmërinë e respektimit të shenjtërive, e të ideologjive të njëri-tjetrit. Gjithashtu u apelua për evitimin e kundërshtive gjatë dialogut ndërmjet palëve të grindura në shtetet islame dhe të kenë pasur mirëkuptim mes tyre.

Pjesëmarrësit në seancën përfundimtare u bindën se, rëndësia themelore e dialogut është në gërshetimin e përpjekjeve për bashkimin e myslimanëve dhe harmonizimin ndërmjet tyre, e afrim ndërmjet medh-hebeve islame. Të realizohet jeta në paqe ndërmjet pasuesve dhe të

eliminohen të gjitha mosmarrëveshjet, të cilat po zhvillohen prapa skenave ideologjike e sektesh.

Konferenca e Dohas që u mbajt, ishte një përpjekje e dialogut ndër sektet, me titull (Roli i afrimit në bashkimin praktik të ymetit). Kjo konferencë gjatë tetë seancave, u diskutua me çiltërsi dhe transparencë. Rëndësia e dialogut u përqendrua në bashkimin e ymetit, rolin e afrimit dhe vështirimit, të cilat qëndrojnë në rrugën e saj, mënyrën e tejkalimit të defekteve gjatë diskutimeve në kushtet e tanishme me të cilat po përballlet ymeti islam, e në veçanti situata në Irak.

Me gjithë përpjekjet që u bënë gjatë tre ditëve në këtë konferencë, herë pas here ngriheshin tensionet ndërmjet sunitëve dhe shi-itëve. Një prej tyre ishte edhe thirrja e një njeriu nga radhët e shi-itëve nga Kuvajti, i cili apeloj që dr. Jusuf Kardavi të shkarkohet nga pozita e kryetarit të ulemave botërorë, me akuzën se, ai po bën përçarje ndërmjet myslimanëve. Z.Muhamed Bakir El-Mehri përfaqësues i asamblesë shi-ite dhe kryetar i ulemave shi-itë në Kuvajt. Bakir El-Mehri e konsideron Kardavin si të papërgjegjshëm. Andaj, nuk është në interes që ai t'i përfaqësojë ulemanë e të gjitha sekteve, ai tha: Sipas mendimit tim, ai nuk përfaqëson askënd përveç vetvetes në atë kuptimin e ngushtë të mendimeve të tij dhe ideologjinë e tij të ashpër.

Një ditë më parë dr. Kardavi në konferencën e Dohas kritikoi ashpër përpjekjet e Iranit në përhapjen e shiizmit në vendet arabe sunitë. Atë e cilësoi si përçarje ndërmjet sunitëve dhe shi-itëve.

Kardavi paraqet parimet e afrimit ndërmjet sunitëve dhe shi-itëve

Në konferencë dr. Jusuf Kardavi paraqiti disa parime për afrimin ndërmjet ymetit islam, i cili për fat të keq është i ndarë në mendime po edhe në medh-hebe (sekte). Sipas tij, është bërë nevojë e domosdoshme të përpiqemi që të gjithë për afrimin dhe bashkimin e myslimanëve. Për të dhënë ky afrim frytin e tij, është e domosdoshme që ai të bëhet në themele të qarta dhe parime të ndritshme. Për këtë duhet të ketë qëllim të mirë ndërmjet palëve, të cilat duan të ofrohen njëra

me tjetrën. Për këtë çështje ai kishte përgatitur një kumtesë të cilën e lexoi në këtë tubim, e të cilën po e japim shkurtimisht në vijim: I nderuari dr. Kardavi thotë: "Për këtë afrim, ka parime që duhet përdorur, e më të rëndësishmet prej tyre janë:

E para: Njohja e tjetrit nga burimet e tij. Të parën që duhet ta bëjë debatuesi i dialogut Islam është mirëkuptimi. Nuk ka dyshim, se mirëkuptimi është i nevojshëm për çdo gjë, para se të fillohet çfarëdo pune që të jetë rrjedha në binar të duhur. Për këtë Islami i ka dhënë përparësi diturisë para punës. Për këtë Imam Buhariu në "Sahihun" e tij e argumenton fjalën e Allahut të Lartësuar: **"Atëherë dije se nuk ka Zot tjetër përveç Allahut, kërko falje për mëkatin tënd, të besimtarëve dhe besimtareve. Allahu di për lëvizjet tuaja (për veprat tuaja) dhe për vendin tuaj"**. Ka urdhëruar për dituri para se të urdhërojë për kërkim falje. Dhe prej këtu duket se së pari është zbritur nga Kur'ani "Lexo" e së dyti ka zbritur: **"O ti i mbuluar, ngrihu dhe tërhiq vërejtjen (duke thirrur) Dhe madhëroje Zotin tënd! Dhe rrobat tua pas-troj."** (El Mud-deth-thir, ajeti: 1-4).

Leximi ishte çelësi i diturisë, kuptimi para kërkesës për vepra. Dhe me mirëkuptim kemi për qëllim mirënjohjen e realitetit të qëndrimit të palës tjetër. Dhe atë me marrjen e këtij qëndrimi nga burime të besueshme, ose nga ulemaja besnik të njohur, jo nga goja e masës, e as nga ajo që janë njerëzit në të, ngase shumë gjëra që ndodhin nuk janë në përputhshmëri me ligjin e parimeve islame.

Është e rëndësishme ta bëjmë dallimin ndërmjet trungut dhe degëve, ndërmjet farzeve dhe nafileve, ndërmjet pëlqimeve dhe kundërshtive, dhe ndërmjet të përhapurave (në popull) dhe realiteteve, dhe ndërmjet asaj që e bëjnë njerëzit prej vetvetes së tyre. P.sh., ka prej ulemave shi-itë që kanë thënë se: Kur'ani është devijuar, d.m.th. sipas tyre është i mangët, nuk është i plotë, për atë edhe kanë përpiluar libra, dhe janë përpjekur të argumentojnë me disa thënie, të cilat kanë për mbështetje mendimet e tyre nga libri "El- Kafi", që është libër i çmuar tek ata.

Mirëpo, ky mendim nuk është i pëlqyer as te të gjithë shi-itët. Edhe një pjesë e ulemave shi-itë e kanë hedhur poshtë atë mendim,

ngase, siç dihet Kur'ani është i zbritur drejtpërsëdrejti nga Allahu i Lartësuar.

Ose merre p.sh. dëshirën e shi-itëve që në namaz të bëjnë sexhde në guri të argjilit. Atë e bëjnë nga dheu i marr në Nexhef, ose në Kerbela. Këto dy vende i konsiderojnë si vende të shenjta, e në realitet ato nuk janë të shenjta. Për të parën supozohet se aty është varrosur Aliu r.a., e në të dytën, është vendi ku u vra dhe u varros Husejn Ibn Aliu r.a.. Dheun që e marrin në Nexhef apo në Kerbela, e bëjnë lloç, ia dhënë një formë të rumbullakët e të vogël, mandej e terin atë, e pastaj e shtrijnë dhe kur të falen bëjnë sexhde në të).

Kardavi thotë se, një delegacion shi-it me në krye Imam Musa Sader, lideri i njohur libanez shi-it na vizitoi në Doha, në vitet e gjash-tëdhjeta të shekullit të kaluar. Imam Musa Sader, ishte kryetar i Mexhlisit Suprem shi-itë, me të kemi biseduar disa gjëra. Në mesin e tyre edhe për këtë guri prej dheu. Prej tij mora vesh, se shi-itët xhaferijë e bëjnë kusht që sexhdeja të bëhet në atë që e ka prejardhjen nga toka, andaj xhaferitë nuk lejojnë të bëhet sexhdeja mbi sexhade, apo mbi tepih, ose në ndonjë teshë tjetër. Kështu na del se, sipas mendimit të shi-itëve, meqenëse shumica e xhamive janë të shtruara me tepih, me ato që nuk lejohet të bëhet sexhdeja mbi to, ata veç bënë përpjekje t'ua lënë nga një guri në dispozicion çdo njeriu që falet, apo ta bartin me vete një guri prej llojit të dheut dhe kudo që të falet ta qesin ballin në atë guri. Sipas kësaj, po duket se këtë kusht nuk e kanë të gjitha sektet shi-ite, por vetëm xhaferit.

E dyta: Mirëkuptimi me njëri-tjetrin: Dialogu i dytë kërkohet që në dialogun Islamo-Islam, ose afrimi ndërmjet medh'hebeve të këtë mirëkuptim ndërmjet të dyja palëve, në të kundërtën del keqkuptimi për të cilin na e ka tërhequr vërejtjen Allahu i Lartësuar, ku thotë: **"O ju që keni besuar, largohuni prej dyshimeve të shumta, meqë disa dyshime janë mëkat"**. (Huxhurat, ajeti: 12). E ky lloj dyshimi apo mendimi i keq, është paragjykim i keq dhe i pavend krahas të tjerëve. Lidhur me këtë Hafidh Ibn Kethiri në Tefsirin e tij thotë se, Allahu i Lartësuar ua ka ndaluar robërve të vet besimtarë shumë mendime apo

paragjykime qëllimkeqe, ngase ajo është akuzë dhe çpifje për familje, për të afërmit dhe për njerëzit e tjerë, sidomos kur nuk është akuza me vend. Ajo irriton njerëzit. Halifi i dytë Omer Ibnul Hatabi r.a. ka thënë: "Fjala që del prej vëllait tënd besimtar paramendoje, se ajo është e mirë". Pra mos paragjyko pa të drejtë.

E treta: Bashkëpunimi në gjëra të pëlqyera: Dhe nga parimi i rëndësishëm në këtë debat është, të koncentrohemi në temat e marrëveshjes, e jo në pikat e dallimit e të kundërshtimit. Shumica e pikave të dakordimit në gjërat themelore pa të cilat nuk ngrihet feja, përkundër pikave të thjeshta të dallimit, dalin në shesh gjërat sekondare. Nga pikat që duhet të jenë në ujdi janë:

A- Ujdia - besimi në Allahun e Lartësuar, në ditën e gjykimit, në librin që i ka zbritur Muhammedit a.s. dhe se, ai është vula e pejgamberëve, i cili ka ardhur t'i plotësojë të gjitha librat qiellorë, besimi me gjithë atë që ka ardhur Muhammedi a.s., besimi në të gjitha librat e Allahut, sikur që ka thënë Allahu i Lartësuar: **"I dërguari i besoi asaj që iu shpall prej Zotit të tij, e ashtu edhe besimtarët, secili i besoi Allahut, engjëjve të Tij të dërguarve të Tij. Ne nuk bëjmë dallim ndërmjet pejgamberëve"**. (El Bekare, ajeti: 285).

Këto janë bazat themelore të besimit në të cilat jemi të pajtimit që të gjithë. Këto janë themelet e fesë dhe përqendrimet e saj.

B- Pëlqimi në besimin në Kur-anin Kerimin, se ai është libër i Allahut i hapur dhe rrugë e drejtë: **"(Ky është libër), ajetet e të cilit janë radhitur në mënyrë të përsosur, e njëkohësisht edhe shkoqitur nga i Dijshmi i të gjitha çështjeve në hollësi"**. (Hud, ajeti: 1). Dhe se ai është i ruajtur nga devijimi dhe nga çfarëdo ndryshimi. Për këtë ka garantuar Allahu i Lartësuar: **"Ne me madhërinë tonë e shpallëm Kur-anin dhe Ne gjithsesi jemi mbrojtës të tij"**. (Hixhër, ajeti: 9).

Dhe se këtë nuk e kundërshton (nuk duhet kundërshtuar) myslimanët sunitë e as shi-itë.

C- Domosdoshmëria e përmbajtjes së shtyllave thelbësore islame praktike, si dy dëshmitë, faljen e namazit, dhënien e zekatit, agjërimin e Ramazanit dhe haxhin.

E katërta: Debat në ato që ka kundërshti. Reshid Ridaja botues i revistës "El- Menar" e edhe autor i tefsirit "El-Menar" e ka vënë një normë - rregull për veprim ndërmjet kundërshtive të (njerëzve të një kible) e quajti atë (rregullim të artë), ajo normë thotë: "të bashkëpunojmë në atë që jemi pajtuar dhe të i kërkojmë falje njëri-tjetrit në atë që jemi kundërshtuar".

Këtë rregull e kanë ndërtuar të gjithë paqësorët e urtë dhe të matur, në krye të tyre ka qenë Imam Hasan El-Bena, i cili e ka përsëritur këtë fjalë në disa shkrime dhe ligjërata të tij, sa që disa nga pasuesit e tij e llogarisin atë fjalë se është e vetë Benas... Këtë normë të artë e debatoi njëri nga vëllezërit tanë hulumtues bashkëkohor, dhe bëri atë formulë: (Të bashkëpunojmë në atë që jemi marrë vesh dhe të debatojmë në atë që kundërshtohemi). Kështu e ka drejtuar atë vëllai ynë dhe miku-shoku hulumtues i përpiktë Abdul-Halim Muhammed Ebu Shaka rahimehullah autor i librit voluminoz: "*Lirimi i gruas në periudhën e misionit islam*". Ai e sheh se, çdo kundërshti ka vend për debat, nëse është serioze dhe i sinqertë në kërkimin e realitetit, larg nga fanatizmi dhe nga paqartësia etj.

E pesta: Largimi nga provokimet:

Dhe nga parimet e rëndësishme në dialogun Islamo-Islam dhe afri mi ndërmjet drejtimeve islame është largimi i të dy palëve nga provokimet e njëri-tjetrit. Debati i kërkuar apo dialogu duhet të jetë në përputhshmëri me parimet kur'anore. Duhet përdorur shprehje të mira e joshëse. T'i i zgjedhim fjalët që afrojnë e jo që largojnë, e të jenë fjalë që çojnë në dashuri e jo në urrejtje, që bashkojnë e jo që ndajnë. Duhet lënë llakabet që nuk i do ndonjëri grup: si quajtja apo thirrja e shi-itëve me "Er-Rrafida" (refuzues) dhe sunitëve me fjalën "En-Nasibe" kundërshtarët-tradhtarët (e Halifit Ali), por duhet thirrur të gjithë, me atë që veten e quan ashtu. Për këtë që u tha më lart edhe Allahu i Lartësuar na e tërheq vërejtjen kur thotë: "***Dhe mos etiketoni njëri-tjetrin me llakabe***". (Huxhurat, ajeti: 11).

Në edukatën e myslimanit është që kur ta takojë vëllanë e tij mysliman ta thërrasë atë me emrat më të dashur që i do ai. Arabët e kanë pasur traditë t'i thërrasin me nofken, si O Eba Hafs (e kanë thirrur Omerin r.a.), O Eba Hasan (Aliu r.a.) e kështu me radhë.

Këto janë pika të ndjeshme, fortë të ndjeshme ndërmjet nesh dhe vëllezërve shi-itë. Mu për këtë nuk mund të kuptohemi dhe të afrohem mi ndërmjet vete, unë them p. sh.: Ebu Bekri r.a., e ti thua: Ebu Bekër, Allahu e mallkoftë!! Si mund të afrohem kur hidhet mallkimi mbi të?! (e dihet se kush ka qenë Ebu Bekri r.a. në tre vende përmendet në Kur'an).

Dua t'i këshilloj të dyja palët, sunitët dhe shi-itët, të anojnë kah fjalët që çojnë drejt bashkimit, e jo kah ndarja, të afrojnë e jo të largojnë, të mbjellin dashuri e jo zemërim e zili dhe jo urrejtje, ngase këto gjëra irritojnë palët në konflikt.

E gjashta: Deklaratat duhet të dalin me urtësi:

Pra, nga parimet e dialogut Islamo-Islam është të flitet sinqerisht me njëri-tjetrin për problemet që janë të pazgjidhura, vështirësitë dhe pengesat që hasim. Të bëjmë përpjekje t'i tejkalojmë ato me urtësi gradualisht dhe bashkëpunim i obligueshëm e i ligjshëm i myslimanëve me njëri-tjetrin. Nuk është urtësi të fshehim çdo gjë, ose të heshitim, ose t'i lëmë varur pa bërë fjalë për to, kjo heshtje nuk i zgjidhë problemet, nuk ofron ilaç...

Për atë ua kam përmendur vëllezërve nga ulemaja shi-ite, kur i kam vizituar ata në Iran, se është me rëndësi ta ruajmë të kuptuarit e baraspeshës dhe të kuptuarit e përparësive në lidhjet me njëri-tjetrin. Atje vëreja se, disa përpiqen ta përhapin sektin shi-it në vende të papërziera si në Egjipt, Sudan etj. Sipas mendimit tim, ky veprim është i dëmshëm, ngase bën përçarje dhe çrregullime në një shoqëri të vendosur në drejtimin sunit, ajo sjell hidhërim kundër shi-itëve dhe në të njëjtën kohë, shi-itët nuk fitojnë, përveç disa individë të caktuar të luhatshëm. Me këtë bëhet ngacmim i një populli që është i vendosur në drejtimin e tij. Aty edhe nëse përfitohet një numër i vogël individësh nuk jeni në fitim, por përkundrazi jeni në humbje.

Dhe prej këtu them: Shi-itët të mos bëjnë përpjekje ta përhapin sektin e tyre në vende të pastra sunitë, po në të njëjtën kohë as sunitët të mos bëjnë përpjekje ta përhapin drejtimin e tyre në vende të pastra shi-ite, për ta ruajtur qetësinë.

Dhe nga ajo që u thash vëllezërve në Iran, duhet pasur parasysh ruajtjen e të drejtave të pakicës sunitë në mesin e shi-itëve, ose të drejtat e shi-itëve në mesin e sunitëve.

Unë u thash vëllezërve atje se, në Egjipt është një pakicë kiptase (kopte), dhe për atë çdo qeveri i ka parasysh ata. Atyre u jep poste ministrore së paku dy ose tre në çdo qeveri. Dhe nga ajo që u thash vëllezërve në Iran: Se në Teheran sunitët janë dy milionë ose më shumë, e ata kërkojnë që disa vite ndërtimin e një xhamie për ta, të tubohen për të kryer namazin e xhumasë, ku do të marrin pjesë ambasadorët arabë e jo arabë myslimanë sunitë në faljen e namazit të xhumasë. Megjithatë, qeveritarët iranianë deri më tani nuk janë përgjigjur kësaj kërkesë.

E shtata: Largimi nga tejkalimi i tepruar:

Nga parimet që duhet pasur kujdes në dialogun e myslimanëve me njëri-tjetrin është largimi nga tejkalimi i tepruar dhe i ekstremistëve nga të dyja palët, të cilët ndikojnë në përçarje me fjalët e tyre kur flasin dhe në shkrimet e tyre kur shkruajnë. Për t'u bashkuar duhet që kur të flitet diçka të mos ketë dinakëri e prapavijë.

Nga paraqitjet më të dalluara në teprim, nga i cili duhet larguar është: Rënia në "Havije" (emër i xhehenemit), ajo është më e theksuar, apo me e akuzuar njeriun duke i thënë se, ti je jobesimtar. Ajo është punë e rrezikshme, d.m.th. e ke gjykuar atë me vdekje moralisht dhe materialisht.

E teta: Kujdesi ndaj intrigave:

Gjithashtu nga parimet e rëndësishme është kujdesi nga dinakëria e armiqve të Islamit, dhe intrigave të tyre, të cilët përmes tyre duan të ndajnë bashkimin dhe të shpërndajnë unitetin, t'i përçajnë radhët e myslimanëve.

Të gjithë e dinë se, bashkimi është forcë, bashkimi e bën të fortë pakicën, kurse ndarja e dobëson edhe shumicën. Armiqtë e Islamit ia arritën qëllimit deri diku, përderisa u bënë ndarje, hasmëri dhe kundërshti ndërmjet myslimanëve. Andaj, përçarjet ua përgatitin terrenin armiqve që t'i dobësojnë myslimanët në çdo pikëpamje morale dhe materiale.

Lidhur me këto që u thanë më lart, Allahu i lartësuar thotë: **"Mos u përçani mes vete e të dobësoheni, e ta humbni fuqinë (luftarake)".** (El-Enfalë, ajeti: 46). Po edhe Pejgamberi a.s. ka thënë: "Mos u kundërshtoni, ngase ata që kanë qenë para jush janë kundërshtuar dhe janë shkatërruar".

Ymeti me të gjitha grupet, shkollat, drejtimet dhe vendet e tyre janë të thirrur të zgjohen nga gjumi. Të marrin qëndrim të duhur dhe ta dinë se, kush është për ta dhe kush kundër tyre, ta dinë se, kush është miku i tyre, e kush armiku.

Të dobëtit duhet të bashkohen e t'i dalin për ballë forcës djallëzore.

E nënta: Nevoja e lidhjes së ngushtë në kohë të vështira. Kur u lejohet (nëse u lejohet) disa njerëzve të ndahen e të kundërshtohen në kohë të lirë, të qetë, në mirëqenie e fitore, nuk u lejohet atyre të përçahen në momente të vështira, e në kohë sprovash. Sprova duhet t'i bashkojë të përçarët dhe se, goditjet duhet t'i bashkojë të goditurit, në të kaluarën poeti ka thënë: "Në vështirësi shkon zilia" (d.m.th. nuk të bie ndërmend për zili). Ne tash vuajmë nga një sprovë e rëndë në çdo vend të ymetit tonë në përgjithësi, myslimanët në Lindje e Perëndim kanë hyrë në një sprovë të vështirë. Andaj, kërkohet nga ulemaja, mendimtarët dhe të gjithë ata që mund të kontribuojnë, e t'i harrojnë kundërshtitë e tyre anësore, e të qëndrojnë të bashkuar në një front, në luftën me të cilën po përballët Islami dhe myslimanët. Te lufta duhet lidhur ngushtë të gjithë dhe t'i mbështesin të gjithë, nuk duhet të ketë më mosmarrëveshje, ngase mosmarrëveshja i ndanë dhe i përçanë myslimanët në momentet më të vështira, për këtë në Kur'an thuhet: **"Allahu i do ata që luftojnë në rrugën e Tij të rreshtuar si të jetë ndërtesë e fortifikuar".** (Saf, ajeti: 4).

E myslimanët janë vetë ata të cilët kundërshtohen dhe grinden me njëri-tjetrin, me gjithë plotësimin e shkaqeve të bashkimit të tyre. Edhe pse ata janë të gjithë të një kible (kur falen drejtohen kah e njëjta kible) dhe se të gjithë janë ithtarë: (se nuk ka zot tjetër përveç Allahut dhe se Muhammedi a.s. është i dërguari i Allahut), dhe se të gjithë ata janë të kënaqur me Allahun për Zot dhe Islamin për fe, Kur'anin udhëzues, Muhamedin a.s. pejgamber e të dërguar.

Këtë hulumtim timin e mbylli me fjalë të Allahut të Lartësuar: ***"S'ka dyshim se besimtarët janë vëllezër, pra bëni pajtim ndërmjet vëllezërve tuaj dhe keni frikë Allahun, që të jeni të mëshiruar (nga Zoti)."*** (Huxhurat, ajeti: 10).

Për në fund e lus Allahun e Lartësuar me atë që e lusnin pasuesit me mirësi, të muhaxhirëve dhe ensarëve, që thoshin: ***"Zoti ynë, falna ne dhe vëllezërit tonë që para nesh u pajisën me besim dhe mos lejo në zemrat tona farë urrejtje ndaj tyre që besuan. Zoti ynë Ti je mëshirues"***. (Hashër, ajeti: 10).

Debat televiziv në mes dr. Jusuf Kardavit dhe Rafsanxhanit

Në kryeqytetin e Katarit, Doha, u mbajt ky debat i rëndësishëm televiziv mes dijetarit të madh sunit dr. Jusuf Kardavi, i cili është kryetar i Bashkimit të Ulemave të myslimanëve të botës dhe mes politikanit të njohur Ajetullah Ekber Hashimi Rafsanxhani, kryetar i asamblesë shi-ite dhe mbrojtës i sistemit në Iran.

Këtë debat e ka organizuar dhe emituar kanali televiziv Al Xhezira në Katar, i cili u emitua në mbrëmjen e ditës së enjte 15.02. 2007. Ata dy, fillimisht u pajtuan se, populli i Irakut ka të drejtë të bëjë rezistencë kundër okupatorëve, po edhe në të njëjtën kohë apelojnë te populli, që t'i ndërpresin menjëherë luftimet vëllavrasëse, të cilat po ua servojnë me dredhi të ndryshme ata që nuk ia duan të mirën fesë islame, e aq më shumë myslimanëve, me të cilat po i përçajnë dhe shkatërrojnë myslimanët.

Kardavi i porositi myslimanët që Islami të jetë mbi sekte dhe vatan mbi grupacione. Ndërsa, Rafsanxhani ua tërhoqi vërejtjen shi-itëve të Irakut që të mos e shfrytëzojnë gjendjen e tanishme të vështirë, dhe të mos hakmerren ndaj sunitëve, me arsyetimin se, sunitët kanë qenë në pushtet më parë, e tash është bërë e kundërta d.m.th. tash shi-itët janë ata që e kanë pushtetin ekzekutiv në Irak. Dhe vërtetoi se, nëse bashkohen myslimanët, okupatorit nuk do t'i mbetet më vend aty.

Tani këtë debat do ta paraqesim më gjerësisht:

Këtë apel e kanë bërë nëpërmes kanalit televiziv të "Xhezires" ymetit për unitet dhe dhënien fund grindjeve në baza të medh'hebeve-sekteve, ku miratuan ligjshmërinë e rezistencës dhe ndalimin e luftimit ndër myslimanët, për shkaqe të grupacioneve.

Këtë debat e kanë organizuar: Taha Husejn dhe Kevkeb Muhsin. Të dy këta dijetarë, siç u pa më lart u bënë apel irakianëve t'i lënë anash mosmarrëveshjet e tyre grupore, e të bashkohen.

Këtë debat e udhëhoqi kryeredaktori i sektorit të lajmeve në kanal-in e “Xhezireshë” Ahmed Esh-Shejh që kishte si temë bosht, debatimin e katër pikave kryesore. Ky debat është bërë me pëlqimin e Bashkimit Botëror të Ulemave, pas vizitës që i bëri ai Teheranit, ku mori pëlqimin edhe të Rafsanxhanit, ish-kryetar i Republikës islamike të Iranit.

Ahmed Esh-Shejh mori pëlqimin nga të dyja palët që këta dy burra të debatojnë rreth qëndrimit ndaj sahabëve dhe formave misionare ndërmjet medh’hebeve në vende ku përbëjnë shumicën medh’hebi tjetër, të drejtat e pakicave të dy grupet me përqendrim të veçantë në pikën katër, e ajo është çka po ndodh në Irak.

Të dy dijetarët trokitën në çështje të kundërshtive, apo mosmarrëveshjeve ndërmjet dy medh’hebeve si p.sh. qëndrimi ndaj sahabëve, Kardavi apeloj tek asambleja shi-ite që të nxjerrin një “Fetfa” të qartë e të sigurtë mbi ndalimin e sharjes së sahabëve (njëherë e përgjithmonë). Rafsanxhani ndërhyri duke thënë se, ata i fillojnë Hutbet (fjalimet) e tyre gjithmonë me lavdërimin e sahabëve, Rafsanxhani ka qenë i rezervuar gjatë tërë debatit, edhe se dukej se është i interesuar të gjejë një ilaç të afrimit për të cilin bëhej fjalë. Megjithatë, nuk la pa e përmendur, se kush ka filluar me mbytje në Irak, duke aluduar në vrasjen e Ajetollah Muhamed Bakir El-Hakim, me të kthyer në Irak. Dhe mandej kërkoi nga Kardavi që të mos i përsërit ato çka thonë amerikanët, t’i përcjellë mirë lajmet (ditore) dhe t’ua përcjellë ulemave sunitë qëndrimet e ulemave shi-itë.

Kardavi apeloj që t’u përqendrohemi me sinqeritet problemeve të vërteta haptazi, e të mos u shmangemi atyre, e të rrokemi pas problemeve anësore. Të përqendrohemi në çështjen e pakicave, ai përmendi, se 15 milionë sunitë janë në Iran, e në qeverinë e Iranit nuk është as një vezir (ministër) nga sunitët. Të dy dijetarët u dakorduan, se është më se i nevojshëm bashkimi i myslimanëve, pastaj t’u kundërvihen akuzave ndaj ymetit islam.

Kardavi: Islami duhet të jetë mbi çdo medh’heb. Dhe vatani mbi çdo grupacion. Unë e kam dënuar vrasjen e Hakimit dhe nuk di prej nga vjen eksplozivi (që shkatërron) varrezat shi-ite. Dr. Kardavi vazhdoi bisedën e tij në rëndësinë që ka ky takim, të bisedohen tetë pikat

që janë marrë vesh, delegacioni i cili ka arritur në Teheran nga Bashkimi Botëror i Ulemave myslimanë. Të bisedohet haptazi e çiltër, duke tërhequr vërejtjen në atë se çka po merret prej konferencave të afrimit ndërmjet medh’hebeve, ato vetëm po tubohen e po shpërndahen pa arritur asgjë konkrete. Mosarritja e suksesit është në atë, se po flitet në përgjithësi, e nuk po prekin vendin e varrës, apo nuk po përballen me problemet e vërteta. Për këtë është e nevojshme të flitet për ato punë të cilat ankohen sunitët dhe shi-itët, po ankohen myslimanët në përgjithësi. Dhe nga gjërat më të dalluara e të (prekshme) është çështja e “tekfirit” d.m.th. akuza për mosbesim. Ka që i akuzojnë shi-itët me mosbesim, por ka edhe prej shi-itëve që i akuzojnë sunitët me mosbesim, e ne dëshirojmë që Islami të jetë përfshirës i të gjithëve. Shi-itët duket se janë më të zëshëm, ngase ka prej tyre që thonë, se nuk kemi asgjë të përbashkët me sunitët as në Zot, as në Pejgamber, as në Imam. Nuk dua të përmend emrat e tyre që deklarohen kështu.

Puna e dytë sipas meje është, ajo që nuk duhet të e paraqesim çështjen shi-ite dhe sunite e mospajtimet, apo kundërshtitë mes tyre, para masës së gjerë në xhamia e në tribuna. Me këto gjëra duhet të merren dijetarët dhe ekspertët, që i shtrojnë gjërat në mënyrë shkencore, e larg atyre gjërave që çojnë në inat të zi.

E treta është çështja e sahabëve r.a. dhe Ehli- Bejti (familjes së Pejgamberit a.s.). Nuk ka sunit në botë që nuk e do familjen e (Pejgamberit a.s.). Mirëpo, ky problem gjendet te vëllezërit tanë shi-itë, e kjo është prej një rëndësie të madhe (që duhet eliminuar). Nuk është e mundur ta qesë dorën time mbi dorën tënde (të përshëndetemi), kur unë them Ebu Bekri, Omeri dhe Aisheja r.a. e ti thua leanehumallahu (i mallkoftë Allahu ata). Duhet të dakordohemi në këtë çështje, ngase sahabët janë ata që kanë dalë nga Medreseja e Muhammedit a.s., d.m.th. se janë fryt i edukimit të tij. E kur ne i akuzojmë ata me të këqija, ne atëherë po e akuzojmë mësuesin e tyre, gjoja se, ai nuk i ka edukuar mirë ata, kurse ai i ka edukuar më së miri ata. Për këtë mjafton dëshmia e Kur’anit për ta në tetë sure, e ato janë: ” EL-Araf, Enfal, Tevbe, En-Nahle, El-Haxh, El-Fet-h, El-Hashër dhe El-Hadid.

Ata janë të cilët na e kanë përcjellë te ne Kur'anin. Ata janë që e kanë përhapur Islamin në Egjipt dhe Iran. Andaj, duhet të ndërpritet çdo mungesë (t'u përshkruhen të meta) As-habëve të Pejgamberit a.s. Ne e kemi dokumentin e Mek-kës, të cilin e kemi të gatshëm për nënshkrim nga ana e asamblesë shi-ite. Ai dokument përmban dhjetë parime që nuk mund askush ta kundërshtojë. Pra, ajo duhet të jetë bazë e lidhjeve të përbashkëta ndërmjet sunitëve dhe shi-itëve. Të punojmë në atë drejtim derisa të japë ajo punë frytin e saj. Mandej ajo që po bëhet në Irak, kasaphane e gjakderdhje për çdo ditë nga grupe të njohura. Përveç vrasjeve, ka edhe dëbime nga shtëpitë e tyre, në të cilat kanë lindur e jetuar në to.

Gjithashtu, ne duhet ta refuzojmë ndarjen që po trumbetohet nëpër vendet islame. Është një plan i forcave kundërshtarë të Islamit që duan t'i ndajnë vendet islame në shtete të vogla. Dhe rreth asaj që thonë disa shi-itë, se disa myslimanë sunitë me sjelljet e tyre të papërgjegjshme nuk kontribuojnë në pengimin e përçarjes ndërmjet myslimanëve e shumë gjëra tjera që i numërojnë shi-itët, gjoja se këto i thonë ulemaja sunitë.

Dr. Kardavi tha, se ne sunitët nuk e vajtojmë historinë, por ne përfitojmë prej saj, ne nuk e bëjmë atë barrë mbi vete, e as nuk bëhemi robër të saj. Po edhe nëse ka atje nga shi-itët që kanë gabuar, ose kanë devijuar ose edhe bëjnë ndonjë tradhti, ne nuk i fajësojmë gjeneratat e tashme shi-ite me gjynahun e të parëve të tyre. Lidhur me këtë Kur'ani është shumë i qartë: ***"Ai ishte popull që kaloi, atij i takoi ajo që fitoi, e juve u takon ajo që fituat, prandaj ju nuk jeni përgjegjës për atë që vepruan ata."*** (El Bekare, ajeti: 134).

Po edhe nëse ka pasur në mesin e sahabëve që kanë gabuar, ata kanë kaluar, e ne jemi bijtë e kohës sonë dhe akuza për mosbesim janë të ndërsjella kush më shumë e kush më pak. Megjithatë, pjesa dërrmuese e sunitëve nuk e bëjnë atë. Po nëse ka dalë ndonjë fetva në atë drejtim, ajo nuk e përfaqëson mendimin e përgjithshëm dhe është larg asaj d.m.th. larg akuzës për mosbesim.

Rreth thashethemeve shi-ite, se shi-itët në disa shtete arabe me shumicë sunitë nuk i kanë të drejtat e barabarta të plota. Dhe se te su-

nitët mungon instituti rekomandues, dhe kërkojnë nga sunitët që t'i bindin shi-itët, se çdo gjë që dakordohemi të marrë rrugën e zbatimit. Në këto gjëra, Kardavi u përgjigj: Fillimisht me koment, në parim përmendi ruajtjen që përmendet në Kur'an, duke thënë se ajo është përmendur në lidhje me jo myslimanët. Në Kur'an thuhet: ***"Besimtarët të mos i miqësojnë mosbesimtarët, e t'i lanë anash besimtarët. E kush bën atë, ai nga feja e Allahut nuk ka asgjë, përveç nëse është për qëllim ruajtja prej të keqes së tyre"***. (Ali Imran, ajeti: 28). Kjo është përdorur në këtë vend që të ruhen nga jobesimtarët. Kurse sa i përket përhapjes së sunizmit në vendet, apo shtetet shi-ite, kjo është e paqëndrueshme. Përpjekjet e shi-itëve për të përhapur medh'hebin e tyre, nuk ka për qëllim përhapjen e hajrit dhe punës së mirë si thotë eminenca e shejhit (Rafsanxhani). Këtu duket qëllimi i tyre është me ua ndërruar sunitëve medh'hebin dhe ndryshimin ideologjik të medh'hebit, e ajo është ngacmim i përçarjes. Unë u kam thënë atyre çka po fitoni me këtë në një vend që është i tëri me sunit d.m.th., se nuk fitoni asgjë përveç nxitjen e tërë popullit kundër jush. Sunitët nuk e bëjnë, po as organizatat, as shoqatat islame të cilat bëjnë da've, nuk e kanë atë në program përhapjen e sunitëve te shi-itët.

Dhe rreth ankesës shi-ite, se ata në disa shtete arabe e islame si pakica nuk i kanë të drejtat e plota; Kardavi tha: Kjo është që po na ndodh me vëllezërit tanë, që të ketë nevojë për afrim. Është e domosdoshme t'i arrijnë pakicat të drejtat e veta, nëse janë në vende, ku shumica i takojnë tjetër medh'hebi, d.m.th. se është e domosdoshme t'u jepen të drejtat pakicës shi-ite në shtetet që janë shumicë sunitët. Po duhet të ndodhë edhe e kundërta d.m.th. se edhe sunitët duhet t'i gëzojnë të drejtat e tyre në vendet me shumicë shi-ite.

Është e mundur që në ndonjë shtet me shumicë sunitë nuk ua japin të gjitha të drejtat shi-itëve, por megjithatë, ata kanë arritur në pozita ministra e ambasadorë. Unë po e tregoj një rast konkret, isha në Indonezi, e atje ishte kryesuesi i korit diplomatik, ambasadori i Kuvajtit shi-it. Në shtetet e Gjirit Persik, të cilat kanë një numër të konsiderueshëm ministra nga radhët shi-ite. Unë u kam thënë, në disa takime vëllezërve, se në Iran është një "pakicë e vogël" rreth 15 milionë

sunitë, e sunitët nuk e kanë asnjë ministër (në qeverinë e Iranit), kurse te ne në Egjipt, kiptasit (koptit) i kanë 3 ministra në qeverinë egjiptiane, ata(koptit) janë shumë më pak se sa pakica sunitë në vendet shite.

Sunitët kanë kërkuar disa xhamia në Teheran. Mirëpo, deri tash nuk u janë përgjigjur organet gjegjëse. Kjo punë duhet të jetë e zbatueshme në të dy anët. Është e domosdoshme që pakica ta marrë të drejtën e vet prej shumicës, nëse vërtet dëshirojmë t'i mbyllim dyert e përçarjes dhe të shuajmë zjarrin që po çon në të keqe vazhdimisht.

Mandej Kardavi foli edhe rreth ekzistimit të grupeve sunitë që i përkrahin operacionet politike në Irak. Për ato grupe tha: Ato janë përpjekje apo orvatje politike. Ata mund të gabojnë ose e qëllojnë. Ndoshta vëllezërit tanë nga sunitët të cilët kanë marrë pjesë në qeveri kanë pasur mendim tjetër, por ndoshta edhe janë penduar për atë. Atje ka që kanë marrë pjesë në qeveri, po ka edhe që nuk kanë marrë pjesë, por ajo që duam të përqendrohemi në të është e drejta e popullit irakian t'i bëjnë rezistencë okupatorit, dhe se kjo rezistencë a është legjitime, apo punë e dënuar e urryer?

Duhet të themi, është e drejtë e popullit të Irakut të bëjë rezistencë, sikur që është e drejtë e popullit palestinez etj. Kjo e drejtë është e çdo populli që i është okupuar toka e tij t'u bëjë rezistencë okupatorëve. Ky është gjykimi i Islamit, Islami në këto raste xhihadin e konsideron obligim personal, kundër atyre që kanë hyrë në ndonjë tokë apo vend nga vendet islame. Ai obligim personal është për vendësit, por është obligim edhe për ata që janë përreth tyre. Ajo që po ndodh në Irak është kasaphane e përditshme. Por nëse ka atje nga sunitët që bëjnë atë, ne e kemi dënuar atë prej ditës së parë edhe e urrejmë, e dënojmë edhe sot. Për këtë gjë Bashkimi Botëror i Ulemave nxjerr deklarata të vazhdueshme. Unë personalisht kam kërkuar në programin "Esh-Sheria vel-Hajat" (sheriati dhe jeta që emitohet çdo të diel) dhe në hutbe të xhumasë nga Ajetullahët e Irakut, po edhe në Iran që të nxjerrin një fetva definitive, e cila ndalon gjakderdhjen ndërmjet myslimanëve. Unë e shoh, se Irani ka përgjegjësi. Vërtet eminenca e tij do të largojë dorën nga kjo punë, unë jam i bindur, po ka edhe bindje

të të tjerëve si unë, se Irani ka dorë aty dhe se shumica e çelësave janë në dorë të Iranit. Dhe se ai është i cili mund të marrë qëndrim të vërtetë. Nëse ne e mohojmë këtë, atëherë ne sikur nuk kemi bërë asgjë. Më e rëndësishmja në këtë takim bisede është, se ne dëshirojmë ta ndërpresim gjakderdhjen e përditshme që po ndodh në Irak, ku janë vrarë qindra mijëra irakianë, deri kur do të zgjasë kjo punë?! Kardavi u pyet për atë që shi-itët e (dënojnë), se sunitët dhe disa shtete të tyre i përkrahin orvatjet amerikane kundër Iranit, ky tha se, shumë herë qëndron kundër pushtetarëve, dhe këtij i intereson populli islam, e jo pushtetarët kushdo qofshin ata. Në disa raste nuk jemi në dakord me vëllezërit shi-itë në qëndrimin e tyre ndaj sahabëve edhe me iranienët në Irak, ose në çështjen e misionarisë me medh'heb. Megjithatë, kur bëhet ndonjë armiqësi (sulm) mbi Iranin, ose mbi çdo shtet, ne do të qëndrojmë kundër tij dhe do ta shprehim qëndrimin tonë me sinqeritet dhe qartë. Dhe nuk lejojmë që dikush ta sulmojë Iranin, qoftë Amerika, apo dikush tjetër. Jo vetëm, nëse sulmohet Irani, po edhe cilido shtet mysliman, ngase ne jemi me drejtësinë. Po, nëse Irani dëshiron të ketë energji bërthamore paqësore, kjo është e drejta e tij, kush e pengon nga kjo?

Unë jam kundër gjakderdhjes së të pafajshmëve, tha në vazhdim dr. Kardavi. Unë isha në Kajro kur u vra z. Bakir-El-Hakim dhe prej Kajros e kam dënuar këtë veprim të shëmtuar dhe thashë se, kjo punë nuk e ruan shenjtërinë e vendit "xhaminë", as shenjtërinë e kohës "muajin Rexhep" (që është një nga katër muajt hurum-muaj të paqes e qetësisë), e as shenjtërinë e njeriut. Të gjitha këto i kemi dënuar. Unë personalisht i kam dënuar në hutbet (fjalimet) e mia të xhumasë dhe në programin tim javor që e kam në Xhezire. Ato veprime kriminale i ka dënuar edhe Bashkimi Botëror i Ulemave, për të cilin kam nderin që e kryesoj unë.

Ne jemi kundër këtyre gjërave, kjo është punë e qartë për ne. Shpresojmë që kjo të ishte e qartë edhe te vëllezërit (shi-itë). Ne nuk jemi përgjegjës për atë që po ndodh në Irak. Atë që ne e pëlqejmë është rezistenca e irakianëve kundër okupatorëve. Rezistenca është

kryesisht irakiane, e ata që vijnë nga jashtë nuk janë më shumë se 5% apo 10%.

Kardavi në vazhdim tha, se nuk ka dyshim se Irani ka fuqi dhe influencë të madhe në atë që po ndodh në Irak, ai mund t'u thotë disa njerëzve, ndalini duart e juaja. Megjithëse, eminenca e Shejh Rafsanxhani nuk e pranon këtë. Me të drejtë shumë njerëz thonë se, Irani ka influencë dhe forcë për të zgjedhur shumë probleme, e të shuajë këtë zjarr dhe të na e largojë këtë luftë qytetare, e cila po e ha të njomen dhe të thatën, dhe se në të nuk ka fitues as humbës. Në fund të fundit të gjithë ne jemi humbës. Fitues të vetëm janë njerëzit e pandërgjegjshëm dhe armiqtë e këtij ymeti.

Kardavi e mbylli fjalën e tij me dëshirë të bashkimit të këtij ymeti dhe të qëndrojë unik kundër çdo përpjekje të ndarjes dhe përçarjes për shkaqe të pavlera fanatike, se këta janë persianë, apo këta janë arabë (në formën e nënçmimit). Islami duhet të na bashkojë dhe ai duhet të jetë mbi medh'heb, vatani mbi grupacion, ymeti mbi komb dhe fanatizmin kombëtar, interesi i përgjithshëm të jetë mbi interesin personal dhe mbi atë grupor apo partiak.

Kur ne jemi të interesuar për takime Islamo-krishtere të afrohemi e të debatojmë me të krishterët, e si të mos afrohemi me myslimanët, si të mos e mirëpresim takimin Islamo-Islam. Duhet të bashkohet ky ymet i madh, që ka një miliard e gjysmë banorë, i cili i bashkuar mund t'ia përgatisë vetes vendin dhe t'i realizojë qëllimet e veta. Ajo arrihet nëse bashkohet dhe solidarizohet e ndihmohet, duke e shfrytëzuar potencialin njerëzor, pozitën ekonomike dhe trashëgiminë civilizuese (me këto) mund të dalim nga burgu i prapambetjes në atë të përparimit, nga bota e tretë në botën e parë.

Çështja tjetër me të cilën dua ta përfundoj këtë takim është se, myslimanët në Lindje dhe Perëndim presin nga ky takim që të kalohet në vepra, nuk do thjesht vetëm debat teorik. Bota paqedashëse do të shohë në Irak diçka tjetër prej asaj që po shohin tash, d.m.th. të ndërpritet derdhja e gjakut në vazhdimësi, e të ndalen paramilitarët që shkaktojnë viktima çdo çast, të kthehet e drejta në vend, të kthehen të shpërngulurit në atdheun e tyre, të kthehen xhamitë e grabitura të po-

pulli, të ndërpritet zgjerimi, apo përpjekja e përhapjes së shi-izmit, etj. Këto gjëra janë të kapërcyeshme, nëse dëshirojmë t'i shërojmë këto gjëra me shërim të vërtetë, përndryshe, jemi takuar dhe ndarë e nuk ndodhi asgjë nga debati. Kjo është ajo që e dëshiroj, këtë e kam thënë edhe në konferencën e Dohas. Mendimi i afrimit është ballafaqim sprovues i rrezikshëm, por kam shpresë se do të kalojë e jo të rrëzohet - të bjerë. Shpresojmë në një të ardhme më të mirë insha-Allah.

Rafsanxhani: I thërras shi-itët e Irakut të mos lëshohen në hakmarrje dhe ua tërheq vërejtjen duke i ftuar në bashkimin e radhëve. E kështilloj Karadavin t'i lexojë (t'i përcjellë) lajmet, e të gjithë ligjëruesit shi-itë në hutbe të xhumasë, ku e fillojnë me lavdërimin e sahabëve. Kështu e filloi takimin Rafsanxhani, duke u fokusuar në rëndësinë e bashkimit Islam si një nga parimet e rëndësishme në Islam. Ai theksoi se, Irani ka dhënë mund të madh për këtë çështje, të afrimit ndërmjet bijve të ymetit. Ajo është rruga që e kanë trasuar ulemaja, të cilët edhe e kanë themeluar institutin e afrimit ndërmjet medh'hebeve nga të dy anët dhe se ymeti e ka vjelë frytin e këtij fitimi.

Dhe sinjalizoj valët e përçarjes me të cilat po ballafaqohet ymeti kohëve të fundit në veçanti në Irak, Afganistan, Liban etj. Duke akuзуar armiqtë, të cilët e kanë filluar një valë të re armiqësie dhe kanë nxitur shqetësime, e kanë bërë përpjekje që të dështojë ai mund që e bën ulemaja për shkak të bashkimit. Mandej pohoj se, projekti i madh i të tjerëve në Lindjen e Mesme nuk do të ketë sukses në rajon po që se nuk arrin t'i përçajë bijtë e këtij ymeti. Disfata e Izraelit në luftën që e bënë kundër Libanit, fitorja e popullit palestinez që e realizoi në zgjedhjet e fundit, forcimi i rezistencës në të gjitha shtetet islame. Të gjitha këto forca janë faktorë që e shtynë armikun të bëjë përpjekje të fusë huti e përçarje ndërmjet myslimanëve. Ne duhet të jemi syçelë e të mos mashtrohemi me ato gjëra, ngase ne jemi bijtë e Kur'anit (besimtarë të Kur'anit). Kur'ani na ka ndaluar grindjen: **"E mos u përçani mes vete e të dobësoheni e ta humbni fuqinë (luftarake). Të jeni të durueshëm se Allahu është me të durueshmit"**. El-Enfalë, ajeti: 46. Islami na ka urdhëruar ta ruajmë bashkimin: **"S'ka dyshim se besimtarët janë vëllezër, pra bëni pajtim ndërmjet vëllezërve tuaj dhe**

kini frikë Allahun, që të jeni të mëshiruar (nga Zoti).” *El Huxhurat*, ajeti: 10.

Ulemaja myslimanë, bartin përgjegjësi të thellë në këto rrethana me të cilat po përballemi. Ulemaja në Iran dhe populli iranian besojnë në bashkimin Islam. Ata i kanë lidhur shpresat në realizimin e tij të vendosur thellësisht në zemër, po edhe zemrat e sunitëve u bashkëngjiten zemrave tona, dhe nuk donë ndarje të myslimanëve. Por, atje ka disa injorantë bëjnë propozime këtu e atje, hedhin në qarkullim disa fjalë e për ne është ta dimë, se të mençurit dhe ulemaja kanë rol të madh në këtë periudhë historike nëpër të cilën po kalon ymeti ynë, e ata duhet të jenë në shërbim të Islamit.

I pyetur se atë që po e parashtrojnë a është mendim i tij personal, apo e kanë të njëjtin mendim edhe referencat shi-ite në Iran, d.m.th. a i bashkëngjiten mendimit të tij edhe të tjetër? Rafsanxhani u përgjigj se, ai i parashtrojnë mendimet e tij, por e di se shumica e ulemave në Iran e kanë të njëjtin mendim.

Dhe rreth mungesës të referencës së madhe shi-ite në tubimin apo takimin e Mekkes dhe qëndrimin shi-it ndaj sahabëve, Rafsanxhani u përgjigj: Unë e shoh se, punët të cilat i bëjnë masa dhe ekstremistët nga të dyja palët, duhet të mos ndikojnë në përçarje dhe ndarje ndërmjet bijve të Islamit dhe ne të gjithë me urdhër të Kur’anit të kapemi për litarin e Allahut (për Kur’anin) që t’u kundërvihemi rreziqeve. Për atë ymeti Islam, i cili është mbi një miliard e gjysmë dhe posedon pikat strategjike në botë, posedon burimet më të rëndësishme, ndër to energjinë etj. Të gjitha këto janë të bazuara në Kur’an, i cili na rrëfen në jetën tonë të përditshme. Ne jemi unik me synetin e Resulullahit dhe jetën e familjes së tij dhe nuk fyhet ymeti me ulematë që ka. Ne nuk dëshirojmë të sulmojmë popujt tjerë, ne dëshirojmë të ruajmë Islamin, e kjo e bën të domosdoshëm bashkimin, ne i fillojmë hutbet (fjalimet) tona me lavdërimin e Allahut dhe salavate mbi Resulullahin e sahabët e tij. Të gjithë ligjëruesit në Iran i fillojnë fjalimet e tyre ashtu si u përmend më parë. Ne besojmë në këto parime dhe besojmë se, gjaku i myslimanit, nderi i tij dhe pasuria e tij janë haram - të

ndaluara (të nëpërkëmben). Dhe për atë nuk mund të nëpërkëmben të drejtat e njerëzve, etj.

Rreth shkaqeve të mosnxjerrjes së një fetvaje-përgjigje shi-ite të qartë mbi ndalimin e sharjes së sahabëve, Rafsanxhani u përgjigj, se ish-Imami dhe udhëheqësi Hamenej (Homejni) dhe një numër i referencave, e kanë pas shtruar këtë temë dhe të gjitha grupet duhet ta bëjnë këtë inicim dhe të nxjerrin këtë fetva, e të mos trokasin në tema të cilat nxisin kundërshti dhe ne nuk dëshirojmë dobësimin e ymetit.

Rafsanxhani u pyet për parimin e “Et-Tekijes” edhe si mundemi ne sunitët të bindemi në atë, se atë që e thoni ju për bashkimin buron nga zemra? Në këtë temë Rafsanxhani u përgjigj duke thënë se, kjo është nga temat që i parashtrojnë armiqtë tanë. Nëse shikojmë qeveritë dhe shtetet, po edhe individë do të gjejmë se, disa tema nuk janë në interes të paraqiten. Ekzistojnë ligje sekrete dhe dokumente që nuk paraqiten (në shesh) pa kaluar një periudhë, kjo është mençuri. Puna është se, nuk mundet çdokush të paraqesë çka të dojë. “Tekija” të cilën e besojnë shi-itët buron nga Kur’ani. Në bazë të kësaj nuk duhet të paraqiten në shesh sekretet e myslimanëve, që t’i dinë të tjerët. Kjo mbahet sekret edhe për vet shi-itët, nuk paraqitet në shesh ajo që duhet ta dinë vetëm disa. Gjëra sekrete ka çdo shtet, çdo qeveri. Ajo është një rrugë mençurie që është te shi-itët, te sunitët dhe te të gjitha qeveritë.

Rreth mundit të cilin e harxhojnë për përhapjen e shi-izmit dhe shtrirjen e medh’hebit, Rafsanxhani tha: Mënyra më e mirë për t’u njohur me mendim të mirë ose ide të arsyeshme apo me një medh’heb, është bindja dhe puna e mirë, e cila është mënyra më e përshtatshme për t’i përfituar të tjerët. Duhet t’ua mësojmë të tjerëve punën e mirë. E nëse është qëllimi që të mos e bëjnë këtë, kjo është e pavërtetë, ne duhet ta mbrojmë realitetin dhe të bëjmë vepra të mira. Shpresojmë që kjo të jetë te të gjithë, kështu të jenë thirrësit me punët e tyre të mira.

Rafsanxhani u pyet për situatën në Irak, e në veçanti për grupacionet të cilat e sollën okupimin, e nuk refuzuan atë shi-itët, ai tha: Para se të flas për Irakun, duhet t’u referohem disa thënieve që i tha emine-

na shejh Kardavi, po të dëshiroja të trokas në atë që ka parashtruar ai, do të biem në kurthin, të cilin e ka menduar dhe planifikuar armiku. Ai paraqet disa numra dhe statistika dhe pretendon disa gjëra, natyrisht se ka përgjigje të sakta për to, por nëse përgjigjem në to, debati do të marrë kahe tjetër që nuk e duam, atë e duan armiqët tanë, natyrisht se edhe eminenca e shejh Kardavit nuk e do atë, dhe as që do të nisej në atë anë.

Për sa i takon situatës në Irak, për ne është shumë e qartë, atë e kemi deklaruar gjithnjë. Ne dëshirojmë që të ruhet integriteti i dheut (territorial) dhe sovraniteti i plotë për popullin irakian, e Iraku të mbetet i bashkuar, e të jetojnë në të, të gjitha kombet, fetë dhe medh'hebet nën një flamur e nën një qeveri, e nën një kushtetutë. Ne duhet të mos e parafytyrojmë, se shi-itët mendojnë, se kur ishin të shtypur në të kaluarën, sunitët e sundonin Irakun, e tani u ka ardhur dita, apo rasti. Ne duhet të mendojmë për të ardhmen dhe të bashkohen të gjitha radhët kundër okupatorit që është në Irak. Kur të bashkohen të gjitha radhët, okupatorit nuk i mbetet vend, ka mundësi edhe të dëbohet okupatori tërësisht. Edhe shtetet fqinjë të Irakut edhe ne iranienët duhet t'u ndihmojmë në ruajtjen e këtij bashkimi. Çdo person në Irak që bën operacione të dhunshme, duhet ta këshillojmë atë që t'i urrejë ato gjëra dhe ta ndihmojmë popullin e Irakut që ta marrë veten. Rafsanxhani foli edhe rreth rolit të Iranit në sigurinë e Irakut dhe kontrastet në politikën iraniane. Për këto thashetheme tha: Nuk ka dyshim se, ai që paraqet këso fjalësh, flet me gjuhën e armikut. Ne nuk duam të ndërhyjmë kurrësi në punët e Irakut, ne dëshirojmë që populli i Irakut të vendosë vetë për vetveten. Ne kudo që paraqitet ndonjë problem në vendet myslimane, ne u ndihmojmë ta zgjidhin atë problem.

A nuk i ndihmuam popullit boshnjak? Populli boshnjak nuk ishte shi-it, ata ishin sunitë. A nuk e ndihmuam popullin palestinez, dhe a ishte populli palestinez nga shi-itët? Unë jam maltretuar për shkak se kam mbrojtur çështjen palestineze. Nuk është puna se populli i Irakut janë shi-itë. Ne mbrojmë ymetin Islam. Kur e mbrojmë Irakun, atë e bëjmë si për një shtet Islam, i okupuar nga forca okupuese. Ne e ndihmojmë dhe mbrojmë, po edhe në të njëjtën kohë nuk duam të ndër-

hyjmë në punët e brendshme të popullit të Irakut. Ata dinë vetë si t'i administrojnë punët e tyre, mbajnë zgjedhje dhe kush fiton shumicën formon qeverinë e kuvendin. Po këtë mosndërhyrje në punët e brendshme të Irakut e kërkojmë edhe nga të tjerët. T'i lëmë që ata vetë të vendosin për fatin e tyre. Kundërshtimet, apo grindjet ndërmjet popullit të Irakut i dëshiron dhe i nxit kolonializmi.

Rreth rezistencës irakiane që është duke u bërë në Irak, e që Irani e konsideron okupim, pse nuk është nxjerrë deri tash një fetva nga referencat shi-ite, e cila e bën të obligueshme rezistencën në gjithë Irakun po e mbështet rezistencën në disa rajone? Rafsanxhani u përgjigj, si ai e ka përkrahur me qindra herë rezistencën kundër okupimit, dhe atë e shohim nevojë të domosdoshme, atë e refuzojnë edhe disa instanca të cilat deklarohen, të mos luftojnë populli i Irakut ndërmjet vete. Dhe nuk dua të trokas në atë se kush i ka filluar (vrasjet), ngase unë nuk dua ta gëzoj armikun dhe lus shejh Kardavin që të mos thotë asgjë që e paraqesin nganjëherë armiqët, por të paraqesë realitetin. Rezistenca është e drejtë e të gjithë bijve të popullit irakian, por ne nuk dëshirojmë të ndërhyjmë në punët e brendshme të Irakut, sikur që po ndërhyjnë disa shtete për të cilat e di shejh Kardavi, populli i Irakut le të vendosë vetë për të ardhmen e tij e kjo është punë mençurie dhe e gjithë bota e njeh atë.

Rreth operacioneve të vrasjeve në bazë medh'hebi (apo sekt), apo emri, Rafsanxhani tha, ato janë nga mëkatet e mëdha që po bëhen. Këto krime duhet të ndërpriten, sikur që duhet ndërpritet gjakderdhja e çdo myslimani në Irak. Duket se, grupe ekstreme kanë misionet të caktuara me të cilat kanë ardhur në Irak, të përziejnë punë që të mos u mbetet, apo të mos munden irakienët të vendosin për të ardhmen e tyre. Me atë kënaqet okupatori, ngase kjo mjegulli ua bën të mundur atyre të mbesin edhe më tutje në Irak. Për ne të gjithë mbetet të përpiqemi derisa t'i japim rast popullit të Irakut të vendosë vetë.

Si kundërpërgjigje ndaj atyre që po kërkojnë nga Irani për të nxjerrë një fetva që i ndalon grupet e vdekjes, Rafsanxhani tha: Nuk ka dyshim, se ne i kemi ndaluar ato dhe sipas shikimit të ulemave e sistemit të pushtetit në Iran dhe eminenca e komandantit të përgjithshëm e

kanë vërtetuar, se këto operacione janë prej gjynaheve të mëdha. Ai që i bën ato e meriton zjarrin e xhehen-nemit. Kjo është e qartë për ne të gjithë dhe duhet ta vërejmë kush është ai, i cili e filloi, dhe kush e vrau të ndjerin Ajetullah Muhamed Bakir El-Hakim posa u kthye në Irak, pas njëzet vjetëve në xhihad (në emigrim) dhe kush është ai, i cili e zbatoi operacionin e vrasjes së tij? Ne duhet të mos shikojmë në të kaluarën, por të shikojmë në të ardhmen.

Rreth nevojës që t'i kthehemi realitetit e të përballemi, po edhe t'i tejkalojmë kundërshtitë, Rafsanxhani tha: Ne duhet ta ruajmë bashkimin tonë, dhe e porositi eminencën Shejh Kardavin t'i përcjellë më shumë se përpara lajmet dhe deklaratat, të cilat i kanë dhënë përgjegjësit iranianë. Po t'i kishte shikuar qëndrimet tona, lajmet tona dhe deklaratat tona, do të kishte tjetër qëndrim. Unë e di, se masa i di ato, unë pres nga eminenca Kardavi dhe të gjithë ulemaja t'i mësojnë (studiojnë) qëndrimet e përgjegjësve dhe ulemave iranianë më shumë se përpara, e të binden se, zemrat tona po digjen nga ajo që po ndodh ndërmjet bijve të ymetit Islam dhe çka po ndodh në Irak.

Këto ishin disa të dhëna për përpjekjet që janë bërë më herët, po edhe tash për eliminimin e mosmarrëveshjeve ndërmjet myslimanëve sunitë dhe shi-itë, por për fat të keq pa ndonjë rezultat deri më sot.

Unë personalisht nuk jam optimist se mund të bëhet pajtim i vërtetë ndërmjet dy drejtimeve, sunit dhe shi-it. Sunitët nuk kanë kërkesa të papranueshme, ata insistojnë të mos shahen sahabët e Pejgamberit a.s. dhe asgjë tjetër. Kurse shi-itët kanë teprime që nuk përkojnë as me parimet islame. Prej tyre shenjtëria e imamëve të tyre të cilët i ngrenë mbi pejgamberë dhe melaïke. Sipas parimeve islame njeri të shenjtë nuk ka. Vende të shenjta ka: Meka. Medina dhe Kudsi (Jerusalemi). Shi-itët kanë edhe vende tjera si: Nexhefi, Kerbelaja, Kadhimija në Bagdad të Irakut, po kanë edhe në Iran si Komi etj.

Nexhefi është vend ku supozohet se është varri i Aliut r.a.. Kurse, Aliu r.a. nuk ka dashur t'i dihet varri e të bëhet vend i shenjtë!

Kerbelaja (Qerbelaja) është vend ku u vra dhe u varros Husejn ibn Aliu r.a., atë vend- xhami e kam vizituar në vitet e shtatëdhjeta si student që isha në Bagdad dhe aty kam parë gjëra të papranueshme

krahas parimeve islame, si të qarit me zë të lartë puthja e parmakëve të dritareve, puthja e derës së xhamisë, ku ishte varri i Husejnit, kërkesa e ndihmës prej varrit, vajtimi për vdekjen e tij, mallkimi i Jezidit e ushtrisë së tij. Aty vajtohej natë e ditë sidomos nga femrat.

Mandëj është Kadhimija në Bagdad, ku është varri i Xhevad Musa El-Kadhimi. Musa Kadhimi është imami i shtatë sipas imamëve shi-itë. Edhe aty është xhamia, por nuk falet namazi me xhemat, sepse nuk kanë imam sipas tyre, presin imamin e dymbëdhjetë të zbrësë nga qielli ta marrë pushtetin dhe t'u bëhet imam. Edhe aty vajtohet e kërkohet ndihmë prej varrit!

Edhe në Samerra është një xhami, që sipas dymbëdhjetë imamëve te ajo xhami do të vijë imami i fundit që e quajnë: Mehdi Muntedhi-imami i pritur. Rrënimi me eksploziv i kësaj xhamie i ka acaruar edhe më shumë marrëdhëniet sunite-shi-ite. Megjithëse ende nuk dihet se kush e ka vendosur eksplozivin në këtë xhami. Një duhet ditur të sigurt, se myslimani i vërtetë nuk rrënon xhamia.

Sipas legjendës shi-ite Mehdi Muntedhiri, imami i fundit që u përmend më parë, kur ka qenë në moshën 4-vjeçare, nëna e tij e ka marrë për dore për të shkuar diku në vizitë. Kanë kaluar afër xhamisë së sipërpërmendur dhe fëmija kërkon nga nëna e tij që ta lejojë të hipë në minare të xhamisë dhe prej atje ta shikoj qytetin. Nëna i jep leje, e Mehdiu hip në minare dhe prej aty ka fluturuar në qiell dhe nuk është kthyer më. Aty ka roje që e presin kur të kthehet, ngase prej aty ka shkuar dhe aty do të kthehet!

Në Irak është një kanal satelitor, i cili merret me ato vajtime, mallkime e shenjtëri të imamëve, duke i quajtur me shprehjen Aliu alejhis-selam, Hasani alejhis-selam e kështu me radhë. Shprehja alejhis-selam, është shprehje ekskluzive vetëm për pejgamberët e Allahut. Pra edhe tash merren me ato gjëra, lexojnë poezi pandërprerë natë e ditë, kurse të tjerët (jomyslimanët) po bëjnë zbulime të ndryshme shkencore.

Literatura e konsultuar:

1. Meseletut-Rakribi bejne Ehlis-suneti vesh-shiati: Dr. Nasir ibn Abdullah ibn Ali El-Kafari, pjesa e parë, Daru Taj-jibe, botimi i gjashtë, 1420 h, Rijad - Arabia Saudite.
2. Islam bila medhahib: Dr. Mustafa Shek'a, botimi i dymbëdhjetë, 1996, Kajro.
3. Dirasatun fil fireki vel akaidil islamij-jeti: Dr. Irfan Abdul Hamid, 1967, Bagdad - Irak.
4. Historia islame 2: Bajrush Ahmeti, boton Medreseja e Mesme Alaud-din, Prishtinë, 1997.
5. <http://www.aljazeera.net/News/archive/archive?ArchiveId=1032575>.

Bajrush Ahmeti

The Sunni/Shia split in Islam and its consequences**(Summary)**

In this paper we will discuss the Sunni/Shia split in Islam. Nowadays, the consequences of such a split can be felt not only in Iraq but in other countries as well (Pakistan, Afghanistan, India, etc.).

I will try to explain the origins of this split in brief.

The word Sunni derives from the word Sunnah, its etymological meaning is trodden path. "Whoever starts in Islam a good practice (sunnah), he gets the reward of it and the reward of all those that act on it. And whosoever starts in Islam an evil practice (sunnah), he gets the evil of it and the evil of all those that act on it."

بایروش آحمدي

انقسام العالم الاسلامی و اضراره**(خلاصة البحث)**

سوف نتحدث في هذا المقال عن انقسام المسلمين إلى السنة و الشيعة. و تظهر اضرارا هذا التقسام بصفة خاصة في العراق كما في بلاد اخرى مثل باكستان و افغانستان و الهند الخ.

و قبل ان أبدأ في هذا الموضوع سوف اوضح بصورة موجزة منهم السنة و من هم الشيعة و متى بدأت هذه الانقسامات؟

DRAMË

Hajrudin S. Muja

ISABELA – (2) (Sipas novelës me të njëjtin titull të shkrimtarit Maulana Muhammed Said)

Nju-Jork 2008

VII

Historia e Isabelës është një ngjarje e asaj kohe kur myslimanët kishin filluar të ndërtojnë xhami e shkolla në gjithë Spanjën. Koha kur ishin tubuar aty dijetarë, shkencëtarë, juristë e gjithë botës. Në kryeqendrën e Spanjës, në Kordovë kishte filluar një sistem edukativ i paparë deri atëherë.

Ziad ibn Omari ishte një tradicionalist, filozof e interpretues i njohur i Kur'anit. Shtëpia e tij ishte edhe Universiteti, ku bëheshin studime e mësimë mbi të gjitha njohuritë.

Në njërin prej takimeve që po bënte Umer Lahmi me Ziadin dhe me gjithë dijetarët tjerë, po diskutonin rreth asaj që po flitej në gjithë Spanjën, rreth një debati që ishte zhvilluar për tre ditë me radhë, dhe që kishte tubuar gjithë priftërinjtë e njohur të Kordovës, që nuk kishin mundur ta fitojnë kundër Umer Lahmit.

Ziad ibn Omer (Umer Lahmit): “Allahu të shpërbleftë mundin që me sukses ka përhapur mesazhin e së vërtetës, mu në shtëpinë e mosbesimtarit. Në të gjithë aspektet, ju keni kryer detyrën e mesazhierit”

Umer Lahmi: “Unë jam vetëm një besimtar i thjeshtë dhe gjithë merita u takon juve. Lutjet tua kanë pasur efektin e duhur që Isabela të shohë dritën e së vërtetës. Ajo ka pranuar islamin dhe qyshkur është zhgënjyer nga prijësit e tyre, ajo merr pjesë në audiencën tonë”.

Ziad ibn Omer: “Isabela... këtu është...?”

Umer Lahmi: “Po, ajo është shumë afër dhe dëshiron të marrë pjesë po e lejuat ju?”

Ziad ibn Omer: “Sigurisht, mund të hyjë...”

Asad (një tjetër prezantues): “Falënderimi i takon Allahut xh.sh, ka plasë një rrëmujë e madhe ndërmjet të krishterëve të Kordovës. Nuk është Isabela e vetme që ka pranuar dritën e së vërtetës...”

Umer Lahmi: “Për këtë do të na flasë vetë Isabela, më mirë...”

Një tjetër: “Unë kam dëgjuar duke folur se të krishterët duan të vrasin Isabelën!”

Umer Lahmi: “Deri tani Isabela është treguar shumë e kujdeshme në ruajtjen e sekretit dhe askush nuk e di se ajo ka pranuar Islamin, ose së paku që ka ndërmend një gjë të tillë. Pra, fjalët që duan ta vrasin më duken më shumë të pavërteta...”

Ziad ibn Omer: “Tani thirrë Isabelën, dua të mësoj ca gjëra prej saj...”

Vetëm pak pasi kishte hyrë Isabela, kishte salutuar dhe ishte ulur në një kënd të dhomës, ndërsa të tjerët e uronin për guximin dhe mençurinë që kishte treguar në pranimin e fesë së vërtetë Islame.

Ziad ibn Omer: “Urime Isabelë, urime që Allahu të ka udhëzuar në dritën e së vërtetës dhe je liruar prej labirinteve të trinitetit. Ata që kanë të vendosur islamin në zemër, mund t’u paraqiten edhe vështirësi, por duhet durim, sepse Allahu kështu e sprovon besimtarin e vërtetë...”

Isabela: “At...”

Ziad ibn Omer: “Tani duhet t’i leni shprehjet e tilla, në islam nuk ka papat, këtu pozita e kryetarit dhe prijësit fetar nuk është më e

lartë se e një besimtari të thjeshtë. Në Islam, të gjithë njerëzit para Zotit janë të njëjtë. Më të mirët janë ata më të devotshmit.”

Isabela: “Më thuaj pra, si mund t’u adresohem juve dhe dijetarëve tjerë të Islamit?”

Ziad ibn Omer: “Mu adresoj mua dhe të gjithë myslimanëve si ‘vëlla’ ose thuaj ‘zotëri’!”

Isabela: “Shumë mirë zotëri, unë do të përqipem në zbatimin e këshillave tuaja në të ardhmen. Është kënaqësi e madhe kur Zoti të udhëzon në udhë të drejtë dhe të nxjerrë nga konfuzioni trinitar dhe adhurimi i kryqit. Falënderoj Umer Lahmin që pranoi diskutime të hapëta në kishë edhe në shtëpinë time dhe u bë shkaktar që mesazhi i së vërtetës të mbërrijë në dëgjimin tim. Inshallah Zoti do ta shpërblejë në këtë dhe në jetën tjetër...”

Ziad ibn Omer: “Për kuriozitet dua ta di, nëse ka edhe ndonjë tjetër në të cilën ka depërtuar drita e së vërtetës?”

Isabela: “Unë kam edhe tri shoqet e mia që kanë humbur besimin në krishterim dhe janë privuar drejt Islamit. Inshallah nesër ose pasnesër do të më shoqërojnë edhe ata këtu, në mënyrë që nga këshillat tuaja t’u hiqet edhe atyre ndonjë dyshim që mund t’u ketë mbetur”.

Umer Lahmi: “Motër, cilat janë ato shoqe, ti asnjëherë nuk na i ke përmendur ato?”

Isabela: “Njëra prej tyre është bija e mësuesit tim të teologjisë, Z, Miçelit... janë edhe tri të tjera që kanë dëgjuar të tre debatet që keni bërë me priftërinjtë...”

Umer Lahmi: “A është manifestuar në to dobësimi i besimit të krishterë? A e kanë pranuar islamin? Apo nuk kanë ende kurajë ta braktisin fenë e tyre dhe kanë mbetur vetëm në dyshime?”

Ziad ibn Omer: “Allahu do t’ua japë kurajën, por edhe ne duhet të lutemi për to!”

Umer Lahmi: “Bjere vajzën e Miçelit ndonjë ditë që ta heqë çdo dyshim që mund ta ketë”

Isabela: “Nesër ose pasnesër do të vijë me të, edhe në qoftë se vajzat tjera nuk do të pranojnë”

Ziad ibn Omer: “Zoti të shpërbleftë...”

Umer Lahmi: “Me pranimin e Islamit, pastërtia e Allahut shkon me ty dhe gjithë mëkatet e mëparshme të janë falur”.

Isabela: “Mëkatet e mia m’i ka falur prifti i Kordovës për çdo javë, ai që është përgjegjës i departamentit të inkuizicionit. (duke qeshur) prandaj unë jam e pafajshme dhe e pamëkate!”

Ziad ibn Omer: “Ç’është departamenti i inkuizicionit dhe çfarë kuptimi ka fjala e mëkateve nga priftërinjtë, a mundet njeriu t’i heqë mëkatet?”

Isabela (si e turpëruar): “Zotëri, kjo mund të jetë një novelë shumë interesante për ju, sepse ju nuk e keni idenë e punës së brendshme të kongregacionit të krishterë”

Ziad ibn Omer: “A do të na informoni në këso çështjesh? Këso faktesh interesante ja vlen të dëgjohen”.

Isabela: “Oh... zotëri... për çdo javë, sipas traditës së krishterë, çdo i krishterë duhet të paraqitet para altarit të Krishtit në prezencën e kryepriftit, t’i paraqesë mëkatet që ka bërë javën e kaluar, sepse ai ka fuqi t’i shlyejë ato mëkatet sepse ai prezanton Shën Pjetrin...”

Ziad ibn Omer: “Na fal O Zot, kjo është vetëm mundësi e Tij. Kush veç Allahut mund të falë mëkatet? Kjo është arsyeja që Kur’ani i ka akuzuar të krishterët, sepse ata i kanë bërë priftërinjtë me aftësitë që ka vetëm Zoti. A kanë autoritet priftërinjtë në faljen e mëkateve?”

Isabela: “Po, mëkatari duhet t’i vendosë të gjitha mëkatet para priftit, dhe nëse fsheh ndonjë gjë, ajo nuk do t’i falet...”

Umer Lahmi: Pra, për të siguruar faljen për çdo mëkat të akteve të ndyra, duhet të zbulosh aktin tënd, po... si mendohet se kështu do të falet mëkati?

Isabela: Çdonjëri duhet të shkojë në Kishën e Madhe, në ditën dhe kohën e caktuar, ku duhet të konsultohen me Miçelin, Pjetrin dhe...

Umer Lahmi: Edhe vajzat...?

Isabela: Po, çdo adoleshent, qoftë vajzë apo djalë, duhet të paraqitet dhe të raportojë për mëkatet që ka kryer gjatë javës së shkuar, jo vetëm për vjedhjet, por edhe për aktet imorale. Pasi janë raportuar të

gjitha mëkatet, prifti vë dorën mbi kokën e ‘mëkatarit’ dhe i thotë: “Shko, me mëshirën e Jezu Krishtit, mëkatet tua të janë falur...”

Umer Lahmi: Pyetjet dhe raportet mbi mëkatin e kryer, jepen në mënyrë individuale apo në prezencën e të gjithëve?

Isabela: Po të ishte në mënyrë individuale, vështirësia do ishte gjysmake, por në saje të sigurimit të mëkatfaljes, kjo duhet të bëhet në prezencën e të tjerëve!

Umer Lahmi: O Zot fali! Madje edhe në prezencën e djemve e vajzave të pamartuara?

Isabela: Po, edhe të pamartuarit duhet të raportojnë mëkatet e tyre në prezencën e të gjithëve!

Umer Lahmi: O Zot, na fal! Në emrin e mëkatfaljes, shumë gjëra të turpshme do të shpallen para të gjithëve...

Isabela: Po pra... edhe aktet më të turpshme e më neveritëse do të publikohen, po ndodhi e kundërta, mëkati i pashpallur mbetet i pafalshëm, kurse trupi i mëkatarit mbetet lëndë e zjarrit të ferrit...

Umer Lahmi: Po kjo mund të ketë efekt shumë negativ te të rinjtë e të rejt!

Isabela: Por, në kredon katolike, asgjë nuk është më e rëndësishme se falja e mëkateve, në njëfarë mënyre është edhe frymëzim për vazhdimësi të mëkatit, sepse javën vijuese shpreson t’i anulosh sërish mëkatet. Kështu gjithë jetën e jeton i zhytur në mëkate dhe mendon se i ke të shlyera të gjitha, vetëm pse i ekspozon ato!

Njëri nga të prezantuarit: Pra mëkatet e njerëzve të rëndomtë anulohen përmes priftit?

Zijadi: Sigurisht, priftërinjtë janë të pamëkat?!

Isabela: Ju nuk mund ta imagjinoni çka bëjnë priftërinjtë, sidomos, jeta e murgjve që është e mbushur me mëkate...

Umer Lahmi: Çka, jeta e prijësve fetarë më mëkatarë se e njerëzve të rëndomtë? Ç’po thua? Një vajzë që ka pranuar të bëhet myslimane nuk lejohet të japë akuza false mbi prijësit e fesë që ka pasur, bile Kur’ani e dënon këtë...

Isabela: Sigurisht, ju mund të mendoni ashtu sepse ju nuk i dini rekordet e zeza të murgjve dhe meqenëse ju as që mund t’i parame-

ndoni aktet e tyre të turpshme, unë nuk ua shoh për të madhe sikur të mos besoni në atë që thashë.

Umer Lahmi: Nëse është kështu, të lutem na sqaro pak më mirë këtë çështje.

Isabela: Ju e dini se jeta e murgut ka qenë jetë shumë e trazuar në krishterim, shumica e priftërinjve janë murgj ose vetëvuajtës të botës. Për të arritur salvimin, ata durojnë dhembjet më të mëdha dhe përjetojnë vuajtjet më të mëdha në trupin e tyre. Në të njëjtën mënyrë, edhe gratë bëhen murgesha për të ndjekur gjurmët e Virgjërëshës Mari dhe bëjnë jetë jashtëmartesore. Por, në të njëjtën kohë, murgeshat dhe murgjit nuk mund t’u qëndrojnë sulmeve epshore, pra nuk mund të qëndrojnë moralisht të pastër. Murgjit gjejnë oportunitet të shfryjnë epshet e veta dhe murgeshat janë kryesisht të përziera në këto shkelje morale, ndërkohë që disa murgj nuk bëjnë dallime madje as në nënat e motrat e veta...

Të gjithë të prezantuarit: Allah, na mbro neve! Allah, na fal neve! Allah, Ti je i Vetmi që meriton adhurim, që fal e që ke autoritet mbi gjithçka...

Umer Lahmi: Këto ndodhin për arsye se krishterimi i ka dhënë përparësi jetës jashtëmartesore dhe asketizmit që janë në kundërshtim me natyrën dhe ligjin hyjnor. Një argument i fort mbi falsitetin e krishterimit është gjithashtu ajo kur e kënaqin njeriun gjërat që janë në kundërshtim me natyrën e tij, që do të thotë, gjërat që nuk mund t’i bëj dot. Për këtë arsye, profeti i Islamit ka deklaruar se në Islam nuk ka asketizëm, për shembull ka thënë: “Martesa është sistem i jetës sime, dhe kushdo që e refuzon, nuk është prej meje...” Si mund të kërkohet prej besimtarit, diçka që është kundër natyrës së tij?

Isabela: A e ka ndaluar islami asketizmin dhe animin nga jeta normale?

Umer Lahmi: Po, sinqerisht, këtë do ta gjeshe edhe në Kur’an edhe në tradicionin e profetit.

Isabela po mësonte ende të reja mbi religjionin e islamit që kishte fituar simpati. Mësimet e Umer Lahmit mbi islamin i bënin përshtypje dhe i sqaronin shumëçka që deri tani nuk i kishte njohur.

Një person: Por, shpesh murgjit nuk bëjnë ndonjë kufizim ndërmjet të lejuarës dhe të ndaluarës, ndërmjet të drejtës dhe të padrejtës...?

Isabela: Aty gjen gjëra të shumta të turpshme. Vetëm mund të paramendosh sinqeritetin e tyre, e pastaj të mësosh se as nëna as motra nuk janë të sigurta në duart e tyre... Zotëri Lacky, në librin e tij “Moralin evropian” shumë mirë ka ekspozuar moralin e murgjve dhe priftërinjve në përgjithësi dhe ka shkruar se nuk ka ekzistuar absolutisht asnjë krim moral që ata nuk kanë e vepruar, madje edhe me nënat e motrat e tyre.

Një person: A janë edhe murgeshat njësoj të korruptuara?

Isabela: Allahu na mbroftë inshallah. Gjendja e tyre është edhe më e mjerueshme dhe më e paturpshme. Madje edhe historianët e Evropës kanë vërtetuar se kur e pastruan një shkollë kishtarë të murgeshave, gjetën disa mijëra mbeturina të foshnjave të hedhura, për të fshehur amoralitetin e tyre.

Umer Lahmi: Në fakt, rrënja e gjithë këtij korrupsioni është kredoja e shëlbesës që i ka dhënë leje të krishterit për të bërë mëkatin.

Isabela: Shumë mirë e keni kuptuar. Në fakt, kredoja e shëlbesës, ka hequr frikën nga mëkati dhe çdonjëri është konfident se me të shfaqurit e keqveprimit para priftit, çdo lloj mëkati do të falet.

Umer Lahmi: Allahu Akbar! Vërtetësia më e madhe e Islamit, manifestohet gjithashtu me faktin se duke refuzuar kredon e shëlbesës, ka vendosur kushte më të mira në themelet e salvimit, dhe në të njëjtën kohë ka caktuar se çdo individ do ta shohë veprën e mirë dhe të keqe sado të vogla që qofshin ato.

Një person (Isabelës): Ti e di se kredoja e shëlbesës ua ka hapur të krishterëve rrugën e mëkatimit, por është edhe një gjë tjetër këtu, se të krishterët i konsiderojnë mëkatarë të lindur duke dhënë edhe një rrugë të hapur për arsyetimet e mëkatimit...

Isabela: Kjo më duket e gabuar. Në qoftë se edhe profetët kanë qenë mëkatarë, atëherë ku duhet marrë shembullin e anulimit nga mëkatet dhe si do kishin mundur ato të thërrisnin njerëzit në largim nga mëkati.

Umer Lahmi: Ti ke të drejtë, por çdo të kishe thënë po të zbulosh se të krishterët u referohen Apostujve (larg qoftë), si idhujtar, amoralë e mashtrues?

Isabela: O vëlla, a është e vërtetë kjo që thua, se të krishterët i konsiderojnë Apostujt si idhujtarë, amoralë e mashtrues? Nëse po, në cilin libër mund të gjej referenca...?

Umer Lahmi: Motra ime, ti ende nuk i ke kuptuar idetë e të krishterëve, që duke dashur të arsyetojnë mëkatet e veta, kanë bërë akuza serioze për Apostujt. Derisa ju vetë, ende nuk keni arritur të bëni studime serioze në librat e shenjtë, tani çuditëni me ato që them unë?! Unë ju siguroj, po të mos kishte ardhur islami, dhe sikur kryeapostulli të mos kishte ekspozuar të pavërtetat e të krishterëve e të çifutëve, asnjëri në botë nuk do të mund të gjente ndonjë argument për sinqeritetin dhe moralin e lartë të Apostujve.

Isabela: A janë të krishterët aq të paturpshëm që ende të besojnë në profetët që i konsiderojnë mëkatarë? Ndoshta jeni keqkuptuar? Unë ende nuk kam dëgjuar asnjë duke thënë se apostujt kanë qenë idhujtarë, ose se ata kanë folur të pavërteta! A mund t’i argumentosh këto që thua nga vetë shkrimet e krishtera?

Umer Lahmi: Po, sigurisht, prej librave të tua fetare të shenjta...

Isabela: Prej librit tim fetar të shenjtë? Libri im i shenjtë është Kur’ani...

Umer Lahmi: Desha të them prej librave që i je referuar si e krishterë, ata i përmbajnë të gjitha këto pasaktësi...

Isabela: E përbindshme... po vërtet më jep ca referime...

Umer Lahmi: Unë po them sërish, se në librat e shenjta të krishtera, profetët janë paraqitë si idhujtarë e si amoralë! Për Profetin David është thënë se ka pasur marrëdhënie seksuale me një grua të huaj (Samuel II, 11:4). Pastaj është thënë për profetin Shamshun se edhe ai ka pasur marrëdhënie intime me një grua të huaj, e pastaj edhe me një grua tjetër (kaptina 16 në Librin e gjykatësve).

Të gjithë të prezantuarit: Allahu na faltë...

Isabela e turpëruar por tepër e çuditur, megjithëse do të flasë, nuk mundet...

Umer Lahmi: Tani dëgjo më gjatë. Në librat e shenjta të krishterëve, profetët janë quajtur edhe mashtrues, pra, edhe duke qenë profetë, ata kanë gënjer! Për shembull, profeti Shamshun ka gënjer dhe i ka keqbërë një gruaje tri herë rresht (Kaptina 16 e Gjykatësve). Profet tjetër, emri i të cilit është përmendur në Bibël, e që ka gënjer, gjendet në patinën 13 të Librit të parë të Mbretërve, por edhe një tjetër në kaptinën e 20-të të po këtij libri. Pastaj, profeti 'Krisht' gënjen sipas librit të njëjtë në 22:15. Ngjashëm, profeti Jeremia, shpifë e gënjen në kaptinën 38 të librit Jeremia. (Isabelës) Ti di shumë për Shën Palin, si e konsiderojnë atë të krishterët?

Isabela: Të krishterët e besojnë Shën Palin si profet të shenjtë, dhe të gjithë priftërinjtë konsiderohen sot si mëkëmbës të Shën Palit, dhe janë të autorizuar për shlyerjen e mëkateve.

Umer Lahmi: Ashtu vërtet! Po a nuk thuhet për të në të katër Ungjit, se kur armiqtë e arrestuan Jezu Krishtin, dhe kur deshën të arrestojnë Shën Palin, ai mallkoi Jezusin e gënjeu kur tha se nuk e njohte atë (Krishtin).

Isabela: Sigurisht kështu është e shkruar, unë kam bërë studime biblike çdo ditë me mësuesin Miçael...

Umer Lahmi: Tani le të marrim dëshminë e tretë, se profetët kanë adhuruar idhujt! Në librin e Eksodit, që është pjesa e katërt e Teuratit, në versionin 4 të kaptinës 32, thuhet se profeti Aron ka kërkuar nga populli i tij që të bëjnë idhuj dhe t'i adhurojnë ato! Në kaptinën 11 të Librit të Mbretërve, thuhet se profeti Solomon, me insistimin e gruas së tij, ka adhuruar idhullin e viteve të hershme, duke i bërë kështu shok Allahut... Zoti na faltë...

Isabela: Qofshim nën mbrojtjen e Allahut...

Umer Lahmi: Shiko, unë e kam Biblën këtu dhe i kam nënvizuar këto që thashë, mund të bindesh me sytë tu se këto që po them nuk janë gjepura, i kam cituar pikërisht nga kjo Bibël që posedoj unë! Këtu janë 'dëshmitë' nga të cilat të krishterët direkt apo indirekt frymëzohen në mëkatin, sepse, sipas tyre, edhe profetët kanë mëkatur e përsëri profetë kanë mbetur, dhe meqë për shkak të mëkatërimit atyre nuk u

është anuluar profetësia, atëherë edhe një i krishterë i mirë, edhe pas mëkatit, i krishterë i mirë mbetet!

Isabela: Po sipas Kur'anit, a janë të pafajshëm profetët?

Umer Lahmi: Merita parësore Kuranore qëndron në refuzimin e çdo ideje të gabueshme, pra duke kundërshtuar pretendimet e të krishterëve dhe çifutëve, dhe njëherësh duke argumentuar se të gjithë profetët kanë qenë larg të metave që u janë veshur (Hud12:7), ku thuhet se profetët, jo vetëm që nuk kanë qenë keqbërës, por as që kanë menduar në keqbërje. Në Islam, të gjithë profetët konsiderohen prej më virtuozëve...

Isabela: A nuk thuhet në Kur'an se profeti Adem, theu urdhrin e Zotit, duke ngrënë nga pema e ndaluar...? Thyerja e urdhrit të Zotit, a nuk është mëkat?

Umer Lahmi: Definicioni mbi mëkatin paraqet aktin me vetëdije e qëllim, dhe çdo gjë që veprohet në mungesën e këtyre nuk konsiderohet mëkat. Për shembull, njeriu është i ndaluar nga pija e ushqimi gjatë agjërimin, por nëse nga harresa ose mosdija merr ushqim, agjërimin nuk e prish, prandaj edhe nuk ka mëkatuar! Profeti Adem, ngrëni fruta nga pema e ndaluar siç thuhet në TaHa16:15.

Isabela: I Madhërishtëm është Allahu, unë vetëm sot mësova se Adami nuk ka mëkatuar! Sepse, priftërinjtë e krishterë e numërojnë atë për mëkatarë, pikërisht në referimin e Kur'anit. Sidoqoftë, unë u bëra vonë dhe më duhet të shkoj në shtëpi menjëherë, babai dhe nëna do të më presin për të darkuar bashkë...

Umer Lahmi: Po të duash, mund të darkosh këtu, edhe ashtu darkën e ka përgatitur mësuesi Ziad bin Umer dhe ka ushqim të mjaftueshëm për ne dhe për ty...

Isabela: Faleminderit, por unë preferoj të darkoj në shtëpinë time, sepse nëna ime nuk darkon pa mbërritur unë në shtëpi, ajo merakoset për mua...

Umer Lahmi: Edhe për sa kohë ajo do të merakoset e do t'u shoqërojë në darkim?

Isabela: Këtë lija kohës, e mua më jep leje të largohem...

Umer Lahmi: Mirë, kur do t'i sjellësh shoqet tua këtu?

Isabela: *Ndoshta nesër apo pasnesër, por ju lutuni që edhe ata të ngopen me të vërtetat e Islamit...*

Të gjithë të prezantuarit: *Amen!*

Duke lënë takimin e ‘dyshimtë’ në shtëpinë e Ziad bin Umarit, Isabela u ngut për në shtëpi. Takimi i kishte lënë mbresa të pashlyeshme dhe gjithçka rrugës i dukej ndryshe, nga ato të rëndomtë e mëparshme. Ishte vonuar një gjysmë ore, por u arsyetua duke përmendur emrin e njëres prej shoqeve të saj. Me urdhrin e nënës së Isabelës që quhej Helenë, darka u shtrua dhe duke i shoqëruar edhe i ati, patën një darkë të shijshme.... Kështu edhe kjo natë kaloi e qetë.

VIII

Zëri i myezinit, që po ftonte besimtarët në lutjet kolektive të mëngjesit, ia nxori gjumin Isabelës, e cila pasi u zgjua, mori një libër në librarinë shtëpiake dhe u ul në një karrige të kthinës së saj për të bërë një studim. Sa e madhërisht ishte ajo ditë, kur të gjithë besimtarët bëheshin bashkë për të kryer së bashku lutjet e mëngjesit, pas së cilës secili fillonte punën. Sa efektiv ishte zëri i myezinit në këtë kohë “Allahu Ekber”! Me zërin e myezinit u përzi edhe kënga e kishave, tokërrima e kambanave. Sa të pakuptimshme i dukeshin këto këngë Isabelës, sa të zbrazëta e të mërzitshme.

Isabela vuri re se priftërinjtë Miçeli dhe Pjetri, kishin ardhur në shtëpinë e saj, gjë e parëndomtë për këtë kohë. Në librarinë, përballë kthinës ku po qëndronte Isabela, ata i shoqëroi edhe kryepriifti, i cili thirri edhe Helenën, gruan e tij.

Në fytyrën e bukur e të njomë të Isabelës u paraqit një e skuqur dhe një rrahje e shpejtuar e zemrës, që dëshmonte një frikë dhe dyshim, se mos ishin zbuluar lidhjet e saj me Islamin. Por, ç’të bënte tani, ajo ishte ulur në një karrige, me një libër në dorë përgjonte diskutimet që po bënin Kryepriifti dhe Helena me Miçelin e Pjetrin.

Kryepriifti: *Kjo është shumë serioze, unë kam dëgjuar për një kohë, se vajza ime Isabela, ka refuzuar kredon e krishterë dhe ka pranuar Islamin.*

Helena: *Ç’po thua... hej... Jezu Krishti të ta mbrojë, por më thuaj nga ku buron ky hidhërimi yt i sotëm, që pa ndonjë shkak e akuzon vajzën tonë Isabelën, se është bërë myslimane?*

Kryepriifti: *Kjo që po them unë, fatkeqësisht është e vërtetë. Nëse jo sot, edhe ca ditë do ta mësosh edhe ti vërtetësinë e këtyre që thashë.*

Pjetri: *At, ti po thua diçka të tmerrshme, Isabela nuk është pre atyre, ajo ka studiuar teologjinë dhe i njeh mirë të vërtetat e kredos së krishterë, ajo nuk është injorante ta pranojë religjionin e përgjakshëm të islamit.*

Helena: *Unë dua të ftoj këtu Isabelën,. Sepse nuk po kuptoj ç’të ka shpënë në këtë lloj dyshimi për të.*

Helena doli në kthinën e Isabelës, iu afrua, ia kapi dorën dhe duke ia ledhatuar, me një zë siç mund t’i flasë nëna fëmijës së vet, i tha “Babi po të thërret”. Isabela, që kishte dëgjuar fillimin e diskutimeve dhe e dinte mirë arsyen e ftesës së babait, e frikësuar, por edhe e vendosur doli nga kthina e saj dhe po qëndronte para kryepriiftit.

Miçeli: *Bijë, ne kemi dëgjuar se ju keni revoltuar krishterimin dhe se keni pranuar islamin!? Nëse raportet e ardhura janë të dyshimta dhe ju nuk keni të bëni me të, lirisht e refuzoni akuzën.*

Isabela, ndenji një copë herë pa folur. Duke vënë shikimin poshtë, mollëzat e faqeve i ishin përलगur nga lotët e njelmët të syve. Helena, pasi i erdhi keq për bijën, dhe duke qenë e bindur dhe të gjitha akuzat i bëheshin kot, iu drejtua kryepriiftit:

Helena: *Nuk mjaftojnë lotët e saj për dëshmi të pafajësisë, se revolta e thënë e saj kundër kishës, është akuzë e falsifikuar?*

Kryepriifti: *Ti Helenë, më mirë qetësohu, që t’i japësh rastin vetë Isabelës të thotë fjalën e saj. (Isabelës) Hë bija ime, ç’janë këto akuza që bëhen në adresën tënde?*

Isabela qëndron syvarur dhe e heshtur, por me pyetjet e rreshtuara nga Miçeli e Pjetri, ajo detyrohet të flasë

Isabela: *Unë ende nuk e kam pranuar islamin, por gjithnjë qëndroj në fenë time të krishterë.*

Miçeli: *Nëse ende nuk e keni pranuar, a keni qëllim ta pranoni në një të ardhme të afërm?*

Isabela: *Përse më pyet për të ardhmen, të njëjtën pyetje mund t'ua bëj edhe unë juve!?*

Miçeli: *Më thuaj pra, cili është mendimi yt për Islamin?*

Isabela: *Unë nuk e abuzoj islamin siç veprojnë të tjerët. Edhe në librat e tyre të shenja, Jezusi është i lavdëruar, kurse myslimanët flasin vetëm mirë për të.*

Miçeli: *Është e qartë se zemra jote është afruar me islamin, ndryshe nuk do ta kishe pasur simpatinë ndaj tyre. Tani më thuaj, çka mendon për religjionin që ke pasur më parë, pra krishterimin?*

Isabela: *Unë besoj Biblën dhe të gjithë librat e reveluara, por nuk i pranoj shkresat e mëvonshme që u janë veshur këtyre shkrimeve.*

Kryepriifti: (Miçelit, Pjetrit dhe Helenës) *Tani besoj se e kuptuat qëndrimin e Isabelës dhe nuk mendoj se keni nevojë për ndonjë dyshim tjetër.*

Pjetri: *Të lutem, më jep pak kohë, unë do t'i jap asaj sqarimet e duhura dhe ajo sërish do të reformohet në krishterim. Unë do t'ja heq asaj çdo paqartësi e dyshim që mund të ketë, edhe ashtu ajo ka njohuri sepse ka studiuar religjionin...*

Kryepriifti: *Provoje, provoje para se të provojmë metodat tjera...*

Mbas kësaj bisede, sa prekëse, aq edhe tronditëse, kryepriifti i shoqëruar nga Miçeli e Pjetri, shkuan në Kishën e Madhe ku ishin tubuar të krishterë nga e gjithë Spanja, që të shikojnë reliktet e profetëve dhe të dëgjojnë fjalimet e kryepriiftit. Ata kishin ardhur nga distanca të gjata të marrin pjesë në këtë manifestim, ku kryepriifti do t'i mëshironte disa mijëra prej tyre.

Pasi kryepriifti me Pjetrin, Miçelin dhe Helenën dolën, Isabela shkoi në kthinën e saj dhe filloi të mendojë seriozisht mbi të ardhmen e saj. Kishte ende kohë që të tërhiqet nga e vërteta e islamit që kishte gjetur, dhe të qëndrojë në kredon e krishterë, ose do t'u shtrohej torturimeve e gjyqeve të njëpasnjëshme. Por, ajo e kishte e vendosur, që edhe përballë çfarëdo vështirësie, ajo do të qëndronte e patundur në besimin e saj.

Nxori një letër dhe filloi t'i shkruajë shoqes Mirano, që njëkohësisht ishte bija e priiftit Miçel:

“Motra ime e dashur! Mbrëmë mora pjesë në takimin e myslimanëve, në të cilën mësuesi im shpirtëror Umer Lahmi, dhe dijetarë të tjerë ishin prezentë. Si mund ta përshkruajë atë atmosferë në mesin e tyre, një takim i papërshkrueshëm shpirtëror. Pjesëmarrja ime në të ma forcoi zemrën dhe besimin tim. Ah sa kisha dëshiruar që edhe ti të kishe qenë aty. Por, unë u premtova atyre se nesër apo pasnesër do të shkoja përsëri, bashkë me ty të marrë pjesë në mbledhjen e tyre. Diçka e tmerrshme ndodhi sot. Duket se unë do t'i shtrohem gjyqit e torturave, e t'i lute Zotin të më japë fuqi të përballoj çdo gjë e të mos luhatem në besimin tim. Babai im e kishte marrë vesh se unë kam pranuar Islamin, prandaj kishte ftuar babanë tuaj dhe At Pjetrin në shtëpinë tonë, që të më pyesin mua. Merre me mend, në çfarë pozite u gjenda përballë babait kryepriift dhe Miçelit e Pjetrit. Por as unë nuk fsheha gjë. Tani Pjetri i ka kërkuar babait edhe pak kohë, që të ma mbushë mendjen mua në të vërtetat e kredos së krishterë... Po që se ke rast, do të thosha edhe ty të marrish pjesë në takimin e myslimanëve, për të tjera do të njoftojë verbalisht... Motra jote: Isabela”.

Mbasi e shkroi letrën, ftoi shërbëtoresh me porosi t'ia çojë Marinos dhe t'i sjellë prej saj një libër.

Shërbëtorja veproi ashtu si i qe urdhëruar. Ajo shkoi në shtëpinë e Marinos ia dha letrën, e Isabelës. Ajo e mori letrën, e hapi dhe pasi e lexoi i tha shërbëtores të shkojë, se librin do t'ia sillte vetë në mbrëmje.

Atë mbrëmje, Isabela dhe tri shoqet e saj u takuan në lulishten ku për herë të parë kishte dëgjuar Umer Lahmin tek diskutonte për fenë e tyre. Informoi shoqet e saj për gjithçka që kishte ndodhur, dhe u konsultua me to. Vendosen gjithashtu që një ditë më pas, të gjitha të merrreshin pjesë në mbledhjen që do të bëhej sërish në shtëpinë e Zijad bin Umarit.

IX

Mëngjesin e së nesërme, shërbëtorja e Miçelit i pruri një letër Isabelës, ku thuhej:

”Bijë Isabelë!

Më duhet të flas me ty urgjentisht, lëre çdo punë që ke dhe eja në shtëpinë time.

Po të pres – Miçeli”

Isabela e kuptoj se kishte të bënte me vazhdimin e bisedës së ditës së përparme, prandaj, pasi informoi Helenën, shkoi në shtëpinë e Miçelit, ku veç tij, po e pritnin edhe Pjetri e një murg i njohur për jetën e tij asketike në gjithë Spanjën.

Marino - vajza e Miçelit, informoi edhe dy shoqet e saj, u bënë bashkë para se të fillonte biseda.

Miçeli: *Dje, me përgjigjen që u dhatë pyetjeve tona, e ekzagjeruat çështjen dhe mbetem si të paqartësuar. Sot, dua të flas me ty në mënyrë të sqartë, por thuajse edhe shoqërore. Para se të filloj bisedën, më thuaj, a do t’u përgjigjesh pyetjeve të mia me sinqeritet?*

Isabela: *Fillimisht, unë nuk kam aftësi të përgjigjem në pyetjet që ju mund të më bëni. Së dyti, nuk ka asnjë ekzagjerim në këtë çështje, megjithëse unë do të bëj përpjekjen maksimale t’u përgjigjem pyetjeve, ashtu siç i njoh e siç i kuptoj.*

Miçeli: *A je myslimane, a e ke pranuar islamin?*

Isabela: *Unë të thashë dje, dhe nuk kam asgjë për të shtuar më shumë.*

Miçeli: *Mirë, më thuaj pra, a vazhdon të besosh në shenjtërinë dhe në Jezu Krishtin ‘Zot’?*

Isabela: *Unë besoj Zotin - Zot, dhe jo njeriun - “Zot”!*

Miçeli: *Pra... është e qartë, ti nuk beson më në shenjtërinë e Jezu Krishtit. Çka ka mbetur më shumë për t’u bërë myslimane!?*

Isabela: *Por, a ka ndonjë dëshmi Biblike që më thotë se Jezusi ka qenë “Zot”?*

Miçeli: *Për hir të Zotit, mos e abuzo Biblën, a nuk e ke lexuar ku thuhet se ai ka qenë “Bir i Zotit”?*

Isabela: *Por, në Bibël thuhet edhe për të tjerët kështu! A kanë qenë edhe ata “bijtë e zotit”?*

Miçeli: *Mos i përziej gjërat, vetëm Jezusi ka qenë Bir i Zotit”!*

Isabela: *Kur themi “Jezusi është bir i Zotit” sipas jush duke u mbështetur në versionet biblike, a kam të drejtë edhe unë të mbështetem në versione biblike e të them të njëjtën gjë për Solomonin (2 Samuel, 7:14), Efraimin (Jeremia 31:9), Adamin (Luka 3:38), besimtarët (Ligji i përtërirë 14:1) dhe plot shembuj të tjerë identikë që na paraqiten në tekstin biblik. Shembuj të tjerë nga Letra drejtuar Romakëve 8:14, Gjoni 1:12, 10:34-35, Letra drejtuar Filipinasve 2:15, Letra e parë e Gjonit 3:1-2, Jobi 2:1 dhe 1:6; Zanafilla 6:4, 6:2, Psalmet 2:7, 82:6, etj, tregojnë qartë se tek hebrenjtë, fjala "Bir i Zotit" është përdorur për të emërtuar besimtarët e sinqertë të Zotit dhe shërbyesit e Tij. Vetëm dy vende gjejmë në Bibël ku Jezusi i referohet vetes si "bir i Zotit" dhe atë në kaptinat e 5 dhe 11 të Ungjillit të Gjonit. Por Jezusi e quan veten "Bir i njeriut" në 81 vende në Bibël. Jezusi nuk është ‘bir njeriu’, sipas Biblës. Megjithatë, ai gjithherë thoshte "Unë jam bir njeriu" Përse? Sepse gjuha e hebrenjve ka qenë e tillë kur ka dashur të thotë se "unë jam njeri". (Duke marrë Biblën në dorë): Më shpjego të lutem tekstin biblik: ... (Gjoni 1:31-36). Njëlloj, sikurse janë quajtur edhe profetët tjerë në librat e Teuratit. Po në atë mënyrë, edhe Jezusi është quajtur “biri i Zotit”. Por kureshtja këtu zgjohet edhe më shumë, se si profetët tjerë e kanë quajtur Zotin? Të krishterët besojnë se këto paraardhës janë quajtur ‘zot’ në kuptimin metaforik, dhe për hir të dashurisë e respektit që besimtarët kanë pasur ndaj tyre, edhe ata i quanin kështu Njëjtë, po në mënyrë metaforike e kanë quajtur edhe Jezusin kështu, jo pse ai vërtet ka qenë ‘zot’.*

Miçeli: *O vajzë e mallkuar, ti je duke m’i shpjeguar kuptimet e versioneve biblike athua se ti je e ditur e unë injorant. Profetët tjerë nuk mund të jenë “Zot”, sepse ata nuk kanë qenë të pafajshëm e të pamëkate, i tillë ka qenë vetëm Jezusi, prandaj vetëm ai është “Zot”*

Isabela: Unë nuk po përpiqem t'u jap leksione, po përpiqem ta kuptoj vetë, prandaj po doni të më ndihmoni, më jepni shpjegime të logjikshme. Këtu nuk po flasim për mëkatën e pafajësinë, pyetja është nëse Jezusi e ka quajtur veten 'zot' ashtu sikur profetët tjerë e kanë quajtur veten e tyre. Dhe nëse Jezusi ka qenë vërtet "Zot" atëherë duhet të pranojmë se edhe profetët tjerë kanë qenë "Zot"! Veç kësaj, në versionin që përmenda, Jezusi u është përgjigjur akuzave të jehudëve, dhe po të ishte vërtet Zoti, ai do t'i pranonte akuzat e jehudëve.

Miceli: Ti vajzë e mjerë, nuk e kupton dot se Jezusi është biri i Zotit për arsye se Zoti ka qenë "Babai" i tij. Si u tha Jezusi besimtarëve? "Për t'u bërë bijtë e Atit tuaj që është në qiell" (Mateu 5:45).

Isabela: Dhe vazhdoi "Jeni pra të përkryer siç është i përkryer edhe Ati juaj që është në qiell" (Mateu 5:48). Vetë Jezusi tha: "'Po ta kishit Hyjin Atë, do të më doni edhe mua, sepse unë prej Hyjit dola dhe erdha, nuk erdha prej vetvetes, por Ai më dërgoi" (Gjoni 8:42)

Miceli: Oh... më kënaqe... je bërë një dijetare që na e hodhe të gjithëve... Tash po e marr vesh sa je shpërlarë mendësisht, je dehur nga propaganda e myslimanëve dhe nuk mund të kuptosh të vërtetën... Nëse Jezusi nuk ishte Zot, por vetëm njeri, atëherë si do të kishte mundur mbi shëlbesën, faljen e mëkateve tona... dhe a është çdo njeri i pamëkat?"

Isabela: Unë nuk e kuptoj nga e merrni ju këtë rregull, se askush në mesin e njerëzve nuk mund të jetë i pafajshëm, derisa, madje edhe në Bibël, tregohet se pafajësia e Krishtit nuk ishte unike apo e veçantë, por pafajësi sikurse të gjithë njerëzit e pafajshëm. Në rastin e shëlbesës, as për këtë nuk ka dëshmi biblike, sepse askush tjetër nuk mund të mbartë e të përgjigjet për mëkatet e tjetrit, e aq më pak, të vdesë dikush në kryq, për llogari të mëkatarëve. Vetë Jezusi në Bibël ka thënë se shpëtimi është në aktet dhe veprat e njeriut dhe jo në shëlbesën e tij, siç thuhet tek Mateu 16:27. Një njeri erdhi e pyeti Jezusin: Çfarë veprash më urdhëron që të fitoj jetën e përjetshme? Jezusi i tha: ... zbato urdhrat. Ai pyeti: Çfarë urdhrash? Jezusi i tha: mos vra, mos vidh, mos pi venë... (Mateu 19:16-20; Marku: 10:17-18, Luka: 18:18)

Pra, këto versione dëshmojnë se shpëtimi qëndron në aktin, ai nuk i tha se ti mund të bësh çka të duash se unë do të jap llogari për ty!

Miceli: Vajzë, po më duket se ke ardhur të më mësosh mua. Nuk më beson mua? Unë jam mësuesi yt! Çfarëdo që të them unë, ti duhet të besosh! Vetë me vizionin tënd nuk mund të shohësh problemet delikate të religjionit... Pyetja e shëlbesës le të lihet për më vonë, së pari çështja e hyjnisë duhet të qartësohet. Krishti është tërhequr në parajsë, ashtu edhe myslimanët e besojnë. Ai ka bërë mrekulli të mëdha. Ai ka ringjallur të vdekurit, ka shëruar të verbrit... A nuk janë këto dëshmi të mjaftueshme të vërtetojnë hyjninë e tij? Më parë ti duhet të pranosh ose refuzosh hyjninë e tij, e pastaj mund të flasim për të tjerat.

Isabela: Unë fillova të flas për shëlbesën, pasi ju e hapët këtë temë. Nëse Jezusi është 'Zot' për arsye se u tërhoq në Parajsë, atëherë edhe Elia është 'Zot' për shkak se Zoti e tërhoqi në Parajsë. As ringjallja e të vdekurve dhe shërimi i të verbërve, nuk dëshmojnë hyjninë e Jezusit, sepse edhe profetë të tjerë realizuan këto mrekulli. Ezekieli ringjalli shumë më tepër! (Duke lexuar tek Profecia e Ezekielit 37:1-10): "Mbi mua ra dora e Zotit dhe , në Shpirtin e Zotit, më çoi e më vendosi në mesin e një fushe që ishte plot me eshtra. Ai më bëri të përshkoi në të gjitha drejtimet. Mbi sipërfaqen e tokës ishin pa masë shumë e tejet të thatë. Atëherë më pyeti: Biri i njeriut, a të thotë mendja se këto eshtra mund të rifitojnë jetën". Unë përgjigja: Ti e di e Zot Hyj. Atëherë më urdhëroi, profetizo mbi këto eshtra e thuaju: O eshtra të thatë, dëgjojeni fjalën e Zotit, Kështu u thotë Zoti Hyj këtyre eshtrave, Unë po e fus në ju shpirtin e ju do ta rifitoni jetën. Do të end mbi ju dejtë, do t'ju veshë me mish, do t'ju mbuloj me lëkurë, do t'ju fus shpirtin e ju do ta rifitoni jetën dhe do ta dini se unë jam Zoti. Unë profetizova ashtu si më qe urdhëruar. Derisa unë po profetizoja, dëgjova një ushtimë dhe pashë një lëvizje eshtrash. Ju afruan njëri-tjetrit secili asht ashtit përgjegjës. Shikova dhe ja u gërshetuan drejtë, u veshën me mish e me lëkurë por ende nuk kishin shpirt. Prapë më tha: Profetizoji shpirtit, profetizo e i thuaj shpirtit. Kështu thotë Zoti Hyj, Eja O Shpirt nga të katër anët e botës e fryj mbi këta të vdekur që ta

rifitojnë jetën. Unë profetizova sikur më kishte urdhëruar dhe në të hyri shpirti. Ata e rifituan jetën dhe qëndruan në këmbët e veta - një ushtri e madhe, tejet e madhe...". Po Joshua që ndali Diellin dhe Hënën siç thuhet në librin e Jozuehut 10:12-13. Po Elizeu që ngjalli djalosin (Mbretërit II, 4:32-35 gjithashtu në 13:21, 17:22, 5:14, 6:11, etj). Përse Jezusi të quhet "Zot" apo "Bir" i Zotit, e të tjerët jo?! A nuk na thotë vetë Jezusi se mrekullitë që ai bënte nuk ishin të tijat por të Zotit: "Më është dhënë çdo pushtet në qiell e në tokë" (Mateu 28-18), "...unë i nxjerr djajtë me pushtetin e Hyjit"... (Luka 11:20, Mateu 12:28), "Veprat që unë bëj në emër të Atit tim..." (Gjoni 10:25) "Prej vetes asgjë nuk bëj, por flas ashtu si më mësoi Ati..." (Gjoni 8:28-29). Por, Jezusi nuk kishte si shprehej më qartë, kur tha "Unë asgjë s'mund të bëj prej vetes, si dëgjoj ashtu gjykoj edhe gjykimi im është i drejtë, sepse nuk kërkoi vullnetin tim, por vullnetin e Ati që më dërgoi.." (Gjoni 5:30). Por edhe nëse i injorojmë të gjitha versionet e përmendura, prapë me fjalët e Jezusit, mrekullia prej vetes nuk dokumenton ndonjë gjë: "Do të paraqiten mesih të rrejshëm e profet të rrejshëm dhe do të tregojnë shenja të mëdha e të çuditshme aq sa të gënjejnë po të ishte e mundur dhe më të zgjedhurit..." (Mateu 24:24). Është e vërtetë se Gjoni për Jezusin thotë: "Një të vetmin birin e vet" (Gjoni 3:16), Por po ai (Gjoni) na jep edhe një tjetër: "Hyji aq shumë e deshi Biten, sa që dha një të vetmin, birin e vet, kështu që, secili që beson në të të mos birret por ta ketë jetën e pasosur..."

Pjetri: E shoh sa është lajthitur kjo vajzë. O vajzë e çmendur, mrekullitë e profetëve të tjerë janë mrekulli prej Zotit, ndërsa mrekullia e Jezusit është mrekulli e fuqisë së tij, që dëshmon pra hyjninë e tij...

Isabela: Në radhë të parë mrekullia nuk është dëshmi e profetizimit, e aq ma pak e shenjtërisë. Sipas kredos së krishterë, nuk është e thënë se çdonjëri që bën mrekulli është edhe profet, e nëse nuk mund të jetë profet, si mund të jetë 'Zot'? Arsyeimi i juaj se mrekullitë e Jezusit ishin mrekulli e fuqisë së tij, më duken të pavend, mbasi Bibla më thotë të kundërtën, jo vetëm në realizimin e mrekullive, por edhe në gjithçka tjetër Jezusi ishte më i pafuqishmi ndër profetët tjerë. Pra-

ndaj, mrekullitë e Jezusit ishin mrekulli të Zotit. Ai vetë thoshte se arma e mrekullive të tij ishte "lutja", Krishti i kthente të vdekurit në jetë me "Lutjen e Zotit" (Mateu 12:16, Marku 9:29, Gjoni 11:41). Vështro versionet Biblike, Gjoni 5:30). Dëshmojnë pra se Jezusi është i pafuqishëm sikurse të gjithë njerëzit e tjerë dhe ashtu sikundër që të tjerët s'mund të quhen "Zot", ashtu edhe Jezusi s'mund të quhet "Zot"!

Pjetri: E shesh sa e shkalluar është kjo vajzë? Myslimanët e kanë dehur me pretendimet e tyre. Tash, a mund të besosh se kjo do t'i kthehet besimit të drejtë? Mendoj se është e kotë të vihen diskutime më të gjata me të. Ajo e ka humbur besimin dhe është bërë mohuese e së vërtetës në Jezu Krishtin.

Miceli: Tash, edhe unë po bindem se ajo është nën kontrollin e plotë të Satanait. (Isabelës) Disa nga këto konverzione që ti i ke mësuar në orët e teologjisë, tani po i shtrembëron, por janë edhe disa të tjera për të cilat ti nuk e ke as idenë. Unë qëllimisht nuk të ndërhyra në 'versionet' tua për të parë sa janë thelluar rrënjët e satanit në ty. Ti i qartësove shumë mirë pikëpamjet tua mbi shenjtërinë e Krishtit, por edhe mbi Shëlbesën. Tani... ç'ka mbetur të thuash më shumë...?

Isabela: Unë as nuk refuzova Biblën, as Jezu Krishtin, por gjithçka që thashë, i thashë në akordim me Biblën, se aty nuk ka asnjë dëshmi të të qenit e Jezusit "Zot", as për mundësinë e Shëlbesës! Të gjitha këto janë shtesa të mëvonshme dhe besime verbale, që ju i quani 'misteri'.

Miceli: Pra, të gjithë të krishterët janë gënjeshtarë dhe të gjithë ata qenkan bashkuar kundër Biblës?! Vajzë e mallkuar, po nuk kuptove gjë, së paku prano logjikën e njerëzve të moshuar të rrethit tënd. Babai yt që është kryeprihti i këtij vendi, edhe që ka autoritet në faljen e mëkatave, edhe ai do t'i kishte konsideruar këto gjëra të gabuara!? Pra, edhe priftërinjtë, edhe murgjit, edhe të gjithë pasuesit e Krishtit qenkan në rrugë të gabuar...

Isabela: Bibla nuk dëshmon për "Hyjninë e Jezusit" dhe "Shëlbesën", prandaj unë s'mund t'i vërë bindjet e tyre mbi Udhëzimet Biblike...

Miçeli: Pra, ne qenkemi të krishterë të falsifikuar, kurse ti je tam-am... E pafat! Çka të gjeti kështu që humbe edhe respektin e të moshuarve tu?! Çfarë dëshmie ke që më mohon mua të qenit e të krishteri të vërtetë?

Isabela: Këtu nuk ka shkak për të humbur durimin. Çështja nuk është aspak e komplikuar, nëse ju mund të jepni dëshmi biblike se të krishterët e moderuar janë të krishterë të vërtetë, atëherë unë s'do të mund ta refuzoja dhe s'do të nxirrja asnjë dëshmi biblike kundër tyre. Pra, dëshmo nga bibla se të krishterët sot janë të krishterë të vërtetë...

Miçeli: E gjithë bota është e mbushur me të krishterë, e ti thua se s'ka të krishterë që dëshmon Bibla! Çfarë dëshmish të duhen, a nuk mjafton që edhe ne besojmë në Bibël, në Hyjninë e Jezusit dhe në kryqëzimin e tij...

Isabela: Por, edhe myslimanët besojnë Biblën, pse nuk i quan edhe ata të krishterë? Ata që besojnë Krishtin, nuk janë vetëm të krishterë.

Pjetri: O vajzë e pavlerë! Përse e shkel krishterimin? Nëse ne nuk jemi të krishterë, atëherë të takon ty të japësh pasqyrën e një të krishteri të vërtetë. Thuaj pra, ku janë sot të krishterët e vërtetë?

Isabela: Ju mund të humbisni durimin e ta ngrini zërin aq sa t'u mbushet mendja, por e vërteta nuk mund të dhunohet as të eliminohet. E pranoni ose jo, dihet shumë mirë se të krishterët e sotëm nuk ndjekin mësimet e Jezusit. Se kush mund të jetë i krishterë i vërtetë unë mund të dëshmoj prej Biblës...

Miçeli: Vetëm po flet kot, por dëshmi s'po jep...

Isabela: Dëgjo pra, shenjat e një të krishteri të vërtetë i ke në Bibël dhe qëndrojnë mbi gjashtë baza: të përjashtuarit e djallëzive, të folmen e një gjuhe të re pa e mësuar, tërheqjen e gjarpërinjve helmues, pirjen e helmit pa pësuar çrregullime, shërimin e të sëmurëve dhe lëvizja e maleve. Pra, çdo njëri që pretendon të jetë i krishterë, duhet ta dëshmojë me realizimin e këtyre mrekullive. Tani, le t'i lëmë të tjerët, ju a mund ta dëshmoni veten si të tillë? A mund ta shëroni sëmundjen me një të prekur? Malet s'mund t'i lëvizni, por a mund ta lëvizni një gurë të madh që të dëshmoni krishterimin tuaj?

Miçeli: Vërtet, ashtu thuhet, por... ku thuhet se nuk janë të krishterë ata që janë jashtë këtyre mundësive? Këto shenja ishin vetëm për dishepujt dhe jo për të krishterët e rëndomtë!

Isabela: Të dy pretendimet tua janë të gabuara. Bibla qartë po thotë se çdo i krishterë që nuk ka fe në vete, qoftë edhe sa një atom, nuk do të jetë në gjendje t'i lëvizë malet. Gjithashtu qartësohet se fjalla nuk ishte për dishepuj por për besimtarët në mesin e njerëzve. Po të ishin mrekullitë vetëm për dishepujt, edhe besimi do të ishte vetëm për ata.

Pjetri: Vajzë e pafat! Prandaj unë të thash se nuk je në gjendje të kuptosh misteret dhe kuptimin e brendshëm biblik. E çmendur! Këto mrekulli i referohen anës shpirtërore dhe jo asaj fizike. Pra, me sëmundje nënkuptohet sëmundje shpirtërore, helmi është mosbesimi, pra të krishterët, edhe nëse sulmohen nga jobesimtarët, mbesin të palëkundur në fe...

Isabela: ...Është mirë të mos japish përgjigje para se të mendosh. Mua më emërton 'të çmendur' ndërkohë që ky emërtim më shumë do t'u përshtatej ju! Jezusi tha 'çdonjëri që ka besim në mua dhe vepron siç veproi unë'. Nëse me mrekulli nënkupton çështjet shpirtërore, atëherë del se Krishti nuk i ka shëruar të sëmurët dhe nuk ua ka pru të verbërve shikimin! As nuk i ka kthyer të vdekurit në jetë! Pra, të gjitha këto paskëshin qenë çështje shpirtërore. Por ju nuk do ta pranoni asnjëherë këtë interpretim të Krishtit, por për të tjerët e ndryshoni!? Fjalët e Jezusit "të veprojë çka veproj unë" referohen në mënyrë të njëjtë edhe për të tjerët, pra besimtarët duhet të veprojnë njëlloj si ai, për të qenë besimtarë.

Pjetri: Është e pamundur ta bindim këtë mosbesimtare. Qortimi është i pamjaftueshëm për të. Kjo duhet t'u nënshtrohet dënimeve që parasheh inkuizicioni. Ti Miçel, kthehu në shtëpinë e saj dhe tregoi të atit se ajo ka mohuar fenë dhe duhet të përdoren 'këshillime' të tjera...

X

Kishte ardhur pasditja e vonë, kur dielli kishte filluar të falet në perëndim, për t'ia lënë vendin ngadalë errësirës së natës. Isabela dhe Mirano bashkë me dy shoqet e tyre që kishin marrë pjesë në diskutimet në shtëpinë e Miçelit, kishin marrë një pozitë në bukurinë e kopshit të luleve dhe po diskutonin.

Mirano: *Isabelë, në vështirimin tënd vërehen qartë shenja të brengosjes, përse? Ti me siguri e ke kuptuar se do të ndahesh prej të afërmeve tu për një kohë...*

Isabela: *Edhe më e shqetësuar isha kur shkova në shtëpi prej te Miçeli. Por shyqyr Zotit, nëna ishte e nxënë dhe nuk e vërejti këtë, ndryshe, vetëm Zoti e di se si do të kishte përfunduar. Tashti, me Mëshirën e Allahut, nuk shqetësohem, jam e gatshme t'i qëndroj në ballë çdo problemi që mund të më dalë në udhët e jetës, për hir të së vërtetës...*

Mirano: *Por, motër, ti u tregove shumë e zgjuar sot, nga përgjigjet tua ato mbeten pa fjalë dhe s'dinin ç'të thoshin. Aq më shumë që argumentet tua i mbështete në Bibël.*

Martha (një shoqe tjetër): *Pavarësisht çfarë dëshmish ua sjell, ata prapë qëndrojnë në binarët e gabuar të bindjeve të tyre dhe s'duan t'ia dinë...*

Mirano: *Ata nuk pranojnë me fjalë, ama zemra ndryshe u thotë. Mbasi ike ti, babai dhe Pjetri diskutuan gjatë mbi mungesën e dëshmise biblike mbi shenjtërinë e Jezusit. Të vetmin fakt që pranuan për dëshmi thanë se është vendimi i kishës. Bile Pjetri, i mahnitur nga përgjigjet tua, i tha babait se argumentet tua s'mund të hidhen poshtë.*

Martha: *Pra, diskutimi i sotëm vërtetoi se Islami është feja e vetme e drejtë, kurse krishterimi vetëm një përzierje rregullash e ligjesh dhe një keqkuptim fatal...*

Mirano (Isabelës): *A dyshon se do ti lësh të afërmit dhe jetën tënde komode si bijë e kryepristit? A ke frikë se babai yt do të tregohet i pamëshirshëm dhe do të dorëzojë në inkuizicion?!*

Isabela: *Aspak, unë e kam ndarë mendjen. Allahu më ka udhëzuar mua me islamin, dhe do më ndihmojë edhe në të ardhmen. Allahu mund ta provojë besimtarin e sinqertë, por nuk e braktisë atë. Unë e kam gjetur këshillën kuptimplote nga Kur'ani...*

Mirano: *Pra, kurë do të shkojmë të takojmë Zijad Ibn Umerin dhe shokët e tij?*

Isabela: *Na duhet të shkojmë pak më herët, të përfitojmë sa më shumë prej tyre dhe të kthehemi me kohë në shtëpi.*

Mirano: *Dhe, a do t'u tregosh atyre për takimin e sotëm me Miçelin e me Pjetrin?*

Isabela: *Pse jo? Po... le të shkojmë tani për të mbërri namazin e akshamit.*

Duke u larguar nga kopshti i bukur i luleve të Kordobës, vajzat dolën dhe u drejtuan drejt xhamisë së madhe, në anën e së cilës e kishte shtëpinë Umer Lahmi, ku ishte caktuar takimi. Isabela informoi shoqet, se ajo me zemër e kishte pranuar islamin, por tani, para Ziad ibn Umarit do ta pranonte edhe formalisht, me shpresa të mëdha se me te do të ishte ndihma e Allahut në përballimin e vështirësive që mund t'i kishte në ditët e ardhme të jetës së saj. Shoqet i uruan vendimin, e inkurajuan dhe u lutën për të.

Në shtëpinë e Umer Lahmit, ishin tubuar shumë dijetarë, poetë, shkencëtarë e akademikë. Pasi kishin falur namazin përkatës, Umer Lahmi kërkoi prej Zijadit lejen për të pranuar në mesin e tyre edhe vajzat.

Isabela kërkoi prej Ziadit konvertimin formal në Islam dhe u tregoi të gjithë të prezentuarve për ngjarjet e ditëve të kaluara, për bisedat me babanë kryepriift dhe më pas edhe për debatin që kishte pasur me Miçelin e Pjetrin. Të gjithë të prezantuarit u çuditën me aftësitë e Isabelës, duke e shprehur atë me aplaudim.

Umer Lahmi: *Bijë Isabelë, tani që pranove islamin edhe formalisht, je e detyruar të mbulosh kokën (hixhab), por edhe me pesë kohët e*

namazit, dera e vetme e shpëtim... Po këto vajza, janë ato për të cilat më ke folur?

Isabela: Po, njëra prej tyre është bija e Miçelit, e quajne Mirano. Këto dy tjerat janë shoqet dhe përkrahëset e mia Martha dhe Hana.

Umer Lahmi: A janë të njohura me islamin?

Isabela: Jo, ata nuk janë të njohura me të vërtetën e islamit, por sikurse unë, ata e besojnë Allahun dhe shpresoj së shpejt të konvertohen formalisht. Mirano ka ca dëshmi që mësuesi im Umer Lahmi shpresoj t'ia ndriçojë. Me lejen tuaj, ajo do të vijë edhe herëve tjera për të marrë sqarimet që do t'i duhen mbi islamin.

Umer Lahmi: Në bazë të asaj që thatë, duket se babai i juaj do të jetë i rreptë dhe nuk do të tregohet i mëshirshëm ndaj teje, si bija e tij. Prandaj, duhet ta dish dhe të mos gjendesh e befasuar se mund të nënshtrorë edhe në inkuizicion. Deri në mëngjesin e së nesërme, nga Miçeli dhe Pjetri, do të marrë vesh edhe rezultatin e debatit që ke pasur me të, që edhe më shumë do e mbushë kupën e tij. Çka mendon për të gjitha këto?

Isabela: Vetëm Allahu e di të ardhmen. Unë i jam dorëzuar Atij. Në të gjitha mundësitë, nëse në shtëpi do të ndjehem e shtypur dhe e persekutuar unë do të largohem dhe do të vij në shtëpinë tuaj...

Umer Lahmi: Je e mirëseardhur në çdo kohë, vetëm të jesh e sigurt se të krishterët janë shumë të pamëshirshëm dhe nuk të lënë rehat po morën vesh se ke pranuar islamin.

Isabela (Ziadit): Zotëri i nderuar, ju lutuni për mua që Allahu të ma shtojë durimin dhe të më ndihmojë në përballimin e çdo vështirësie, dhe tani na jepni leje të largohemi.

Ziadi dhe të prezentuarit tjerë u përshëndetën me vajzat të cilat, pasi u larguan, shkuan në shtëpitë e tyre.

Isabela kishte fjetur në shtratin e saj të zakonshëm dhe vetëm zëri i myezinit i nxori gjumin. Sytë i ishin mbushur me lot tek dëgjonte "Allahu Ekber...". U çua dhe e përbotur i ngriti duart t'i lutej Allahut: "Lavdia qoftë për Ty o Krijuesi i gjithësisë! Ti je i Dijshmi e unë jam e padijshëm, veç atyre që më ke mësuar, më mëso! Ti je Udhëzuesi, unë jam e humbur, veç aq sa më ke udhëzuar, më udhëzo! O Zoti, kë e

ngrit Ti, nuk ka kush që mund ta poshtërojë, më ngrit dhe më bëj krenare me Islamin! Mos lë urrejtje e zili në zemrat time. Bën që të jem dashamirëse e ndihmëse në mirësi dhe më largo prej mëkatit dhe ligësisë. O i Adhuruari im, më ruaj gjuhën nga përgojimi! Ruaji dhe forcoi dijetarët dhe mos na lë pa to, përkrahi, fali dhe mëshiroi ata! O Zot ynë, të lutem, mos lejo të rrisim mendjen e të refuzojmë të vërtetën. Mi fal mëkatet dhe më bashko me të mirët në Xhennetin e Firdesit. Më jep kurajë e durim dhe ma forco zemrën time me të vërtetën që Ti e pëlqen. O Zot, pranoje këtë lutje prej meje dhe më ndihmo, se vetëm Ti e sheh të padukshmen!"

Mbasi bëri këtë lutje me sinqeritetin më të madh, Isabela shpirtërisht e ndjeu veten më të lehtë e më të forcuar në besimin që kishte për qafur. Nëna e saj dukej se ishte e hutuar, qysh se Miçeli dhe Pjetri ishin kthyer në shtëpinë e kryepiftit për t'iu sqaruar atyre debatin që kishin pasur me Isabelën. Tashmë, dukej se të gjitha dyert tjera ishin të mbyllura për Isabelën, kishte mbetur vetëm njëra, ajo më e vështira...

XI

Derisa Isabela po qëndronte në dhomën e saj, shërbëtorja hyri me një letër në dorë dhe ia dha. Ajo e hapi me të dridhurit e zemrës dhe lexoi: "Motra Isabelë! Kam diçka shumë me rëndësi për të thënë, prandaj, me të marrë këtë letër, lëri të gjitha punët dhe eja tek unë. Çështja është aq serioze sa nuk duhet të vonohesh aspak. Unë po të pres në një shtëpi tjetër, prandaj ndiqe shërbëtoren që të bjerë tek unë. Motra jote Mirano!"

Isabela shpejt u ngrit dhe duke ndjekur shërbëtoren, u nis duke mos e menduar fare se letra në të vërtetë nuk ishte nga Mirano, por nga një grup priftërinjsh. Ajo duke ndjekur shërbëtoren, u gjend në një shtëpi të madhe, dera e së cilës u mbyll kur hyri brenda. Më pas u fut në një dhomë tjetër, dera e së cilës sërish u mbyll dhe kështu dhomë pas dhomë derisa u gjend përpara tre murgjish, të cilët e shtynë Isabelën në disa shkallë që e shpinin në një dhomë nëntokësore. Ve-

tëm tani Isabela mund ta merrte me mend se ajo i ishte dorëzuar mundimeve inkuizicioniste.

Një e rënë e fuqishme e murgut e hodhi për tokë Isabelën. E pastaj i bërtiti me kërcënim.

Murgu: *E mallkuar, pse nuk po vazhdon... a nuk po e sheh se zjarrin i hidhërimin të Jezus Krishtit është duke të djegur?! Vajzë e pafat, ti e denigrove fenë e krishterë duke lënduar kështu edhe famën e babait tënd kryepriift...*

Isabela e mjerë qëndronte e heshtur. Me të rënat e murgut, ajo u përplas në një errësirë, anëve vërente skelete njerëzish grumbuj-grumbuj, ca të varura në një mur plot myk, me një aromë tejet të pakëndshme.

Murgu: *Tani do të jetosh këtu që t'i kuptosh konsekuencat e mohimit të Krishtit. Do të qëndrosh në mesin e këtyre skeleteve deri që të pësosh fatin e tyre, sa e pafat...*

Isabela vazhdonte të qëndronte e heshtur. Iu duk vetja si në një ëndërr tejet të shëmtuar dhe humbi ndjenjat. Ndërkohë, murgj të shumtë nga qelitë e tjera iu bashkëngjitën dy murgjve që po qëndronin me Isabelen dhe hynë në një dhomë tjetër për të kryer lutjet e ditës. Pas pak, Isabela erdhi në vete dhe vetëm tani ishte e sigurt se i ishte dorëzuar torturave inkuizicioniste, për të vetmen arsye se kishte zbuluar dhe kishte shprehur gatishmërinë e përqaimit të së vërtetës.

Dita kaloi disi dhe errësira kishte mbuluar tokën. Të rënat sistematike mbi Isabelën e gjerë kishin mbuluar pjesën e tetë të natës. Pastaj e transferuan në një dhomë tjetër ku murgjit ushtronin metoda të ndryshme të devotshmërisë, nga të cilat Isabela u frikësua së tepërmi. Ushtrimi i këtyre metodave ishte i paimagjinueshëm. Njëri i binte me kamxhik personit tjetër që ishte lidhur me zinxhirë të trashë dhe për një çast mendoj se edhe ajo vetë së shpejti do t'i nënshtrohej këtij dënimi, por e çuditur mësoi se kjo ishte një devotshmëri vullnetare e ndërmarrë prej murgjve, një metodë e vetë-torturës. Në një dhomë të madhe ishte i vendosur idhulli i virgjëreshës Mari rreth së cilës murgjit e murgeshat qëndronin në meditim. Disa prej tyre qëndronin përballë murit kokëposhtë. Disa të tjerë që ishin bërë kockë e lëkurë kishin

tri javë që refuzonin të ushqyerit. Isabela kishte dëgjuar edhe më parë për gjëra të tilla, por kurrë nuk kishte pasur rast t'i shohë vetë.

Një murg i vjetër (Isabelës): *Që të fitosh kënaqësinë e Jezus Krishtit, edhe ti duhet të hyjsh në këto meditime.*

Isabela (duke u qeshur): *Përse i duhen Zotit meditime të tilla? Qëllimi i fesë qëndron në detyrat që ka njeriu për njeriun tjetër, ai duhet t'i shërbejë njeriut e jo të varë veten në mënyra të këtilla. Nëse kjo që veproni ju janë urdhra për të gjithë të krishterët, që kënaqin Jezus Krishtin, atëherë ato janë fare të pakuptimta e fare të papranueshme.*

Në përgjigjen e Isabelës, murgjit u tmerruan. Njëri prej tyre me gjithë fuqinë që pati i ra Isabelës me një ton të lartë hidhërimi, i foli.

Murgu: *E çmendur! E mjerë! Vajzë e ferrit! Ti kurrë s'do të pendoresh dhe s'do të kthehesh. Shko atje ku e ke vendin, se atje do të bëhet kurimi i sëmundjes tënde.*

Pastaj, murgu e hapi derën e qelisë dhe me një të shtyrë Isabela u gjend brenda. Në fillim ishte tepër e trembur, por pastaj filloi të mendojë mbi të kaluarën dhe të ardhmen e saj. E kaluara i dihej, por e ardhmja i ishte mbushur me pikëpyetje e pikëçuditëse, por gjithherë e sigurt në ndihmën e Allahut. Kështu, në këtë gjendje, me devotshmëri të madhe filloi t'i lutej Allahut.

Disa rreze të diellit të përvjedhura në këtë qeli të tmerrshme shënuan mbarimin e kësaj nate të gjatë e të mundimshme. Murgu hapi derën, mori Isabelën dhe e shpuri në një dhomë të madhe në të cilën ishin vendosur 12 idhuje e dishepujve të Krishtit. Aty ishte vendosur një tavolinë, në ballin e së cilës po qëndronin dy priiftërinj, që donin të zhvillojnë një dialog me Isabelën, pasi iu kërcënuan me zjarr, me dhunë e me tortura.

Priifti: *A je bërë myslimane?*

Isabela: *Falënderimi i takon Allahut që ka zgjuar intelektin tim për të kuptuar të vërtetat e Islamit.*

Priifti: *Lëri falënderimet e Allahut dhe lëvdatat e Islamit, më thuaj dëshiron të vdesësh si mosbesimtare apo dëshiron të kthehesh në mëshirën e Zotit?*

Isabela: *Pasi ta ketë pranuar Islamin, çdo person meriton mëshirën e Zotit dhe asnjëri nuk është më i lumtur se ai që ka gjetur të vërtetën Islame, që është vetë burimi i dashurisë dhe kënaqësisë së Zotit.*

Prifti: *S'dua të lavdërosh para meje fenë e përgjakur të islamit. Unë nuk dua të dëgjoj leksionet tua, kërkoj përgjigjen tënde vetëm në dy fjalë: A do të vdesësh si jobesimtare, apo të jetosh si e krishterë?*

Isabela: *Çfarë mundimesh kanë përjetuar martirët e hershëm të krishterimit, por nuk kanë pranuar t'i distancohen së vërtetës. Ata janë djegur të gjallë, janë hedhur para egërsirave të uritura, janë shqyer më dyshë, por nuk janë distancuar nga e vërteta. Kur'ani më ka mësuar se lutjet e mia, sakrificat, jeta dhe vdekja janë për Allahun të pa ortak. Unë jam e lumtur të qëndroj e vendosur dhe jam prej të devotshmëve.*

Prifti: *Pra, ti s'do të divorcohesh prej Islamit? Pasi je e larguar nga mëshira e zotit Jezu Krisht, fati yt do të caktohet sot!*

Isabela: *Çfarëdo lloj mundimi që të doni, mbase mund të më jepni edhe dënimin që më shkakton vdekjen, por unë dua që ju ta dini një gjë, mbase do t'u duhet një ditë, unë kam vendosur të lidhem për Allahun që është i pavdekshëm!*

Prifti: *Kur të përballesh me vdekjen, jam i sigurt se do t'i harrosh versionet e Kur'anit dhe Allahun tënd. Unë vetëm e di se as Kur'ani as profeti Muhamed nuk të shpëtojnë nga vdekja.*

Isabela: *Kështu i kishin thënë jehuditë Jezu Krishtit, po të ishte në rrugë të drejtë, ai duhej të zbriste e të shpëtonte. Dhe, sipas jush ai (larg qoftë) nuk qe besimtar i drejtë, sepse nuk shpëtoj...*

Prifti: *Ti je vetë djalli, si guxon të më krahasosh mua me jehudi, tani prite vdekjen...*

Isabela: *Do të ishte mirë që mua të më leni të lirë, e me veten tuaj bëni ç'të doni...*

Prifti (murgut): *Vendoseni në qeli dhe mos i jepni ushqim. Kryeprifti ka urdhëruar se ajo duhet t'i nënshtrohet inkuizicionit, prandaj fati i saj do të caktohet nesër...*

Murgjit kishin të obliguar të marrin Isabelën dhe me të rëna ta munden sa më shumë derisa e çuan në qeli. Për tre ditë me radhë nuk e

kishin nxjerrë fare prej aty. Por edhe në këtë gjendje ajo ndjehej e lumtur dhe e gëzuar. Në terrin e natës, skeletet njerëzore e bënë atmosferën tepër të frikshme, ndërsa murgjit e murgeshat me lutjet, mundimet e britmat e tyre, përbënin prapaskenën e kësaj skëterre të tmerrshme.

Ndërkohë që Mirano, Martha dhe Hana kishin marrë vesh për arrestin dhe mundimet e Isabelës, vendosën të informojnë Umer Lahmin dhe Zijad bin Omarin. Pa humbur kohë lajmëruan edhe të tjerët, dhe tubimi filloi.

Një person: *Për Allahun nëse do të vazhdojmë të jemi kaq tolerantë ndaj tyre, do të na sjellin vështirësi të mëdha në përhapjen e Islamit. Isabela tashmë është motra jonë në islam dhe ne nuk mund të qëndrojmë të heshtur para kësaj situatë. Është obligimi ynë që ta lirojmë atë prej torturimeve, pavarësisht se me çfarë çmimi duhet ta paguajmë...*

Një tjetër: *Me lejen tuaj, unë do ta liroj Isabelën. Është e papranueshme që motra jonë të qëndrojë në tortura, ndërsa ne qëndrojmë të heshtur para kësaj padrejtësie..*

Umer Lahmi: *Vëllezër, situata është e komplikuar dhe unë mendoj që çështja t'i lihet Zijad bin Umarit që të vendosë, ndërsa ne do t'i realizojmë urdhrat e tij çfarëdo qofshin ato.*

Të gjithë (Zijadit): *Pra zotëri, çdo urdhër që mund të japësh, ne do ta zbatojmë.*

Zijad bin Umari: *Unë mendoj që ne të mos tregohemi shumë të merakosur, por vazhdimisht të veprojmë, sepse po e bëjmë të madhe këtë punë, kam frikë se do ta mbysin. Po të doni ju, ne mund ta lirojmë Isabelën me të dërguar një çetë ushtarësh, por nuk mendoj se është mirë të përdoret aksion strategjik. Nëse Isabela është në rrezik, me dëshirën e Allahut, besimi i saj do të bëhet i paluhatshëm.*

Umer Lahmi (Miranos, Martas dhe Hanës): *Çka mendoni ju, si mund t'i ndihmojmë Isabelës?*

Mirano: *Nëse na lejohet, ne do ta largojmë Isabelën nga ajo gjendje...*

Umer Lahmi: *Ju faleminderit!*

Zijad bin Umari: *U është lejuar, dhe na keni neve për çdo ndihmë që mund t'u nevojitet...*

XII

Të nesërmen, Miranda, Martha dhe Hana kishin shkuar në shtëpinë e kryepriftit, t'i parashtrorin një kërkesë. Me arsyetim se Isabela kishte qenë shoqe e tyre e klasës, ta shprehin gatishmërinë, se sikur të kishin lejen e babait kryeprift, ata do të ishin të gatshëm ta ndihmonin dhe ta kthejnë në besimin e drejtë të krishterë.

Mirano: *At, Isabela është pjesë e zemrës sonë. Prandaj, dua që ta nxjerrim nga iluzioni në të cilin ka rënë dhe ta kthejmë në besimin e vërtetë të Krishtit. Kërkojmë nga ju të na mundësoni takimin dhe diskutimet tona me të.*

Kryeprifti: *Lëreni atë të mallkuar të shkojë në ferr, ajo është bërë urrejtëse e madhe, Jezu Krishti ka ndërprerë mëshirën për të dhe kam frikë se do t'u bëjë edhe juve për vete...*

Mirano: *Por, s'ka ndonjë të keqe nga prova e fundit. Ndoshta do të kemi sukses ne, nëse jo, ju jepjani dënimin që meriton.*

Kryeprifti: *Mirë, po u jap leje të takoheni me të, vetëm me kusht që takimin dhe diskutimet t'i bëni në prezencën e dy murgjve, kështu që së paku ju të mos influencoheni nga djallëzitë e saj. Nesërmbrema ju do të shkonit atje, kurse unë do t'u shkruaj murgjve lidhje me këtë gjë...*

Pjesa e parë e veprimit të shoqeve të Isabelës kaloi me sukses. Shkuan në shtëpitë e tyre dhe filluan planifikimin. Filluan përgatitjet thuajse kjo ishte ndarja e fundit dhe se nuk do të ktheheshin më në shtëpitë e tyre. Lajmëruan edhe Umer Lahmin e Zijadin, duke kërkuar edhe ndihmën e tyre.

Më në fund tri shoqet u takuan në vendin e caktuar për të filluar misionin e tyre. Ata i kishin bërë përgatitjet e duhura, kurse kryeprifti e kishte zbatuar premtimin e vet për të bërë kërkesën e kërkuar te murgjit kujdestarë të Manastirit, ku gjendej edhe qelia e Isabelës.

Në manastir, para idhullit të Virgjëreshës Mari, tri vajzat të rrethuar me murgj të tjerë, po luteshin me devotshmëri.

Murgu (Miranos): *Ndihma e Zotit qoftë me ju dhe përkrahja e Tij qoftë me misionin tuaj. Siç e dini, djalli e ka mashtruar këtë vajzë të pafat. Sa ka studiuar dhe sa e mençur ka qenë... Zoti shkatërroftë djallin dhe shpëtoftë Isabelën.*

Një murg tjetër: *Hija e virgjëreshës Mari qoftë me ju! Ju do të keni sukses në dhënien e mesazhit tuaj. Siç e dini, djalli e ka mashtruar këtë vajzë të pafat. Sa ka studiuar dhe sa e mençur ka qenë ajo, por ja, djalli kështu i mashtron besimtarët...*

Murgu i tretë: *Mbrëmë po ëndërroja vajzat e ardhmërisë që po qëndronin në prehrin e Virgjëreshës Mari, ndërsa në anën tjetër po qëndronte Zoti Jezus që indikonte se këto vajza do ta kthejnë sërish famën e kishës.*

Kryemurgu: *Isabela gjendet nën një qeli nëntokësore brenda këtij manastiri. Ajo është e lidhur me zinxhirë këmbë e duar, por është e çuditshme, se sa më shumë ta mundosh e ta torturosh, aq më shumë është e vendosur në Islamin. Ajo madje nuk heziton ta përhapë mesazhin islam as në mesin tonë...*

Mirano: *Ne kemi për qëllim që ngadalë dhe me një taktikë të veçantë t'ia sqarojmë mesazhin e krishterë, por sipas planifikimit tonë, ne nuk duam të na shoqërojnë më shumë se dy murgj. Pas pak do ta sillni Isabelën këtu dhe shpresojmë se pas bisedës që do të bëjmë me të, zemra e saj do t'i hapet idhullit të Virgjëreshës dhe ajo do t'i bindet Zotit të Kryqëzuar.*

Kryemurgu: *Çfarëdo që të urdhëroni ju, ne do t'i plotësojmë kërkesat tuaja. Unë do t'i porosis të gjithë murgjit të qëndrojnë larg jush, në mënyrë që në ndonjë mënyrë të mos bëhen pengesë për ju.*

Mirano: *Ju faleminderit, por më parë, na takoheni në qelinë e saj me Isabelën, dhe pas një bisede të karakterit personal, na e sillni atë këtu, mu para kësaj statuje të madhërishtme, e shikon, nëna e Zotit tim është e gatshme të pranojë pendimin e Isabelës dhe shpresoj se Isabela nuk do ta refuzojë këtë fat që i ka mbetur në dorë.*

Kështu murgjit shoqëruan tri vajzat në qelinë e errët të Isabelës.

Hana: Ah sa errësirë...

Murgu: Do të ndezë një qiri, por kujdes të mos shkelini në skelete njerëzish të shpërndara gjithandej nëpër qeli!

Me të ndezur të qiriut, kur Isabela vështroi fytyrat aq shumë të dashura të shoqeve të saj, u gëzua por edhe u çudit. Mirano, Martha dhe Hana, ende pa e parë Isabelën dëgjuan përshëndetjen e paqes islame prej saj.

Murgu: O vajzë e mallkuar dhe e pafat! Edhe dje, mu për këtë përshëndetje u rrahe e u torturove aq shumë dhe prapë nuk more mësim.

Të gjitha vajzat qeshën me të dëgjuar përshëndetjen islame, por kur u afruan më afër dhe kur panë Isabelën të lidhur në zinxhir, sytë iu mbushën me lot.

Mirano: Isabelë, si je? Si është jeta jote këtu? E kupton tani se çfarë dënimi përjeton kur refuzon të vërtetën?

Isabela (duke u qeshur): Ke të drejtë motër, për hir të së vërtetës, njerëzit e kanë pësuar edhe më keq!

Mirano: Ne nuk kemi ardhur këtu që të diskutojmë me ty, por që të pranojmë kredon tënde. (Pas ca të qeshurave) Isabelë, sinqerisht deri kur do të qëndrosh në kthetrat e djallit? Vetëm shiko se si të krishterët e gjithë Kordobës janë të shqetësuar për mosbesimin tënd!

Isabela: Nuk ka rrugë tjetër mbrojtëse nga satanai veç pranimi të Islamit. Është e vetmja fuqi nën mbulojën e së cilës me sukses mund t'i konfrontosh të gjitha fuqitë satanike.

Mirano: Për hir të Zotit Isabelë, ti prapë me diskutime religjioze të cilat i humbe në debat me priftin (nënqeshje), dhe me mëshirën e Zotit ne fituam debatin (!). Pra ti duhet të ndalolesh nga këto diskutime dhe të shikosh veten, torturimet që po bëhen mbi ty. Isabelë, është ky dënimi i Zotit që si bija e kryepriutit më të famshëm të Spanjës, në vend që të flesh në shtrat mbretërisht, qëndron këtu në këtë errësirë me duar e këmbë të lidhura në mesin e këtyre skeleteve njerëzish. Për hir të Zotit, ki mëshirë për veten tënde.

Isabela: Po t'u ishte dhënë e vërteta të krishterëve të hershëm për të eliminuar problemet, atëherë ata nuk do të kishin pasur mundësi të

shijojnë martirizimin. Po të vinin problemet vetëm nga e pavërteta, atëherë, të krishterët me të cilët mburret kisha sot, do të kishin qenë në rrugë të gabuar. Në fakt, diskutimet tuaja të këtilla më shqetësojnë më shumë se shtrati i mbretërisë dhe prangat me të cilat më kanë lidhur.

Mirano (murgjve): Është e pamundur të ngadhënjesh mbi diskutimet e Isabelës, ajo do të zgjohet nga deziluzioni vetëm me lutje e devocion para idhullit të Virgjëreshës Mari. Do ta shihni se në këtë natë, ajo do të transformohet dhe do t'i kthehet 'Zotit të Kryqëzuar'!

Murgu: Ndoshta mëshira e Jezusit-Zot bën mrekulli, por transformimi i saj në të vërtetën duket i pamundur!

Mirano: Është si një ligj, që mosbesimtari më i madh e urrejtësi më i madh i Krishtit dhe mësimëve të tij, mund të transformohet në një besimtar shumë të devotshëm. Merr shembull Shën Palin, që torturonte besimtarët e krishterë, po i njëjti Shën Palë u bë ligjdhënësi dhe përfaqësuesi më i madh i mëshirës së Zotit.

Murgu: Po, ke të drejtë, ndoshta Zoti do të veprojë njëjtë edhe me Isabelën...

Mirano: Pra, ne tani po shkojmë nga këtu që të përgatitemi për lutjet, (murgut) shiko, tri orë pasi të ketë hyrë nata, ju do ta bini Isabelën në dhomën e madhe, ku do të bëjmë lutjet dhe lejoni një murg që ta mbikëqyrë Isabelën.

Murgu: Shumë mirë, Isabela do të jetë aty në kohën e caktuar!

Mirano: A mundeni ju, ose ndonjë murg tjetër që qëndrojë me ne këtë natë?

Murgu: Ka mundësi, por ju e dini se ne gjithë natën e kalojmë në lutje dhe në kujtimin e Zotit.

Mirano: Mirë, si të doni, madje as nuk mendoj se është e nevojshme. Por në orët e mëngjesit kur ne të kemi kryer, ju do të jeni aty?

Murgu: Në mëngjes, jo vetëm unë, por të gjithë murgjit do të dëgjojmë bisedën tuaj.

Martha: Nëse Jezu Krishti do, deri atëherë ne do të kemi mbarruar dhe s'do të ketë nevojë më për biseda tjera.

Kështu Martha, Hana dhe Mirano, të shoqëruar prej murgut, dolën nga qelia nëntokësore e manastirit, pasi murgu u sigurua se e kishte

mbyllur derën e qelisë së Isabelës. Pas darkës, ata bënë një vizitë manastirit, me ç'rast biseduan edhe me murgj e murgesha të tjerë, pak para se të fillonin lutjet e natës, kur vajzat u kthyen në dhomën e tyre të caktuar.

Qëllimi i bisedave të tyre me murgjit e murgeshat ishte që të mësojnë për emrin e Murgut ose të murgeshës më të famshme e më të devotshme në këtë manastir. Dhe mësuën se një i konsideruar i tillë do të jetë me to në lutjet e tërë natës.

Tashmë, tri orët e para të natës po kalonin, ndërsa vajzat rrinin të qeta. Dera e dhomës së madhe u hap dhe i njëjti kryemurg hyri, kur tri vajzat në shenjë respekti u çuan më këmbë. Ai informoi vajzat, se Isabelë ishte nxjerrë prej qelie dhe së shpejti do të sillej në dhomën e tyre, ku do të vinte edhe një murg.

Mirano: *A ka mundësi të na sillni murgeshën më të devotshme në këtë manastir, po patët një të veçuar!*

Murgu: *Të gjitha murgeshat këtu janë njëlloj të devotshme dhe praktikojnë të gjitha devocionet për hir të Jezusit zot. Por, ndërmjet tyre është njëra e veçuar që e ka emrin Arkia e cila veç të gjitha devocioneve ka mundësi mrekullish. Për familjen e saj mjafton të thuhet se është Princessë e Francës, dhe i ka dorëzuar gjithë pasurinë e postet qeveritare, për hir të virgjëreshës Mari.*

Mirano: *Pra edhe ky problem u krye. Ne na duhet një murgeshë e tillë që të influencojë mbi Isabelën me shpirtin e saj. The se bën edhe mrekulli?*

Murgu: *Po, mrekullitë e saj janë gjithandej të njohura! Ju nuk keni dëgjuar për to? Ju mund ta shihni atë tek pi një gotë helmi dhe nuk pëson asnjë dëm në shëndetin e saj. Një herë një gjarpër helmues e shumë i rrezikshëm na ka hyrë në manastir, dhe ka rënë nën këmbët e Akias. Këtë e kam parë me sytë e mi!*

Mirano: *I Lartësuar qoftë emri i Zotit. Puna u krye. Tani, ju lutem, shkoni dhe na dërgoni këtu Isabelën dhe Akian.*

Hajrudin S. Muja

Isabela – (2) **(Based on the novel “Isabela”-by Maulana Mohammad Saeed)** **(Summary)**

New York 2008

The history of Isabela dates back to the time when Muslims started building mosques and schools throughout Spain. It was the time when scholars, scientists and jurists from all over the world had congregated there. A new educational system was introduced in Cordoba, the capital of Spain.

Ziad ibn Omar was a traditionalist, a philosopher and a distinguished interpreter of the Qur'an. His house was a place of knowledge, in which study work was carried out.

In one of the meetings, attended by Umer Lahm, Ziad and other scholars, a recent debate, which had gathered the most distinguished clergymen of Cordoba, was being discussed.

خيرالدين موييا

اساييلا

(حسب الرواية بنفس العنوان للكاتب مولانا محمد سيد)

(خلاصة البحث)

نيو يورك 2008

تاريخ اساييلا يمتد إلى العهد الذي بدأ المسلمون يبنون الجوامع و المدارس في كل الاندلس العهد الذي اجتمع فيها علماء و خبراء و رجال القانون من كل انحاء الدنيا. و كان بعاصمة الاندلس القرطبة قد بدأ نظام تعليمي جديد غير معروف حتى ذلك العهد.

و كان زياد عمر فيلسوفا و مغسرا تقليديا معروفا للقرآن الكريم. و كان بينه بمثابة جامعة حيث يتم تدريس جميع انواع العلوم.

PORTRETE TË SAHABIJATEVE

Dr. Abdurrahman Rafet el-Basha

HALIME ES-SA'DIJE Nëna e Pejgamberit a.s. nga gjiri

Kjo zonjë e qetë, e matur dhe e respektuar nga çdo musliman, e dashur për çdo besimtar.

Prej gjinjve të saj të pastër thithi qumësht vogëlushi i lumtur Muhamedi, i biri i Abdullahut, salavatet dhe selamet qofshin mbi të.

Në kraharorin e saj përplot dashuri fjeti...

Në prehrin e saj përplot dashuri u rrit...

Prej oratorisë së saj dhe oratorisë së popullit të saj "beni Sa'dit" mësoi...

Dhe prej të gjithë pejgamberëve ishte më i qartë në fjalë.

Dhe më oratori në shqiptimin e fjalëve.

Ajo ishte zonja e famshme Halime Sadije, nëna nga gjiri e Pejgamberit tonë, Muhamedit, salavatet dhe selamet e Allahut qofshin mbi të.

* * *

Kjo zonjë e ushqeve vogëlushin e bekuar, i cili e mbuloi tërë botën me mirësi dhe mëshirë.

E mbushi botën me mirësi dhe udhëzim...

E stolisi atë me moral të lartë...

Lidhur me këtë Halimja rrëfen njëren prej tregimeve më të bukura me oratorinë e saj të lartë dhe me metodën e saj tërheqëse.

Prandaj, ta dëgjojmë atë. Informacionet e saj për Pejgamberin fisnik janë prej të dhënave më të bukura.

* * *

Halime Sadije thotë:

Dolëm prej shtëpive tona unë, burri im dhe një djalë yni i vogël për ta kërkuar një fëmijë të vogël për t'i dhënë qumësht. Me ne ishte një numër i grave të fisit benu Sad, të cilat kishin dalë për të njëjtin qëllim.

Ishte ky një vit me thatësi të madhe.

Ishin tharë të lashtat...

Kishin ngordhur shtazët dhe ne nuk na kishte mbetur asgjë.

Me vete i morëm dy kafshë të dobëta, të plakura e që nuk jepnin asnjë pikë qumësht. Në njëren prej tyre hipëm unë dhe djali im i vogël.

Ndërsa burri im hipi në devenë tjetër, që ishte edhe më e moçme dhe më e dobët. Betohem në Allahun se nuk kishim mundësi të bëjmë asnjë sy gjumë për shkak të vajit të madh që bënte vogëlushi ynë nga uria e madhe, sepse në gjinjtë e mi nuk kishte asnjë pikë qumësht.

Po ashtu edhe në gjinjtë e devesë sonë nuk kishte asgjë që do të mund t'ia shuante urinë.

Karvani e kishte ngadalësuar ecjen për shkak të dobësisë së mushkës sonë dhe për këtë shokët tanë u hidhëruan në ne.

U bë i vështirë udhëtimi i tyre për shkak tonin.

Kur arritëm në Mekë dhe filluam të kërkojmë foshnjë për t'i ushqyer me qumësht, më ndodhi një gjë, të cilën kurrë nuk e kisha marrë me mend. Nuk kishte mbetur asnjë grua, të cilës nuk i kishte paraqitur vogëlushi Muhamed, i biri i Abdullahut, por ato kishin refuzuar atë sepse ishte jetim, duke thënë:

Çfarë dobie do të kemi prej nënës së fëmijës, i cili nuk ka baba?!

Çka mund të bëjë për ne gjyshi i tij?!

* * *

Ende pa kaluar dy ditë prej arritjes sonë në Mekë, nuk kishte mbetur asnjë grua pa marrë nga një fëmijë... Unë isha e vetmja që nuk kisha gjetur asnjë fëmijë. Në momentin e fundit kur ne po përgatiteshim për udhëtim, i thashë burrit tim:

Mua më vjen keq të kthehem në shtëpitë tona dhe të më shohin populli im pa e marrë asnjë fëmijë me vete, ndërsa nuk ka mbetur asnjë grua, ndër shoqet e mia pa e marrë nga një fëmijë.

Betohem në Allahun se do të shkoj tek ai jetimi dhe do ta marr atë. Burri im më tha:

Nuk e ke keq. Shko e merre, ndoshta Allahu do të na sjellë ndonjë të mirë me të. Shkova te nëna e tij dhe e mora.

Betohem në Allahun se ajo që më shtyri ta merrja ishte se unë nuk gjeta ndonjë fëmijë tjetër përveç tij.

* * *

Kur u ktheva me të në devenë time, e vura në prehër tim dhe i dhashë gjirin, prej të cilit piu derisa u ngop edhe pse më parë ishte i zbraztë.

Vogëlushi piu derisa u ngop...

Pastaj, piu edhe vëllai i tij derisa u ngop edhe ai dhe fjetën.

U shtriva unë dhe burri im pranë tyre që të flemë, sepse kishte kaluar një kohë e gjatë që nuk kishim fjetur shumë pak, për shkak të fëmijës tonë të vogël.

Pastaj ia hodha një shikim devesë sonë të moçme dhe shterpe...

Për habi vërejtja se fishekët e gjinjve të saj ishin mbushur plot me tambël.

Burri im u çua i habitur e ai nuk i besonte syve të tij e moli dhe piu.

Pastaj e mjeli edhe për mua dhe pimë derisa u ngopëm dhe fjetëm më mirë se asnjëherë më parë.

Kur u zgjuam, më tha burri im: A po e di, oj Halime, se ti e ke zgjedhur një fëmijë të bekuar?!

Ia ktheva:

Po. Ashtu është dhe unë shpresoj prej tij shumë të mira.

* * *

Pastaj e lamë Mekën dhe unë i hipa mushkës sonë të vjetër.

Vogëlushin e mora me vete dhe vërejtja se mushka jonë ecte aq shpejt sa që u printe të gjitha shtazëve të popullit tim dhe nuk ishte në gjendje ta nxinte atë asnjëra prej tyre.

Për këtë filluan shoqet e mia të më thonë mua: Medet për ty, e bija e Ebi Dhuejbit, mos u ngut aq shumë. A nuk është kjo mushka e jote me të cilën dolët më parë?!

U thosha atyre: Po ashtu është. Betohem në Allahun se ajo është vetë.

Ato ma kthenin: Betohemi në Allahun se asaj i ka ndodhur diçka.

* * *

Pastaj arritëm në shtëpitë tona në vendin beni Sad. Nuk mbaj në mend se mund të ketë pasur ndonjë vend më të thatë në sipërfaqen e tokës se ai vend.

Mirëpo, delet tona nisën të shkojnë për çdo mëngjes të kullosnin në të dhe të ktheheshin në mbrëmje.

I mjelim ato derisa t'i mbushim te gjitha enët, pastaj pimë nga qumështi i tyre derisa të ngopemi të gjithë. Ndërsa askush tjetër, përveç nesh, nuk merrte asnjë pikë qumësht prej deleve të tyre.

Për këtë filluan fqinjët t'iu thonë barinjve të tyre:

Medet për ju! Kullosni delet tuaja atje ku po i kullosin barinjtë e bijës së Ebi Dhuejbit.

Kështu ata filluan t'i kullosin delet e tyre atje ku kullosnin delet tona, por ato ktheheshin të uritura dhe nuk jepnin asnjë pikë qumësht.

Kështu vazhduan t'i presim begatitë dhe të mirat e Allahut derisa kaluan dy vjet të rritjes me qumësht të vogëlushit.

Vogëlushi tash ishte rritur...

Gjatë atyre dy vjetëve ishte zhvilluar aq shpejt sa që nuk i përngjante asnjëri prej shokëve të tij.

Pasi që ai i kishte mbushur dy vjet te ne ishte bërë fëmijë i fuqishëm dhe i plotë.

* * *

Atëherë, së bashku me të, shkuam te nëna e tij, por ne na mbante dëshira që ai të qëndronte edhe më tutje në mesin tonë. Pasi që pamë se nga qëndrimi i tij ne patëm shumë begati dhe të mira prej tij.

Dhe, kur e takova nënën e tij e sigurova për shëndetin e tij, i thashë:

Sikur ta kishe lënë birin tënd te ne derisa të bëhet edhe më i fortë dhe më i plotë, sepse unë kam frikë për të nga sëmundjet e Mekës.

Kështu vazhdova ta bindja atë derisa ajo u bind dhe e ktheu me ne.

U kthyem me të të gëzuar dhe të lumtur.

* * *

Nuk kaluan vetëm disa muaj prej kthimit të vogëlushit me ne dhe atij i ndodhi një ndodhi, e cila na frikësoi dhe na dëshpëroi.

Një mëngjes doli së bashku me vëllanë e tij me disa dele që i ruanin pas shtëpive tona. Nuk shkoj pak kohë dhe erdhi vëllai i tij duke vrapuar dhe tha:

Ejani te vëllai im kurejshit, të cilin e morën dy njerëz me rroba të bardha dhe e shtrinë e ia hapën barkun.

Shpejtua unë dhe burri im në drejtim të vogëlushit dhe e gjetëm se si atij i ishte ndërruar ngjyra e fytyrës dhe po dridhej.

Burri im e çoi në këmbë dhe unë e mora në krahë tim.

I thashë: Çka ke, o biri im?!

Ai më tha: Më erdhën dy njerëz me rroba të bardha, më shtrinë dhe ma hapën barkun. Kërkuan diçka aty. Nuk di çka ishte ai. Pastaj më lanë dhe shkuan.

U kthyem me vogëlushin të shqetësuar e të frikësuar.

Posa arritëm në shtëpinë tonë m'u drejtua burri im, e sytë e tij lotonin e pastaj më tha:

Unë kam frikë se këtij vogëlushi të bekuar i ka ndodhur ndonjë send, të cilën ne nuk kemi fuqi ta mënjanojmë.

T'ia dorëzojmë familjes së tij, sepse ata kanë mundësi më të mëdha se ne.

* * *

E morëm vogëlushin dhe shkuam me të derisa arritëm në Mekë. Hymë në shtëpinë e nënës së tij dhe kur ajo na pa e shikoi me habi fytyrën e fëmijës të saj, pastaj më tha:

Çka të bëri ta sjellësh Muhamedin, oj Halime, kur ti dëshiroje që ai të jetë me ty?! Kishe dëshirë të flaktë që ai të qëndronte me ty!

Iu përgjigja: Vërejtja se ishte forcuar mjaft.

Dhe se unë obligimin tim ndaj tij e kisha kryer. Kisha frikë se mos po i ndodhte ndonjë e keqe dhe për këtë dëshirova të ta sillja.

Ajo më tha: Ma thuaj të vërtetën, sepse unë e di se ti nuk dëshiron të heqësh dorë prej këtij vogëlushi për atë që the.

Ajo vazhdoi në insistimin e saj dhe nuk më mbeti rrugë tjetër veçse ta njoftoja për atë se çka i kishte ndodhur. Ajo u qetësua pak, e pastaj tha:

A mos ke pasur frikë për të nga shejtani, oj Halime?

I thashë: Po.

Ajo ma ktheu: Assesi. Betohe me në Allahun se shejtani nuk ka mundësi të depërtojë tek ai. I biri im do të jetë njeri me famë. A ta tregoj lajmin e tij?

I thashë: Po, si jo.

Ajo tha: Kam parë në ëndërr, atëherë kur isha shtatzënë me të, se prej tij doli një dritë, e cila i ndriçoi pallatet e Basras në tokën e Shamit (Sirisë).

Pastaj, kur e kam lindur atë, ai u ul i vuri duart në tokë e duke e ngritur kokën kah qielli ...

Pastaj tha: Lëre këtu dhe shko në rrugën tënde.

Allahu të shpërbleftë nga ana jonë dhe nga ana e tij me të mira.

U nisëm unë dhe burri im të pikëlluar për shkak të ndarjes sonë nga vogëlushi. Nuk ishte edhe vogëlushi ynë më pak i pikëlluar dhe i dëshpëruar për shkak të ndarjes sonë.

* * *

Jetoi Halimja deri në një moshë të shtyrë.

Ajo e pa vogëlushin jetim, i cili ishte ushqyer me qumështin e saj se ishte bërë zotëri i arabëve, udhëzues dhe Pejgamber i mbarë njerëzimit.

Halimja e vizitoi Muhamedin a.s. pasi që i kishte besuar misionit të tij dhe kishte besuar Librit, i cili i kishte zbritur atij.

Posa e pa Halimen, Pejgamberi a.s. gati sa nuk fluturoi nga gëzimi dhe filloi të thoshte: “Nëna ime. Nëna ime...”

Pejgamberi a.s. pastaj hoqi xhyben e vet dhe ia shtroi atë Halimes. Ai e nderoi ardhjen e saj me një respekt që nuk ishte parë deri atëherë. Ndërsa sytë e sahabëve herë e shikonin Pejgamberin a.s. e herë e shikonin Halimen me një respekt të veçantë.

* * *

Salavatet dhe selamet qofshin mbi Muhamedin a.s. bamirës dhe besnik i cilësuar me moralin më të lartë.

Kënaqësia e Allahut qoftë mbi zonjën Halime Sadije gjidhënëse e Pejgamberit, paqja dhe shpëtimi i Allahut qofshin mbi të.

Në numrin vijues:

Fatimetu Zehra

Dr. Abdurrahman Rafet el-Basha

Halima al-Sa'diyya Muhammed's suckling mother

This respectable woman is dear to all believers.

She breastfed Muhammed, the son of Abdullah.

He slept on her bosom.

Grew on her lap.

He learnt (oratory) from her and from her people.

He was the best orator of all the prophets.

She was Halima al-Sa'diyya, the suckling mother of our messenger.

الدكتور عبدالرحمن رأفت الباشا

صور من حياة الصحابييات حليمة السعدية

(أم الرسول الاعظم (صلعم) من الرضاع)
(خلاصة البحث)

هذه السيدة الرضان الرزان أتبة لدى كل مسلم.

عزيزة على كل مؤمن.

فمن تدييها الطاهرين رضع الغلام السعيد محمد ابن عبدالله صلوات الله و سلامه عليه..

و على صدرها المغمم بالحبة غفا.

و في مجرهما الطافح بالحنان درج.

و من فصاحتها و فصاحة قومها بنى سعد نحل:

فكان من ابين الانبياء كلاما.

و افصح الفصحاء نظقا.

انها اتسيدة الجلييلة حليمة السعدية أم نبينا محمد صلوات الله و سلامه عليه من الرضاع.

OPINIONE

Shahid Alam*

SA JANË TË NDRYSHME SHOQËRITË ISLAME?

Ekzistojnë dy vizione të kundërta të amerikanëve mbi Islamin dhe shoqëritë islame. Në ditët, muajt dhe vitet në vijim, do të varet shumë se cila prej këtyre dy vizioneve do të dominojë politikën e jashtme amerikane.

Një vizion e projekton Islamin si një armik që duhet të shkatërrrohet, ose ai do të na shkatërrojë ne. Ky kamp i luftëtarëve ndër të tjera është i drejtuar nga Bernard Lewis, Daniel Pipes dhe Martin Kramer. Të menduarit e tyre është degradues dhe ahistorik. Ata besojnë që Islami është krejtësisht në kundërshtim me thelbin e vlerave të Perëndimit. Këta luftëtarë e nxisin SHBA-në që të përballet me këtë kërcënim tani, dhe ta frenon atë para se ta kërcënon ushtarakisht Perëndimin.

Kampi i dytë ka pikëpamjen që shoqëritë islame janë të ndryshme, dhe çdo njëra ka tendenca fetare, kulturore dhe politike, që tërhiqen në drejtime të ndryshme. Ata nuk mendojnë që Islami politik kundërshton karakterin modern, por kërkon karakterin modern për t'i dhënë një emër dhe vendbanim lokal. Ky është kampi diplomatik, i udhëhe-

qur, ndër të tjera nga Xhon Esposito, Riçard Bullet dhe Robin Wright. Ata besojnë në angazhimin e Islamit politik, dhe ndër të tjera, zbutjen e forcës së tij, duke përvetësuar një politikë të jashtme më të balancuar karshi problemit palestinez.

Vlen të vëmë në dukje që bota e luftëtarëve është pakicë. Megjithatë, së bashku me aleatët e tyre neokonservativë, gëzojnë ndikim shumë më të madh politik dhe medial se kampi diplomatik. Ky ndikim u rrit shumë pas përfundimit të Luftës së Ftohtë. Dhe tani, pas 11 Shtatorit, presidenti Bush duket të ketë pranuar objektivin e tyre në ndërmarrjen e luftërave paraprirëse kundër shteteve kryesore islame. E dimë që sipas mjedisit të opinionit të tanishëm, do të jetë shumë lehtë të fillohen këto luftëra, por do të jetë më vështirë të ndalohen.

Në këtë artikull do të shqyrtojë disa prej akuzave të adresuara nga kampi i luftëtarëve kundër shoqërive islame. Do të shqyrtojë nëse shoqëritë islame kanë mbetur pas në zhvillimin ekonomik, përballen me një deficit demokratik dhe kanë “kufij të ngjashëm”, një frazë e sajuar nga Samuel Huntington. Do të shqyrtojë nëse këto akuza janë të mbështetura me prova. Dhe nëse janë të vërteta, a mund t'i vendosim këto akuza në derën e Islami?

Zhvillimi ekonomik

Bota Islame përballet me një numër problemesh serioze. Do të ishte qesharake të mohohet ky fakt. Çfarë na duhet për të përcaktuar nëse vendet islame kanë vepruar keq, apo shumë keq, se të tjerët me një histori krahasuese në vazhdimin e rritjes ekonomike, duke nxitur barazinë mes gjinive, zhvillimin e institucioneve të lira dhe ruajtjen e paqes me fqinjët e saj?

Së pari, të trajtojmë çështjen e zhvillimit ekonomik. Duke gjykuar nga standardi i tyre i jetesës më 1999, i matur sipas të ardhurave për frymë banori në dollarë (marrë nga Raporti i fundit i Zhvillimit Botëror), nuk duket se myslimanët janë edhe aq keq. Në disa krahasime, Irani mban të njëjtin vend me Venezuelën, Malajzia është shumë përpara Tajlandës, Egjipti është pak më përpara se Ukraina, Turqia është

* Shahid Alam, është profesor i Ekonomisë në Universitetin Northeastern. Libri i tij i fundit, është *Varfëria nga Pasuria e Kombeve* është botuar nga Palgrave (2000).

pak prapa Rusisë, Pakistani është prapa, dhe Indonezia diçka para Indisë, Bangladeshi është pak prapa Vietnamit, Tunizia është shumë përpara Gjeorgjisë e Armenisë, dhe Jordani është ndjeshëm para Nikaraguas. Duhet të theksojmë që gati të gjitha krahasimet pranojnë avantazhin historik të vendeve joislamike.

Rezultatet nuk ndryshojnë nëse krahasimet janë të bazuara në një indeks të gjerë të zhvillimit njerëzor. Sipas një renditjeje që përfshin 162 vende më 1999 (të marrë nga Raporti për Zhvillim Njerëzor, 2000), 22 vendet islamike zënë vendet mes 32 dhe 100. Pakistani, Bangladeshi dhe Sudani renditen poshtë në shkallë më të ulët, por prapë janë para disa shteteve joislamike në Afrikë. Sidomos, vendet e pasura me naftë janë udhëheqësit e paktit islamik. Dhe është i habitshëm fakti që, Arabia Saudite, bastion i Islamit konservativ, shpenzon 7.5 % të të ardhurave kombëtare të saj për edukimin publik. Dhe kjo e vendos në të njëjtin vend me Norvegjinë dhe Finlandën.

Provat konfirmojnë akuzën për paragjykime gjinore në vendet islame. Gati gjysma e tyre tregojnë paragjykime fetare në treguesit e zhvilluar. Krahasimi i indeksit të zhvillimit njerëzor me të njëjtin indeks të korrigjuar për pabarazinë midis gjinive (të marrë nga Raporti i fundit i Zhvillimit Njerëzor), tregon që 17 prej 36 vendeve islamike pësojnë humbje të renditjes kur të lëvizim nga indeksi i përgjithshëm te indeksi në lidhje me gjininë. Këto humbje janë më të mëdha për Arabinë Sauditë, Jemenin, Sudanin dhe Libanin. Vetëm Turqia e përmirëson renditjen e saj ndjeshëm, me katër vende.

Determinizmi kulturor i luftëtarëve përfshin edhe demografinë. Duke vëzhguar rritjen e shpejtë të popullsisë së vendeve islamike, ata i atribuojnë këtë rezistencës kulturore për kontrollin e lindjes. Edhe një herë, shqyrtimi i provave e largon shpejt këtë akuzë. Mes viteve 1970-75 dhe 1995-2000, pothuajse çdo vend islamik ka përjetuar rënie në normën e pjellshmërisë, që është numri i lindjeve të fëmijëve për një grua gjatë jetës së saj. Në disa, rënia ishte mjaft mbresëlënëse. Normat e pjellshmërisë për vitet 1995-2000 ishin 1.9 në Azerbejxhan, 2.3 në Tunizi, 2.6 në Indonezi, 3.2 në Iran, 3.3 në Malajzi e Algjeri, dhe 3.4 në Marok e Egjipt. Krahasuar me 3.3 në Indi dhe 3.6 në

Filipine. Këto norma të ulëta për vendet islamike janë më të mira se ato që janë arritur në periudha shumë më të shkurtra se në Evropë e Amerikën Latine.

Kufijtë e përgjakshëm

Tani do t'i kthehemi çështjes së “kufijve të përgjakshëm” të Islamit. Në librin e tij, *Përplasja e Qytetërimeve*, Samuel Huntingtoni pohon që “armiqësia dhe dhuna e myslimanëve janë fakte të fund shekullit XX, që nuk mund t'i mohojnë as myslimanët e as jomyslimanët”. Në mbështetje të kësaj teze, ofron një listë të konflikteve ndërkulturore në kufijtë e Islamit në vitet 90-të. Gjithashtu, ofron disa dëshmi sasiore duke treguar që myslimanët kanë pjesë të shpërpjestuar në konfliktet ndërkulturore gjatë viteve 1993-94.

Por, një shqyrtim më i kujdesshëm i të dhënave na jep një tregim tjetër. Xhonathan Foks, në *Hulumtimin Ditari i Paqes* (2000), tregon që Islami është përfshirë në 23.2 % të të gjitha konflikteve ndërkulturore mes viteve 1945 dhe 1989, dhe 24.7 % të këtyre konflikteve gjatë viteve 1990 deri 1998. Kjo nuk është shumë larg pjesës së Islamit në popullsinë botërore, e as nuk vërejmë ndonjë rritje dramatike të kësaj pjese që nga përfundimi i Luftës së Ftohtë. Duket qartë që “faktet” e Huntingtonit për “armiqësinë e myslimanëve” nuk mund të kualifikohen si fakte.

Në çdo rast, duhet të jemi të kujdesshëm kur flasim për “kufijtë e përgjakshëm”. Një vështrim këmbëngulës në gjeografinë e civilizimeve zbulon që gjatësia e këtyre kufijve ndryshon në mënyrë të habitshme, dhe që pjesa e Islamit në kufij të tillë është e madhe në mënyrë të shpërpjestuar. Në një anë, gjeografia islame përfshin hapësirën afro-euroaziatike duke sjellë atë në kontakt (qofte i ngushtë apo më i gjerë) me qytetërimin afrikan, perëndimor, ortodoks hindu dhe budist. Veç kësaj, duhet të llogarisim kufijtë e brendshëm mes një shumica islame brenda vendeve joislamike dhe anasjelltas. Është përshtypja ime, që nëse i shtojmë të gjithë këta kufij, pjesa islamike e kufijve do të kalojë pjesën e kombinuar të të gjithë tjerëve. Njohja e këtyre fakteve mund

të ndihmojë që vërejtjet rreth “kufijve të përgjakshëm” të Islamit të vendosen në një perspektivë më pak të dëmshme.

Deficiti i demokracisë

Në fund, ekziston edhe një akuzë tjetër “deficiti i demokracisë” në botën islame, i atribuuar nga admiruesit e kulturës, si Samuel Huntington dhe Elie Kedourie, për një kulturë islame që është parë si armik i vlerave demokratike.

Prova e kësaj është gjetur në renditjen e fundit globale për lirinë dhe demokracinë të bërë nga ekspertët e Freedom House. Çështje të tilla komplekse duhet të konstatohen duke bërë hulumtime të çastit në vende të ndryshme në një pikë në çdo kohë. Një problem i mëtejshëm i këtyre renditjeve është se janë të përcaktuara me subjektivizëm. Të shqetësuar për paragjykimet që mund të lindin, UNDP ndërpreu shpejt përdorimin e tyre në raportet e tyre vjetore të zhvillimit njerëzor pasi që i kishin përdorur dikur.

Determinizmi kulturor i Freedom House është paraqitur gjithashtu me krenari në raportin e tyre më të fundit. Në njërën anë, një përmbledhje e shpejtë mbi trendët e demokratizimit zbulon dy valë të demokratizimit, më 1950 dhe 1990, të dhëna që tregojnë drejt forcave ndërkombëtare që rregullojnë këto lëvizje. Vala e parë zhveshjen e kolonive të pas luftës, ndërsa vala e dytë pasoi përfundimin e Luftës së Ftohtë. Nëse disa vende apo grup vendesh nuk kanë marrë pjesë në këto valë të demokratizimit apo pseudo-demokratizimin për pjesën më të madhe, kjo i atribuohet të metave kulturore. Kështu, raporti i fundit i Freedom House deklaroi që “rrënjët e lirisë dhe demokracisë janë të dobëta” në Lindje të Mesme.

Megjithatë, le t'i hedhim një vështrim numrave të fundit të ofruara nga Freedom House. Të dhënat e tyre për vitin 2001 tregojnë që vetëm 23% e vendeve islame kanë demokraci elektorale, krahasuar me 38% për Afrikën, 62% për vendet aziatike, 70% për vendet post komuniste në Evropë, dhe 91% për Amerikë. Ka disa modele të zbuluara brenda vendeve islamike. Prej 16 vendeve arabe dhe 6 republikave të

Azisë Qendrore, asnjë nuk është demokratike. Kur ne largojmë këto dy grupe nga vendet islamike, rreth 1/5 e popullsisë së botës Islame, atëherë përqindja e demokracive në vendet e mbetura islamike do të ngrihet në 47%. Duhet vënë në dukje, që në disa raste, klasifikimet e Freedom House janë të diskutueshme. Nëse Irani dhe Malajzia do të klasifikoheshin si demokraci elektorale, numri i fundit do të shkonte në 59%, mjaft i krahasueshëm me numrin e vendeve aziatike.

A ekziston ndonjë arsye për përjashtimin e vendeve arabe dhe të Azisë Qendrore nga vlerësimi islamik? Kjo rezulton në disa fakte. Që nga përfundimi i Luftës së Ftohtë, donatorët perëndimorë dhe institucionet multilaterale kanë përdorur nivelin e tyre financiar për të nxitur demokratizimin e vendeve blerëse. Megjithatë, ekziston një përjashtim i rëndësishëm për këtë. Këto presione nuk janë zbatuar për vendet islamike, kryesisht në Botën Arabe, kur ka gjasa që demokratizimi të sjellë islamistët në fuqi. Në anën tjetër, despotizmi arab, me përjashtim të “shteteve mashtruese”, ka pasur përkrahjen e mbështetjen politike, morale dhe inteligjencës nga fuqitë perëndimore në shtypjen e opozitës së tyre kryesisht islamike.

Ekzistojnë edhe faktorë tjerë që qëndrojnë kundër demokracisë në vendet arabe. Të paktën njeri prej tyre është Izraeli, një shtet kolonial, që shihet gjithnjë e më shumë nga myslimanët si grusht ushtarak i Shteteve të Bashkuara me doza sioniste. Pas rënies së aparteidit në Afrikën e Jugut, nuk ekziston ndonjë konflikt tjetër që mund të përputhet me konfliktin izraelo-arab me gjatësinë apo mënyrën se si është deformuar një rajon i tërë. Prania e Izraelit në zemër të arabëve ngre lart domosdoshmërinë e sigurisë të shteteve arabe të linjës së parë, duke i lejuar të ndërtojnë shtete pretoriane me kapacitet për të shtypur të gjitha format e mospajtimit.

Në botën arabe, nafta ka qenë një tjetër faktor negativ. Prej 16 shteteve arabe, 9 janë të pasura me naftë, dhe të gjitha, përveç tre prej tyre kanë një popullsi mjaft të vogël vendëse. Të ardhurat e naftës dhe popullsitë e vogla i kanë lejuar shumicën e këtyre vendeve të lirojnë qytetarët e tyre nga pagimi i taksave. Kjo është edhe një goditje

kundër demokracisë. Popullsisë, e cila nuk paguan taksa, i mungon autoriteti moral për të kërkuar përfaqësimin.

Veç kësaj, 8 vende arabe janë monarki, dhe të gjitha, përveç dy prej tyre janë gjithashtu të pasura me naftë. Këto monarki të naftës janë krijuar ose nga britanikët ose, në rastin e Arabisë Saudite dhe Omanit, janë përkrahur e mbështetur nga ato. Dhe së fundi, ato janë ruajtur si fuqi të Amerikës duke siguruar që nafta arabe të mbetet në duar të sigurta. Angazhimi amerikan për këto monarki është demonstruar gjatë Luftës së Gjirit.

Sa u përket 6 vendeve të Azisë Qendrore, e dimë që të gjitha ishin anëtarë të Bashkimit Sovjetik të shpërbërë. Ato janë udhëhequr, që nga pavarësia e tyre, nga bosët ish-komunistë të përkrahur nga Moska. Rusia ruan akoma prezencën ushtarake në këto vende, apo ka lidhje të forta me ushtritë e tyre, me qëllim bllokimin e kufirit të saj jugor nga ndikimi islamik që vjen nga Irani dhe Afganistani. Kështu, Rusia është duke luajtur të njëjtin rol në këtë rajon, kundërshtimin e demokracisë, që Shtetet e Bashkuara luajnë në Botën Arabe.

Megjithatë, Islami mbetet një problem

Nëse Islami është “normal”, atëherë pse është akoma një problem për SHBA-në?

Ky problem është si rezultat i tensionit mes fuqisë së madhe, SHBA-së dhe një kundërshtari historik, Islamit. SHBA-të hynë në këtë garë me fuqinë e saj të gjerë, Evangjelizmin e krishterë, kufizimet e lobeve të brendshme, nevojat për energji, dhe vizioni për veten si një forcë civilizuese. Islami hyn në këtë fazë si një civilizim i thyer e i lënduar, i poshtëruar nga dominimi perëndimor dy shekullor, i ndarë në njësi politike të paefektshme, pa një bërthamë të shtetit, i pasur me burime të naftës të cilat nuk i kontrollojnë, me një shtet kolonial i themeluar në zemrën e tij që çdo ditë shton ofendimet për plagët e tij. Duket që historia ka prodhuar një eksploziv dialektik.

Kjo është ajo që i shtyn SHBA në kampin e luftëtarëve. Luftëtarët na ofrojnë cage të lehta: *Ajo është që Bota Islame është e marrë. Në*

rrethanat e tanishme, kësaj joshjeje është e vështirë t'i rezistohet. Është e vështirë t'i rezistohet për shkak të evangjelizmit amerikan dhe zellit misionar të civilizuar që ka lindur. Gjithashtu, amerikanët janë të bindur në fuqinë e tyre të madhe për të shkaktuar dëme, duke mos marrë asnjë humbje.

Dhe tani ky dialektik, në konkluzionin e tij më të fundit, ka prodhuar një armik islamik të decentralizuar, të fshehtë, fanatik dhe i dhunshëm, i cili pasi nuk mund të hedhë poshtë torturuesit e brendshëm, ka vendosur të sulmojë Shtetet e Bashkuara shumë më të cenueshme. Duke shkatërruar strehën e tyre të vetme, dhe të bindur se islamistët që synojnë të bëjnë terror fshihen ende në hije, SHBA kërkojnë pashpresë për objektiva islamike të përshtatshme e të arritshme.

Ne ndoshta mund të marrim një fletë nga Izraeli, që për një kohë të gjatë ka gëzuar një epërsi dërmuese të pushtetit mbi palestinezët. Mund të ushtrojë terror mbi palestinezët. Por, me këtë nuk ka arritur as sigurinë e as paqen. Në këtë kontest, përgjegjësia më e madhe për përmbajtje u bie Shteteve të Bashkuara. Kjo barrë qëndron mbi ne, pasi që ne jemi fuqia më e madhe në tokë, dhe kjo fuqi është në duart e disa njerëzve, të edukuar, të civilizuar, të privilegjuar dhe kuptojnë botën dhe pasojat e veprimeve të tyre, të cilat fanatizmin islamik nuk e kanë. Duhet të lutemi që SHBA të mbajnë këtë barrë dhe t'i tregojnë botës që nuk është vetëm një qytetërim i madh, por gjithashtu kujdeset për vlerat civilizuese.

Përktheu nga anglishtja:
F. Morina

Marrë nga:
www.islamicity.com

Shahid Alam

How different are Islamic societies?

(Summary)

There are two opposite visions that animate American scholarship on Islam and Islamic societies. In the days, months and years ahead, a great deal will hinge on which of these two visions prevails in our foreign policy.

One projects Islam as an enemy that must be destroyed, or it will destroy us. This is the camp of warriors, led, among others, by Bernard Lewis, Daniel Pipes and Martin Kramer. Their thinking is reductionist and ahistorical: they believe that Islam is fundamentally at odds with the core values of the West. These warriors urge United States to confront this menace now, and contain it militarily before it threatens the West.

شاهد علام

كم تختلف المجتمعات الإسلامية؟

(خلاصة البحث)

الأمريكيون لديهم فكرتان مختلفتان عن الإسلام والمجتمعات الإسلامية. الأيام و الشهور و السنوات القادمة هي التي سوف تجعل إحدى الفكرتين سوف تسيطر على السياسة الخارجية الولايات المتحدة.

هناك وجهة نظر تصور الإسلام كعدو يجب التخلص منه أو هو سوف يقضى علينا. ينتمى إلى هذا المعسكر و يقوده برنارد ليس و دانييل بابيس و مارتين كرامير. طريقة تفكيرهم هو مذل و عكس التاريخ. هم على يقين تام بان الإسلام على تناقض تام مع الفضائل الغربية هؤلاء تم الذين يطلبون من المسؤولين الأمريكيين المواجهة بهذا الظر قبل ان يقضى عليهم.

SIRE

Misioni i të Dërguarit a.s. në analizën më fundamentale të saj ishte të interpretojë dhe të përhapë ideologjinë e Kur'anit

Khavid Ahtar*

SHTATË FAZAT E JETËS SË MUHAMEDIT A.S.

Dijetarët tradicionalë e ndajnë jetën e Muhamedit a.s. në fazën mekase dhe medinase. Kjo kronologjikisht është me bazë dhe paraqet dy aspektet e plota të jetës së tij para dhe pas ngjarjes vendimtare të hixhretit. Kjo historikisht është e rëndësishme dhe shënon fillimin e kalendarit Islam.

Veç kësaj, besoj që lufta e Muhamedit a.s. mund të ndahet natyrisht në shtatë faza. Çdo fazë sjell një aspekt të ndryshëm të personalitetit të tij dhe nxjerr në pah një tipar të ndryshëm të misionit të tij. Studimi i misionit të Muhamedit a.s. me gjithë fazat e ndryshme të tij dhe analizimi i dinamikave të brendshme të saj është e rëndësishme pasi që na jep një lidhje treguese për të sotmen. Pasi që jeta e tij është e dokumentuar më mirë se jetët e profetëve të tjerë dhe themeluesve të religjioneve kryesore botërore, është e mundur që të ndërtojmë këtë analizë mbi bazë historike.

* Khavid Ahtar, është drejtor ekzekutiv i Institutit për Strategji dhe Politikë Ndërkombëtare me qendër në Çikago, dhe është autor i librit "Shtatë fazat e jetës së Muhamedit a.s.".

Kërkimi për Dritën në periudhën e Errësirës: Kërkuesi i së Vërtetës

Ashtu siç e përmend edhe biografia (Sireja) e tij, Muhamedin a.s. e gjejmë duke menduar për të këqijat e shoqërisë për vite. Shoqëria në të cilën kishte lindur ishte në një kaos moral, fetar, ekonomik dhe shoqëror. Është e vështirë t'i rezistosh tërheqjes së analogjisë mes botës së shekullit VII dhe gjendjes së moralit të njeriut në botën bashkëkohore në fillim të mileniumit të ri. Bërthama burrë-grua familja me dy prindër, si një bërthamë e shoqërisë është shkatërruar seriozisht në Perëndim. Shfrytëzimi seksual i pacipë në media është gjë e zakonshme dhe seksi i ndaluar falet, madje edhe pranohet. Dhuna në shtëpi, ndaj gruas, fëmijëve dhe dhuna në rrugë është një rutinë e frikshme. Abuzimi me substanca është shumë i përhapur, me SHBA-në si konsumuesi më i madh i drogave në botë. Alkoolizmi është i shfrenuar, veçanërisht në mesin e studentëve të kolegjeve, me vetëm disa përpjekje të dobëta që janë bërë për të adresuar këtë problem. Afro-amerikanët janë liruar nga skllavëria prej një shekulli e gjysmë, por shumë prej tyre janë ende të bllokuar në një cikël të pafund të varfërisë dhe diskriminimit, e cila në një mënyrë është formë e skllavërisë ekonomike. Për shkak të një sistemi që lejon rritjen e shfrenuar të pasurisë pa inkurajimin e duhur të rishpërndarjes, pabarazitë dhe padrejtësitë ekonomike vazhdojnë të rriten në një shkallë alarmuese.

Ekzistojnë shumë karakteristika të shkëlqyeshme në shoqëritë perëndimore, veçanërisht në SHBA që përfshijnë lirinë e mendimit, fjalës dhe grumbullimit, një qëndrim tolerant ndaj sjelljeve të çuditshme të qenies njerëzore dhe një ambicie për të qenë një shoqëri e drejtë dhe e mëshirshme. Megjithatë, këto tipare të një amerikani të zakonshëm nuk pasqyrohen gjithnjë në politikbërësit dhe udhëheqësit politikë.

Struktura morale e shthurur në shoqëritë bashkëkohore duhet të peshojë rëndë në mendjet e individëve mendjehollë. Ata mund të joshin ngushëllimin personal dhe ngushëllimin nga jeta e Muhamedit a.s. Shoqëria fisnore arabe e shekullit VII, struktura e së cilës bazohej

në lakmi, pangopësi dhe dhunë, ndryshoi për një kohë të shkurtër, nga Muhamedi a.s., në një shoqëri me standardet më të larta morale në histori. Mëshira, përlësia, përkushtimi ndaj Zotit dhe egalitarizmi zëvendësuan qëndrimet e vjetra fisnore të ngulitura thellë të krenarisë në pasuri, familje, klasë dhe sjelljes egoiste. Gratë, për herë të parë në histori, kishin të drejtat dhe dinjitetin e tyre, dhe grupet e dobëta e të prekshme të shoqërisë mbroheshin. Seksualiteti u hoq nga nepsi publik dhe u bë privat e i shëndetshëm, Pasuria riqarkullohej në atë mënyrë që madje edhe segmentet më të varfra të shoqërisë injektoheshin me energji dhe varfëria gati se u zhduk.

Qortuesi dhe këshilluesi

Gjatë një prej udhëtimeve medituese në një shpellë afër Mekës, Muhamedit a.s. i zbriti shpallja. Shpallja hyjnore është riafirmim i faktit që Njohuria Hyjnore është thelbësore në udhëzimin e intelektit të kufizuar njerëzor. Fillimisht shpalljen e ndan me familjen e ngushtë të tij dhe me disa prej ndjekësve më besnik. Është fascinues fakti që madje edhe njeriu i cili më vonë do të vlerësohet si njeriu me ndikimin më të madh në historinë e njerëzimit do të ketë periudhat fillestare të dyshimit dhe mosigurisë rreth misionit të tij. Ishte siguria e Kur'anit dhe besimi e mbështetja e gruas së tij, Hatixhes r.a. dhe sahabëve të tij më të afërt që i dha mbështetjen për të cilën kishte nevojë. Sigurisht që të jetë mësim për ne!

Optimizmi stoik

Një aspekt tjetër i jetës së tij është sjellja e ndryshimeve proaktive duke thirrur njerëzit në Islam (da'we). Me të vinte armiqësia e pashmangshme e fuqive të ngulitura në shoqëri. Ndryshimi është gjithnjë kërcënim, dhe sa më i madh të jetë ndryshimi, aq më i madh do të jetë kërcënimi. Kjo do të jetë e vërteta e ndryshimit kundër praktikave të çdo sistemi të vendosur, qoftë ai ekonomik, shoqëror apo i sjelljes. Gjithashtu kjo do të jetë e vërtetë për ndryshimin në sjelljen personale si veshja e rrobave të pacipë, imoraliteti dhe konsumimi i pijeve

dehëse. Qëndrimet ndryshuese që vlerësojnë krenarinë në pasuri, vend apo klasë dhe ngjyrën e lëkurës mbi të gjitha të tjera do të jetë gjithashtu i vështirë. Nuk është çudi që lufta për ndryshim bëhet kërcënim për jetën. Muhamedi a.s. duhej të kishte jetën e tij në përputhje me linjën dhe në disa raste shoqëria e sapolindur myslimane përballej me mundësinë e zhdukjes totale. Qëndresa para fatkeqësisë është një tipar i spikatur i kësaj faze. Durimi dhe stoicizmi që Muhamedi a.s. tregoi gjatë kësaj faze ishte burim i fuqisë për shumë myslimanë që e gjetën vetën të rrethuar në kushte të pashpresa në dukje.

Udhëheqësi pluralist

Hixhreti, që shënon fillimin e fazës vijuese, përfshin planifikim të kujdesshëm dhe zbatim të përpiktë. Ai demonstroi që vetë ndihma dhe mbështetja në All-llahun xh.sh. shkojnë së bashku dhe që të dyja janë esenciale për sukses. Me caktimin e tij në pozitën e udhëheqësit nga komuniteti i Medinës, shfaq një aspekt tjetër të personalitetit të tij, aftësinë për të krijuar një shoqëri të vërtetë pluraliste me barazi dhe dinjitet për të gjitha grupet fetare dhe etnike. Në një periudhë shumë të shkurtër pas Hixhretit në Medinë, Muhamedi a.s. provon se është i aftë të bashkojë fraksionet e ndryshme dhe të vendosë standarde shembullore për bashkëpunimin mes tyre. Ai bëri një kthesë të rëndësishme duke qenë një person nën persekutimin e vazhdueshëm në një udhëheqës me përgjegjësi të madhe administrative dhe juridike. "Marrëveshja (Kushtetuta) e Medinës" prej të cilës dolën rregullat e jetesës në një shoqëri pluraliste është një dokument që duhet të studiohet me kujdes dhe të implementohet në shkallë të gjerë në botën bashkëkohore multifetare dhe multikulturore.

Guximtar dhe luftëtar i paepur

Pas një pushimi të shkurtër, misioni i tij është konsumuar nga nevoja që të bëjë luftëra për mbijetesë. Këto tri luftëra për katër vite, Bedr, Uhud dhe Ahzab, përveç se paraqitnin një kërcënim fizik, duhet të kenë qenë tepër të çmendura dhe kërkonin kohën e energjinë e tij. Por, puna në ndërtimin e shoqërisë vazhdonte.

Është e rëndësishme të cekim që edhe pse përballej me ithtarë shumë agresivë, Muhamedi a.s. dhe ndjekësit e tij kurrë nuk e filluan apo e nxitën ndonjë luftë. Muhamedi a.s. dhe myslimanët u angazhuan në këto beteja me një disiplinë të madhe, duke shmangur lëndimin e të pafajshmëve dhe duke përdorur vetëm forcën minimale të nevojshme. Gratë, fëmijët dhe jo luftëtarët nuk u dëmtuan. Kur armiku e ndalonte luftën, i jepej streha e menjëhershme. Zemërimi, madje edhe në betejë, ishte i ndaluar. Ai përdorte strategji të reja në beteja, të cilat përfshinin përdorimin e hendekut si mbrojtje. Gjatë gërmimit të hendekut, ishte një pjesëmarrës aktiv. Konsultohesh shpesh (Shura) me sahabët e tij dhe ndiqte opinionin e shumicës (Ikhma), madje edhe nëse ndonjëherë binte ndesh edhe me vetë gjykimin e tij.

Burrështetas dhe mësues i shkëlqyeshëm

Gjatë fazës vijuese, tregon aftësinë për kompromis dhe demonstron largpamësinë e urtësinë për të realizuar paqen, madje siç thuhet me kushte jo të favorshme, më mirë se armiqësia.

Gjithashtu "Marrëveshja e Hudejbisë" duhet të studiohet dhe të analizohet nga të gjithë ata që negociojnë me kundërshtarët e tyre. Fitimi nga kjo paqe, që pasoi marrëveshjen me Kurejshët, është i madh dhe rezultoi me një rritje të madhe të numrit të myslimanëve.

Kjo gjithashtu lejon ndërtimin e një shoqërie model dhe të drejtë që funksionon në mënyrë koherente. Pasuria lejohet të grumbullohet, por duhet të qarkullojë me drejtësi madje edhe nëpër kapilarët më të vegjël të sistemit ekonomik të komunitetit.

Ajo është një shoqëri egalitare me barazi e drejtësi për të gjithë, e udhëhequr nga konsultimi reciprok, barazi para ligjit dhe mbrojtje për të gjithë pjesëtarët e cënueshëm të saj, gra, fëmijë, bonjakë, të varfër dhe skllavër.

Siç ilustron nga shumë ngjarje nga kjo fazë e jetës së tij, Muhamedi a.s. provon të jetë një burrshtetas shembullor. Ai ndërmjetëson në mosmarrëveshje, i qetëson me lehtësi situatat potencialisht plasëse, duke i lejuar palët në mosmarrëveshje të largohen si miq e aleatë. Ai nuk ka frikë që të marrë rreziqet, por kurrë nuk është i pakujdesshëm dhe bën kompromis për hir të paqes. Të dërguarit e tij te kombet tjera sjellin me vete mesazhin e bashkëpunimit duke kërkuar bazë të përbashkët. Kur e jep premtimin, gjithmonë e mban atë. Nëse palët tjera e thyjnë premtimin, nuk zmbreset nga masat që janë të përshtatshme për të ruajtur shenjtërinë e premtimit.

Sundimtari i mëshirshëm dhe udhëheqës shpirtëror

Faza finale fillon me çlirimin e Mekës, i cili është një demonstrim i një planifikimi të përpiktë dhe përdorim i fuqisë dërmuese për të arritur një fitore praktikisht me asnjë humbje jete në të dy anët e fushëbetesë. Shpirtmadhësia dhe përlësia e habitshme e treguar gjatë fitores së Muhamedit a.s. dhe sahabëve të tij është e pakrahueshme në histori. Ai është i përlur në fitore, i mëshirshëm dhe falës madje edhe i kundërshtarëve më të mëdhenj të tij.

Hytbeja lamtumirëse konsolidon ndryshimet sociale, ekonomike dhe morale që ishin sjellë në shoqëri. Ishte koha për t'u përgatitur për në fund.

Anatomia e misionit, rritjes dhe evoluimit të tij në disa mënyra i ngjan fazave të ndryshme të vetë jetës së njeriut. Këto faza të ndryshme reflektojnë jo vetëm në sofistikimin në rritje të Shpalljes, por gjithashtu rritjen e pjekurisë së publikut, të cilit i drejtohet shpallja. Audienca rritet në kuptimin e asaj që bart barrën e kalimit të Shpalljes te brezat e ardhshëm. Misioni i Muhamedit a.s. në analizat më fundamentale të tij ishte interpretimi dhe përhapja e ideologjisë së Kur'anit.

Kjo natyrë shpirtërore e përqendruar e Kur'anit mbetet temë konstante gjatë gjithë fazave të jetës së tij. Kur'ani thotë për të:

"Ju e kishit shembullin më të lartë në të Dërguarin e All-llahut...". (el-Ahzabë: 21)

Gruaja e tij, Aisheja r.a. e quan atë mishërim i jetesës kur'anore. Ai është trashëgimia komplementare e Kur'anit dhe Syneetit dhe është bekimi ynë i posaçëm.

Përktheu nga anglishtja:
Sara Vathi

Marrë nga:
www.islamicity.com

The fundamental mission of the messenger was to interpret and to promote the ideology of the Qur'an

Javeed Akhter

The seven phases of Prophet Muhammad's life **(Summary)**

Traditional scholarship's divides Prophet Muhammad's life into Makkan and Madinah phases. This is chronologically valid and represents the two broad aspects of his life before and after the watershed event of the Migration. It is historically important and marks the beginning of the Islamic calendar.

Additionally I believe Muhammad's struggle can be naturally divided into seven phases. Each phase brings forth a different aspect of his personality and highlights a different facet of his mission. Studying the Messenger's mission for its various phases and analyzing its internal dynamics is important as it gives the narrative relevance for today. Since his life is better documented than the lives of other prophets and leaders of major world religions, it is possible to build this analysis on a historical foundation.

جاود /خطر

سبعة مراحل من حياة محمد (صلعم) **(خلاصة البحث)**

يقسم العلماء التقليديون حياة محمد (صلعم) إلى مرحلتين، مرحلة مكة المكرمة و مرحلة المدينة المنورة. هذا التقسيم هو صحيح و هو مثل حياة محمد (صلعم) قبل و بعد الحدث الحاسم و هو هجرة النبي صلعم من مكة إلى المدينة المنورة. هذا التقسيم هو مهم و يسجل بداية التقويم الهجري. بعد ذلك يمكن تقسيم جهاد محمد (صلعم) إلى سبعة مراحل. كل مرحلة لها خصوصيتها و لها مزاياها الخاصة تتعلق برسالته.

RECENSIONE

Akademik Jashar Rexhepagiqi

NJË VEPËR SHKENCORE PËR GRUAN ME VLERA TË VEÇANTA

Hajrullah Koliqi: Gruaja ndër shekuj / Arsimimi dhe emancipimi i saj, Libri Shkollor, Prishtinë 2009

Këto ditë prof. dr. Hajrullah Koliqi botoi veprën *Gruaja ndër shekuj / Arsimimi dhe emancipimi i saj*, me të cilën e pasuroi edhe më shumë opusin e tij shkencor. Në këtë vepër, autori trajton një temë madhore, të përbotshme dhe shumëdimensionale, siç është gruaja “gjysma integrale e binomit natyror burrë-grua, mashkull-femër. Me shekuj e mijëvjeçarë (vazhdon autori) gruaja u cilësua: krijesë e dobët, mashtruese, mendjelehtë, mëkatore, shtrigë e zezë, e mallkuar, e pamoralshme. U tha se gruaja nuk është, as nuk bëhet kurrë njeri!” Nga ana tjetër, “gruaja u cilësua: qenie e shenjtë, mirësi

hyjnore, ushqyese e tërë botës, burim i dashurisë, jetës... Ajo i lindi të gjithë njerëzit, edhe profetët: Moisiun, Jezu Krishtin, Muhamedin dhe të gjithë burrat e mëdhenj të kësaj bote. Realisht, veç tipareve anatomiko-fiziologjike, femrat nuk kanë asnjë dallim thelbësor nga meshkujt. Problem paraqesin paragjykimet...” (fq. 20). Brenda kuadrut të këtyre dy qëndrimeve dhe realiteteve të skajshme për gruan u përqëndrua H. Koliqi në veprën e përmendur më lartë, e cila vërtetë është një studim i thelluar dhe serioz shkencor, historik, pedagogjik, shoqëror, etik për “gjysmën e njerëzimit”, si në rrafshin

e përgjithshëm, ashtu edhe në atë kombëtar.

Fjala është për një vepër të vëllimshme, prej 504 faqesh, e cila ndahet në tri pjesë kryesore: *I. Gruaja dhe trajektorja e arsimimit dhe emancipimit të saj*; *II. Trajektorja e gruas shqiptare dhe arsimimi e emancipimi i saj ndër shekuj*; *III. Gratë gjithnjë minoritet në shoqëri*. Pjesët në fjalë ndahen në shumë nëntituj dhe tema e njësi të veçanta. Pason Parathënia dhe Prologu, ku trajtohen nocionet më themelore të kësaj teme. Përmbillet me Sinopsisin (shqip dhe anglisht), i cili ngërthen disa përfundime dhe rekomandime përkatëse, si dhe me Literaturën dhe me Indeksën e emrave vetjakë.

Në **pjesën e parë** të librit (fq. 29-256), thënë në mënyrë shumë të përmbledhur, bëhet fjalë për gruan dhe historinë e saj në shkallë botërore, për pozitën shoqërore (diskriminimin shumëplanësh të saj), për përpjekjet e saj për t’u arsimuar dhe emancipuar, si dhe për arritjet dhe vlerat e saj gjatë historisë njerëzore, që nga popujt e lashtë të Lindjes deri në kohën e re. këtu flitet edhe për gra me famë botërore, nga Hatshepsut, Kleopatra, Kubaba, Safo, Hypatia, Lakshmi, Aparanik etj., nga bota antike, për të vazhduar me gruan gjatë mesjetës, dhe për të arritur te gruaja e kohës së re: Maria Kiri, Virxhinia Vulf, Klara Cetkin,

Agata kristi, Margaret Fuller e shumë gra të tjera me emër në fusha të ndryshme të jetës shoqërore dhe të dijes. Në këtë vepër theksohet edhe kontributi i disa burrave, të cilët u angazhuan për arsimimin dhe emancipimin e gruas, si Platoni, Fransoa Feneloni, Benxhamin Franklini, Xhon S. Mill etj. Përpjekjet, lëvizjet dhe institucionet për arsimimin dhe emancipimin e gruas, nga lashtësia deri në kohën e re zënë një vend të rëndësishëm në këtë studim. Në mënyrë të veçantë trajtohet pozita shoqërore e gruas, arsimimi dhe emancipimi i saj në kohën e re: në Francë, në Gjermani, në Mbretërinë e Bashkuar, në SHBA dhe në BRSS, duke u përqëndruar në marrëdhëniet shoqërore, në legjislacionin arsimor dhe në arritjet, vështirësitë dhe mangësitë në këtë fushë aq të rëndësishme. Kjo pjesë përfundon me pesë “edukatore të mëdha botërore”, për të cilat autori shkruan gjërësisht. Ato janë: Elen Kej, Nadezhda Krupska, Maria Montessori, Helena Parkherst dhe Nëna Tereze. Disa syresh lanë gjurmë të thella në teorinë dhe në praktikën e edukimit dhe të humanizmit në botë. Megjithatë, gruaja ishte dhe vazhdon të jetë e diskriminuar nga mendësia dhe bota maskiliste.

Pjesa e dytë e veprës (fq. 257-390) ka të bëjë me gruan shqiptare dhe arsimimin e emancipimin e saj gjatë shekujve, nga kohet e lashta deri në

kohën tonë. Autori vlerëson se “Gruaja ilire-albane-shqiptare dhe pozita e saj në familje dhe në shoqëri ndër mote, përgjithësisht ishte e ngjashme me pozitën e grave te popujt e tjerë, natyrisht me specifika përkatëse duke filluar nga periudhat e hershme mitike.” (fq. 261). Fillon me Nënëmadhen, të Bukurën e Dheut, Rozafën, Teutën etj., nga antikiteti, vazhdon me gruan shqiptare gjatë mesjetës, për të arritur te gruaja shqiptare në kohën e Rilindjes e deri në kohën tonë, duke përfshirë edhe portrete të veçanta grash, si: Elena Gjika, Mbretëresha Xheraldinë, Shote Galica, Marie Shllaku, Musine Kokalari, Nermin Vlora, Hyrie Hana, Andromaqi Gjergji, Xhevë Lladrovci e shumë të tjera. Për heroinat shqiptare: Sado Koshena dhe Shotë Galica, autori në fq. 308 vjershëron: */Vesh’ si burra dhe burrërore,/ Sado, lulja e Labërisë,/ Shotë, legjenda e Kosovës,/ Heroina të Shqipërisë.*

H. Koliqi, në veprën e përmendur shkruan për pozitën e gruas shqiptare në familje dhe në shoqëri, për rolin e traditës, kanunit, religjionit dhe politikës në determinimin e pozitës së saj, në faza të ndryshme të historisë së popullit shqiptar. Në mënyrë të veçantë shkruan për përpjekjet për arsimimin dhe emancipimin e femrës shqiptare, sidomos nga rilindësit, por edhe për vështirësitë dhe problemet e mëdha, në këtë fushë. Duke filluar me motrat

Qiriazi, mësueset e para të shkolluara shqiptare, në vepër janë paraqitur edhe femra të tjera shqiptare, të shquara në fushën e arsimit kombëtar. Vend të veçantë zënë edhe format, shkollat e para për vajza dhe mësueset e tyre, duke përfshirë këtu edhe “Afërditat e para të Kosovës”, siç i cilëson autori mësueset e para shqiptare në Kosovë. Duke iu referuar arritjes të gruas shqiptare në fushën e arsimit dhe të shkencës sonë kombëtare, autori në mënyrë të veçantë është përqëndruar në gjashtë “pedagoge të shquara shqiptare”: Sevasti Qiriazi, Parashqevi Qiriazi, Fatbardha Gega, Afërdita Deva-Zuna, Nikoleta Mita dhe Erlehta Mato. Megjithatë, emancipimi i mirefilltë i gruas shqiptare është më shumë një dëshirë se realitet, prandaj H. Koliqi rekomandon: “Emancipimi dhe vetemancipimi i plotë i gruas duhet të jetë preokupim themelor i të dy shteteve shqiptare, përkatësisht i Shqipërisë natyrale, që synon Evropën e qytetëruar. Në Evropën e qytetëruar hyhet me gra të emancipuara.” (fq. 437)

Pjesa e tretë e veprës (fq. 391-426) ka të bëjë me pozitën aktuale të gruas, të cilën e përmban edhe titulli i kësaj pjese: *Gruaja gjithnjë minoritet në shoqëri*. Në këtë pjesë autori shkruan për barazinë gjinore si çështje universale, për dokumentet ndërkombëtare për gruan, për feminizmin bashkëkohor, për diskriminimin shoqëror ndaj

gruas, për dhunën ndaj grave, për diskriminimin e tyre në arsim dhe në karrierë, si në shkallë ndërkombëtare, ashtu edhe në atë kombëtare. Njëkohësisht, H. Koliqi nuk i mohon për asnjë çast arritjet e mëdha në arsimin dhe emancipimin e gruas duke e argumentuar atë me fakte konkrete dhe me shembuj personalitetesh të shquara (shkencëtare, shkrimtare, mbretëresha, presidente, kryeministre etj.) për të arritur kështu te gruaja më e pushtetshme shqiptare, zonja Jozefina Topalli, kryetare aktuale e Kuvendit të Shqipërisë.

Vepra shembullore e H. Koliqit *Gruaja ndër shekuj / Arsimimi dhe emancipimi i saj* / është një eveniment dhe kontribut i veçantë në mendimin shkencor në Kosovë dhe në rrafshin kombëtar. E vlerësojmë lartë, jo ve-

tëm për rëndësinë shoqërore dhe aktualitetin e objektit të hulumtimit, por në rradhë të parë, për nivelin e lartë shkencor, metodologjik dhe gjuhësor të saj. Kjo vepër shkencore për shumëçka unike, është një studim poliedrik, i ngjeshur, me strukturë logjike, i mbështetur në një bibliografi shumë të pasur, i shkruar me një gjuhë të bukur dhe të pastër dhe i shoqëruar edhe me rreth 50 portrete grash dhe burrash luftëtare për barazi gjinore; ajo është një thesar i vërtetë për gruan, produkti i një pune kërkimore-shkencore shumëvjeçare, me përkushtim dhe me seriozitet për t’u admiruar të autorit të saj, prof. dr. Hajrullah Koliqi, personalitet i mirënjohur në qarqet shkencore kosovare dhe në ato shqiptare përgjithësisht.

RECENSIONE

“ZOTËRI IBRAHIMI DHE LULET E KUR’ANIT”

Kur teza e tolerancës fetare paraqitet në formë të tregimit dhe të sjelljeve.

Botimi i romanit “Zotëri Ibrahim dhe lulet e Kur’anit”, i shkrimtarit francez, Irik Imanuel Shmit, në botën arabe dhe islame u prit mirë. Ishte, ndoshta hera e parë që një shkrimtar perëndimor po fliste për Islamit dhe myslimanët në kontekstin pozitiv, pas ngjarjeve të njohura të 11 shtatorit 2001.

Kur e përfundojmë leximin e librit, “Zotëri Ibrahim dhe lulet e Kur’anit”, autor i të cilit është shkrimtarit francez, Irik Imanuel Shmit, mund të shtrojmë pyetjen se a është ai një tregim i thjeshtë i imagjinuar, apo një libër simbolik, që në brendinë e tij bart tezën e mendimit rreth tolerancës fetare në shekullin tonë? Supozimi i dytë mund të jetë më afër realitetit. Sepse, libri për objekt ka temën e tolerancës dhe dialogun ndërfaqet, mes besimeve të ndryshme, ndërrimin e përkatësisë fetare dhe arritjen të një mirëkuptim të ndërsjellë, i cili nuk lejon luftimin dhe urrejtjen mes besimeve të ndryshme.

Kjo çështje është e diskutueshme në mesin e besimtarëve të feve monoteiste. Disa prej tyre mendojnë se besimet takohen në fushën e dialogut dhe të bashkëveprimit. Sepse më në fund ato janë fe të Zotit, kurse të tjerët kanë mendim të kundërt. Ata mendojnë se një fe duhet të ngadhënjejë mbi fenë tjetër, ta mposhtë atë dhe ta shlyejë nga faqja e dheut. Aty ku ekziston një fe nuk ka mundësi për dialog dhe lajka, por për ndarje dhe vërtetimin e ngadhënjimit të plotë. Ne po jetojmë në një botë të ndarë në vetvete, në aspektin e përkatësisë, por edhe të identitetit të tij.

Me këtë rast duhet të përmendim identitetin e autorit të romanit, i cili ka botuar një seri librash, në të cilët për objekt shqyrtimi ka çështjen e feve. Në mesin e tyre po përmendim librin me titull: “Oskari dhe zonja Ruzare”, që i kushtohet krishterimit. Pastaj libri “Djali i Nuhit”, që i kushtohet judaizmit. Për Budizmin shkroi librin me titull: “Milariba”, kurse libri i tij “Zotëri Ibrahim dhe lulet e Kur’anit”, ka të bëjë me lidhjet mes islamit dhe judaizmit. Çështja e dialogut ndërfaqet është aktuale në kohën e sotme, që përfshin dialogun mes kulturave dhe civilizimeve të ndryshme.

Protagonistë kryesorë të librit, që nga fillimi deri në përfundim janë dy personalitete. Plaku mysliman, që quhet me emrin “Ibrahim” dhe djaloshi çifut me emrin “Musa”. Përkatësia e tyre fetare paraqitet në faqet e para të librit. Por, Ibrahim beson në Kur’an dhe e komenton atë sipas nevojës së përditshmërisë njerëzore të tij. Kurse Musa ballafaqohet me vështirësi të shumta, andaj tek Ibrahim gjen kriterin për përmirësimin e gabimeve të tij, shmangien e dështimeve dhe mënyrën për hapjen e horizonteve të jetës para tij. Ibrahim në asnjë rast, nuk insiston ta bindë Musain për pikëpamjen e tij të drejtë. Por, ai i parashtron atij idenë që veprimet tona në jetën tonë të përditshme të mos jenë në kundërshtim me parimet e fesë. Feja është ndjenjë e

brendshme më shumë sesa një sistem i dënimit të jashtëm. Ibrahim beson në parimet e moderuara të Kur’anit, i cili e nxit atë në praktikumin e lirisë. Ai në Kur’an gjen udhëzimin për praktikimin e fesë në mënyrë të drejtë. Nuk kërkon prej tij më shumë se këtë. Ibrahim përfundoi në besimin e tij në Kur’anin, i cili i hap atij shijen për jetë e nuk e frenon atë. Nga ana tjetër, gjejmë Musain, një djalosh i ri, në botën e tij nuk paraqitet Tavrati (Tora), mirëpo tek ai paraqiten disa reaksione që kanë lidhje me fe, të cilat më në fund e bëjnë atë të rebelohet ndaj fesë, ta mohojë atë, duke e përqaftuar islamit dhe emërtohet me emrin “Muhammed”.

Musa jeton në një familje të shkapërderdhur. Nëna e tij e shkurorëzuar kishte lëshuar shtëpinë dhe ishte martuar për një burrë tjetër. Babai i tij, me profesion avokat ishte mbyllur në shtëpi. Nuk kontaktonte me askënd. Jetonte me librat, pijet dhe izolimin e tij. Në shtëpi nuk kishte njeri tjetër përveç Musait të vogël, të cilin e detyronte t’i kryente të gjitha punët e shtëpisë, duke e lënë në një dhomë të errët të vetmuar. Me të sillej si të ishte ai rob e jo bir i tij. Aq më tepër e akuzonte për vjedhje. Babai ishte koprrac, nuk kishte tjetër punë vetëm t’ia nxijë jetën djaloshit të vogël. Kjo sjellje jo-njerëzore e lëndonte pa masë djaloshin, i cili përpiqej ta paqësonte babain,

i cili nuk donte të paqësohej. Duke u ballafaquar me keqkuptim të vazhdueshëm, djaloshi devijon rrugën dhe kthehet në mashtrues ordiner. Bëhet vjedhës “meqenëse unë jam bërë i dyshimtë atëherë ta bëjë këtë”. Për këtë, në ditën e parë kur ai i mbush gjash-tëmbëdhjetë vjet bie në kontakt me një lavire të një shtëpie publike në rrugën “Parajsa” të Parisit. Kurse, Ibrahim i shtyrë në moshë, përvojat e shumta të jetës e kishin pjekur. Ishte i vetmi shi-tës mysliman në lagjen e çifutëve. Ngjyra e tij zeshkane tregonte për ur-tësinë e tij. Ai punoi aty për dyzet vjet me radhë. Ishte i vetmi arab që kishte një përvojë aq të gjatë pune në një lagje çifute të Parisit. Ibrahim ndërroi izolimin me jetën dhe nuk pranoi di-sfatën para kulturës së urrejtjes. Ai nuk ishte arab, ishte mysliman që i përkiste “Gjysmë hënës së artë”, ajo është pjesa prej “Anadollit deri në Iran”.

Marrëdhëniet e Ibrahimit me Musa-in fillojnë me vjedhje. Musa vjedh Ibrahimin. Meqenëse, ai ishte i detyruar ta bënte këtë. Për shkak të babait të tij çifut, të vrazhdë dhe koprrac. Musai, në vjedhjet e tij përfshiu edhe Ibrahimin. Vjedhja e babait të vet ndoshta mund të arsyetohej si një lloj hak-marrjeje për sjelljet e tij tejet brutale ndaj tij. Mirëpo, vjedhja e Ibrahimit ishte me të vetmin e arsye se ai ishte “arab”, ashtu siç besonin edhe të tje-

rët. Ibrahim i ishte në dijeni për vjedhjet e Musait që nga fillimi, por ai nuk bëzante. Sepse donte ta çonte atë deri tek ideja themelore, se veprimet e tilla janë praktikë e gabuar. Andaj, nga dëshira e tij për ta marrë në mbrojtje dhe për ta këshilluar atë që ta braktisë atë praktikë të shëmtuar, i thotë Musai: “Nëse ti do të vazhdosh edhe më tutje në këtë drejtim, atëherë bëre këtë tek unë”. Në këtë periudhë të tregimit ne arrijmë të vërtetojmë sa vijon: Sjellja e keqe dhe jo njerëzore e babait të thelluar në thesarin çifut e detyron djaloshin të merret me vjedhje. Vjedhja e bënë Musain të njihet me Ibrahimin. Ky e këshillon Musain si ta mbrojë vetveten dhe si të kursejë pasurinë, të cilën ai e shpenzon për kënaqësinë e epsheve të tij në lagjen e “Parajsës” për ta demonstruar mashkullorësinë, në këtë mënyrë vazhdon jeta e Musait.

Musai e gjen veten mes dy kundër-thënieve: marrëdhëniet e tij të dyshimta me babain e tij, që i përkujton atij “Jehovain”, zotin e popullit Izraelit, vetullngrir, hakmarrës si dhe marrëdhëniet e tij të bashkëveprimit me Ibrahimin. Me të parin has në vështirësi, keqkuptim dhe pamundësinë e vazhdimet të marrëdhëniet, kurse me të dytin ndjen ngrohtësi, dritë dhe liri. Ibrahim i paraqet Musait idenë e gëzimit nëpërmes buzëqeshjes, që të jetë i gëzuar, ai duhet të buzëqeshë, “nisa ta mbush botën me rrebeshin e buzë-

qeshjeve të mia dhe askush nuk sillej me mua si një tufan”. Ata dy hynë në marrëdhënie njerëzore të thella. Kur babai e përzien prej shtëpisë, Musai gjen strehim tek Ibrahim, i cili ia dhuron Kur’anin fisnik që ta lexojë dhe i tregon se çdo gjë e bukur që gjendet në këtë botë, do ta gjejë në këtë libër. Prej momentit kur Musai posedoi Kur’anin, bëri që ai të heqë dorë nga librat e babait të vet. Kështu ai filloi t’i shesë ato. Me këtë sikur ai po e asgjësonte thesarin çifut, i cili po e pengonte atë që ta jetojë jetën e vet ashtu siç ai dëshironte. “Çdoherë kur shitja ndonjë libër e ndieja veten se isha më i lirë”. Kur, ai mori vesh për vetëvrasjen e babait të vet nuk u pikëllua fare, por ai u habit se si ai zgjodhi vetëvrasjen nën rrotat e trenit të Marsejit e jo të Parisit, ku kishte më shumë trena.

Në këtë kohë paraqitet në skenë, nëna e Musait, e cila kishte shfaqur dëshirën për t’i rikthyer lidhjet me të. Mirëpo, ai nuk pranon një gjë të tillë, Sepse Musai, tashmë i përkiste botës së Ibrahimit dhe veten e kishte emërtuar me emrin “Muhamed”. Judaizmi, atë e kishte dëbuar, kur ai ishte foshnjë dhe në moshën e fëmijërisë. Ndërsa në moshën e pjekurisë, atë e kishte përvetësuar islami, duke ia kthyer barspeshën. Andaj, ai nuk kishte mundësi që edhe një herë të kthehej në fazën e humbjes dhe në kërkim të identitetit. Kështu Musa e gjen veten pa

nënë dhe pa babë. Ai ka dyshim të thellë në vetvete për dobinë e judaizmit të tij. Ibrahim i parashtroi mundësinë e birësimit të tij, i cili e pranon këtë, kështu ky i fundit bëhet baba i tij. Musai gëzohet për prindin e ri. Kur i them: “Baba Ibrahimit, zemra ime qeshet, tash kam një besim të plotë në vetvete, para meje shoh një të ardhme të shndritshme. Pas përfundimit me sukses, të idesë së birësimit, Ibrahim i merr Musain me vete në “Gjysmëhënën e artë” që të njihet me vendlindjen e tij dhe traditat e vendi të tij. Për fat të keq atje vdes Ibrahim, i cili kishte mësuar kuptimin e jetës pa farë kufizimesh paraprake. Kur Musai kthehet në Paris bëhet trashëgimtar i Ibrahimit në “tërë pasurinë, dyqanin dhe Kur’anin e tij”. Musa trashëgon çdo send që ka lidhje me Ibrahimin: pasurinë, vendin, Librin e shenjtë.

Ne duhet të mendojmë për periudhën pas përfundimit të librit, në pikëpamjen tonë si lexues. Musai, si çifut, a do t’u ngelë besnik të gjitha gjërave, që kishin lidhje me Ibrahimin si mysliman? Apo ndoshta, ai do ta braktisë fenë e tij? A mund të ndodhë që ai të zhvillojë një besim të tretë, i cili bashkon këto dy besime, pasi që ai e njohu vetveten nëpërmes këtyre përvojave? Nëse marrim mundësinë e parë, atëherë do t’iu kishim shmangur të vërtetës në tërësi. Nuk mundet një besim ta shlyejë besimin tjetër. Apo ta pushtojë

atë, sepse kjo nuk ka ndodhur asnjëherë gjatë historisë. Mirëpo, Musai sipas mundësisë së dytë, nuk është myslimani fanatik, sepse ai është ushtruar në fenë tolerante nga duart e mësuesit të tij Ibrahimit. Ai nuk është çifut i pastër, por nuk është mysliman me një trashëgimi të vjetër. Ai është personi i tretë, që kaloi nëpër përvojën judaike dhe përfundoi me atë islame. Musai kaloi prej një besimi fetar dhe ky është simbol i kontinuitetit historik i së vërtetës, e cila stoliset nga fetë në vazhdimësi. Mirëpo, ato simbolizojnë vazhdueshmërinë e jetës që nuk përfundon. Islami depërtoi te Musai nëpërmes një njeriu të moshuar me një përvojë të gjatë jetësore. Andaj, ai përqafoi një islam shpirtmadh, që bashkëvepron me jetën dhe zhvillohet me zhvillimin e saj. Praktikimi i islamit në një horizont të hapur është ajo

që i joshë tjerët dhe zgjon kërshërinë për të. Në një botë në të cilën mbizotërojnë besimet, nuk ka zgjidhje mes joshjes dhe imponimit. Musai braktisi fenë e tij i detyruar dhe u kyç në besimin e ri me dëshirën dhe vullnetin e lirë të tij. Musa braktisi fenë e vet i detyruar dhe hyri në besimin e ri me dëshirë dhe vullnet të plotë. Mund të ndodhë që ai do t'i ketë bashkuar të dyja, pasi që do të ketë ridefinuar identitetin e vet nëpërmes Ibrahimit. Ky, edhe pothuajse është fati i besimeve gjatë historisë.

Q.M.

Marrë nga:

www.islamicity.com

PËRMBAJTJA

Qemajl Morina	
Edukata fetare në mes përkrahësve dhe kundërshtarëve	5
Nexhat Ibrahim	
Ibn Sinai, gjeniu mysliman.....	15
Orhan Bislimaj	
Lutja, lëmosha dhe leximi i Kur'anit i bën dobi të vdekurit.....	51
Mr. Sadik Mehmeti	
Rrjeti arkivor në Kosovë	65
Akademik Feti Mehdiu	
Më shumë kujdes për botimin e përkthimit dhe interpretimit të Kur'anit në gjuhën shqipe.....	77
Mr. Qemajl Morina	
Faktori fe në kohën e Lidhjes Shqiptare të Prizrenit dhe sot.....	103
Fikret Karçi	
Muslimanët e Ballkanit në prag të shekullit XXI	115
Dr. Naceur Jabnoun	
Islami dhe menaxhmenti.....	127
Dr. Salim A. Haxhiç	
Poezia “hixhreti” nga Gëte.....	155
Bajrush Ahmeti	
Ndarja e botës islame dhe pasojat e saj.....	177
Hajrudin S. Muja	
Isabela – (2)	221
Dr. Abdurrahman Rafet el-Basha	
Halime es-Sa'dije	259
Shahid Alam	
Sa janë të ndryshme shoqëritë islame?.....	267
Xhavid Ahtar	
Shtatë fazat e jetës së Muhamedit a.s.	277
Akademik Jashar Rexhepagiqi	
Një vepër shkencore për gruan me vlera të veçanta	285
“Zotëri Ibrahim dhe lulet e Kur'anit”	289
Përmbajtja	295